

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РУБАНА ЄВГЕНІЯ СТЕПАНІВНА

УДК 811.112.2'276.6:[72+624

ДИСЕРТАЦІЯ

**НІМЕЦЬКА ФАХОВА МОВА АРХІТЕКТУРИ ТА
БУДІВНИЦТВА: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ,
ГЕНЕТИЧНИЙ ТА ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТИ**

035 – Філологія

03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Є. С. Рубана

Науковий керівник – **Кійко Юрій Євгенович**, доктор філологічних наук,
професор

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Рубана Є. С. Німецька фахова мова архітектури та будівництва: структурно-семантичний, генетичний та функційний аспекти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності – 035 Філологія – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

Кваліфікаційну роботу присвячено проблематиці структурно-семантичних, генетичних і функційних аспектів сучасної німецької фахової мови архітектури та будівництва (далі – НФМАБ). Розвідка НФМАБ здійснена у річищі системно-структурної лінгвістичної парадигми.

Наукова новизна дисертаційної роботи визначається тим, що у ній вперше описано НФМАБ як об'єкт лінгвістичних досліджень, проаналізовано і систематизовано структурно-семантичні особливості НФМАБ на базі фахових перекладних словників і фахових текстів зазначеної термінології, реалізовано поетапне тезаурусне моделювання термінологічної системи обраного типу, верифіковано стан лексичного наповнення й класифікаційні парадигматичні відношення у розробленому термінологічному реєстрі, встановлено генетичні джерела термінів і терміносполук та коефіцієнт інтернаціоналізації у НФМАБ. Уперше запропоновано схему покрокового проєктування і конструювання термінологічного тезауруса НФМАБ та виокремлено шаблони семантичних відношень у термінологічній системі запропонованої фахової мови. У лінгвістичній розвідці встановлено структурно-композиційні особливості науково-популярних статей у фахових виданнях із архітектури та будівництва, охарактеризовано продуктивність їхніх типових моделей словотворення і базових синтаксичних конструкцій.

Теоретичне значення результатів проведеного дослідження полягає в поглибленні і систематизації знань про номінаційні процеси у терміносистемах різних фахових мов, що узагальнює і стандартизує уявлення

про алгоритм сучасного термінотворення. Одержані результати доповнюють термінознавчу теорію валідними фактами про природу терміна, який формує інтенціонал науково-технічного процесу фахової комунікації. Проведений аналіз структурно-семантичних, генетичних і функційних показників НФМАБ уможливить подальшу розробку теоретико-методологічного підґрунтя для наступних експериментальних досліджень суміжних і несуміжних терміносистем.

Практична цінність реалізованого дисертаційного дослідження зумовлена можливістю використання його результатів та розробок у процесі викладання матеріалів з курсів циклу фахової підготовки для здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, як-от: загального мовознавства, корпусної лінгвістики («Використання корпусів у лінгвістичних дослідженнях»), лексикології («Термінологія», «Термінографія», «Лексикографія»), спецкурсах із галузевого перекладу, термінознавства тощо. Здобутки представленої кваліфікаційної праці можуть складати основу подальших прикладних студій з метою стандартизації, кодифікації, класифікації і декодування термінологічних систем різних фахових мов. Концепція цієї лінгвістичної розвідки знайде застосування й у педагогічній царині (зокрема, на стадії імплементації фахових тезаурусів у процес укладання профільних підручників і методичних матеріалів), а також для науково-дослідницьких проєктів тощо. В реаліях сучасного різновекторного підходу до вивчення іноземних мов представлені матеріали можуть також оптимізувати процес викладання дисциплін «Німецька фахова мова» й «Німецька мова за професійним спрямуванням» на технічних спеціальностях факультетів архітектури, будівництва та ландшафтного дизайну.

Алгоритм дослідження НФМАБ складається з п'яти етапів. На першому етапі сформульовано норми і принципи диференціації понять науково-технічного апарату природної мови. Результатом операцій цієї фази вивчення мови став зіставний аналіз поняттєвих категорій «фахова мова», «терміносистема», «фаховий текст», «фахова лексика», «термін» тощо й індексації коефіцієнту їхнього співвідношення. У науковий обіг введено дефініції понять «німецька

фахова мова архітектури та будівництва» і «термін НФМАБ».

Роль і місце лінгвістичних корпусів у вивченні фахової мови на сучасному історичному зрізі і в діяхронії показано на другому етапі нашого дослідження. При цьому сформовано, представлено, апробовано і верифіковано термінологічний реєстр НФМАБ у „Німецько-українському термінологічному словнику архітектури і будівництва” (далі – НУТСАБ) та проєкті „Німецько-українського словника термінів та терміносполук архітектури і будівництва” (далі – НУСТТАБ).

На третьому етапі дослідження проведено комплексний аналіз структурно-семантичних і генетичних характеристик термінологічної системи НФМАБ. Експліковано значення термінологічних гнізд в словниковому складі описаної фахової мови. Враховано рівні організації профільної галузі знань у співвідношенні з іншими компонентами термінологічних гнізд і утвореними між ними семантичними класифікаційними відношеннями. Визначено інвентар парадигматичних відношень корпусу термінів і терміносполук НФМАБ, який охоплює полісемічні (зовнішньо-, між- та внутрішньосистемні полісеманти), синонімічні (ідентифіковано абсолютні, часткові і парціальні терміни-синоніми), антонімічні (комплементарні, контрадикторні, контрарні й векторні) та омонімічні (зовнішньо-, між- та внутрішньосистемні) відношення. Запропоновано класифікацію одиниць синонімічного ряду залежно від їхньої градації у межах гіпервисоко-, високо-, середньо-, низько- й гіпернизькочастотної груп термінологічних одиниць НФМАБ.

З четвертим етапом пов’язаний пошук генетичних джерел (зокрема, і мов-донорів) термінолексики НФМАБ. Реконструкція етимологічних зв’язків сприяла розподілу одиниць різнорівневих термінологічних пластів на автохтонну й запозичену лексику. Субкатегоріями останньої групи класифіковано запозичення як з класичних мов (латинської і грецької), так й мов германської, романської, семітської та спорадично – слов’янської груп. Вивчено вплив екстралінгвальних та лінгвальних факторів на процес асиміляції і фіксації запозичених елементів у фаховому словнику

запропонованої сфери знань.

На заключному етапі дослідження окреслено комплексні характеристики структурної організації і синтаксичного потенціалу фахових текстів НФМАБ. Узагальнено критерії змістового наповнення й побудови текстів НФМАБ. Встановлено типові синтаксичні конструкції та засоби синтаксичної компресії у фаховій мові архітектури і будівництва на матеріалі зібраного корпусу текстів. Описано динаміку ранжування різних типів складнопідрядних речень і атрибутів у текстах науково-технічного архітектурного дискурсу відповідно до частоти їхнього вживання.

Перспективним вважаємо подальший комплексний аналіз новітнього фахового лексикону національних мов, обґрунтування механізмів його збагачення та вивчення процесів науково-технічної номінації в контрастивному аспекті. Такий систематизований підхід у дослідженні фахових мов сприятиме удосконаленню лексикографічних і термінографічних розробок та дозволить створити фахово-орієнтовані матеріали з іноземних мов нового типу для студентів, науково-педагогічних працівників та спеціалістів у галузі архітектури і будівництва в Україні й за її межами.

Ключові слова: термін, терміносполука, фахова мова, архітектура і будівництво, термінологічна система, екстралінгвальні та лінгвальні фактори, полісемія, антонімія, синонімія, галузевий переклад, структурно-семантичні характеристики, фаховий текст, функційний аспект, речення.

ABSTRACT

Rubana Ye. S. The German professional language of architecture and construction: structural-semantic, genetic and functional aspects. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of higher education of the Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities in the specialty – 035 Philology. – Chernivtsi National University named after Yuriy Fed'kovych, Chernivtsi, 2025.

The qualification work is dedicated to the issues of structural-semantic,

genetic and functional aspects of modern German professional language of architecture and construction (hereinafter – GPLAC). The GPLAC research was conducted within the framework of the system-structural linguistic paradigm.

The scientific novelty of the dissertation is determined by the fact that it described GPLAC as an object of linguistic research for the first time, analyzed and systematized the structural-semantic features of GPLAC based on specialized translation dictionaries and professional texts of the specified terminology, implemented step-by-step thesaurus modeling of the selected type terminological system, verified the state of lexical content and classificational paradigmatic relations in the developed terminological registry, established genetic sources of terms and terminological compounds and the coefficient of internationalization in GPLAC. For the first time, a scheme for step-by-step design and construction of the GPLAC terminological thesaurus is proposed and patterns of semantic relations in the terminological system of the proposed specialized language are identified. The linguistic research established structural-compositional features of popular science articles in professional publications on architecture and construction, characterized the productivity of their typical word-formation models and basic syntactic constructions.

The theoretical significance of the research results lies in deepening and systematizing knowledge about nomination processes in terminological systems of various specialized languages, which generalizes and standardizes understanding of the modern term formation algorithm. The obtained results complement terminological theory with valid facts about the nature of terms that form the intension of the scientific and technical process of professional communication. The conducted analysis of structural-semantic, genetic and functional indicators of GPLAC will enable further development of theoretical and methodological basis for subsequent experimental studies of related and unrelated terminological systems.

The practical value of the implemented dissertation research is determined by the possibility of using its results and developments in teaching materials for courses in professional training for higher education students of various specialties, such as:

general linguistics, corpus linguistics («Use of Corpora in Linguistic Research»), lexicology («Terminology», «Terminography», «Lexicography»), special courses in industry translation, terminology, etc. The achievements of the presented qualification work can form the basis for further applied studies aimed at standardization, codification, classification and decoding of terminological systems of various specialized languages. The concept of this linguistic research will find application in the pedagogical field (particularly at the stage of implementing professional thesauri in the process of compiling specialized textbooks and methodological materials), as well as for research projects, etc. In the realities of modern multi-vector approach to foreign language learning, the presented materials can also optimize the teaching process of disciplines «German Professional Language» and «German for Professional Purposes» in technical specialties of faculties of architecture, construction and landscape design.

The GPLAC research algorithm consists of five stages. At the first stage, norms and principles for differentiating concepts of the scientific and technical apparatus of natural language were formulated. The result of operations at this phase of language study was a comparative analysis of conceptual categories «professional language», «terminological system», «specialized text», «professional vocabulary», «term», etc. and indexation of their correlation coefficient. The definitions of concepts «German professional language of architecture and construction» and «GPLAC term» were introduced into scientific circulation.

The role and place of linguistic corpora in studying professional language at the current historical period and in diachrony is shown at the second stage of our research. In this process, the GPLAC terminological registry was formed, presented, tested and verified in the «German-Ukrainian Terminological Dictionary of Architecture and Construction» (hereinafter – GUTDAC) and the project of «German-Ukrainian Dictionary of Terms and Terminological Compounds of Architecture and Construction» (hereinafter – GUDTTCAC).

At the third stage of research, a comprehensive analysis of structural-semantic and genetic characteristics of the GPLAC terminological system was conducted. The

significance of terminological nests in the vocabulary of the described professional language was explicated. The organization levels of the profile field of knowledge were considered in relation to other components of terminological nests and the semantic classification relations formed between them. The inventory of paradigmatic relations of the GPLAC terms and terminological compounds corpus was determined, which includes polysemic (external-, inter- and intra-system polysemants), synonymic (absolute, partial and partial term-synonyms), antonymic (complementary, contradictory, gradual and vector) and homonymic (external-, inter- and intra-system) relations. A classification of units of synonymic sets is proposed depending on their gradation within hyper-high-, high-, medium-, low-, and hyper-low-frequency groups of GPLAC terminological units.

The fourth stage involved the search for genetic sources (including donor languages) of GPLAC terminology. The reconstruction of etymological connections facilitated the distribution of units of different-level terminological layers into autochthonous and borrowed vocabulary. Subcategories of the last group classified borrowings from both classical languages (Latin and Greek) and languages of Germanic, Romance, Semitic and sporadically – Slavic groups. The influence of extralingual and lingual factors on the process of assimilation and fixation of borrowed elements in the professional vocabulary of the proposed field of knowledge was studied.

At the final stage of research, complex characteristics of structural organization and syntactic potential of GPLAC specialized texts were outlined. Criteria for content and construction of GPLAC texts were generalized. Typical syntactic constructions and means of syntactic compression in the professional language of architecture and construction were established based on the collected text corpus. The dynamics of ranking different types of complex sentences and attributes in texts of scientific and technical architectural discourse were described according to their frequency of use.

We consider promising further comprehensive analysis of the newest professional lexicon of national languages, substantiation of mechanisms for its

enrichment and study of scientific and technical nomination processes in a contrastive aspect. Such a systematized approach in the study of professional languages will contribute to the improvement of lexicographic and terminographic developments and will allow creating new type of professionally oriented materials in foreign languages for students, academic staff and specialists in the field of architecture and construction in Ukraine and abroad.

Keywords: term, term combination, professional language, architecture and construction, terminological system, extralingual and lingual factors, polysemy, antonymy, synonymy, industry translation, structural-semantic characteristics, professional text, functional aspect, sentence.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

1. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Тезаурусне моделювання німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва. *Львівський філологічний часопис*. Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2020. Вип. 8. С. 82-89 (*Особистий внесок автора: проаналізовано попередні дослідження з термінознавства та термінографії і охарактеризовано методологічний інструментарій для розробки тезаурусу архітектури та будівництва*).

2. Пинтюк Є.С. Етимологічні характеристики інтернаціоналізмів і термінів іншомовного походження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. Т. 1. С. 162-166.

3. Рубана Є.С. Антонімні відношення терміносистеми німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. Вип. 54. С. 87-90.

4. Рубана Є.С. Полісемія у терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Германська філологія. 2022. Вип. 835-836. С. 108-117.

5. Рубана Є. Терміносистема німецької фахової мови архітектури та будівництва: системні характеристики та гніздова структурація. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологія». 2023. Вип. 53. 2023. С. 87-93.

Наукові праці у періодичних науковому виданні, проіндексованому в наукометричній базі даних Scopus

1. Kiyko S., Rubana Y. Deutsche Fachsprache der Architektur und des Bauwesens: Struktur und Semantik. *Glottology*, 2023. Vol. 14. Is. 1. P. 81 – 109 (Scopus) (Q3 – <https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=21100787379&tip=sid&clean=0>) (Особистий внесок автора: охарактеризовано семантичні особливості терміносфери архітектури та будівництва в синхронії та діакронії).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Пинтюк Є.С. Архітектурна метафора як засіб репрезентації континуального розвитку німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Фахові мови й новітні підходи до їх викладання: Матеріали II Міжнародної онлайн-конференції* (Київ, 19-20 травня 2021 р.). Київ: Видавництво НУБіП України, 2021. С. 77-79.

2. Рубана Є.С. Оніми як спроба імплементації принципів мультилінгвізму (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *Молодіжна наука заради миру та розвитку. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Чернівці, 9-11 листопада 2022 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 171-174.

3. Рубана Є.С. Інструменти управління стадіями виробничо-

технічного циклу в контексті професійної міжкультурної комунікації (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *Платон мені друг, але істина дорожча: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук*: зб. матеріалів I Всеукраїнської молодіжної конференції (Чернівці, 2-3 березня 2023 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 165-168.

4. Рубана Є.С. Міжнаціональна фахово-орієнтована багатомовність в контексті гармонізації термінів німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 8-10 листопада 2023 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 176-178.

5. Рубана Є.С. Принципи частотної класифікації термінів німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 28-29 січня 2022 р.). Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень». 2022. С. 98-100.

6. Рубана Є.С. Автохтонні та інтернаціональні терміни німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Наука як базис розвитку сучасних країн*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Братислава, 27-28 січня 2022 р.). Братислава, Словаччина. 2022. С. 172-175.

7. Пинтюк Є.С. До проблеми експлікації етапів дослідження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *I International Science Conference on Multidisciplinary Research*: зб. матеріалів доп. учасн. I Міжнар. наук.-практ. конф. (Берлін, 19-21 січня 2021 р.). Берлін, Німеччина. 2021. С. 874-876.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Німецько-український термінологічний словник архітектури і будівництва: принципи розробки і укладання. *Науковий*

вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 43. Т. 2. С. 121-125 (Особистий внесок автора: охарактеризовано 3 початкових етапи роботи над укладанням термінографічного джерела).

2. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Німецько-український словник термінів архітектури та будівництва. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с. *(Особистий внесок автора: укладено словникові статті термінів архітектури та будівництва для літер А-К).*

3. Кійко С.В., Рубана Є.С. Ділове писемне мовлення: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2022. 100 с. *(Особистий внесок автора: наведено 50% прикладів ділової писемної комунікації та способів їх перекладу на українську мову).*

4. Пинтюк Є. С. Аббревіація як складова процесу термінотворення німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Теорія і практика сучасної науки: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19-20 серпня 2021 р.).* Київ: МЦНІД, 2021. С. 33-34.

5. Рубана Є. Синонімічні відношення у терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management).* 2021. № 7 (43). Vol. 2. P. 55-60.

6. Рубана Є.С. Конструювання лінгвістичного корпусу: від теорії до практики (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *New development horizons of philological science: Scientific monograph.* Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. P. 290-314.

7. Kiyko S., Rubana Ye. Computergestützte Erstellung von zweisprachigen Fachwörterbüchern. *Scientific Journal of Polonia University.* 2022. Vol. 55, No 6. P. 25-31 *(Особистий внесок автора: охарактеризовано засади конструювання та укладання двомовного фахового словника).*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП.....	17
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА	 29
1.1. Фахова мова і фахова лексика в понятійно-категорійному апараті термінознавчих студій	29
1.2. Термін НФМАБ як основа концепції метамовної моделі.....	38
1.3. Структурація термінознавчих категорій на базі фахової мови архітектури і будівництва: системність та ізоморфізм	46
1.4. До історії виникнення, становлення і континуального розвитку НФМАБ	52
1.5. Кореляція понять архітектурного науково-технічного дискурсу і фахового тексту НФМАБ	64
Висновки до розділу 1	70
 РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА: МЕТОДИКА, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ І ТЕХНІКИ	 73
2.1. Модуляція методологічних студій німецькомовної термінологічної системи архітектури і будівництва у руслі сучасної лінгвістичної парадигми.....	73
2.2. Лінгвістичні корпуси текстів у дослідженні терміносистеми НФМАБ: від теоретичного обґрунтування до практичного застосування	79
2.3. Тезаурусне моделювання, конструювання, укладання і оцінка двомовного словника архітектури і будівництва.....	84
2.4. Об'єктивація стану терміносистеми НФМАБ у синхронії і діахронії:	

валідність вибору методів і методик лінгвістичного дослідження.....	97
2.5. Етапи дослідження німецької фахової мови архітектури і будівництва	101
Висновки до розділу 2	103
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА	107
3.1. Німецькомовна терміносистема архітектури і будівництва в синхронії: лексичне наповнення.....	107
3.2. Парадигматичні ієрархічні відношення у термінологічній системі НФМАБ	123
3.3. Автохтонні, інтернаціональні і запозичені термінологічні елементи НФМАБ	155
3.4. Семантичні маркери у термінологічній системі НФМАБ.....	165
Висновки до розділу 3	172
РОЗДІЛ 4. ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НА ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ НФМАБ	178
4.1. Класифікаційна сітка фахових текстів НФМАБ.....	179
4.2. Побудова і структурна організація текстів архітектури і будівництва.....	184
4.3. Синтаксичний потенціал фахових текстів НФМАБ на матеріалі даних лінгвістичного корпусу	192
Висновки до розділу 4	207
ВИСНОВКИ	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	216
ДОДАТКИ.....	241

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

англ. — англійська мова

араб. — арабська мова

болг. — болгарська мова

гот. — готська мова

гр. — грецька мова

двн. — давньоверхньонімецька мова

дсканд. — давньоскандинавська мова

дфр. — давньофранцузька мова

ісп. — іспанська мова

іт. — італійська мова

лат. — латинська мова

нім. — німецька мова

НУТСАБ — Німецько-український термінологічний словник архітектури і будівництва

НУСТТАБ — „Німецько-український словник термінів і терміносполук архітектури та будівництва”

НФМАБ — німецька фахова мова архітектури та будівництва

пізньолат. — пізня латина

пол. — польська мова

порт. — португальська мова

свн. — середньоверхньонімецька мова

слов. — словацька мова

укр. — українська мова

УФМАБ — українська фахова мова архітектури та будівництва

ФМАБ — фахова мова архітектури та будівництва

фр. — французька мова

чес. — чеська мова

ADJ — Adjektiv (прикметник)

АКК — Akkusativ (знахідний відмінок)

ART – Artikel (артикль)

DAT – Dativ (давальний відмінок)

DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache

EIG – Eigenname (власна назва)

FEM – Femininum (жіночий рід)

GEN – Genitiv (родовий відмінок)

gen – Genus (рід)

kas – Kasus (відмінок)

LGP – language for general purposes (загальнонавчана мова)

LSP – language for special purposes (мова для спеціальних цілей; фахова мова)

NOM – Nominativ (називний відмінок)

num – Nummer (число)

PLU – Plural (множина)

PRÄ – Präsens (теперішній час)

PRP – Präposition (прийменник)

SIN – Singular (однина)

SUB – Substantiv (іменник)

VER – Verb (дієслів)

wkl – Wortklasse (частина мови)

ВСТУП

Проблематика інтеграційних і глобалізаційних процесів на всіх стадіях виробничо-технічного циклу актуалізується, насамперед, у ході міжкультурної трансдисциплінарної комунікації та є запорукою модернізації сучасного (цифрового) суспільства у форматі інформаційно-технологічного прогресу. Становлення й континуальний розвиток всіх ланок наукового і технічного знання торує шлях не тільки для формування нових мовних формацій для спеціальних цілей, але й ефективного їхнього функціонування у рамках галузевих терміносистем. Глибинний аналіз всіх пластів науково-технічної термінології, у такий спосіб, став нагальним питанням лінгвістичної науки, що простежується у численних дослідженнях на зламі XX і XXI ст.

Діапазон лінгвістичних питань є настільки обширним, що охоплює спектр проблем від статусу й місця терміна як основного засобу репрезентації явищ фахової дійсності у певній галузевій термінології та генетичних джерел походження термінологічного складу і аж до векторів й факторів становлення комплексу терміносистем, їхньої стратифікації, уніфікації, стандартизації та розробки фахово-орієнтованих тезаурусів. Характеризація зазначених аспектів покриває лише частину питань фахової мови, базис якої закладений у мовному досвіді конкретної профільної спільноти. Об'єктивацію цих проблем термінознавчої науки верифіковано у численних лінгвістичних студіях низки вітчизняних й зарубіжних вчених-термінознавців, як-от: Н. Бачинської, О. Боднар, М. Вереш, Б. Добоша, Р. Дудка, О. Дрозд, А. Д'якова, Р. Іваницького, Т. Кияка, С. Кійко, І. Кочан, З. Куделько, Г. Наконечної, Дж. Пірсона, Т. Рьольке, М. Сайка, Л. Стегніцької, Г. Флука, Н. Школьної, В. Шмідта тощо. Системну й структурну організацію термінологій різних галузей досліджували, зокрема, і на матеріалі фахових текстів Т. Коляда-Березовська й О. Романова (в освітньому процесі), Л. Козак (термінологічна система електротехніки), О. Боднар (термінологія екології), І. Кочан (терміносфера радіотехніки), Н. Школьна (термінологія промислової

автоматизації), Т. Шаде (німецька фахова мова науки). Л. Хоффманн вивчав фахову комунікацію і фаховий текст, К.-Д. Бауман – диференціацію типів фахових текстів в англійській мові, С. Кютц – фразеологію і моделі словосполучень у медичних фахових текстах тощо.

Незважаючи на таку значну кількість праць з узагальнення, опису й впорядкування галузевих термінологій, і досі не з'ясованим залишається спосіб відображення архітектурних досягнень у вагомій частині загальнотехнічної лексики термінологічного призначення – німецької фахової мови архітектури та будівництва (далі – НФМАБ). Постулюємо думку, що варто здійснити перехід від студій спорадичних лінгвістичних феноменів фахової мови до системного вивчення структурних, семантичних, генетичних, стилістичних, функційних, морфологічних і синтаксичних особливостей термінів НФМАБ в умовах реальної комунікації, а, отже, на прикладах фахових текстів архітектурного науково-технічного дискурсу. Не варто недооцінювати розробки, запропоновані на базі фахових мов архітектури і будівництва інших національних мов. Так, англійська фахова лексика архітектури і будівництва виступала об'єктом лінгвістичного опису у дисертації Б. Сонейри [184], українська – у працях Л. Думанської [39]. На базі турецької мови представлено кваліфікаційну роботу Д. Апайдина [3], а на матеріалі німецької мови спостерігаємо лише нечисленні експериментальні дослідження у працях В. Волошук і С. Весели [24; 187].

Науково-технічна революція XX–XXI ст., а разом з нею і комп'ютеризація, диджиталізація, роботизація всіх технологій, штучний інтелект – все це заповонило майже всі сфери людської діяльності. Винятком не стала також галузь архітектури і будівництва, яка на усіх часових проміжках вирізнялася прогресивністю науково-конструкторської думки. Наслідком значного впливу цілої низки супутніх факторів стало винайдення інженерами, архітекторами і будівельниками нескінченної кількості інноваційних підходів до проєктування екстраординарних, енергоефективних, креативних, а головне – екологічно сприятливих житлових комплексів і

архітектурних ансамблів. Змінилися не тільки підходи, але й функційність самої галузі. Чільне місце у цих прогресивних зрушеннях в архітектурі відводиться здобуткам Німеччини. Інтенсифікація будівельного розвитку цієї країни забезпечує пошук найоптимальніших архітектурних рішень. Нерідко високий рівень інвестицій, що впливають у масштабні будівельні проекти, як-от: „*Stuttgart 21*” (кошторис складає 8,2 млрд євро), «*Berlin Brandenburg Airport – BER*» (загальний бюджет проекту – 6 млрд євро), «*Elbphilharmonie*» (вартістю у понад 800 млн євро), забезпечують конкурентоспроможність німецьких будівельних технологій у світовому ареалі архітектури і будівництва. Подібні будівельні проекти реалізуються і в інших містах німецькомовного простору: Австрії, Швейцарії, Люксембурзі, Ліхтенштейні, Швейцарії, де також активно ведеться будівництво, реставрація, реорганізація і модернізація аеропортів, вокзалів, залізничних станцій, портів й закладів освіти (наприклад, проект будівництва студентського містечка Віденського університету) [236]. Логічним видається той факт, що в останні десятиліття тексти архітектури та будівництва і термінології суміжних гілок архітектурного знання все частіше потрапляють у поле зору знавців термінологічних систем. Проте і досі відчувається брак комплексних наукових робіт, що імплементували б всебічний лінгвістичний аналіз континуальних процесів становлення, ієрархічної системної організації та тенденцій у розвитку багатовекторних терміносистем архітектури і будівництва.

Отже, **актуальність** обраної для дисертаційної роботи тематики визначається нагальною потребою комплексного аналізу особливостей НФМАБ як системної ланки у структурі німецької науково-технічної і літературної мови. Глибинні знання і рецепція структурно-семантичного (зокрема, композиційного), морфологічного і синтаксичного рівня фахових текстів НФМАБ є в реаліях сьогодення особливо релевантними. Детермінація композиційного складу фахової статті НФМАБ і фіксація типових синтаксичних конструкцій оптимізують процеси оволодіння німецькою мовою за професійним спрямуванням та сприяють ефективній побудові

міжнаціональної фахово-орієнтованої комунікації на всіх стадіях будівельного виробничо-технічного циклу. Вивчення термінологічного інструментарію НФМАБ та специфіки наукової номінації царини архітектури і будівництва стане ефективним ресурсом у розвитку новаторської інженерно-технічної думки й пошуку високотехнологічних архітектурних рішень, а також допоможе розкрити потенціал словотвірних ресурсів для фахівців і нефахівців галузі на шляху становлення і обслуговування як кожного з етапів культуротехнічного циклу, так і всього архітектурного процесу.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами та темами.

Дисертаційна робота представлена у межах блоку науково-дослідної тематики факультету іноземних мов й кафедри германської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Германські і романські мови: структурно-семантичні та когнітивно-дискурсивні особливості, проблеми перекладу та викладання» (номер державної реєстрації 0121U110644).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 12 від 3 листопада 2021 р.).

Мета кваліфікаційної наукової праці – встановити структурно-семантичні, генетичні і функційні характеристики термінів і терміносполук з огляду на сучасний стан терміносистеми НФМАБ. Для покрокового і послідовного досягнення поставленої мети дотримуємося моделі розв'язання наступних **завдань** практичного і теоретичного блоків:

- розглянути теоретико-методологічну базу дослідження фахових мов і галузевих термінологій з урахуванням новітніх лінгвістичних поглядів; встановити екстралінгвальні й лінгвальні фактори впливу на становлення зазначеної термінологічної системи німецької мови в діяхронії і синхронії;

- теоретично обґрунтувати і практично реалізувати етапи та стадії тезаурусного моделювання німецькомовної терміносистеми архітектури й будівництва; експлікувати наявні у терміносфері німецької фахової мови

архітектури та будівництва семантичні реляції між описаними термінологічними одиницями;

- описати особливості парадигматичних відношень у структурі терміносистеми НФМАБ; висвітлити структурно-морфологічну будову обраної галузевої термінології, резюмувати продуктивність абстрактних і партитивних систем в утворенні лексико-семантичних мікросистем НФМАБ;

- систематизувати генетичні джерела термінологічного арсеналу НФМАБ відповідно до категорій автохтонних, запозичених і інтернаціоналізованих термінологічних одиниць; визначити домінантні мови-донори для збагачення словникового складу цієї фахової мови;

- диференціювати синтаксичні властивості різних типів фахових текстів НФМАБ на матеріалі статей у фахових журналах архітектури та будівництва, рекомендацій щодо вивчення фаху, презентацій заходів, монографій, навчальних підручників, транскрипцій, інструкцій з розподілу сфери завдань.

Об'єктом дослідження виступає системно-структурна організація НФМАБ. **Предмет дослідження** – структурно-семантичні, генетичні і функційні характеристики НФМАБ.

Джерельну базу лінгвістичної розвідки складають 7 лексикографічних джерел німецької мови серед яких тлумачні, орфографічні, етимологічні й моно- чи полілінгвальні лексикони, а також розроблений нами двомовний словник із обсягом 6108 термінів [192; 204; 205; 206; 207; 208; 209] і термінологічних сполучень та науково-технічні тексти архітектурного спрямування. Для встановлення і градації структурно-композиційних і синтаксичних параметрів текстових фрагментів галузі архітектури і будівництва здійснено вибірку з 23 сучасних науково-популярних та навчально-методичних текстів [211; 213; 214; 215; 216; 217; 221; 222; 223; 224; 226; 227; 231; 232; 233; 234; 235; 237; 240; 246; 247; 250; 251; 255]. Загалом проаналізовано 657 моделей речень фахових текстів НФМАБ. Фактичний матеріал лінгвістичних пошуків фіксує корпус із 40 000 термінів і

терміносполук, відібраних із НУТСАБ [191] і проєкту НУСТТАБ за допомогою техніки наскрізного виписування.

На формуванні **теоретико-методологічних основ** дисертаційного дослідження позначився вплив як класиків термінознавчої науки, так і новаторів, тому у роботі враховано досвід попередників за такими напрямками:

– вивчення фахових мов як різновиду загальнонаціональної мови: В.Бек, К.-Д. Бауманн, Е. Вустер, А. Граймас, В. Задорожний, Т. Кияк, С. Кійко, Б. Михайлишин, Т. Рьольке, М. Сайко, Л. Стегніцька, О. Чайка, Л. Хоффманн, Г.-Р. Флук, Ц. Фраас, Т. Штьорель, В. Шмідт, М. Цвіллінг;

– дослідження термінознавчих реалій і теорії терміна: Л. Алексієнко, Н.Артикуца, В. Бялик, Ю. Бойко, Л. Васенко, В. Ган, Л. Гладкоскок, В.Даниленко, Н. Дарчук, Р. Дудок, Т. Кияк, С. Кійко, О. Кримець, С. Лінда, М.Сайко, Л. Симоненко, Л. Стегніцька, О. Суперанська;

– термінографії, лексикографії і моделювання глосаріїв та тезаурусів: Р. Арнцт, Н. Дарчук, С. Кійко, Ф. Майєр, А. Малейка, Г. Мелех, М. Льошманн, М. Мюллер-Фальке, Г. Піхт, С. Роу, Л. Стегніцька, Л. Тименко, А. Шилова, Н. Школьна та інші.

Методологічний базис дослідження. Для точної і комплексної оцінки властивостей досліджуваної терміносфери керуємося принципами й постулатами системно-структурної лінгвістичної доктрини, саме тому обираємо у межах нашого експериментального дослідження низку загальнонаукових методів на кшталт опозиційних методик: аналізу – синтезу, індукції – дедукції, а також узагальнення і підсумування результатів, отриманих на матеріалі вибірки зі словників. Вибір методик і прийомів часто пов'язаний із потребою авторського підходу до вивчення об'єкта лінгвістичних студій. Так, у дисертації ми звертаємося до зіставного методів, методів кількісного обрахунку лінгвістичних даних, методу описового перекладу. Найчастотнішими техніками, залученими для досліджень лексико-семантичних, композиційних, комунікативно-функційних закономірностей НФМАБ, у нашій роботі стали методики і техніки структурного методу як,

наприклад, дефініційний аналіз (зокрема, у поєднанні із методом наскрізного виписування), компонентний аналіз (особливо під час опису класифікаційних парадигматичних відношень), етимологічний аналіз (для репрезентації генетичних джерел термінів НФМАБ), семантичний, словотвірний аналізи і аналіз безпосередніх складників термінів. У роботі залучено елементи когнітивно-дискурсивного підходу при тезаурусному моделюванні НФМАБ.

Наукова новизна представленої кваліфікаційної роботи продиктована тим, що в ній вперше:

- об’єктивовано статус, структуру і системну організацію термінології НФМАБ, теоретично експліковано і практично унаочнено засади становлення термінологічної системи архітектури і будівництва у контексті німецької мови, визначено тенденції генезису, способи асиміляції та її функційний потенціал;

- окреслено 12 лексико-семантичних класів термінологічних одиниць НФМАБ і стратифіковано семантичні маркери з урахуванням 24 типів логіко-семантичних відношень між ними, виокремлено абстрактні і партитивні мікросистеми обраної фахової мови;

- здійснено ранжування способів розширення термінологічного інструментарію НФМАБ за допомогою асиміляції науково-технічної термінолексики із близькоспоріднених і неспоріднених груп мов (германських, романських мов, класичної грецької мови, семітських і слов’янських мов) та визначено індекс інтернаціоналізації термінологічного словника НФМАБ;

- сконструйовано схему тезаурусного моделювання НФМАБ на основі комплексу лінгвістичних корпусів і описано її у форматі гніздової структурації із вершиною «Архітектура та будівництво», детерміновано перспективу досліджень термінологічних гнізд;

- встановлено типологію структурно-композиційних та синтаксичних показників продуктивності фахових текстів НФМАБ.

Основні положення, представлені на захист:

1. Термінологічна система фахової мови архітектури та будівництва – це субмова чи макросистема німецької літературної мови, що охоплює різнорівневі номінативні одиниці фахового вокабулярію (терміни-композиції, юкстапозити і термінологічні об'єднання), функціонування яких особливо чітко простежується у профільних видах і жанрах текстів усної чи писемної фахової комунікації.

2. Термін НФМАБ трактуємо як трилатеральну знакову модель, що модифікує вербальне відображення (сигніфікант) і фахове поняття (сигніфікат) сфери архітектури і будівництва; є стрижневим складником обраної терміносфери, транслуючи імпліцитні чи експліцитні відношення з іншими мережевими елементами цієї царини знань, та характеризується високим індексом інформативності, точності й мотивованості.

3. Модуляція традиційного підходу до вивчення терміна НФМАБ у трансдисциплінарний передбачає використання логіко-понятійних мережових моделей, які, до того ж, нівелюють прогалини у рецепції конструкцій термінологічної системи запропонованої галузі. Термінологія моделюється у форматі тезауруса, що є ефективним засобом організації і структуризації понять галузі фахового знання. Такий формат оптимізує процес реконструкції лексико-семантичного поля термінологічної одиниці й термінологічного гнізда із ядерними й периферійними зонами, а також фіксує семантичний потенціал у терміносистемі такого типу. Мережеве сполучення на основі семантичного складника об'єднує 24 типи семантичних системних відношень. Найчастотнішими серед описаних типів є меронімічні (*сегмент – ціле*), таксономічні відношення (інша назва – родо-видові), синонімічні сполуки (*A є синонімом до B*), дисциплінарні зв'язки (*A є об'єктом вивчення B*), дивись ... (*позначення A містить вказівку на B*).

4. У розробленому реєстрі термінів і термінологічних сполучень НФМАБ простежується активізація полісемічних (зовнішньо-, між- та внутрішньосистемні полісеманти), синонімічних (абсолютні, часткові і парціальні терміни-синоніми), антонімічних (контрарні, комплементарні,

векторні і контрадикторні антонімічні пари чи тріади), омонімічних (зовнішньо-, між- і внутрішньогалузеві омпари) процесів.

5. Одним із ефективних способів збагачення словникового складу терміносистеми НФМАБ на сьогодні є асиміляція іншомовних термінів і терміносполук. Найчастіше мовами-донорами для НФМАБ виступають класичні мови науки й техніки (латинська і грецька мови), проте значний пласт лексики займають запозичення та інтернаціоналізми з інших мов романської групи. Далі у спадному порядку слідує терміни германських, семітських і слов'янських груп мов.

6. У рамках стандартизованих шаблонів диференціюємо 5 категорій фахових текстів. Враховуючи екстралінвальні критерії оцінки обраних типів фахових текстів (класифікуючий і комунікативний) виокремлюємо комунікативні засоби трьох розрядів: 1) у ході фахового монологу (монологічного мовлення); 2) у процесі фахово-орієнтованого діалогу (діалогічного мовлення); 3) процесоорієнтовані комунікативні інструменти.

7. Статистично значущими константами синтаксичного рівня на матеріалі текстів НФМАБ є підрядні означальні, інфінітивні речення, речення мети і додаткові підрядні речення, а у конфігураціях означень у проаналізованих текстах проявляються у найбільшому відсотку прикметникові атрибути. Далі за спадом слідує означення з родовим відмінком та прийменникові атрибути. Найменш чисельними є дієприкметникові означення.

Теоретичне значення роботи полягає у внеску до глибинного сприйняття теоретико-методологічних основ німецькомовного термінознавства, лінгвістики національних фахових мов й лексикології німецької мови; в аналізі термінології НФМАБ, що доповнює знання про процес номінації у галузевих терміносистемах та актуалізує уявлення про шляхи термінотворення у макросистемах німецької мови у синхронії. Теоретичні висновки уможливають систематизацію понять історіографії та теорії термінознавства, а отже доповняють низку лексикографічних студій, які репрезентують термін як ядерний елемент професійного фахово-орієнтованого мовлення. Результати дисертаційної роботи постулюють

теоретико-методологічні засади у вивченні фахових мов і є рушієм подальших різновекторних експериментальних досліджень інших галузевих терміносфер на матеріалі конкретних національних фахових мов.

Практична цінність дисертації визначається перспективою використання отриманих результатів та висновків у розробці й проведенні лекційних, практичних і семінарських занять у рамках курсів із вступу до мовознавства, загального мовознавства (наприклад, «Термінознавство кінця XX – початку XXI ст.» для зіставного аналізу здобутків українських та зарубіжних вчених-лінгвістів, «Фахові мови»), корпусної лінгвістики («Використання корпусів у лінгвістичних дослідженнях»), зіставної лексикології («Термінологія», «Етимологія у зіставному аспекті», «Лексикографія»), лінгвістики тексту, перекладознавства, спецкурсу із галузевого перекладу, основ професійної діяльності перекладача, термінознавства тощо. Представлені результати можна імплементувати на стадії стандартизації, уніфікації і стратифікації різнопрофільних термінологій. Крім того, отриманими висновками можуть послуговуватися студенти технічних спеціальностей факультетів архітектури, будівництва, ландшафтного дизайну, декоративно-прикладного мистецтва на практичних заняття з фахової німецької мови чи німецької мови за професійним спрямуванням. Розробки знайдуть своє використання і в лексикографічній практиці під час конструювання перекладних термінологічних вокабуляріїв з іншим фаховим фокусом, а також у процесі створення фахово-орієнтованої навчальної літератури чи написанні науково-дослідницьких кваліфікаційних робіт.

Особистий внесок здобувача ступеня доктора філософії. Результати лінгвістичного дослідження є як доробком самої дисертантки, що показано на матеріалі численних наукових розробок та реалізацією комплексного дослідження особливостей німецької фахової мови архітектури та будівництва, так й наслідком співпраці з С.В. Кійко (у співавторстві опубліковано 2 статті у фахових виданнях України та 2 статті у виданнях, індексованих у наукометричних базах Index Copernicus (Республіка Польща) та Scopus (Федеративна Республіка Німеччина)). У статтях «Німецько-український термінологічний словник архітектури і

будівництва: принципи розробки і укладання» [51] (75% наукового тексту), «Тезаурусне моделювання німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва» [52] (70% наукового тексту), «Deutsche Fachsprache der Architektur und des Bauwesens: Struktur und Semantik» [146] (50% наукового тексту) та «Computergestützte Erstellung von zweisprachigen Fachwörterbüchern» [147] (80% наукового тексту), які написані у співавторстві, особисто здобувачці належить постановка наукової проблеми, аналіз попередніх досліджень з термінознавства та термінографії; вибір методологічного інструментарію для розробки термінологічного словника представленої сфери знань; оцінка, оптимізація 3 початкових етапів роботи над укладанням термінографічного джерела та представлення результатів кількісних підрахунків.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Матеріали дисертації представлено до обговорення на науково-методичному семінарі, засіданнях кафедри германської філології та перекладу та засіданнях вченої ради факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича у період з 2021 по 2024 рр. Ключові положення і результати теоретичного та прикладного характеру презентовано у доповідях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, як-от: I Міжнародній науковій конференції з міждисциплінарних досліджень (Берлін, 19-21 січня 2021), II Міжнародній конференції «Фахові мови й новітні підходи до їх викладання» (онлайн, 19-20 травня 2021 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної науки» (Київ, 19-20 серпня 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Одеса, 28-29 січня 2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Наука як базис розвитку сучасних країн» (онлайн, 27-28 січня 2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Молодіжна наука заради миру та розвитку» (Чернівці, 9-11 листопада 2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Interethnische Wechselbeziehungen und Migrationsbewegungen im östlichen Europa» (Алматы, 17-18 листопада 2022

р.), І Всеукраїнській молодіжній конференції «Платон мені друг, але істина дорожча: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук» (Чернівці, 2-3 березня 2023 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Молодіжна наука заради миру та розвитку» (Чернівці, 8-10 листопада 2023 р.).

Публікації. Базові теоретичні положення, гіпотези, практичні результати проведених експериментів та висновки, запропоновані у цій лінгвістичній праці апробовано на матеріалі 20 публікацій. З них: 5 праць опубліковано одноосібно, 2 – у співавторстві у фахових виданнях України категорії «Б», 1 стаття – у співавторстві у виданні, включеному до наукометричної бази Scopus, 1 стаття – у колективній закордонній монографії, 8 тез доповідей – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Апробація результатів відображена також у публікації 1 фахового термінологічного словника та 1 навчально-методичного посібника із спецкурсу «Ділове писемне мовлення».

Структура і обсяг дисертації обґрунтовані об'єктом, предметом, метою, завданнями й методичним інструментарієм дослідження. Дисертаційна кваліфікаційна робота складається із змісту, переліку аббревіцій та умовних скорочень, анотацій двома мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного структурного розділу, загальних висновків, списку використаних лексикографічних, ілюстративних й наукових джерел (всього – 256 позицій) і додатків. Дисертація містить 9 таблиць і 16 рисунків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 262 сторінки, з них 199 сторінок займає основний текст.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІЮВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА

Розгляд і комплексний лінгвістичний аналіз етапів становлення, розвитку й інтеграції фахових мов у різні сфери діяльності людини привертають увагу лінгвістів з об'єктивних причин. Їхній спектр охоплює як інформаційний вибух, зумовлений економічним успіхом країн, континуальним прогресом у науці, техніці та виробничо-технічному циклі, появою нових наукових дисциплін й галузей знань, так і радикальні зміни векторів побудови нової цифрової моделі суспільства, міжнародної комунікації, а також партнерського співробітництва в контексті формування системного наукового світогляду. Всі ці процеси позначаються і на характері загальної системи поліфункційної й поліструктурної мови, зумовлюючи її розшарування і появу окремих численних самостійних підсистем у вигляді галузевих термінологій або, так званих, мов для спеціальних цілей (фахових мов), що описуються в англомовних працях поняттям *languages for special purposes (LSP)*. Об'єднуючи весь науково-технічний вокабулярій, фахові мови протиставляються загальнолітературній мові (англ. *language for general purposes (LGP)*) [186].

1.1. Фахова мова і фахова лексика в понятійно-категорійному апараті термінознавчих студій

70-ті рр. XX століття стали передвісником змін лінгвістичної парадигми, що готувала нова епоха XXI століття. Цей період позначився виникненням та становленням нових галузей лінгвістики, а з ними і нового теоретичного і методологічного інструментарію для вивчення специфіки вживання різних пластів словникового складу мови у всіх сферах професійного й суспільного життя людини. Мовознавці все частіше стали обирати об'єктом лінгвістичного опису мови спеціальної комунікації (фахові мови) для експлікації феномену

аккумуляції і передачі термінами інтелектуальної інформації з урахуванням принципів змістового наповнення, структурної ієрархії і семантичної інваріантності. Як підсумок, цей процес оптимізував пошук альтернатив у вирішенні завдань теоретичного і прикладного характеру і, як наслідок, спричинив появу нової окремої галузі знань – термінознавства. Термінознавство розглядається з одного боку як окремий розділ прикладного мовознавства, з іншого – термінологічний арсенал фахових мов, їхня семантика, структура, етимологія, функційний арсенал та ієрархічні зв'язки [151, с. 7].

Ключовими для термінознавства як однієї з найактуальніших галузей сучасного мовознавства, є поняття *термін*, *термінологія*, *терміносистема*, *фахова мова*, ступінь кореляції яких стає об'єктом міжнаціональних досліджень лінгвістів, лексикографів, філософів, логіків, спеціалістів конкретних галузей [35, с. 16]. Релевантним, насамперед, є дослідження специфіки і філософії опозиції, спрямованої на систематизацію й уніфікацію елементів мови відповідно до категорій лексичних пластів загального вжитку, тобто – загальнонаціональної мови, й мови обмеженого вжитку.

Через складність і системну розгалуженість різновидів мови обмеженого вжитку різняться й поняття на їхнє позначення. Під сумнів ставляться не лише усталені вимоги до терміна як мовного засобу, ключовою метою якого є обслуговування конкретної галузі людської діяльності, а саме – стандартної комунікативної ситуації у професійній сфері, а й загалом структури термінологічної системи та дефініції базових понять термінознавства. Так, семіотичні системи, які охоплюють мовні засоби у межах комунікативного простору конкретної професійної сфери, позначаються в сучасних позанаціональних дискусіях такими термінами як: *підмова*, *субмова*, *мова спеціальної комунікації*, *спеціальна*, *групова мова* тощо. У німецькому термінознавстві поширеними є поняття *Fachsprache* [115, с. 38], *Arbeitssprache*, *Sondersprache*, *Berufssprache*, *Handwerkersprache* [171, с. 178-192; 134], а також простежується їхнє концептуальне злиття.

Аналітичний огляд представлених у науковій літературі визначень терміна *фахова мова* показує, що мовознавці 60-70 рр. ХХ ст. обмежували її лексико-семантичним рівнем [38, с. 174]. Поліаспектний лінгвістичний аналіз синтаксичних, функційних і стилістичних аспектів доповнив і розширив сприйняття запропонованого терміна на рівні фахового тексту, а вивчення прагматики, лінгвокультурологічного, комунікативного, семіотичного і когнітивного потенціалу дозволило розробити комплексний підхід до вивчення природи і характеру досліджуваного базового поняття термінознавства [110; 48, с. 142]. Найбільш влучним, на думку сучасних теоретиків у галузі термінознавства, є трактування *фахової мови* німецьким лінгвістом Л. Гоффманном, який розглядає згадане поняття як „комплекс усіх засобів мови, які вживають у конкретній фаховій комунікативній галузі для оптимізації процесу порозуміння між особами, що задіяні у відповідну професійну сферу діяльності” [138, с. 53]. Проте власне фундатором досліджень *фахової мови* вважають чеського лінгвіста Л. Дрозда. Обидва мовознавці наголошують на тому, що у дефініції має чітко висвітлюватися основна функція *фахової мови* – забезпечення процесу фахово-орієнтованої комунікації. Л. Дрозд називає фахову мову *функційною підмовою* відповідної загальнонаціональної літературної мови (цит. за [8, с. 11]).

Серед наявних визначень поняття *фахова мова* знаходимо також трактування цього поняття В. Шмідтом, який вважає, що це – «засіб певного оптимального взаєморозуміння у визначеній фаховій галузі знань серед фахівців». Автор зауважує, що для *фахової мови* характерний специфічний фахово-орієнтований лексикон і спеціальні критерії вибору, норми вживання і частотний потенціал загальноновживаних лексичних, а також граматичних конструкцій [187, 174, с. 17]. За М. Халлідеем, *фахова мова* взагалі не розглядається як комплексна система з окремим специфічним набором граматичних, лексичних, стилістичних і ієрархічних структур, а характеризується як «обмежене вживання певних мовних засобів», які репрезентовані також і в рамках інших мовних підсистем [135, с. 78].

Т. Рьольке розуміє досліджуваний лінгвістичний феномен як певну систему, якій притаманні відповідні особливості і характеристики в інтра- та екстралінгвальній площині [187; 171, с. 16]. Державний стандарт України, представлений у виданні «Термінологія. Визначення основних понять», акумулює наявні твердження і представляє *фахову мову* як підсистему мови, галузева термінологія і мовні засоби якої уможливають запобігання неоднозначності у процесі фахової комунікації у конкретній галузі знань [35, с. 16]. Ми ж виходимо зі знання про міждисциплінарний характер сітки фахових мов з урахуванням специфіки градації мовної картини світу і соціодискурсного простору культури.

Найбільш поширеними у сучасних термінознавчих дослідженнях є три основні концепції, а саме: 1) системно-структурна, 2) прагмалінгвістична й 3) когнітивно-дискурсивна. Професійна диференціація мов з позицій системно-структурної парадигми базується на ідеї опису фахової мови як системи знаків мови, основним завданням яких є реалізація фахової комунікації. Основи фахових текстів, їхніх типів, критерії текстualityності [83, с. 165] і особливості контекстуальних співвідношень визначає прагмалінгвістична ідея. Спектр досліджень у руслі цієї концепції спрямований на рецепцію мов для спеціальних цілей крізь призму екземплярного щабля на рівні текстового висловлювання. Постулати когнітивно-дискурсивної концепції націлені на вивчення регуляції основними учасниками процесу фахової комунікації (тобто, продуцентом і реципієнтом) інтелектуально-емоційних складових з метою прогнозування, наприклад, мотивів споживання професійного контенту [171, с. 16-17]. Водночас, нез'ясованим залишається питання обмеженості когнітивного сприйняття систем національного коду, зашифрованого у «матриці» фахової мови, адже понятійне засвоєння категорій відповідної галузі на основі набутого суспільного й індивідуального досвіду знаходять безпосереднє відображення, наприклад, у архітектурі та будівництві як закономірній системі знаків. У результаті, у термінотворчому процесі все актуальнішим стає питання природи фахової мови і критеріїв вибору її

номінативних одиниць у балансі з сучасними вимогами конкретної наукової галузі, опозицією до загальнонаціональної мови і статусом нового лінгвістичного феномену *міжнаціональної фахово-орієнтованої багатомовності*.

Основними диференційними ознаками фахової мови на відміну від загальнонаціональної мови є, насамперед, кількість функцій, репрезентованих представленою фаховою мовою, а також такі характеристики, як точність, однозначність, стилістична нейтральність і системність [132, с. 10]. М. Халлідей взагалі вважає, що фахова мова не має у своєму складі унікальних граматичних конструкцій і структур, а основними диференційними властивостями фахової мови є зустріваність граматичних структур й особливе лексичне наповнення [135, с. 78]. На противагу цьому А. Міщенко висуває теорію про самостійність фахової мови, виокремлюючи в ній термінологічний інструментарій, частотний потенціал конкретних граматичних структур й специфічні стилістичні ознаки для реалізації комунікативної функції [78, с. 28].

Дискусії, що ведуться навколо проблеми поліфункційності фахової мови, часто зводяться до висновку щодо розуміння функційного арсеналу фахових мов як динамічного феномену. Так, у когнітивному руслі фахову мову трактують як скарбницю для збереження й акумуляції отриманих знань з потребою наступності у їхньому відтворенні відповідно до постструктурної концепції науково-пізнавального процесу фахівців спеціальної предметної галузі [11, с. 35]. Низка вчених досліджують гіпотезу про те, що ключовою функцією будь-якої фахової мови слід вважати її соціально-рольовий функціонал, адже у ході його реалізації індивід отримує не лише засоби для існування (зокрема, матеріальні й духовні ціннісні орієнтири), але й стає рушієм науково-технічного прогресу, стимулюючи продукування нових знань з опорою на раніше набуті знання, уміння і навички [11, с. 41].

Релевантною для сучасних досліджень є класифікація фахових мов у горизонтальній і вертикальній площині, представлена Л. Гоффманном [138, с. 45]. Хоча комплексний поділ фахових мов на практиці неможливий через континуальність і плюралістичність у відкритті нових сфер людської

діяльності, на базі горизонтальної стратифікації можна виокремити фахові мови науки, техніки й інституцій. Мова науки є мовою теоретиків, технічна мова виступає мовою комунікації щодо експлуатації установок в певній професійній галузі, мовою інституцій послуговуються у третинному секторі економіки або в організаціях. Т. Рьольке доповнює систематизацію за горизонтальним принципом, виокремлюючи: 1) фахові мови первинного виробництва і ремесла; 2) технічні мови і мови прикладної науки; 3) наукові фахові мови і 4) мови інституцій [171, с. 32]. До числа структурних підсистем належать, зокрема, фахові мови лінгвістики, математики, архітектури, електротехніки, політики, права, економіки та ін. (див. Рис. Б.1, Додаток Б).

Беручи до уваги названі категорії у горизонтальному членуванні фахових мов, знаходимо, що, наприклад, фахові мови первинного виробництва і ремесла чи так звані субмови споживання й торгівлі включають, крім згаданих предметних галузей, також судноплавство, сироваріння, рослинництво, тваринництво, друкарство тощо. Об'єктом вивчення технічних фахових мов є термінологічні системи у сфері інформатики, комп'ютерної інженерії, ливарного виробництва, електротехніки та ін. Системність наукових фахових мов позначається через субмови математики, біології, фізики, хімії, фармакології, анатомії, лінгвістики тощо. Мови інституцій згадуються як фахові мови політичних інститутів й інституцій, міжнародних і соціальних інституцій тощо [171, с. 37-38]. Г. Калферкемпер припускає, що кількість фахових мов складає від 300 до 7000 мов [139, с. 48-60]. Г.-Р. Флук і Л. Гоффманн зауважують, що кількісний склад фахових мов збігається з числом професійних сфер людської діяльності, саме тому класифікації не можуть бути точними і достатньо комплексними без вивчення набору мовних засобів не лише окремих дисциплін, як, наприклад, економіки, права, педагогіки чи медицини, а й всіх їхніх ланок і системних відгалужень – наукових субдисциплін, як-от, соціології права, правової антропології, методики викладання, фінансів, банківської справи, акушерства тощо [134, с. 16].

Від рівнів абстрактності, присвоєних відповідній фаховій мові, залежить специфіка вертикальної стратифікації фахово-орієнтованих мовних субстандартів. Приклади модельного членування мов для спеціальних цілей за вертикальною прямою знаходимо у лінгвістичних розвідках німецьких лінгвістів В. фон Гана [135], Г. Ішрейту [141], Л. Гоффмана [137; 138; 139], Т.Рьольке [171] та ін. Так, об'єднана концепція Л. Гоффмана й Г. Ішрейту базується на виокремленні семіотичних, мовних і комунікативних ознак за Г.Ішрейту й градації професійної і мовної абстрактності за п'ятьма категоріями за Л. Гоффманом. Провідний теоретик термінознавчої думки не обмежується традиційними мовними рівнями – вищим, середнім й нижчим [135, с. 39-46], а вводить граничні категорії абстрактності – дуже високий і дуже низький рівень абстрактності (див. Рис. Б.2, Додаток Б).

Оперуючи поняттями вертикальної класифікації фахових мов, варто розуміти, що, наприклад, семіотичними і мовними ознаками найвищого рівня абстрактності є наявність штучної символіки і формул, на дуже високому рівні ключовими системними характеристиками є також вживання штучних символів, але до цієї категорії відносимо ще й простий синтаксис. Високий рівень абстрактності характеризується вживанням одиниць термінологічного складу конкретної фахової мови в контексті чітко детермінованих синтаксичних зв'язків. На низькому рівні абстрактності превалює фахова термінологічна лексика і незв'язний синтаксис. Незначним коефіцієнтом фахової термінології і незв'язним синтаксисом позначаються властивості дуже низького рівня абстрактності [138, с. 64-70]. Поряд із зазначеними системними ознаками у теорії термінознавства часто не враховується статус комунікативних ознак, які і є рушієм процесу побудови фахової комунікації на всіх стадіях виробничо-технічного циклу. Так, мовами базових теоретичних наук найчастіше послуговуються між собою фахівці-науковці у ході комунікативного процесу. Мові експериментальних наук притаманне взаємовідношення *науковець (технар, практик) – науково-технічний допоміжний персонал*. Задоволення потреб фахової комунікації між

науковцями і технічними керівниками проєктів з матеріального виробництва забезпечує мова прикладних наук і техніки. На етапі вживання мовленнєвих засобів для вираження процесів й явищ матеріального виробництва об'єктами фахових комунікативних ситуацій стають наукові і технічні керівники з виготовлення матеріальної продукції з одного боку, майстер і фаховий спеціаліст – з іншого. Представники матеріального виробництва, торгівлі й кінцеві споживачі є учасниками процесу фахово-орієнтованої комунікації.

Для німецької фахової мови архітектури та будівництва характерним є високий ступінь абстрактності, що зумовлено, насамперед, полярністю вузької галузевої термінології, яка поєднує в собі терміни науки і мистецтва, а також акумулює і модифікує термінологію суміжних галузей наукового знання. Термінологію архітектури і будівництва слід розуміти як комплексну систему сформованих термінів, які є лінгвістичною репрезентацією понять на позначення процесів, явищ, етапів виробничо-технічного циклу у сфері архітектури і будівництва і виступають засобом кодифікації і трансляції науково-технічної інформації. У складі будь-якої фахової мови налічуються запозичені елементи інших національних мов, що є результатом впливу низки екстралінгвальних та лінгвальних факторів. Термінологічний склад НФМАБ містить значну кількість термінів і терміносполук, етимологія яких бере свій початок у латинській, англійській, французькій термінологічній традиції тощо (див. Підрозділ 3.4).

Прикладні дослідження ієрархічних структурних утворень запропонованої фахової мови були б неможливими без студій специфіки кореляції таких понять, як *фахова мова* і *фахова лексика*. *Фахова мова* охоплює комплекс лінгвальних структурних елементів, функціонування яких не обмежується лише лексичним рівнем, а й розглядається в контексті як фонетичних і морфологічних конструкцій, так і синтаксичних, а також текстових й понадтекстових формувань. При цьому, саме професійний лексичний інструментарій, сітка фахових критеріїв щодо відбору, вживання і частотного потенціалу лексичних одиниць загального вжитку й граматичних

структур загальнонаціональної мови в складі термінологічної системи віддзеркалюють характер позначуваного феномену [175]. Так, запропонований термін *фахова мова* акумулює мовні засоби, які відповідно до класифікації Л. Гоффманна можна: 1) знайти у словниковому складі всіх субмов; 2) є в арсеналі всіх фахових мов; 3) є сингулярними лише в конкретній фаховій мові [138, с. 53].

Чимало українських термінологів, серед них, зокрема, А. Д'яков, Т. Михайлова, Т. Кияк, О. Романова та ін. розглядають у своїх наукових працях питання доцільності розмежування і протиставлення фахових термінологічних одиниць й нетермінологічної (квазіфахової) лексики. Ознаки розмежування актуалізовані найчастіше для диференціації термінів і професіоналізмів, але не менш дискусійними залишається українська термінологічна традиція щодо розрізнення у складі квазіфахової лексики таких структурних утворень, як кодифікаційні найменування спеціальних реалій (номенклатурні позначення), професійні жаргонізми, псевдотерміни, прагмоніми, терміноїди тощо [94, с. 43-44]. При вивченні питань тезаурусного моделювання термінологічної системи НФМАБ ми враховували також й особливості функційного забезпечення одного з галузевих різновидів прагмонімів, а саме – архітектуронімів, для відтворення специфіки побудови термінологічної системи, встановлення особливостей гніздової структурації і послідовності розміщення структурних елементів та їхніх ієрархічних системних зв'язків у складі терміносистеми НФМАБ як об'єкта наших лінгвістичних студій (див. Розділи 2; 3).

У цій лінгвістичній розвідці, слідом за Л. Гоффманном і Т. Рьолке [171, с. 52], дотримуємося думки, що релевантним є розподіл фахової лексики НФМАБ за наступними категоріями:

- 1) інтрафахова лексика – специфічний термінологічний склад НФМАБ;
- 2) інтерфахова лексика, яку розглядаємо як міждисциплінарний пласт словникового складу НФМАБ, оскільки її функційне наповнення превалює у досліджуваній професійній сфері, проте не обмежується лише представленою

областю вживання;

3) екстрафахова лексика – складові структурні елементи лексикону інших (суміжних або несуміжних) фахових мов, що екстра- чи інтралінгвально пов'язані з класифікаційними утвореннями досліджуваної фахової мови;

4) нефахова лексика – лексика загального вжитку німецької мови.

Отже, ядром НФМАБ вважаємо інтрафахову лексику, усі інші підкатегорії відносимо до периферії.

У системі загальнонаціональної мови, як і у випадку з феноменом *фахових субмов*, слід окреслити місце *фахової лексики*. У науці сформовано одразу два діаметрально протилежних підходи: виокремлюючи лексичний склад термінологічної системи у складі мови загального вжитку, деякі українські дослідники (М. Любченко, Л. Овсієнко, Л. Томіленко) визначають особливий статус фахової лексики; з огляду на міркування іншої групи мовознавців (наприклад, А. Крижанівської, Л. Симоненко) фаховою лексикою слід вважати функційну лексико-семантичну субсистему загальнонаціональної мови. Представники першого підходу сходяться на думці щодо достовірності наведеної гіпотези, наводячи такі аргументи: 1) репрезентація семантичних особливостей термінів здійснюється з урахуванням принципів і постулатів конкретної сфери фахово-орієнтованої комунікації; 2) обмежений спектр галузей вживання фахової лексики; 3) виняткова нормованість фахової лексики у питаннях словотвору і словозміни [70, с. 29]. Прихильники другої теорії розглядають її актуальність і правильність з позицій генетичної кодифікації фахової лексики у зародках відповідної національної мови [16].

1.2. Термін НФМАБ як основа концепції метамовної моделі

Зміна природи і ролі фахової комунікації у галузі архітектури й будівництва стала чи не найосновнішим предиктором для розвитку не лише досліджуваної сфери знань, а й для становлення її термінології. Термінологічні одиниці профільної сфери професійного знання створюють, з одного боку,

підґрунтя для науково-теоретичної бази і наукової концепції на кожному з етапів формування та ідентифікації численних мережових утворень наукового, а також технічного знання. З іншого боку, місце кожної окремої лексеми у мікро- та макросистемі лексичного складу фахової мови визначає її семантичний зміст – значеннєвість, зумовлену відношеннями у сітці протиставлень і зіставлень конкретного елемента з іншими елементами цієї ж системи.

Незважаючи на тривалий етап становлення теорії терміна, проблематичним й дискусійним і досі залишається питання необхідності дослідження механізмів і константних ознак процесу вербалізації наукового знання [112, с. 7]. Контroversійним є і питання дефініції самого поняття *термін*, саме тому на цьому етапі нашої роботи розглянемо багатогранність й поліаспектність складових ключового поняття метамовної моделі, особливості виокремлення терміна і терміносполуки НФМАБ з низки термінів інших наук, а також кореляцію понять *термінологізація* – *ретермінологізація* – *детермінологізація* у терміносистемі НФМАБ.

Наявні до цього часу термінознавчі студії виявили залежність точності і меж дефініції поняття *термін* від концепції ієрархічної побудови термінологічної системи, яка включає наступні поняття: *термінологічна система*, *термінологія*, *термінологічна одиниця*, *термінологічне поле*. Загальновідомими є, наприклад, закономірності термінологічної системи, до яких належать відносна автономія, цілісність, структурованість, зв'язок всіх структурних елементів з урахуванням специфіки галузі, що обслуговується, перманентність розвитку ієрархічних відношень між термінологічними одиницями, сполученнями і їхніми денотатами [120, с. 34-36].

Багатовекторність у системному аналізі структури термінологічної побудови НФМАБ зумовлена, насамперед, поліфункційністю галузі з багатовіковою історичною традицією – сферою архітектури і будівництва, тому важливою є диференціація таких складових елементів кожної термінологічної одиниці, як знак, лексема і термін (див. Рис. Б.3, Додаток Б).

Думки щодо того, чим же є знак насправді, і досі обговорюються в численних наукових дискусіях і диспутах у семіотиці, термінознавстві, архітектурі, математиці, фізиці тощо. Досить очевидними є труднощі, пов'язані з розумінням поняття *знак* в архітектурі, адже, за Л. Шнідером, знаком є все те, що акцентує увагу користувача цього знака на об'єкті, складаючись з матеріального носія знака (денотата) і понятійного значення (сигніфіката). Це означає, що знаками можуть бути як дорожні знаки, будівлі, споруди – архітектурні знаки, так і висловлювання – знаки фахової мови архітектури і будівництва [176, с. 52]. У підрозділі 1.3. представлено процес еволюції архітектурного знака і його вплив на розвиток і збагачення терміносистеми НФМАБ новими поняттями.

Часто лексеми і терміни ототожнюють, але у цьому лінгвістичному дослідженні доцільно буде зауважити, що лексема є складовим елементом лексикону мови [176, с. 52]. Як мовний знак лексеми становлять підмножину більш загального знака. Поняття *лексеми* може включати як знак фахової мови, так і знак загальнонаціональної мови. Саме з правил вживання лексеми у повсякденному вжитку стає зрозумілим концептуальне змістове наповнення (сигніфікат).

Систематизоване дослідження феномену *терміна* активно розвивається у вітчизняній і зарубіжній практиці. Так, крім праць титанів зарубіжного термінознавства Л. Гоффмана, Т. Рьольке, В. Зайбіке тощо, теоретичні засади прикладних термінознавчих досліджень знаходимо у науковому здобутку представників українських термінознавчих шкіл, як-от, наприклад О. Боднар, Т. Кияка, С. Кійко, Г. Мелех, М. Сайка, Л. Стегніцької, Н. Шкільної [8; 48; 125].

Через специфіку природи терміна як ядерного компонента метамовної моделі у сучасному термінознавстві і досі відкритою залишається проблема напрацювання загальної, точної і єдиної дефініції поняття *термін*. Саме тому у дисертаційному дослідженні вважаємо релевантним встановити, уточнити, сформулювати і усталити в науковій літературі ключові характеристики і

власне визначення основного елемента терміносистеми НФМАБ – терміна. За допомогою огляду студій, виконаних у руслі сучасної термінознавчої традиції, насамперед, наводимо і систематизуємо наявні дефініції *терміна*:

1) підмножина більш загальної лексеми, що виражається у сполученні поняття як когнітивної одиниці та його позначення як матеріальної репрезентації й інтегрується у систематику фахових понять, наявних у відповідній галузі наукових знань [176, с. 52];

2) слово чи словосполучення, вживання якого зумовлене реалізацією ним номінативної функції для позначення поняття спеціальної сфери знань. Характерною ознакою є наявність чіткої дефініції [26, с. 71];

3) словесне найменування (позначення) поняття конкретної фахово-орієнтованої царини знань або стандартизована одиниця поняттєвої категорії мови для спеціальних цілей [17, с. 42];

4) спеціальне слово чи словосполучення, що є вербалізатором понять науки, техніки, культури, мистецтва чи іншої наукової галузі [17, с. 43];

5) одиниця мови як складова лексико-семантичної системи природної мови, що імплементує когнітивно-інформативну й акумулятивну функції, фіксуючи і кодифікуючи набуті знання й суспільний досвід у процесі динамічного і континуального розвитку цивілізації [109, с. 40];

6) концепт, вербалізований і матеріалізований у безпосередньому зв'язку з дискурсом, що супроводжує процес пізнання [16, с. 20-21];

7) знак фахової мови (слово або словосполучення), що складає субстрат для вербалізації поняття уніфікованої ділянки знань, детермінує наявність спеціального визначення (словникової дефініції), а також виступає своєрідним орієнтиром для всіх користувачів спеціального знака [119, с. 76];

8) номінативна група, характерними властивостями якої є співвіднесеність з відповідним поняттям науково-технічної думки, тенденція до її вживання у низці відповідних типів текстів згідно з класифікаційною сіткою (у фахово-орієнтованих текстах) і стійкий набір ознак поняття [29, с. 59].

Наведені визначення не стільки суперечать, скільки доповнюють чи

дублюють зміст один одного, але в загальному підсумку висвітлюють проблематику дефініції загальноприйнятого поняття *термін*. На базисі запропонованих тезисів пропонуємо розуміти *термін німецької фахової мови у сфері архітектури та будівництва* не просто як лексичну одиницю, а як своєрідну трилатеральну знакову модель, що виступає засобом вербалізації (сигніфікантом) фахового поняття галузі архітектури та будівництва (сигніфіката), входить до складу запропонованої терміносфери, перебуваючи імпліцитно чи експліцитно з іншими структурними елементами цієї ділянки знань в системних ієрархічних відношеннях й вирізняється високим рівнем абсолютної інформативності, прийнятності і точності. Наведена дефініція *терміна НФМАБ* не обмежується лише описом системи фахової мови і експлікацією іманентних системних ознак, але також передбачає вивчення комунікативних, соціальних, функційних і когнітивних умов у фаховому ситуативному середовищі, а отже, і студії фахових текстів як основного інструментарію фахової мови [23, с. 26].

Потребує детального пояснення запропоноване формулювання *трилатеральна знакова модель*, яке уможливорює становлення концепції метамовної моделі під час тезаурусного моделювання терміносистеми НФМАБ. Концепцію метамовної моделі (див. Рис. Б.4, Додаток Б) ми розробили на основі запропонованої теорії Л. Шнідера та уточнили її саме на матеріалі НФМАБ [176, с. 53].

Як підсумок, досліджувана модель передбачає наявність трьох основних складових елементів позначення або леми, поняття та різновиду. Позначення або лема – це матеріальний носій значення знака НФМАБ. Така репрезентація у мові архітектури і будівництва забезпечує зв'язок номінації і архітектурного знака (символу чи формули, наприклад, для розрахунку параметрів будівництва). Оскільки фокус нашого дослідження спрямовано і на укладання двомовного фахового словника, на цьому етапі розуміємо згадану вище складову метамовної моделі терміна НФМАБ як лему, що і є основною формою лексеми, яку ми розглядаємо в контексті мікро- і макроструктури

розробленого фахового лексикографічного джерела.

Згідно з дослідженням Німецького інституту зі стандартизації, поняттям є мисленнєва одиниця, утворена через ідентифікацію когерентних властивостей певної кількості предметів шляхом абстракції. Предмет може бути представлений у формі матеріальної речі або абстрактного об'єкта, що позначає явище, процес чи фазу виробничо-технічного циклу у представлений галузі [176, с. 56].

Для поняття актуальним є триподіл і розмежування обсягу, змісту і семантичних відношень. Обсяг позначає сукупність предметів, що охоплює одне поняття. Наприклад, обсяг поняття *Fachwerk* (укр. 1. *фахверк* (спосіб будівництва); 2. *каркас*; 3. *гратчаста (наскрізна) система; ферма*) охоплює *ausgemauertes* (укр. *фахверк, заповнений муруванням*), *ebenes* (укр. *плоска гратчаста система*), *einwandiges* (укр. *одностінна гратчаста система*), *hölzernes* (укр. *дерев'яний фахверк*), *mehrteiliges* (укр. *складна гратчаста система*), *mit mehrfach gekreuzten Streben* (укр. *багатогратчаста система*), *räumliches* (укр. 1. *просторовий каркас*; 2. *просторова гратчаста система*), *zweiwandiges Fachwerk* (укр. *двостінчаста гратчаста система*).

Зміст описує комплекс усіх властивостей і характеристик поняття з їхніми величинами і значеннями, вираженими часто у числовому еквіваленті. Зміст згаданого поняття *Fachwerk* окреслюється через диференційні ознаки, за допомогою яких ми можемо відрізнити досліджувану лексему від інших лексем термінологічного поля *Bauweise* (укр. *спосіб будівництва*), наприклад, порівняно з терміном *Plattenbauweise*; і пояснюється у наступній дефініції: *Fachwerk – Bauweise, bei der die Wände aus einem Gerippe von Balken bestehen, dessen Zwischenräume durch Mauerwerk ausgefüllt sind* [202].

Семантичні (семантико-синтаксичні відношення) – це зв'язки з іншими поняттями терміносистеми або фахового тексту, які утворюються на основі ознак позначуваного предмета. Саме на основі відношень і позиції лексичної одиниці у системі НФМАБ через диференційно-логічне визначення кожному терміну присвоюється значення (див. Підрозділ 3.1).

Під поняттям *різновид* у метамовній моделі терміна НФМАБ ми розуміємо умови вживання слова як одиниці загальноновживаної мови на відміну від фахового ситуативного середовища. Наприклад, термін *der Arm* у терміносистемі НФМАБ виражає поняття *сходова клітка*, тоді як у мові загального вжитку це – *рука*.

Виходячи із суперечливих дефініцій поняття *термін* стає очевидною проблема термінознавства у категоризації функційного забезпечення терміном національного термінологічного складу. Як правило, найчастіше вчені-філологи зупиняються на трактуванні й інтерпретації таких основних функцій терміна, як: 1) номінативної або репрезентативної; 2) дефінітивної; 3) сигніфікативної або семасіологічної функції; 4) комунікативної; 5) когнітивної або ж гносеологічної; та вторинних функцій, а саме: 6) прагматичної (факультативна функція порівняно з комунікативною); 7) класифікаційної; 8) компресійної тощо.

Сучасні лінгвісти однією з головних функцій терміна називають номінативну або репрезентативну. Терміни НФМАБ є засобом номінації і репрезентації архітектурних і будівельних предметів, об'єктів, процесів, стадій виробничо-технічного циклу, загального понятійного апарату архітектури як науки і мистецтва, її категорій, ознак позначуваних понять, системних відношень у межах представленої галузі знань. Тобто, термін, в тому числі і архітектурний та будівельний, номінує спеціальні поняття, явища чи предмети відповідної сфери людського знання і водночас точно репрезентує позначувані предмети за допомогою одиниць певного мовного субстрату [86, с. 62-63].

Дефінітивність визначається як наявність чітко сформульованого визначення терміна [153]. Ця функція фіксує виняткову роль терміна або дефінієндума під час формування дефініції та його здатності виступати частковим релевантним замінником дефініції. Дефінієндум виступає носієм лише певних диференційних ознак дефінієнса, не передбачаючи наявності у своєму складі його суттєвих класифікаційних ознак на відміну від дефініції,

саме тому йдеться про часткову, а не про абсолютну взаємозамінність дефініції терміном НФМАБ [153; 171, с. 63]. Названі диференційні ознаки відіграють роль маркерів, на основі яких встановлюються межі понятійного простору.

Сигніфікативна чи семасіологічна функція полягає у здатності термінологічної одиниці НФМАБ вербалізувати змістовне поняття сфери архітектури і будівництва про конкретний клас однорідних сегментів [37, с. 34]. На базі НФМАБ реалізується також комунікативна або інформаційна функція терміна, яка актуалізується при передачі спеціальної інформації, а також спеціальних знань представленої галузі, закодованої в термінах і кодифікованої у низці усних чи писемних текстів, між усіма учасниками відповідного комунікативного процесу із забезпеченням встановлення зворотного зв'язку та оцінкою фідбеку [171, с. 68-71].

Значну увагу лінгвісти приділяють вивченню саме когнітивної чи гносеологічної функції терміна, що виявляється у реалізації комплексних механізмів наукового пізнання явищ об'єктивної дійсності спеціальної галузі людських знань. Кінцевою метою є розкриття структурної моделі спеціального знання й формування критеріїв цілісного осмислення концептів наукової, а також національної фахово-орієнтованої картини світу [138, с. 614].

Призначення класифікаційної або систематизуючої функції терміна полягає у класифікації предметів, явищ чи феноменів галузі архітектури і будівництва у процесі системного наукового пізнання, а також їхньому групуванні і систематизації на базі спільних ознак [28, с. 27].

Наукова література містить згадки про низку підфункцій або вторинних функцій – евристичну (здатність стимулювати відкриття нового знання), формуючу (здатність формувати знання і модифікувати їх відповідно до системи національних та інтернаціональних ціннісних орієнтирів), акумуляційну (накопичення, кодифікація і декодування набутих знань), компресійну (властивість скорочення, компресії і концентрації фахово-

орієнтованого знання, репродуктивну (здатність відтворювати накопичений у процесі існування людства досвід) й комунікативно-орієнтовну (вміння передачі набутого досвіду правил ведення будівництва) [126, с. 53].

Як бачимо, функційний потенціал терміна НФМАБ нерідко збігається з функціями, які приписують одиницям різних пластів загальнонавчальної мови незалежно від національного підґрунтя. При цьому, розбіжності виявляються в особливостях вживання і сфери вживання терміна НФМАБ. Опрацювавши й вивчивши ключові питання уніфікації і стандартизації єдиної термінологічної бази таксономічних одиниць НФМАБ, зроблено висновки про доцільність представлення результатів студій термінологічного інструментарію фахової мови архітектури і будівництва в синхронії і діяхронії в контексті терміносистеми та усіх її різнорівневих системних відношень.

1.3. Структурація термінознавчих категорій на базі фахової мови архітектури і будівництва: системність та ізоморфізм

Потреба теоретичного обґрунтування сутності професійної мовної картини світу, характерних ознак термінологічного словникового складу обраної фахової мови, невирішення комплексних питань щодо структуризації, створення класифікаційної сітки її терміносистеми – все це є наслідком дефіциту розвідок і наукових публікацій з тематики запропонованої галузі знань. Саме тому цей етап наших студій присвячено вивченню проблематики системності, ізоморфізму і емерджентності терміносистеми НФМАБ.

Обговорюючи системні й асистемні характеристики цілої низки терміносистем, М. Кочерган пояснює системний характер термінів через можливість тлумачення будь-якого елемента терміносфери через інші структурні словникові одиниці цієї терміносистеми [63, с. 263]. З огляду на це, опис всього лексичного складу конкретної фахової мови слід інтерпретувати крізь призму обмеженого набору елементів і константності у формах фіксації понять, явищ, процесів, стадій виробничо-технічного циклу, об'єктів й предметів матеріальної дійсності, а також наукової картини відображення

об'єктивної реальності [96, с. 88]. Ми ж доповнюємо суть системного підходу до вивчення терміносистем і пропонуємо ідею синергії основних класифікаційних властивостей термінологічного реєстру сфери архітектури і будівництва, а саме – системності, систематизованості, структурованості. Такі принципи візуалізують поняття *гніздової структуризації термінологічної системи* у вигляді *термінологічних гнізд*.

Для початку слід експлікувати кореляційні зв'язки таких фундаментальних понять як *термін*, *термінологічне поле*, *термінологія*, *термінологічна система НФМАБ* (див. Рис. Б.5, Додаток Б). Для вирішення цього завдання слід враховувати специфіку представленої нами метамовної моделі терміна НФМАБ, що характеризує термін з огляду його сутнісних критеріїв, як-от: системності, дефінітивності, моносемантичності у рамках конкретного термінологічного поля, точності, стилістичної нейтральності, елімінації елементів зі спеціальним експресивним забарвленням, інформативності [96, с. 89].

Поняття *термінологічної системності* тлумачиться з урахуванням лінгвістичної природи термінів *терміносистема* і *термінологічне поле*. Серед можливих трактувань його змісту з опорою на перше поняття термінологічна системність – це організована і систематизована сукупність плану вираження, а на базі поняття *термінологічне поле* – системна структура плану змісту (цит. за [8, с. 37]).

Найефективнішим є вивчення і комплексний аналіз не окремих термінів чи терміносполук, а цілих автономних прошарків лексичного словникового складу літературних мов – терміносистем, а також екстралінгвальних та лінгвальних факторів впливу на їхні становлення, функціонування і розвиток. Як бачимо, у системі студій цього питання доцільно представити й диференційні ознаки ключових понять теоретично-методологічного апарату НФМАБ – *термінологія* та *терміносистема*. До їхнього трактування намітилися часто полярні підходи і погляди, які ототожнюють *термінологію* і *терміносистему* (Е. Скороходько, І. Кочан, Т. Панько), взаємозамінюючи їх і

апріорі закладаючи в їхньому зміст значення сукупності термінів або спеціальних номінаційних одиниць певної функційної ланки фахово-орієнтованої комунікації у різнобічних сферах науки чи техніки [13, с. 206]. Наявне також твердження, що конкретна галузева термінологія виступає своєрідною семасіологічною системою, яка відображає класичну, а також сучасну наукові картини світу та науковий і навіть культурний світогляд [12, с. 24]. Відмітимо такі системні ознаки термінології, як: 1) співвіднесеність із спеціальною цариною професійних знань; 2) фахово-орієнтоване найменування (номінація) об'єктів, предметів, процесів і їхніх стадій, дій й явищ; 3) розвиток і оптимізація функційних стилів (наукового, науково-публіцистичного, виробничо-технічного тощо) [124, с. 30-31].

Активне вживання запропонованих термінознавчих понять у фаховій літературі вказує на доцільність їхнього розмежування у нашій роботі. На принципову відмінність у значеннях понять *термінологія* і *терміносистема* звертали увагу різні покоління мовознавців, як-от: Л. Білозерська, Р. Дудок, Т. Кияк, О. Петрина [87] тощо. Вони зазначають, що формування і становлення галузевої термінології, яка розглядається як сукупність термінологічних одиниць, є стихійним і послідовним за своїм характером. Валідним параметром у цьому процесі є міра накопичення й акумуляції знань у профільному словнику термінів і терміносполук. Якщо говорити про умову трансформації термінології у терміносистему, якій притаманний свідомий характер формування і організації, то основою є наявність гетерогенних відношень між одиницями терміносистеми як, наприклад, ієрархічних (гіперо-гіпонімічних, родо-видових тощо) чи асоціативних зв'язків.

Проілюструємо на прикладі фахової мови архітектури і будівництва у форматі лінгвістичного аналізу особливості кореляції ключових понять термінознавства. Фундаментальною основою функціонування цієї фахової мови виступає її власна термінологія із притаманним їй стихійним і поступовим характером формування. Відповідно, фіксується її підпорядкованість чітко організованій і структурованій термінологічній системі конкретної фахової

мови. Базовою складовою кожного з перелічених підрівнів НФМАБ є термін або терміносполука.

Отже, термінологічну систему НФМАБ складає системно організована сукупність термінів і терміносполук у сфері архітектури і будівництва, яка характеризується як відповідними фахово-зумовленими емерджентними властивостями, так і наявністю мережі прямих чи опосередкованих конструктивних, різнорівневих, експліцитних відношень – таких як, наприклад, ієрархічних, парадигматичних (відношень за смисловою суміжністю – синонімічних або ж за смисловим протиставленням – антонімічних; гіперо-гіпонімічних, кореляційних, партитивних, асоціаційних тощо). Структурні складники терміносистеми націлені на реалізацію професійного комунікативно-тематичного завдання у процесі міжкультурної і міжнаціональної фахової комунікації [90; 95]. Аналізована дефініція уможливорює процес оптимізації можливостей перетину і нашарування лексичних пластів чи мікросистем запропонованої терміносистеми з терміносферами інших фахово-суміжних чи несуміжних галузей науково-технічного ареалу, що дозволить виокремити групи термінів НФМАБ, інтегровані у різні галузеві терміносистеми. Така здатність одиниць терміносистеми до інтегрованості в інші терміносфери знаходить відбиток на міжгалузевому рівні, часто активізує вирішення проблем термінотворення, пошуку еквівалентної лексики і відповідає нормам загальнолітературної мови, а, отже, не заперечує основну умову будь-якої природної мови – існування і розвиток поза ізоляцією [8, с. 38].

На перетині експліцитних класифікаційних відношень суміжних, а інколи і навіть несуміжних гілок науково-технічного знання зростає число термінів і терміносполук, які виступають мовними ресурсами семантичних полів нових гібридних наук і дозволяють описувати й вивчати предмети, об'єкти і фахово-орієнтовані явища, впроваджуючи засади трансдисциплінарного підходу до ведення наукових досліджень. У зв'язку з цим, наприклад, з'явилася галузь архітектурної екології і біодизайну, яка

започаткувала в інженерії й архітектурі нові принципи і стратегії урбаністичного розвитку, а отже й стала каталізатором для створення архітектурних об'єктів і ансамблів з урахуванням засад ведення екологічного будівництва. Така сфера акумулює й оптимізує вживання поняттєвих субкатегорій екології і будівництва. Функційне призначення й архітектонічний склад відносно нового фрагменту таких гібридних пластів термінологічного арсеналу НФМАБ варто розглядати на конкретному історичному зрізі (тобто, в діяхронії і синхронії), використовуючи численні методики і техніки лінгвістичного аналізу, наприклад, методику компонентного аналізу або ж аналіз словникових дефініцій, враховуючи місце і роль конкретного поняття у макроструктурі словника. Так, частотний аналіз вживання терміна *ökologisch* показує зростаючу тенденцію щодо його фіксації у межах лексико-семантичного поля терміна-гіпероніма *das Baumaterial* на відміну від регресу у вживанні досліджуваного терміна з іншими складовими синонімічного ряду (пор. родові поняття *das Bauelement, der Baustoff*) [95, с. 58].

Трансдисциплінарні зв'язки з обраною цариною знань іманентні й для наступних гібридних наук: біоархітектури, будівельного матеріалознавства, будівельної теплофізики, гідротехнічного будівництва, інженерної геології, географії будівельної індустрії, історичної архітектури, ландшафтної архітектури. Традиції міждисциплінарних досліджень стали поштовхом для запозичення термінів однієї терміносистеми до структурного складу іншої, для можливості їхньої абсолютної чи часткової переоцінки, переосмислення і, як наслідок, для появи міжгалузевих термінів-омонімів [66, с. 217].

Як основний елемент терміносистеми НФМАБ, термін кодифікує спеціальне поняття у галузі архітектури і будівництва, характеризується чіткою семантичною структурою і емоційною нейтральністю, але всі зазначені ознаки здатні виявлятися лише всередині термінологічної системи, тому у випадках, коли термін НФМАБ вживається поза межами терміносистеми цієї фахової мови, спостерігається поступова втрата його характеристик, які

зумовлюють його єдність з іншими термінами конкретної фахової мови і є підґрунтям термінологічності.

Вибір термінологічної системи НФМАБ предметом опису теоретичного підґрунтя нашого дисертаційного дослідження не є випадковим. Критеріями оцінки будь-якої динамічної терміносистеми (зокрема й терміносистеми НФМАБ) є чотири основні критерії, а саме: загальний стан, структурна організація, функційний потенціал і системні класифікаційні відношення. Детальний аналіз всіх перелічених характеристик дає змогу об'єктивно оцінити і описати термінологічну систему запропонованого типу.

Стан термінологічної системи НФМАБ на сучасному часовому зрізі визначаємо через сукупність функційних характеристик, тому для цього за основу беремо оцінку ізоморфних (константних) і емерджентних (змінних) ознак позначуваної терміносистеми. Цей критерій конкретизує змістове й інформаційне наповнення, системні властивості, реалії й ціннісні орієнтири комплексної термінологічної системи НФМАБ. Для встановлення стану досліджуваної терміносистеми ми проаналізували специфіку гніздової структурації НФМАБ та засвідчили системні характеристики відповідних лексико-семантичних мікросистем, тобто своєрідних термінологічних гнізд, які виступають у ролі складових галузевої макросистеми термінів і підтверджують багатоплановість і динамічність процесів каталізації континуального розвитку терміносистеми й, зокрема, фахової мови архітектури і будівництва. *Термінологічне гніздо НФМАБ* – це комплекс термінів, спільними ознаками яких є наявність у складі конкретного ядерного компонента і здатність до репрезентації понять окресленої царини знань.

Розуміння ядерних основ термінологічного гнізда НФМАБ як макроодиниць позначуваної галузевої терміносистеми приводить нас до проблеми стратифікації системних класифікаційних відношень, в які вступають лексичні одиниці НФМАБ, об'єднані спільним семантичним ядром (див. Підрозділ 3.1.). Практичне значення отриманих результатів аналізу феномену гніздової структурації полягає в можливості опису стану

запропонованої терміносистеми у синхронії, а також у процесі історичного розвитку (у діахронії), індексації змістової зв'язності і фіксації класифікаційних ієрархічних відношень на основі мовних універсалій НФМАБ. Як підсумок, представлене у цій роботі дослідження є свідченням превалювання ядерних компонентів або так званих термінів-домінантів, які займають відповідні провідні позиції у лексичному складі термінологічної системи і визначають зміст гіперо-гіпонімічних (родо-видових) відношень усередині вказаної терміносистеми. Закономірним фактом є роль таких термінів-домінантів – ядра термінологічних гнізд, які покривають найбільшу частину політехнічного словника архітектури та будівництва і складаються з щонайменше 15 термінів і терміносполук НФМАБ.

Беручи до уваги зазначені вище характеристики НФМАБ, цілком логічним на наступних етапах є аналіз шляхів насичення досліджуваної терміносистеми реаліями і присвоєння кожній запозиченій одиниці конкретного генетичного джерела; вивчення тенденцій розвитку і усталеності автохтонної лексики у вихідній регламентованій системі термінів архітектури і будівництва; зосередження уваги на розбіжностях у тривалості процесів термінологічної номінації, модифікації й кодифікації на матеріалі споріднених і неспоріднених фахових мов та їхнім перенесенням разом з позначуванням поняттям у цільову мову, а також інтерпретації основ повторної термінологічної кодифікації, що відповідатиме системним принципам і нормам фахової мови-реципієнта тощо (див. Підрозділи 1.4; 3.3).

1.4. До історії виникнення, становлення і континуального розвитку НФМАБ

Наука чи мистецтво, здатні адекватно і багатогранно відображати всі закономірності пізнання об'єктивного світу й кодифікувати їх у свідомості і генетичній національній пам'яті, перетворюючи понятійну сферу в архітектурний знак і, навпаки, трактуючи ідентичність і самотність архітектурних знаків окремих народів за допомогою вербалізованих понять

окресленої царини знань – все це співвідноситься з фахом архітектури і будівництва. З огляду на це закономірним стає аналіз термінологіки і типології текстів позначуваної галузі в діяхронії у руслі науково-історичного прогресу, оскільки осмислення історії архітектури і будівництва стає ключем до доповнення історичної картини розвитку і становлення власне фахової мови архітектури і будівництва. Варто врахувати також нову сторінку в історії техніки – комп'ютеризовану автоматизацію всіх сфер індустрії, діджиталізацію, глобалізацію і гібридизацію наукових дисциплін. Розвиток будь-якої фахової мови керується і коректується результатами обміну науковим і практичним досвідом та станом справ у сфері архітектури й будівництва. Континуальні зміни у такій прогресивній галузі, якою сьогодні є названа сфера знань, традиційно вважають каталізаторами появи нових понять і зміни у системних ієрархічних відношеннях у структурі галузевих термінологій [43, с. 74-76].

Дослідження історії архітектури значно спрощує ретроспективний аналіз послідовних етапів становлення, розвитку і модифікації інвентаря терміносистеми НФМАБ, оскільки кожний термін є позначенням низки дослідницьких результатів і націлений на узагальнення понять, вкладених у цей термін [8, с. 33]. У наступному пункті нашого дослідження експлікуємо особливості фаху архітектури і будівництва й взаємозв'язок його ланок з появою та усталеністю нових пластів лексики в обігу міжкультурної фахово-орієнтованої комунікації.

У процесі пошуку визначення понять *die Architektur* та *das Bauwesen* ми знайшли не лише інформацію про їхнє етимологічне джерело *die Architektur* з лат. *architectura*, від грец. *αρχιτεκτονική* – будівництво, *das Bauwesen* – словоскладання іменника *der Bau* та елемента *-wesen*, що позначає загальну сферу чогось; все, що належить до певної сфери. Ми також натрапили на опис експериментального психолінгвістичного дослідження, проведеного у гімназії німецького міста Швальбах із залученням респондентів віком від 16 до 19 років. Гімназістам пропонувалося висловити своє ставлення до архітектури,

продемонструвати свій рівень обізнаності у цій сфері знань, після чого здійснено асоціативний експеримент, у ході якого респонденти доповнювали асоціативний ряд до названих ключових понять НФМАБ [167, с. 3]. Потік асоціацій і відповіді учнів узагальнили твердження про те, що архітектура сприймається як частина об'єктивної реальності у формі будівель, які виступають окрасою нашого повсякдення і перманентно нас оточують [168, с. 10].

Архітектуру як окрему самостійну дисципліну традиційно розглядають як спадщину античної культури, адже категорійний апарат цієї комплексної науки-мистецтва та її основні, і досі актуальні канони детально викладено у легендарній праці римського архітектора й інженера другої половини I ст. до н.е. Вітрувія – лат. „*De Architectura Libri Decem*”. Його трактат став першим, відомим наразі теоретиками будівництва, довідником й інженерно-технічним виданням у сфері архітектури та будівництва [174, с. 14].

Для вичерпного вираження змісту поняття *архітектура* наводимо такі його дефініції: архітектура – це 1) мистецтво створення споруд (наукова дисципліна, що вивчає символи генетичної і культурної пам'яті людства, певного народу чи епохи); 2а) арт-орієнтоване будівництво і художнє проєктування будівель; 2б) конструкція, структура споруди; 3) сукупність продуктів архітектури (особливо певного народу, сфери, стилю, епохи); архітектурний стиль [202]; 3) процес і результат комплексного будівельного освоєння матеріально-предметного оточення, що базується на матеріально-практичному та ідеально-естетичному відношенні людини до об'єктивної дійсності і вирізняється естетичними і художньо-ефективними рішеннями у будівництві і містобудуванні, на позначення яких вживається термін *архітектурні витвори* [209, с. 16]; 4) мистецтво організації простору [178, с. 45]; 5) уособлення людської величі, її природи, естетичних потреб, уявлень, задумів, мрій і фантазій; 6) прояв волі конкретної панівної верстви чи касти суспільства або/та соціальної категорії; 7) усталений кодекс поведінки, властивий високорозвиненим культурам стародавнього світу, наприклад,

Єгипту, Месопотамії, Ассирії, Вавилонії, Перу, Мексиці, Фінікії, Китаю тощо;

8) втілення людської спільноти, залежності від суспільства і благ цивілізації;

9) під кутом зору антропології архітектура квантує і конкретизує власне образ людини з урахуванням принципів тривимірного простору [162, с. 5]. Отже, на основі опрацьованих нами дефініцій підсумовуємо, що поняття архітектури та будівництва укорінюються в словниковій практиці не лише через позначення діяльності архітекторів, інженерів, будівельників тощо, а й стосуються сукупності будівель і споруд, а також численних стилістичних (архітектурних) течій. Сучасна архітектура за функційним призначенням і об'єктами вивчення поділяється на:

- 1) **архітектуру житлового будівництва** (проектування житлових будинків, споруд і комплексів);
- 2) **суспільно-громадську архітектуру** (будівництво культових чи культурно-освітніх споруд);
- 3) **промислову архітектуру** (промислові, інженерні, виробничі споруди)
- 4) **садово-паркову архітектуру** [36].

Часто архітектуру як науку розглядають також у межах окремого архітектурного стилю. До відомих на сьогодні стилів належать, наприклад: романський стиль, монументалізм, готика, ренесанс, класицизм, ампір, бароко, рококо, неоготика, модернізм, неокласицизм, конструктивізм, скандинавський класицизм, північний модерн, еклектизм, ар-деко, деконструктивізм, боз-ар, хай-тек, кінетична архітектура тощо [20]. Проте найчастіше вчені-теоретики зіставляють особливості архітектури в конкретну історичну добу.

Першим відомим архітектором у історії людства став давньоєгипетський архітектор Імхотеп, який жив близько 2600 р. до н. е. і, згідно з твердженнями істориків, керував проектуванням і будівництвом єгипетських пірамід. В Стародавній Греції імена архітекторів Каллікрата та Іктіноса пов'язували з спорудженням Парфенона на афінському Акрополі. У Середньовіччі ремесло архітекторів стало сакральним, фахівці передавали таємні знання підмайстрам і своїм учням. Епоха Ренесансу реанімувала не лише спогади про античність,

але й знову відкрила людству професію архітектора [211].

Ще Вітрувій зазначав, що архітектура базується на трьох основних принципах – стабільність (*firmitas*), корисність (*utilitas*) і витонченість/краса (*venustas*) [188]. Архітектурна традиція Стародавнього Риму увійшла в історію через виняткові форми ордерів, які демонстрували прагнення римлян інтегрувати елементи недосконалого за конструктивними параметрами і експлуатаційними характеристиками мистецтва створення споруд античної Греції у будівництво багатопверхових комплексів, оздоблених монументальними склепіннями і величними арками. Хоча ордери як види архітектурної композиції не мали жодного призначення, вони сприяли становленню поняття *мови архітектури*, адже такі архітектурні знаки робили споруди і будівлі „красномовними”, відображаючи автентичність й ідентичність етносу чи цілого народу. Щоб вмістити і акумулювати інформацію про нові поняття, об’єкти чи архітектурні явища, часто бракувало найменувань, що й ставало чинником підвищення рівня фахової мови архітектури і будівництва залежно від градації розвитку власне досліджуваної галузі. Так, в історії та теорії архітектури з’явився термін *мова класичної античності* [185, с. 21-24].

Активний процес пошуку відповідей на найактуальніші питання для кожної культурної епохи щодо функційного наповнення, призначення і змісту знаків та символів будівель є неперервним. Як наслідок, загальноприйнятою концепцією стало вчення про знаки або так звана *архітектурна семіотика*. Це автономне відгалуження семіотики розвинулося вперше у 60-ті рр. XX ст., спричинивши своєрідний прорив і ставши ноу-хау серед тогочасних семіотичних досліджень [69, с. 18]. Впровадження терміна *архітектурна семіотика* інтенсифікувала теорія знаків (теорія тріадичної системи знака) Ч. Пірса та Ч. Морріса [144, с. 8], яку ми модифікували відповідно до потреб галузі, яку представляє НФМАБ (див. Рис. Б.6, Додаток Б).

З позицій семіотики навіть розрізнення первинних і вторинних функцій архітектури є підґрунтям для поліфункційного підходу до її вивчення.

Я. Мукаржовський описує чотири функційні горизонти витвору будівельного мистецтва, як-от: 1) функція безпосереднього використання; 2) історична (архітектурні історичні норми); 3) соціально-економічна й 4) індивідуальна функції. Цим фаховим архітектурним функціям протиставляється естетична функція, оскільки завдяки естетичній функції архітектура стає самоціллю, заперечуючи інші функції [157; 163]. Натхненний ідеєю Я. Мукаржовського, Д. Преціозі постулює конкретні кореляти до функційної моделі Р. Якобсона, яка передбачала екзистенцію шістьох семіотичних функцій. Серед корелят знаходимо також референтну функцію з оцінкою архітектурного контексту, що скеровує нас до позаархітектурного посилення; згадану естетичну функцію (присвоєння архітектурної форми); метаархітектурну (архітектурні альянзи); фатичну (територіальний аспект споруди); експресивну (саморепрезентація і самовираження замовника у споруді); конативну (директивний аспект архітектури, пов'язаний з кінцевим користувачем) [163, с. 515].

Спробу синтезу поглядів на архітектуру та будівництво як знакову систему зробив У. Еко. Відповідно до його тверджень поняття *системи знаків* реалізується через структурний елемент архітектури – архітектурний знак і обґрунтовує створення актуальних структурних моделей процесу міжнаціональної і міжкультурної комунікації у межах своєрідного „семіологічного універсуму”. Щодо архітектурного знаку, то це поняття необхідно інтерпретувати як конфігурацію архітектурних об'єктів і їхнього спеціального функційного потенціалу [79, с. 9-10]. Суттєве поглиблення категорії функційності архітектурного знака уможливило її розподіл на первинний і вторинний щаблі. Витоками первинної функції є денотативне значення, а роль вторинної функції закладена в основу конотації архітектурного знака [82].

Релевантним для нашого дисертаційного дослідження є той факт, що специфіка вираження архітектурного знака накладає безпосередній відбиток на особливостях його позначення за допомогою мовних засобів у німецькій й

інших загальнонаціональних фахових мовах. Враховуючи антропоцентричне спрямування культурної системи архітектури та будівництва, приходимо до логічного умовиводу, що функційність фахової мови націлена першочергово на забезпечення ефективності її засобів у репрезентації не лише науково-технічної чи мовної картини світу, але й світоглядів, уявлень, вірувань, переконань, звичаїв, традицій, національних символів на різних життєвих зрізах, тобто всього культурного континууму кожного окремого народу, етносу чи соціальної групи. Проектування і укладання нами НУСТАБ та розробка фахового корпусу термінів стала першою в історії української лексикографії масштабною спробою фіксації універсалій і реалій, розрізнення схожих і диференційних рис у формуванні системи для позначення і найменування тих чи інших феноменів, об'єктів і предметів української архітектури у німецькомовному культурному просторі.

Поступальний прогресивний розвиток нашого лінгвістичного дослідження не можна було б уявити без вивчення етимологічних джерел виникнення цілих пластів лексики і вироблення алгоритмів їхньої фіксації у словнику НФМАБ. Саме з цією метою ми зверталися до етимології кожного конкретного слова, закарбованій в етимологічному словнику німецької літературної мови. Такий аналіз допоміг констатувати і уніфікувати особливості генетичного походження термінів НФМАБ та реконструювати етапи розвитку запропонованої термінологічної системи у розрізі конкретної епохи та/або історичного періоду. Наприклад, порівнявши дані про генезис терміна *die Aula* на матеріалі словникових статей *Duden* й *DWDS*, натрапляємо на інформацію про грецьке походження цього слова (гр. *aulé* (αὐλή) – місце перед будинком; передній двір), яке через посередництво латинської мови (лат. *aula* «внутрішній двір будинку; зал; будинок», також «палац, замок, резиденція»), увійшло до складу НФМАБ спочатку із значеннями: 1) відкритий двір грецького будинку; 2) палац у Римській імперії; 3) переддвірок базиліки; а вже потім у процесі історичного розвитку набуло конотації великого приміщення для заходів, особливо у школах чи університетах; актової зали; аули. Таким чином, це

слово відображало соціокультурний контекст античності і зародилося в терміносистемі архітектури античної доби, але частотна крива його використання в ретроспективі позначається зростаючою тенденцією у період після 1880 рр., що було зумовлено впливом екстралінгвальних факторів, як-от: відкриттям університетів, інтенсифікацією дослідницьких пропозицій, науковим бумом у всіх сферах життя суспільства. У розділі «План реальної школи у Дюссельдорфі» 1858 р. знаходимо наступний приклад вживання цього терміна: „*Die hohe Aula bildet den Mittelbau, welcher sich durch eine reichere Architektur auszeichnet. Die ganze Front ist in einer dem Zweck der Anstalt würdigen Weise ausgeführt*“ [244, с. 45]. У цьому прикладі досить значимим є й вживання запозиченого терміна *die Front* (укр. *фасада*), який відповідно до лат. *frōns* був спочатку запозичений до італійської мови (іт. *fronte*), пізніше до французької (фр. *front*) і насамкінець знайшов вжиток у словнику НФМАБ. Античність розширила термінологічний склад НФМАБ термінами латинського або давньогрецького походження, як-от: *das Atrium* (лат. *atrium*), *der Diastylus* (гр. *dia* – через; *stylos* – колона), *der Architrav* (іт. *architrave*, гр. *archi* – архітектор і лат. *trabs* – балка), *das Amphitheater* (гр. *amphithēātron*). Останній термін спочатку мав значення античної театральної установки під відкритим небом із місцями для сидіння, які розміщувалися уступами навколо однієї арени. Сьогодні амфітеатр розуміється як будь-який театр, розміщений уступами, з формою півкола і сидіннями для глядачів [202; 203].

Особливо часто вживаними у період раннього і пізнього середньовіччя (VIII ст.) стали такі поняття: *der Bogen* „1. арка, склепіння; 2. дуга, крива; 3. відвід (для труби)“, *das Gewölbe* «склепіння», *die Kirche* «церква», *das Kloster* «монастир», *die Säule* «колона», *die Burg* «замок, фортеця», *der Pfeiler* «стовп; контрфорс; колона; пілон» тощо. Ретроспективний і етимологічний аналіз цих лексем показав, що, наприклад термін *der Bogen* задокументовано вперше у VIII ст. (свн. *boge*, двн. *bogo*, *герм. bug-ōn* „дуга“) з формами у давальному і знахідному відмінку однини *Boge*. Термін *das Gewölbe* < свн. *gewelbe*, двн. *giwelbi* походить від свн. *welben* – нім. *wölben* і датується XI ст. Термін *die Kirche*, хоча і

має корені з пізньогр. *kyrikón* «божий дім», *kyriakón* «будинок, що належить Богу», *kýrios* «Бог», проте веде історію свого вживання з VIII ст. (пор. свн. *kirche*, двн. *kiricha*). Лексема *das Kloster* теж увійшла до словникового складу НФМАБ у VIII ст. (пор. свн. *klōster*, двн. *klōstar*) і була запозичена з лат. *clostrum*. Поняття *die Säule* вважається надбанням середньовіччя (пор. свн. *sūl*, двн. *sūl*, запозичено з гот. *sauls* «колона»). Термін *der Pfeiler* вперше знайдено у писемних згадках X ст. (пор. свн. *phīler* чи *phīlære*, двн. *phīleri* або *phīlari*), але, як і багато інших лексем, було запозичено з лат. *pīla*. Особливе місце у системі термінів НФМАБ доби середньовіччя займає лексема *die Burg* (свн. *burc*, двн. *burg*), адже згідно з етимологічним джерелом цей термін є споконвічним словом і вживався також в інших споріднених мовах (пор. гот. *baurg*-, дсканд. *borg*, дангл. *burg*, *burh*, *buruh*, англ. *borough*, *-bury*, *-burgh*) [202]. Інтенсифікація процесів його вживання у фаховій мові архітектури та будівництва пояснюється впливом екстралінгвальних факторів: по-перше, поширення замків було пов'язано з оборонною функцією; по-друге, наявність замку диктувало дворянське походження феодала і його статус у суспільстві. Реконструювавши лексеми НФМАБ цього історичного періоду, стає очевидним, що поява і запозичення численних термінів і терміносполук запустили механізм розвитку і становлення інших понять цієї галузь, що позначали і передавали б реалії та дух конкретної архітектурної доби (наприклад, різновиди архітектурних об'єктів) [203].

До екстралінгвальних факторів розвитку терміносистеми досліджуваної науки належать, насамперед, історичні передумови, наприклад, часи правління Карла Великого. Витвори архітектурного мистецтва цієї доби стали своєрідним уособленням культурних прагнень давніх германців – створити нові, влучні і підходящі форми, що відображали б не тільки їхній державний устрій, традиції та звичаї, але й їхній дух [155]. Сюди відносимо й зміцнення і поширення християнства та його течій у середньовічній Європі, що стало началом для пошуку нових архітектурних форм, а разом з тим – і нових найменувань і номінацій для їхнього позначення. Будівництво церков, храмів, монастирів,

базилік, ротонд, соборів започаткувало нову культурну традицію – християнську архітектуру. Прикладами є як французький Собор Паризької Богоматері, німецький Кельнський собор, так і українська Софія Київська та ін. [155]. Це все не могло не знайти відбиток у розширенні і збагаченні фахового словникового складу НФМАБ.

Ренесанс або просвітництво, маньєризм, рококо, реалізм, класицизм тощо – всі ці напрями протиставлялися і, водночас, своєрідно доповнювали зміст і значення архітектури у реальному світі та житті людини, а також ставали вказівниками для втілення фантазій архітекторів всіх наступних епох [185, с. 77]. Інженери-конструктори зосереджувалися на винаходах нових форм фасадів, арок, колон, портиків, ордерів, а разом з тим і стимулювали процес номінації понять, вибудовували нові підходи і стратегії для ведення фахово-орієнтованої комунікації, реанімували лексичні пласти античних часів, оновлювали мову архітектури, а також мову креслень, відкривали нові способи та техніки для передачі отриманого життєвого досвіду, щоб назавжди увійти в історію архітектури [183, с. 82]. Яскравим прикладом запозичення лексем з латинської мови у період просвітництва є термін *die Basilika* (пізньолат. *basilica* – катедральний собор; лат. – архітектурний шедевр, розкішна зала – запозичено від гр. *basilikḗ* (*stoá*) – царська зала). Вживання цього терміна вперше знаходимо у фахових текстах XV ст., що безпосередньо пов'язано з посиленням впливу католицької церкви і папства у Європі. Термін є родовим поняттям до лексем *die Pfeilerbasilika* «базиліка із стовпами замість круглих колон», *die Säulenbasilika* «колонна базиліка», *die Pseudobasilika* «псевдобазиліка» тощо. Термін *der Fries* (гр. *phrýx* (*φρύξ*) – фригійський) було запозичено також тільки у XVII ст. через посередництво французької мови *frise*, проте термін настільки усталився в німецькій мові, що швидко став гіперонімом і об'єднав цілу низку видових понять, як-от: *das Anthemion* «антемій», *der Bilderfries* «фриз із скульптурними зображеннями», *der Blattfries* «фриз із орнаментом у формі листків», *der Bogenfries* «аркатурний фриз», *der Diamantfries* «алмазний фриз», *der Figurenfries* «скульптурний

фриз», *der Hundszahnfries* «зубчастий фриз», *der Ornamentfries* «фриз з орнаментом», *die Palmette* «пальмета», *der Rautenfries* «ромбоподібний фриз», *der Schachbrettfries* «фриз з орнаментом у формі шахової дошки», *der Wandfries* «стіnnий фриз», *der Würfelfries* «фриз з шаховим орнаментом», *der Zahnfries* «романський фриз з мотивом зубчастої різьби», *der Zangenfries* «фриз з орнаментом у формі щипців», *der Zickzackfries* «фриз з орнаментом із зигзагів», *der Zophoros* або *der Zophorus* «зофор» [192].

Якщо розглядати і оцінювати стан терміносистеми НФМАБ на сучасному етапі історичного розвитку, тобто в синхронії, то все частіше проявлятиметься потреба в антропоцентричному підході до вивчення принципів і засад побудови фахово-орієнтованої комунікації між спеціалістами й аматорами у цій сфері знань. Такі випадки нерідко фіксують зміну перспективи і вказують на спрямованість процесу комунікації саме на нефахівця. Основними предикторами вживання фахової лексики у таких умовах стають поняттєва простота і доступність, структурованість і послідовність та, очевидно, переконлива інтенсивність [167, с. 237]. Так, результати симбіозу науково-технічної – мови НФМАБ і національної мови – німецької літературної мови, що є засобом ефективної реалізації процесу фахової іншомовної комунікації й регулювання всіх ланок виробничо-технічного циклу, ще раз підтверджують статус терміносистеми НФМАБ як системно впорядкованої та ієрархічно структурованої системи, а не просто стихійної сукупності термінів, поєднаних спільністю галузі. На базі цієї системи можна класифікувати і впорядкувати системні парадигматичні відношення, що об'єднують кожен елемент в загальну макросистему.

Всебічне вивчення комунікативних інструментів управління і загалом – функційного потенціалу НФМАБ найефективніше здійснювати у рамках опису центрального об'єкта корпусної лінгвістики – фахового лінгвістичного корпусу. Ми ж переконані, що тільки аналіз всієї класифікаційної сітки корпусів НФМАБ дозволить узагальнити і модернізувати в майбутньому комунікативні інструменти. При цьому, слід використовувати весь спектр

моно- й полілінгвальних корпусів для зіставлення характеру подачі вузькоспеціалізованої інформації, кодифікованої у формі морфем, лексем, словосполучень, речень, фахових текстів і надфразових єдностей як на матеріалі фахово-орієнтованих мовних субстратів, так і у всіх географічних ареалах (див. Підрозділ 2.2) [99].

Дослідники сучасних науково-технічних мов наголошують на трансдисциплінарності лексичного складу фаху архітектури і будівництва та зауважують у складі цієї фахової мови значну частку понять мови загального вжитку. Специфіка галузі позначається також і на нижчому ступені нормованості НФМАБ порівняно з іншими мовними формаціями [187, с. 31-32]. Увага до профільного словникового складу НФМАБ спонукала мовознавців виокремити у його складі дві категорійні групи: 1) лексеми на позначення реально наявних денотатів (позначення споруд, будівель, установок, конструкцій, функцій будівельних об'єктів, видів будівельних матеріалів тощо); 2) терміни на позначення дій і діяльності архітектора (також інженера-конструктора), фаз, етапів, стадій планування, креслення, проєктування, затвердження проєкту, замовлення на будівництво споруд, плану реалізації будівельних робіт, тендера, контролю і нагляду за дотриманням технічних норм, плану керування й управління [187, с. 32].

Отже, для повного розуміння фахової мови архітектури та будівництва слід розглядати її багатопланову історію виникнення, функціонування, закономірного й, моментами, стихійного розвитку, що безпосередньо співвідноситься з появою і реконструкцією етапів існування самої галузі – того споконвічного ремесла, яке закарбувалося в генетичній пам'яті людства і промовисто відображається у загальновизнаній тезі численних теоретичних досліджень про те, що архітектура сягає своїми витокami у надра історії, коли «пралюдина збудувала собі першу хижу» [185, с. 93]. Сучасній науці все ще не вдалося об'єктивувати і виробити єдиний підхід до розуміння того, що є, власне, мовою архітектури. Однозначно, що думки розділилися і тоді, як одні вчені закладають у зміст цього поняття значення візуальної мови з власним

апаратом граматичних правил [187, с. 31-32], інші розкривають його зміст як мови креслень. У результаті такої поліаспектної оцінки дефініції поняття *мова архітектури* контрастно здається відсутність труднощів у виборі адекватного відповідника у вихідній мові, чому сприяє зрозумілість, влучність і однозначність як термінів, так і креслень чи проєктів [187, с. 31]. Ще одним логічним поясненням такої різноманітності і багатовекторності трактувань мови архітектури й будівництва є біполярність власне представленої галузі знань з урахуванням технічно-природничих, а також мистецько-естетичних критеріїв. Для переосмислення цієї проблематики логічним з погляду термінознавства є всестороннє вивчення специфіки статусу термінів НФМАБ і їхнього функціонування у фахових текстах. Комплекс питань цього блоку детально висвітлено у наступних пунктах нашого дисертаційного дослідження (див. підрозділ 1.5 і Розділ 4).

1.5. Кореляція понять архітектурного науково-технічного дискурсу і фахового тексту НФМАБ

Міждисциплінарність ключових категорій досліджуваної науки, які вживає людина для найменування будівель, структурних і композиційних елементів споруди, окремих конструкцій чи різних видів будівельних матеріалів, сприяє подальшому обміну науково-технічними знаннями та досвідом, створює своєрідний базис для формування комплексного сприйняття про просторове середовище континууму людської діяльності. Когнітивний простір, закладений в основу цієї мови фахової комунікації архітекторів-будівельників й представників мистецтва, об'єднує дві згадані семіотичні системи – дискурс архітектури і архітектурний науково-технічний дискурс. При цьому, під поняттям *науково-технічний дискурс* ми розуміємо комплекс усіх можливих вербальних, а також невербальних засобів (міміка, жести тощо), які вживає суб'єкт комунікації для обміну інформацією в умовах конкретної типової чи атипової комунікативної ситуації [2, с. 9].

Динамічний процес комунікації у науково-технічній царині має фахово-

орієнтовану природу, адже обов'язковою умовою фахової комунікації є належність одного з її суб'єктів до касти спеціалістів конкретної галузі знань. Функційний потенціал науково-технічного дискурсу імплементується в усній чи писемній текстових формах та індексує ступінь накопичення знань у відповідній галузі. Оскільки домінантною формою абстрагованого вираження фахової мови є фаховий текст, то лінгвістичні студії часто актуалізують тему функцій термінів у спеціальних фахово-орієнтованих текстах [78, с. 28]. Численні моделі фахових текстів НФМАБ, як-от: діалог, монолог, фахове інтерв'ю, протоколи брифінгів, газетні, фахові журнальні статті, довідники, енциклопедії, розпорядження, інструкції, пояснювальні записки до креслень, 3D-моделі, графіки тощо є поясненням перспективності розробки уніфікованої класифікаційної сітки текстів з урахуванням специфіки галузі. Для цього варто проаналізувати досвід попередників у типологізації фахових текстів. Серед них, наприклад, праці Н. Школьної (класифікаційна модель системи фахових текстів автоматизації), М. Лангера (типологія фахових текстів географії), О. Боднар (класифікаційна сітка текстів з екології), С. Фідлера (стратифікація фахових текстів педагогіки у вертикальній площині).

Е. Скороходько, К.-Д. Бауманн, С. Вискушенко, Т. Єщенко опираються у розробці класифікації фахових текстів на структурно-композиційні, функційно-стильові й функційно-прагматичні критерії оцінки. Проте валідність принципів виокремлення типів фахових текстів і досі залишається спірною, адже причиною відсутності єдності у підході до категоризації є періодична зміна параметрів оцінки лінгвістичного явища тексту і текстуальних категорій, а також відсутність усталених інтегрованих понять для стандартизації і класифікації типів фахових текстів [41, с. 185-187].

Що стосується проблеми виокремлення типів текстів, представлених у рамках науково-технічного дискурсу німецькомовного простору, то доречним буде першочергово назвати традиційні розбіжності у трактуваннях понять *дискурс* та *фаховий текст*. Беручи до уваги специфіку і неоднорідність представленої фахової галузі, іншим не менш важливим питанням стане

включення до переліку порівнюваних понять термінів *дискурс архітектури* і *архітектурний дискурс*.

Полісемічний характер поняття *дискурс* вперше зафіксували ще у XIX ст. Я. і В. Грімми у значеннях: 1) діалог чи бесіда; 2) мова, лекція [198]. Згодом – у 50-ті рр. XX ст. опубліковано статтю З. Харріса «Аналіз дискурсу» (англ. *Discourse analysis*), яка стала початком ери вживання зазначеного вище поняття саме у лінгвістичних галузях [111, с. 123]. Кардинальне переосмислення поняття *дискурс* відбулося у 80-ті рр. XX ст. і цей час об'єктивно вважають пунктом відліку у присвоєнні зазначеному терміну значення комунікативного явища, для комплексного розуміння якого слід враховувати не лише текст (в усній чи писемній формах), а й екстралінгвальні фактори (комунікативні цілі адресата, думки, знання про основи устрою всесвіту, а головне – менталітет і культуру) [59, с. 113].

Поняття *архітектурний дискурс* та *дискурс архітектури*, на перший погляд, для архітектурної комунікації є синонімічними і взаємозамінними. Проте ця синонімічність, на нашу думку, є хибною і дещо односторонньою, оскільки не враховує диференціацію архітектурного знака і знака фахової мови архітектури і будівництва. Так, ще Вітрувій зазначав, що архітектурному процесу властива двоїстість, адже архітектура – це своєрідний «сплав практики» (в оригіналі – *fabrica*) та теорії (дослівно – *rationatio* «роздуми») [188].

Факт автономії вербальної мови лінгвістичного феномену – архітектурного дискурсу, і засобів невербальної мови дискурсу архітектури не підтверджено. Причиною цього є антропоцентрична спрямованість галузі архітектури, в якій, незалежно від вибору семіотичної системи оцінки, центральним виконавцем залишається людина – архітектор, фахівець, будівельник, інженер, замовник і т.д. Ще одним суттєвим чинником є співіснування, перетин, а інколи й симбіоз ареалів різних видів дискурсу в одному культурному просторі: філософського, науково-технічного, художнього тощо. Такий взаємовплив дискурсів у культурній площині

особливо відчутний на осі філософського й архітектурного дискурсів, що стало рушієм виникнення окремої гілки архітектури як науки – філософії архітектури [79, с. 6].

Архітектурний дискурс набуває ознак метадискурсу для дискурсу архітектури. Його формування викликано безпосередньою необхідністю для фахівців у сфері архітектури і будівництва осмислити всі глибинні течії архітектурного процесу. При цьому, будучи центральним творцем обох семіотичних систем, спеціаліст зазначеної галузі вміло артикулює знаками обох систем. Отже, на базі дефініції поняття *дискурс* М. Янковича пропонуємо інтерпретувати *архітектурний дискурс* як соціолінгвістичне явище, яке виступає засобом структуризації і моделювання профільної соціальної дійсності, вербалізується у формі фахового (усного чи писемного) наукового тексту, транслуючи спосіб мислення, шкалу ціннісних орієнтирів і моральних установок не лише адресата – кінцевого користувача продуктів сфери архітектури і будівництва, аде й суспільства загалом. Першоосновою архітектурного дискурсу є фахово-орієнтована спільнота у досліджуваних царині знань. Ядерним компонентом представленого феномену, як і зазначалося вище, є мовний знак – знак НФМАБ [111, с. 125].

Цікавою є диференціація понять *фаховий текст* і *фаховий дискурс*, запропонована Б. Джилліан і Ю. Джорджом, згідно з якою дискурс слід класифікувати як процес, тоді як текст можна вважати логічним результатом такого процесу [111, с. 124]. Такий процесуально-результативний підхід, на нашу думку, є найбільш влучним, адже у процесі реалізації дискурс постає у формі фахових текстів, а текст слугує будівельним матеріалом для дискурсу [7, с. 20]. Текст як вихідне поняття термінознавчих студій функційного аспекту фахової мови – це окрема осмислена і граматично правильно оформлена послідовність слів на рівні речення. Текст перебуває на вершині ланцюга мовної системи. Елементами нижчих рівнів є речення, лексична одиниця, морфема, фонема [7, с. 20]. Завдяки взаємодії особливих властивостей тексту формується його логіко-семантична модель. У такий спосіб, параметри оцінки

текстотвірних категорій співвідноситимуться зі стратегіями визначення фахових текстів (наприклад, концепт фахового тексту, структурно-семантичні характеристики, відповідність принципам логіки, комунікативний, гносеологічний, естетичний вплив тощо) [7, с. 19].

Послідовність текстотвірних критеріїв модифікується і в концепції текстуальності, яка за Р. де Бограндом поєднує когезію, когерентність, інтенціональний потенціал, сприйнятність, характеристики інформативності, ситуативності, а також інтертекстуальності [7, с. 19]. Загалом основними параметрами для визначення тексту більшість вчених-лінгвістів називають зв'язність і змістову цілісність (завершеність). Оскільки кожному, в тому числі й фаховому, тексту передують профільний дискурс (цит. за [124, с. 64]), слід відмовитися від ідеї щодо вироблення абсолютизованої стратегії диференціації *фахового тексту і архітектурного науково-технічного дискурсу*.

Фахові тексти НФМАБ відображають реальне функціонування фахової мови, яку вони представляють, у континуумі фахової діяльності, і поєднують сукупність, з одного боку, соціально-професійних, ситуативних й тематично-комплексних факторів, з іншого боку – лінгвістичні характеристики, як-от: текстові структури, рівні стильових і формальних ознак. Враховуючи специфіку кожної окремої дисципліни, різняться і типології фахових текстів. Класифікація фахових текстів К. Іклера, наприклад, полягає у виокремленні трьох антонімічних пар фахових текстів: 1) тексти теоретичного або прикладного характеру; 2) тексти, впорядковані за систематичним чи дидактичним принципом; 3) тексти офіційного стилю чи довільні фахові тексти [140, с. 187].

Ми вважаємо, що досліджувану сферу професійно-орієнтованого навчання у закладах вищої та фахової передвищої освіти слід також виокремлювати в окрему гілку архітектурного дискурсу. Загалом, архітектурний дискурс реалізується у чотирьох напрямках: у процесі будівництва (конструювання, планування, безпосередньо ведення будівельних робіт тощо), за межами

будівельного процесу (навчання на інженерно-технічних спеціальностях факультетів архітектури і будівництва, виступи на брифінгах, конференціях тощо), у суспільстві (комунікація архітектора і замовника, оцінка витвору архітектурного мистецтва з боку фахівців інших сфер науки), у літературі (яскравим прикладом є твір сербського прозаїка М. Павича «Дамаскин», де в основі лежить архітектурна конструкція храму). Тільки комплексний опис граматичних і стилістичних явищ, представлених у всіх перелічених сферах архітектурного дискурсу, дозволить скласти загальне уявлення про НФМАБ як окрему лінгвістичну систему загальнонаціональної мови.

Ще одним важливим для лінгвістичного аналізу є той пункт, що на рівні дискурсу і термінознавства термін НФМАБ виступає сполучним елементом, оскільки термін у процесі професійно-орієнтованої комунікації і у терміносистемі залишається основною домінантою [21, с. 148]. Якщо виходити з твердження, що фахова мова репрезентує фаховий дискурс, будучи сукупністю усіх мовних засобів, які забезпечують фахову комунікацію, а галузева термінологія є засобом функціонування НФМАБ, то всі ці три ланки проявляють також системний взаємозв'язок. Цей принцип унаочнюється за допомогою моделі: фахово-орієнтована комунікація у сфері архітектури і будівництва → НФМАБ → терміносистема НФМАБ.

Основу фахової комунікації у галузі архітектури і будівництва складають продуцент профільного фахового тексту, власне фаховий текст НФМАБ і його кінцевий реципієнт [171, с. 54]. Фаховий текст обов'язково передбачає наявність термінів як центрального об'єкта термінознавчої науки [78, с. 163]. Зв'язок між фахово-орієнтованою комунікацією в архітектурі та будівництві та її складовими компонентами – термінами НФМАБ – має такий вигляд (див. Рис. Б.7, Додаток Б):

Загалом, проаналізувавши поняття *архітектурний дискурс* і *фаховий текст НФМАБ* відповідно до постулатів сучасних лінгвістичних парадигм, можна зробити висновок, що архітектурний дискурс забезпечується саме фаховою комунікацією у репрезентованій сфері знань. Архітектурний дискурс

містить як фаховий текст НФМАБ, так і низку екстралінгвальних факторів, включає стратегії і комунікативні інструменти управління дискурсу архітектури і будівництва. Ядерними одиницями фахової комунікації на матеріалі НФМАБ виступають терміни і терміносполуки, що уособлюють елементи фахового тексту НФМАБ. Стратегії реалізації архітектурного дискурсу, як і комунікативні інструменти управління стадіям виробничо-технічного циклу, граматичні, морфологічні, семантичні і стилістичні характеристики термінологічно насичених текстів архітектури і будівництва ми розглянемо і проаналізуємо більш детально у Розділі 4.

Висновки до розділу 1

Підходи до дефініції поняття «фахова мова» у термінознавстві і досі різняться у вітчизняних і закордонних розвідках. Німецьку фахову мову архітектури і будівництва детерміновано як субсистему загальнонаціональної німецької мови, формування якої відбувалося і відбувається на постійній граматичній, стилістичній, морфологічній і синтаксичній основі традиційної літературної мови. Основні диференційні ознаки загальнонаціональної мови і мови для спеціальних цілей закладені у лексичному наповненні термінологічного характеру для фахової мови. Основним складником НФМАБ, як і будь-якої фахової мови, є термін. Подібність фахової мови із загальнонаціональною мовою простежується і на рівні складу властивостей і виконуваних функцій (на кшталт, комунікативної, репрезентативної, гносеологічної тощо). Направленість у використанні фахової мови однак є вузькоспеціалізованою і визначається потребами комунікантів в умовах професійної комунікації.

У терміносистемі фахової мови архітектури і будівництва представлені терміни і терміносполуки. Термін трактуємо як мовний знак (у фаховій мові архітектури і будівництва – трилатеральну знакову модель), закодований у слові чи словосполученні, що чітко окреслює фахове поняття певної сфери знань, є узвичаєним у профільній галузі і є шаблоном взаємодії

комунікативних і когнітивних актів. Функційний потенціал термінів охоплює первинні функції на кшталт номінативної, сигніфікативно-дефінітивної, комунікативної, гносеологічної функції. Різниця терміна і лексеми загальнонаціональної мови мотивована вторинними функціями – компресійною й класифікаційною, які частіше проявляються у зоні функціонування термінів. Вторинні функції деталізують особливості процесу пізнання явищ професійної дійсності науковцями і спеціалістами-практиками. Термін виступає унікальним засобом мовної компресії, збереження і трансляції знань про поняття фахово-орієнтованої діяльності індивіда та соціуму, а також оптимізує і підвищує ефективність міжнаціональної й міжкультурної фахової комунікації.

Кореляція фундаментальних понять термінознавства, релевантних для нашого лінгвістичного дослідження, а саме: *термін, термінологічне поле, термінологічне гніздо, термінологія, термінологічна система НФМАБ*, є ключем у розумінні реконструкції іманентних трансдисциплінарних зв'язків і формуванні нових гібридних наук, на кшталт, біоархітектури, інженерної геології, історичної архітектури тощо.

Історичні передумови формування, становлення і розвитку терміносфери НФМАБ перетиналися на всіх часових проміжках із фазами зростання науково-технічного архітектурного знання і виявляли пропорційну взаємозалежність. Архітектура як мистецтво і наука розвивалася у таких напрямках: архітектура житлового будівництва, суспільно-громадська, промислова і садово-паркова архітектура. Прототипи сучасних термінологічних одиниць зародилися ще в архітектурній традиції Стародавньої Греції та Риму, пізніше їх було запозичено до європейських мов різних груп. Разом з новими віяннями в архітектурі (ренесанс, маньєризм, реалізм, класицизм) активізувалися й термінотворчі процеси. Згодом термінотворення змінило характер і стало системним.

Якщо оцінювати стан терміносфери НФМАБ у діяхронії, то підтвердженням залишається факт наявності значної кількості запозичених

термінів і терміносполук, асиміляція яких пояснюється впливом численних екстралінгвальних факторів, як-от: історичним значенням часів правління Карла Великого, зміцненням і поширенням християнських течій у Середньовіччі тощо. У синхронії виходимо з позицій антропоцентричного підходу у вивченні побудови професійної комунікації і статусу терміна. Предикторами вживання одиниць термінологічного складу НФМАБ на сучасному етапі вважається поняттєва простота, структурна організація, доступність і послідовність викладу фахової інформації.

Для подальшого створення класифікаційної сітки фахових текстів НФМАБ критично розглянуто поняття *архітектурний дискурс* і запропоновано його дефініцію з огляду на моделювання фахово-орієнтованої дійсності відповідного соціального прошарку. Згідно з нею архітектурний дискурс вербалізується через усний чи писемний фаховий текст, відображаючи спосіб мислення, ранжування ціннісних орієнтирів і шкалу моральних принципів адресата і суспільства загалом. Формування архітектурного дискурсу можливе лише через діяльність професійної спільноти у сфері архітектури і будівництва. Взаємозв'язок фахової мови і архітектурного дискурсу простежується за допомогою схеми: фахова комунікація у царині архітектури і будівництва → НФМАБ → термінологічна система НФМАБ. Основними суб'єктами фахової комунікації НФМАБ є продуцент професійного фахового тексту та кінцевий реципієнт. Об'єктом професійної комунікації виступає власне фаховий текст НФМАБ. Вимоги, що висуваються до фахового тексту НФМАБ, це, насамперед, наявність термінів і терміносполук. Проте не слід обмежувати зміст поняття *архітектурний дискурс* лише фаховим текстом НФМАБ, до нього відносимо всі можливі екстралінгвальні фактори, стратегії і комунікативні інструменти управління ланками будівельного виробничо-технічного циклу.

Результати дослідження, представлені у розділі 1, репрезентовано у таких публікаціях автора: [91; 96].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА: МЕТОДИКА, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ І ТЕХНІКИ

Встановивши теоретичне підґрунтя для диференціації понять *фахова мова*, *терміносистема* і *термін* на матеріалі НФМАБ, у другому розділі з'ясуємо і стандартизуємо методи, методики, технології і техніки дослідження, якими варто послуговуватися при описі німецькомовної терміносистеми у галузі архітектури і будівництва з метою імплементації поставлених у цій лінгвістичній розвідці завдань і цілей.

2.1. Модуляція методологічних студій німецькомовної термінологічної системи архітектури і будівництва у руслі сучасної лінгвістичної парадигми

Багатогранна лінгвістична думка сучасності втілюється у низці науково-дослідницьких парадигм, зіставлення яких передбачає розгляд їхніх домінантних фундаментальних засад, принципів і постулатів. Взявши до уваги, наприклад, такі наукові вимоги, як-от: експансіонізм, проблему експланаторності, критерії антропоцентризму і функціоналізму [57, с. 15], можна детермінувати умови появи, характер розвитку і становлення (стихійний чи поступальний) численних напрямів, підходів, концепцій, теорій та течій у вивченні трансдисциплінарних лінгвістичних феноменів і загалом окреслити вектор прогресу традиційної наукової парадигми. Між тим, такі видозміни впливають власне і на значення такого дискусійного поняття як *парадигма* і стимулюють його розширення. Саме тому більшість лінгвістів переконані в істинності твердження, що тільки загальновизнану концепцію, теорію, систему поглядів, методологію лінгвістичного аналізу і способу пізнання природної мови можна вважати науковою парадигмою [57, с. 28].

Перше теоретичне обґрунтування у лінгвістиці XIX-XX ст. здобули

порівняльно-історична (у деяких джерелах знаходимо позначення – генетична або ж елементно-таксономічна) й системно-структурна чи так звана структуралістська парадигми. В основі генетичної парадигми закладено діахронійний підхід до аналізу мовних явищ, а серед загальнонаукових принципів панівними були емпіризм, аналогічність, психологізм [85, с. 186]. У межах цієї парадигми здійснено лінгвістичні розвідки Ф. Боппа, Я. Грімма, Р.-К. Раска, А.-Ф. Потта (новатор ідеї етимологічного дослідження мови) тощо. Постулати системно-структурної парадигми культивували вивчення системності мови, її елементів (інваріантів), відношень тощо на синхронійному зрізі. Основоположником цієї парадигми справедливо вважається Ф. де Соссюр і його «Курс загальної лінгвістики» (фр. „*Cours de linguistique Générale*“) [196, с. 29].

Комунікативно-функційну наукову парадигму теоретизували представники Празького лінгвістичного гуртка (серед них – Р. Якобсон), В. Матезіус, К. Бюлер тощо. Незважаючи на розбіжність у визначенні функцій кожної мови і загальної моделі комунікації, основною перевагою цієї моделі, на нашу думку, є принцип емпіризму, що базується на оперуванні даними з лінгвістичних корпусів, звернення до методик кількісної оцінки результатів дослідження і охоплення міждисциплінарних галузей [80, с. 126].

Через свою багатовекторність найбільшу кількість диспутів породила антропоцентрична парадигма, яка часто, інколи навіть в контрасті з іншими вченнями, як-от – синергетичною парадигмою або когнітивно-дискурсивною парадигмою, доповнювала перелік парадигм, наявних на зламі XX і XXI ст. О. Селіванова пропонує виокремлювати серед парадигм ідею синергетики, заперечуючи антропоцентричний підхід [196, с. 10-16]. Антропоцентричну парадигму лінгвістка називає «методологічною епістемою» [196, с. 21], хоча сьогодні філософська думка вказує на суміжність зазначених понять [47]. Така поліпарадигмальність часто пов'язана з тяжінням до пояснення лінгвістичних феноменів через використання міждисциплінарних методів, методик, технік і прийомів, взятих з різних парадигм, саме тому логічною видається відсутність

одноставного підходу у створенні загальновизнаної класифікаційної сітки наукових парадигм [126, с. 79].

Для комплексного обґрунтування лінгвістичних явищ, представлених на матеріалі німецької фахової мови архітектури і будівництва ми застосували численні методики і техніки системно-структурної (таксономічної) парадигми, яка часто виступає загальнонауковим методологічним базисом для досліджень профільних фахових мов. Спираючись на три основні тези, що 1) мова – це особливо структуроване і системно-організоване утворення, яке керується принципами класифікаційної (рівневої) ієрархії стосовно її дискретних елементів; 2) системні (ієрархічні) відношення виражаються на всіх рівнях організації мови; 3) у ході лінгвістичного опису слід відштовхуватися від принципу синхронійності [76, с. 16], ми послуговувалися у представленій роботі такими техніками зазначеної парадигми, як компонентний аналіз, аналіз термінів за безпосередніми складниками тощо (див. Підрозділ 2.4).

Проте ми вирішили не обмежуватися спектром таксономічної парадигми і розширити поле дослідження терміносистеми НФМАБ з синхронійного зрізу також і на діахронійний підхід, адже вважаємо, що тільки такий принцип уможливить реконструкцію і моделювання всіх етапів і стадій становлення та континуального розвитку пластів лексики досліджуваної сфери знань з огляду на історію архітектури і будівництва як галузей мистецтва і науки, супутніх чинників культурного прогресу й суспільно-економічного розквіту (див. підрозділ 1.4.). Як зазначає Н. Артикуца, об'єктивація студій чинних мовно-термінологічних процесів може бути виправданою лише через історію розвитку власне предмета самої галузі [4, с. 56], адже оцінка стану терміносистеми НФМАБ, динаміки процесів термінотворення і запозичення лексем, простежування інших альтернативних шляхів заповнення лакун у цій терміносистемі, спосіб вибору мовних засобів для репрезентації інновацій у згаданій сфері й подальшої професійної комунікації – все це є можливим лише у разі використання діахронійного критерію.

Надійною основою нашого пошуку є ономасіологічний підхід, який доцільно використовувати, щоб пояснити взаємозв'язок між понятійним ядром значення (денотатом) й сигніфікатом (понятійним змістом знака і архітектурного знака, зокрема) на базі понять терміносистеми НФМАБ [27, с. 102]. Теоретичні установки цього підходу нерозривно пов'язані з феноменом термінологічної антиципації і зростанням його ролі у розвідках, присвяченим термінознавчій проблематиці. Під поняттям *термінологічна антиципація* розуміють напрям, що дозволяє простежити процес формування і трансформації сигніфікату і його початкової вербалізації у разі відсутності певного профільного денотата, а також актуального референта [19].

Для подальшого відображення взаємовідношень у терміносистемі НФМАБ аналізуємо кореляцію номенклатурних понять філософії науки – *метод, методика і методологія*. Контекст вживання поняття *методологія* часто охоплює лінгвістичні постулати, аксіоми, керівні принципи студій, зразки аналізу взаємозалежності об'єкта і суб'єкта ядра відповідного лінгвістичного напрямку [87, с. 30]. Ефективність функціонування методології всезагального вивчення НФМАБ проявляється в організації інструментарію методичного апарату (тобто, інтеграції вузькоспеціалізованих і загальнонаукових методів, методик і технік лінгвістичного дослідження) під час аналізу мовних явищ за системним принципом. Одним з первинних понять інвентаря методологічної науки є також (*науковий*) *метод*, який спочатку вживався на позначення „шляху рецепції і витлумачення явищ” [63, с. 355]. Пізніше цей термін набув суто наукового значення і став трактуватися як підхід до організації траєкторії ведення пізнавальної діяльності дослідника-теоретика чи дослідника-експериментатора задля оперативного розв'язку конкретного дослідницького завдання, аргументації чи контраргументації щодо висунутої гіпотези чи тезису [105, с. 20-21].

Трикутник взаємозалежності методологічних й гносеологічних категорій доповнює також поняття *методика* як комплекс прийомів і технік, консеквенцією яких є збір, акумуляція, обробка, ґрунтовний аналіз,

систематизація й, за потреби, реструктуризація результатів дослідження [76, с. 6]. Саме тому, методикою позначають конкретний приклад застосування загальновизнаного методу, що співвідноситься з відповідним етапом лінгвістичної дослідницької діяльності [17, с. 127-128].

Як відзначалося раніше, вагомим у процесі реалізації наукового аналізу структурно-семантичного, лексикографічного, функційного і генетичного аспектів НФМАБ є завжди не лише робота з практичним матеріалом, а й суттєвим є теоретичне обґрунтування всіх етапів і стадій вивчення мікро- і макросистем НФМАБ. Для цього ми подекуди модифікуємо традиції теоретичних розробок з термінознавства і виокремлюємо наступні логічні кроки вивчення терміносистеми НФМАБ:

1) збір, обробка, аналіз й адаптація здобутків теорії термінознавства відповідно до теми дисертаційної роботи, що передбачає вивчення і докладний розбір наукових лінгвістичних розвідок з теми дослідження чи дотичних тем (наприклад, фахових мов інженерії, автоматизації тощо);

2) аналіз механізму становлення й розвитку лексичних пластів терміносистеми НФМАБ у ретроспективі (тобто, в діяхронії);

3) визначення і зіставлення домінантних складників (наприклад, термінів-гіперонімів) й системних/емерджентних властивостей досліджуваної терміносистеми в синхронії і діяхронії; оцінка прогресу чи регресу на сучасному етапі розвитку НФМАБ;

4) проектування, розробка мікро- і макроструктури словникової статті, вибір реєстру словникових одиниць і пошук їхніх відповідників для укладання двомовного НУСТТАБ обсягом понад 40000 одиниць;

5) дослідження індексу насиченості терміносистеми НФМАБ морфологічними, лексико-семантичними, синтаксичними структурами та їхньої частоти вживання у корпусах фахових текстів;

6) пошук запозичень, інтернаціоналізмів і автохтонного лексичного наповнення фахової термінології архітектури і будівництва; ідентифікація лінгвальних та екстралінгвальних факторів, що впливають на появу

чужорідних вставок для заповнення мовних лакун у цій прогресивній галузі наукового знання;

7) структуризація груп термінів у представленій сфері за лексико-семантичним критерієм й окреслення на їх основі термінологічних гнізд, синонімічних і антонімічних рядів, функційно-семантичного субполя досліджуваної терміносистеми.

Наші напрацювання переважно пов'язані із застосуванням принципів системного підходу, які роблять акцент на комплексному різносторонньому вивченні змісту лінгвістичних систем і їхніх підсистем і зосереджені на:

- трактуванні природи, місця й функційного потенціалу, що виконує кожен термін у складі системи чи підсистеми (поява у терміносистемі емерджентних властивостей не є закономірною ознакою суми ознак всіх її складових термінів);

- виявленні спільних стандартних закономірностей співвідношення поведінки системи, властивостей, притаманних її окремим одиницям, й уніфікованим особливостям власне структури цієї терміносистеми;

- аналізі взаємозумовленості впливу терміносистеми на її середовище і навпаки – навколишнього середовища на систему;

- встановленні й інтерпретації ієрархічних класифікаційних відношень на матеріалі конкретної терміносистеми;

- об'єктивній переоцінці можливостей детального опису терміносистеми з урахуванням специфіки всієї процедури дослідження;

- характеристиці динаміки прогресу чи регресу в системі [4, с. 57-56].

Такий системний підхід у пізнанні структури НФМАБ конкретизує не лише засади таксономічної лінгвістичної парадигми, а й перегукується з позиціями комунікативно-функційної й когнітивної парадигм. Отже, мету, поставлену перед нами – вивчення консенсусу функціонування терміносистеми НФМАБ у процесі фахової комунікації, можна втілити лише через залучення методики і методології численних наукових парадигм, що зумовлює потребу

модуляції й модифікації традиційних методологічних студій.

2.2. Лінгвістичні корпуси текстів у дослідженні терміносистеми НФМАБ: від теоретичного обґрунтування до практичного застосування

У системі високорозвиненої й організованої німецької фахової мови архітектури й будівництва вважаємо доцільним дослідити механізми функціонування термінів на основі мовного корпусу. Починаючи з моменту виходу в світ першої фундаментальної праці ХХ ст. [127], текстовий корпус став «альфою й омегою лінгвістики» [100, с. 291] або таким собі еліксиром розв'язання всіх проблем, пов'язаних з браком емпіричних даних для лінгвістичних експериментів. На базі матеріалів з мовних корпусів можна об'єктивно охарактеризувати процес міжкультурної комунікації між комунікантами в реальних умовах [42, с. 151-152].

Мовні корпуси НФМАБ постулюються як мультифункційне джерело матеріальної бази даних для проєктування і подальшої розробки структури як словникової статті, так і макроструктури перекладного фахового словника архітектури і будівництва (цит. за [100, с. 291]). Інноваційне програмне забезпечення й розквіт комп'ютерних технологій у руслі корпусної лінгвістики уможлиблюють створення спочатку першого в історії української лексикографії джерела з досліджуваного фаху, який міститиме понад 40000 термінів і терміносполук НФМАБ і їхніх українських відповідників, а потім і компендіуму лінгвістичних особливостей термінологічної системи НФМАБ. Все це робить питання створення й автоматичного оновлення корпусу фахових текстів НФМАБ (писемних й усних) першочерговим. Наукові розробки такого типу перебувають на перетині кількох галузей, тому потребують детального теоретичного обґрунтування кожного кроку у розробці і подальшому практичному використанні їхніх результатів, що і пояснює різноманітність перспектив майбутніх досліджень з цієї теми. Широкий спектр дослідження мовних корпусів обмежуємо в роботі дилемою використання, призначення мовних корпусів, організацією на їхній основі вибірки, розробки, оцінки,

перевірки валідності й удосконалення на матеріалі фахової субмови НФМАБ [151, с. 40-41].

Важлива роль у вирішенні конкретних питань корпусної лінгвістики належить теоретико-методологічним засадам, які допомагають лінгвісту визначитися, наприклад, з розміром корпусу, параметрами вибору, збору, фільтрації і оновлення текстових документів, налаштуванням вибірки фрагментів фахового тексту, способом введення даних і наданням доступу до них, критеріями впорядкування, керування файлами корпусу і їхніми найменуваннями і врешті-решт окреслити коло цільового кінцевого користувача лінгвістичного корпусу. Кожен з перерахованих блоків завдань оптимізує і значно спрощує процес вивчення лінгвальних, екстралінгвальних предикторів й значущих статистичних факторів. Слід зауважити, що розмір лінгвістичного фахового корпусу може значно варіювати достовірність й валідність отриманих висновків щодо реальних варіантів вживання фахової мови її мовцями (нім. *Muttersprachler*, англ. *native speaker*) чи закодованої у текстах НФМАБ інтра- чи/та екстралінгвальної інформації. Найбільш об'єктивним для одного лінгвістичного корпусу текстів НФМАБ вважаємо загальний обсяг у 15 млн. термін[100, с. 293].

Приклад створення лінгвістичного корпусу текстів описуємо далі. Для створення такого об'ємного корпусу текстів НФМАБ імплементуємо й інтегруємо сучасну авторську методику С. Шароффа вибірки і детермінації текстів, що будуть включені у спроектований мовний корпус. Еталонна рандомна вибірка зразків і фрагментів фахових текстів НФМАБ, за С. Шароффом, має базуватися на трьох основних постулатах: 1) у текстовому документі обов'язково виявляються системні об'єднання чи сполучення (єдності) з щоразу нових згенерованих комбінацій термінів або терміносполук, віднесених до попередньо відібраного і укладеного реєстру базових одиниць словникового складу НФМАБ (із загальним обсягом 300 термінів, відібраних з профільних наукових праць, як-от: монографій, спеціалізованих довідників, енциклопедій, навчальних фахових підручників.); 2) тексти, об'єднані

спільною галузевою тематикою, є типовими для вибірки, що здійснюється у всесвітній мережі Інтернет; 3) релевантна кількість пошукових запитів для одного фахового тексту НФМАБ повинна складати не менше 1000 разів [180]. Ця методика лягла й в основу проєктування і розробки фахового словника (див. підрозділ 2.3).

Інвентаризація текстів за методикою С. Шароффа дозволила зафіксувати зразки й фрагменти текстів у галузях архітектури, будівництва, будівельної інженерії, будівельних технологій, мистецтва, деревообробної промисловості тощо, що ще раз підтверджує поліфункційність пластів лексики обраної терміносистеми. Для дослідження беремо за основу монодисциплінарні і монолінгвальні корпуси з пропорційним кількісним наповненням різними видами фахових текстів. Ще одним критерієм відбору фахових текстів НФМАБ є розрізнення особливостей кожного окремого типу. Зі сказаного випливає, наприклад, що під час включення до мовного корпусу текстів НФМАБ, що містять у своєму складі терміни і терміносполуки, визначаємо ліміт кількості слів (найбільш прагматичним вважають обмеження в 50000 лексичних одиниць) у кожному тексті. Типовими текстами цієї категорії є, наприклад, наукові й оглядові статті, матеріали лексикографічного характеру, фахові термінологічні словники, науково-популярна (або пізнавальна) література. Проте для фіксації природи і ролі термінів у терміносистемі НФМАБ використовують понятійно-термінологічні тезауруси, навчальні підручники, розробки, посібники, фахові довідники, термінологічні стандарти, нормативні документи з управління механізмами і стадіями виробничо-технічних процесів, ведення будівельно-конструкторських робіт тощо. Провідним критерієм є належність тексту до одного з типів – інформативного чи термінотворчого. Тексти інформативного типу виражаються в описах креслень, атласах, пояснювальних записках щодо етапності 3D-моделювання й рендерингу тощо. Термінотворчий тип текстів базується на фахових компетентностях новатора-спеціаліста у представленій сфері і часто включає проєкти, винаходи, стартапи, гранти, патенти на винаходи тощо. Кожен з

названих типів фахових текстів НФМАБ містить індивідуалізований набір лексичних одиниць, термінів, терміносполук, фахових ідіом, колокацій, граматичних конструкцій й інших лінгвістичних характеристик [100, с. 294].

Досить поширеним є міркування лінгвістів щодо значимості дослідження мови в розрізі конкретного часового проміжку, тому корпусами з найбільшим попитом серед дослідників фахових мов є синхронійний і діахронійний мовні корпуси фахових текстів. У синхронійному плані корпус НФМАБ містить зразки і фрагменти фахових текстів за конкретний часовий період, враховуючи специфіку галузі. Ми переконані, що альтернативною також є вибірка текстів відповідно до часових реалій певної доби чи художнього напрямку в архітектурі. Такі корпуси надають базу для аналізу характеристик фахової мови у конкретний період її розвитку [91, с. 162]. Так, систематизувавши фахові тексти НФМАБ, датовані періодом входження українських земель і, насамперед, Буковини як мультикультурного і багатоетнічного регіону до складу Австро-Угорської імперії (йдеться про 1849-1918 рр.), формуємо синхронійний корпус, метою якого можна обрати, наприклад, встановлення закономірностей функціонування процесу фахової комунікації під час проєктування і, безпосередньо, будівництва архітектурного ансамблю чи, за Т. Марусик й І. Коротун, «архітектурного дива Чернівців» – Резиденції митрополитів Буковини й Далмації [210], Чернівецького академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської [20] й інших численних перлин будівельного мистецтва того історичного періоду. Включивши зразки фахових текстів НФМАБ, створених у різні історичні епохи, отримуємо діахронійний корпус текстів НФМАБ, який уможлиблює вивчення зазначеної мови у ретроспективі, а, отже, складає безцінний базис на всіх етапах і стадіях розробки і укладання фахових перекладних лексикографічних джерел.

Проілюструємо також специфіку використання фахових монолінгвальних анотованих корпусів текстів у дослідженні НФМАБ, які теж, на наш погляд, більш об'єктивно реалізують декодовану інтра- й

екстралінгвальну інформацію. Цей тип лінгвістичних корпусів є унікальним, адже з самого початку аргументує завдяки екстралінгвістичній анотації дані про типологію текстів, рік їхньої публікації (це надає пряме посилання на історичну зумовленість і актуальність теми), ім'я автора чи групи авторів, їхній вік, вказівки на гендерну належність авторів праці, дані про фіксацію використання представленого тексту у конкретній науковій сфері й специфіку розміщення й присвоєння ідентифікаційного номеру у реєстрі фахових текстів НФМАБ. Профіль фахово-орієнтованого тексту обов'язково має містити також наступну інтралінгвальну анотацію з властивими їхніми аналітичними маркерами: частиномовну належність терміна чи терміносполуки, категорійний маркер лексеми, синтаксичні ознаки (наприклад, тип речення, часову форму), семантичні характеристики термінів (архітектурних метафор чи ідіом), аналізатори власних і загальних позначень, місце тексту у класифікаційній сітці текстів архітектурного науково-технічного дискурсу [182, с. 1457-1458].

Послідовність розміщення текстових файлів у лінгвістичному корпусі НФМАБ не може бути випадковою, задля цього кожному текстовому документу слід присвоїти шифр чи код (QR-код для кінцевого користувача). У випадку шифрового кодування перший знак диференціює категорію фахового тексту, наступні ж цифри можуть вказувати на серійність текстового файлу у корпусі. Після цього наступним етапом є обробка тексту згаданої сфери із залученням як лінгвістичних методик і технік (наприклад, аналізу частотного потенціалу термінів чи колокацій; виокремлення ключових лексем у контексті; класифікація термінологічних одиниць за локальними або семантичними даними тощо), так і сучасного програмного забезпечення (додатків, установок, програм) [242, с. 85-87].

Методики кількісного аналізу інформаційного контенту НФМАБ дозволяють встановити і обробити кількісні показники, отримані за рахунок спостереження за розподілом лінгвістичних властивостей окресленої фахової мови на матеріалі невеликих за обсягом спроектованих корпусів. Таких технік

достатньо для актуалізації даних щодо розподілу характерних лінгвістичних ознак за видами тексту (див. Розділ 4). Наприклад, одна з технік кількісного аналізу стала підґрунтям для доповнення відомостей про індексацію частотного потенціалу термінів НФМАБ за визначеним параметром їхньої частиномовної належності. Як наслідок, було обґрунтовано домінування процесів субстантивації (78% термінів складали іменники) у корпусі НФМАБ. Категорію дієслів представляли 19% усіх термінологічних одиниць і лише 2% й 1% належав прикметникам та відповідно – всім іншим морфологічним кластерам [100, с. 300].

Актуальними для поглиблення знань в обраній сфері вважаємо методику подвійного фокусу, що забезпечується поєднанням технік і прийомів квантитативного і квалітативного видів аналізу. Ціннісно-орієнтаційна схильність до міжмовної і міжкультурної комунікації у сфері архітектури і будівництва є з погляду ретроградного аналізу фахових лінгвістичних корпусів рушієм стрімкого приросту способів імплементації провідного технічного і програмного забезпечення у вивчення різновекторних аспектів корпусної лінгвістики [100, с. 303].

2.3. Тезаурусне моделювання, конструювання, укладання і оцінка двомовного словника архітектури і будівництва

Концентрація на тематиці НФМАБ, різнобічна оцінка центрального компонента ядра терміносистеми – терміна НФМАБ, послідовна еволюція самої терміносистеми – всі ці фактори вимагають використання об'єктивних і валідних методів для їхньої характеристики. На жаль, повнота дослідження теми ФМАБ сьогодні вичерпується лише кількома роботами Г.Ф. Проців [195], С.В. Кійко, Є.С. Пинтук [192], В. Гагеманна [205], У. Гельбріха, Г.Райнвальдта [204]. Як бачимо, і досі відсутні комплексні фахові термінологічні німецько-українські словники архітектури і будівництва.

Можемо стверджувати, що наявні лексикографічні джерела не задовольняють потребу, наприклад, для навчання українських

висококваліфікованих спеціалістів галузі, які відповідають за прогрес науково-технічної думки і представляють наукову спільноту у царині архітектури і будівництва у міжнародному професійному ком'юніті (на кшталт спільних німецько-українських будівельних проєктів). Саме тому фахівці-архітектори та будівельники традиційно змушені послуговуватися загальнотехнічними лексикографічними джерелами або довідниками. Спроби використання такого роду словників часто завершуються невдачею, адже у них відсутня інформація про найменування і номінації особливостей будівельних і технічних конструкцій, їхніх деталей тощо. Цей аргумент підсилює додатково брак значної кількості термінів у словниках, які відносять до неологізмів і часто вживають у процесі професійно-виробничої міжкультурної комунікації [51, с. 122]. Ще одним екстралінгвальним фактором для мотивації укладання вузькоспеціалізованих перекладних словників є стрімка динаміка інформаційно-технологічного розквіту і процвітання суспільства. У зону перетину потрапляє і процес становлення, налагодження й розбудови міжнародних (інтернаціональних) партнерських відношень у континуумі науково-технічної сфери знань [212, 253].

До функцій полілінгвальних термінологічних словників відносяться: 1) акумуляція термінів певної гілки наукового знання; 2) стимулювання процесів формування, розвитку і удосконалення іншомовної професійної комунікативної компетентності у майбутніх фахівців галузі [92]; 3) системне оновлення змісту галузевих термінологій (здебільшого на матеріалі корпусів фахових текстів); 4) оптимізація інформаційної доступності під час прослуховування, перегляду, прочитання джерел наукового чи технічного характеру (перекладні словники спрощують переклад фахово-орієнтованого тексту); 5) заохочення і налагодження контактів між представниками різних етнічних фахових спільнот; 6) поглиблення знань і навичок щодо механізмів освоєння іноземних мов за професійним спрямуванням. Термінознавча практика містить власне більш стислі описи системи лексикографічних функцій і підкреслює наявність інформаційної (відповідає за наповнення і

організацію пластів інформації у структурі словника [114, с. 73]), нормативної або регулятивної (інформує кінцевого користувача щодо норм і специфіки вжитку конкретного терміна чи його стилістичних відтінків [124, с. 87]), систематизуючої чи структуруючої (ідентифікує принципи систематизованої і впорядкованої подачі понять відповідної терміносистеми [124, с. 86]), навчальної (апелює до основного призначення тезаурусу чи фахового словника – навчати, а також навчатися [18, с. 94]) функцій.

На підставі аналізу останніх тенденцій у розробці, проєктуванні і укладанні перекладних профільних термінологічних тезаурусів вважаємо за необхідне представити критерії і вимоги на кожному етапі конструювання опублікованого нами НУТСАБ [192] і проєктування НУСТТАБ із загальним обсягом понад 40 000 термінів і терміносполук. Роль цих словників пояснюється безпосереднім їх залученням у текстотвірні процеси, а це означає, що в ході реалізації фахової комунікації кінцевий користувач знаходить й імплементує норми вжитку термінів і терміносполук, які є складниками кожного з укладених реєстрів [146, с. 200].

Найефективнішою, на думку лексикографів, є поетапна розробка будь-якого типу словника [114; 170], проте найскладніше – визначити кількість і послідовність членування етапів і стадій такої розробки, адже їхня чисельність часто варіюється відповідно до рівня деталізації, закладеного в інструкції кожного окремого автора. Низка авторів постулює, наприклад, ефективність моделі укладання словника у чотири етапи: на першому етапі перебачено теоретичний огляд наявних лексикографічних матеріалів, потреб проміжного і кінцевого користувача фахового словника, критеріїв і параметрів майбутніх характеристик, а також розробку структури профільного словника. Другий етап присвячений збору і декодуванню лексичного матеріалу. На третьому етапі формується модель словникової статті відповідно до потреб галузі, відбувається цілеспрямований пошук і підбір адекватних відповідників у мові перекладу, редагування дефініцій. Суттєвими умовами останньої стадії є уточнення, деталізація, коректування, перевірка відповідності спроектованого

словника запитуваним цілям [114, с. 73; 124, с. 71].

Дослідженням механізму поетапного створення словника термінів і термінологічних сполучень займалися, зокрема, І.В. Біляк, Ф.Й. Гаусманн, С.І.Головащук, В.В. Дубічинський, С.В. Кійко, Р. П. Робертс, М.А. Сайко, О.О.Тараненко, О.А. Черниш та інші. Виходячи з їхніх положень щодо поступовості у форматуванні фахового словника, пропонуємо деталізувати особливості практичної реалізації кожного з етапів на прикладі двох спроєктованих нами лексикографічних джерел термінологічних одиниць НФМАБ.

Запропонована нами поетапна схема моделювання і конструювання перекладних словників термінів архітектури і будівництва збагатила термінографію і лексикографію своїм унікальним підходом до розрізнення аналітико-теоретичного, практичного етапів і стадії зворотного зв'язку. Раніше у лексикографічних розвідках мали значення лише підготовчий етап (I етап) й стадії практичної розробки (відповідно – II, III і IV етапи). Сьогодні ж логічним видається виокремлення етапу зворотного зв'язку (англ. *feedback*) з кінцевим користувачем словника, який ми інтегруємо через V етап лексикографічної роботи. Щоб зрозуміти, чому моделювання словника у п'ять етапів є продуктивним й ефективним, слід розглянути смислове наповнення кожного з етапів. На першому етапі ми концентруємося на аналітичній експертизі сучасного стану термінографії. Друга стадія актуалізує спектр професійних потреб суб'єкта фахової комунікації (комунікатора) як кінцевого користувача перекладного словника. На третьому етапі найбільшої ваги набуває перелік базових термінів і терміносполук для фахового словника, його параметри і критерії оцінки. Виокремлення четвертої стадії мотивується розбором макроструктури словника нового типу [52].

Сформувавши попередній список сучасних термінографічних джерел з теми дослідження і піддавши його критичній оцінці через неврахування технік із використанням лінгвістичних корпусів у викладених вище судженнях (див. підрозділи 2.1-2.3), уточнюємо одразу коло кінцевих користувачів

розроблених нами експериментальних проєктів перекладних словників. До адресатів двомовних термінологічних німецько-українських словників представленої галузі ми відносимо, насамперед, спеціалістів з архітектури і будівництва, студентів ЗВО українських технічних спеціальностей, здобувачів освіти-мігрантів і студентів-іноземців, які навчаються за підтримки програм міжнародного обміну на факультетах і кафедрах архітектури, будівництва, садово-паркового мистецтва, фітодизайну, ландшафтного дизайну, декоративно-прикладного мистецтва чи здобувають освіту на інших профільних інженерно-технічних спеціальностях, перекладачів науково-технічних документів та всіх зацікавлених і бажаючих вивчати різнопланові грані фаху архітектури, будівництва, скульптури, пластики, живопису тощо.

Важливою проблемою термінографічної роботи є розробка макроструктури словника, модель якої успішно апробовано під час укладання словника із загальним обсягом 6108 термінів НФМАБ [192] і яка також закладена в основу проєкту НУСТТАБ. Надалі експлікуємо значимість лінійного зв'язку понять *макро-* та *мікротекст* на прикладі фахового словника термінів архітектури і будівництва. Поняття *макротекст* здебільшого вживається на позначення всього словника. У термін *мікротекст* ж закладається лише значення окремої словникової статті. За визначенням Ф.Й.Гаусмана, мікроструктура виступає як лема, а макроструктура словника генералізує низку мікроструктур (див. Рис. В.1, Додаток В) [158, с. 4], тому доцільно розмежовувати ці два термінографічні поняття.

Коротко окреслимо контексти, в яких традиційно трапилися згадані терміни. У той час, як лексикографічний феномен макроструктури словника розглядається як проєкція загальної структури і спосіб репрезентації в ній лексем терміносистеми НФМАБ, мікроструктура є нормалізованим стандартом словникової статті та способом її змістового наповнення [116, с. 46]. У рекомендаціях до укладання реєстрів термінів зазначається, що традиційно мегаструктура словника містить три частини, а саме: вступну частину, власне термінологічний словник і довідковий апарат (різного роду додатки). Вступну

частину формують такі структурні компоненти, як передмова, інструкція щодо специфіки користування словником, вказівки про принцип подачі інформації у конкретному словнику (алфавітний, алфавітно-гніздовий тощо), основні положення щодо особливостей системи транскрипції (за необхідності) для реалій, запозичених з інших національних фахових мов, показчик умовних структурних скорочень, аббревіацій та їхнє розшифрування (наприклад, для маркерів етимологічних джерел). Увесь мовний матеріал НФМАБ представлений у форматі загального реєстру послідовно розміщених словникових статей, що візуалізується у змісті основної частини – власне термінологічному словнику. Довідковий апарат функціонує за рахунок скорочень саме зібраного мовного матеріалу, короткого довідника типових граматичних структур НФМАБ, індексів заголовних термінів, конкретних прикладів вживання термінолексики у діловій кореспонденції, ілюстрацій та інших допоміжних супровідних матеріалів [14, с. 63-64].

У плані макроструктури фахового перекладного словника наш фокус зміщується на два основні блоки питань. Досліджуваний матеріал дозволяє віднести до першого блоку проблематику принципів і параметрів подачі і системної організації інформаційного наповнення у словнику такого типу, другий блок відзначається особливостями структури окремих словникових фрагментів [145, с. 199-200]. При цьому, універсальним постулатом є те, що композиційна модель словника має збігатися з його призначенням [116, с. 40-41].

Другий етап конструювання двомовних словників у сфері архітектури і будівництва визначив дві основні умови: 1) зібрати, систематизувати і впорядкувати термінологічний матеріал; 2) виокремити список ядерних лексем і укласти їхній початковий реєстр. Актуальною на сьогодні проблемою останнього завдання є власне процес вербалізації смислового наповнення термінів однієї фахової мов за допомогою засобів іншої мови для спеціальних цілей [29, с. 60-61]. Наріжні вимоги до словникового складу перекладних фахових словників узагальнюються у рамках трьох пунктів: 1) достатнього

охоплення термінів обраної галузі (тобто, обґрунтований обсяг термінів); 2) наявності актуальної супровідної інформації про терміни; 3) елімінації зайвої інформації для унеможливлення безпідставного збільшення кількостей словникових статей у перекладному словнику й оптимізації процесу пошуку терміна чи конкретної словникової статті (наприклад, в інтерактивному режимі).

Ініціація проєктів термінологічних словників бере свій початок з вибірки термінолексики, здійсненій у ході аналізу першоджерел, як-от: монографій, підручників за спеціальністю, навчальних посібників, галузевих енциклопедичних видань, довідників, технічних розробок, наукових розвідок тощо. Крім того, важливим є відбір інформації з вторинних (інша назва – факультативних) джерел, до яких відносять: реферати, описи до патентів на винаходи, німецькомовні переклади анотацій тощо. На основі цих матеріалів зроблено вибірку, яка включає 300 термінів і терміносполук, що денотують поняття ФМАБ та формують базовий термінологічний реєстр. Пізніше склад цього реєстру спрямовується на генерацію корпусів фахових текстів НФМАБ із загальним діапазоном понад 15 мільйонів слововживань, імплементуючи методику С. Шароффа у фаховому узусі [180, с. 70]. Про специфіку використання цієї методики у розробці лінгвістичних корпусів НФМАБ на базі фахових текстів із щоразу новими рандомно скомбінованими сполученнями із чотирьох базових термінів вже згадувалося раніше (див. підрозділ 2.2).

На наступному етапі новоукладений лінгвістичний корпус фахових текстів піддається аналізу за допомогою програмного устаткування для платформ Windows – програми із синтезу парадигм *Morphy* із автоматичною індексацією понад 50 000 лексем і 350 000 флексій. Цей банк словникових даних створено в 1994 як програму маркування у рамках екзаменаційної роботи В. Леціуса. Він охоплював два основні компоненти: 1) модуль для морфологічного аналізу загального лексикону; та 2) модуль для подальшого ймовірного маркування [154]. На базі Інститута обробки мови Штуттгартського університету розроблено граматичну лексикографічну систему, яка довершила

зміст програмного забезпечення *Morphy* [154, с. 70-74]. Перший змістовий модуль згаданого програмного забезпечення автоматично здійснює морфологічний розбір, а, отже, для кожного слова речення з фахового тексту НФМАБ генеруються можливі граматичні категорії, наприклад:

Der Erholungspark Taunus hat dem erholungssuchenden Besucher einiges zu bieten
 ART SUB EIG VER ART ADJ SUB ADJ PRP VER
 PRO PRO SUB PRO KON

Після проведеного аналізу першого змістового модуля здійснюється синтаксичний розбір конкретного речення й кожному слову присвоюється однозначна граматична категорія, на кшталт:

Der Erholungspark Taunus hat dem erholungssuchenden Besucher einiges zu bieten
 ART SUB EIG VER ART ADJ SUB ADJ PRP VER

Для встановлення граматичного коду кожній із наведених словоформ речення відводиться окрема графа, в якій позначено профіль частиномовних характеристик конкретного слова (див. Табл. В.1, Додаток В) [51].

Для декодування вкладок потрібно знати, наприклад, що ознакою належності відповідної словоформи до початкової чи вихідної форми у лексикографічній практиці прийнято вважати символ *<form>*, тоді як власне словоформа виокремлюється такими символами як *<lemma ... /lemma>*, що дозволяє експортувати дані про граматичні індекси як у наступному прикладі:

<form>Einrichtung</form>
<lemma wkl=SUB kas=NOM num=SIN gen=FEM>Einrichtung</lemma>
<lemma wkl=SUB kas=GEN num=SIN gen=FEM>Einrichtung</lemma>
<lemma wkl=SUB kas=DAT num=SIN gen=FEM>Einrichtung</lemma>
<lemma wkl=SUB kas=AKK num=SIN gen=FEM>Einrichtung</lemma>
<lemma wkl=VER pers=2 num=PLU modtemp=PRÄ konj=NONgebrauch=NEB> (ein)richten </lemma>

Інтерпретація цього граматичного коду є такою: перший елемент *<wkl>* служить для ідентифікації частини мови словоформи відповідного терміна НФМАБ: для іменника цим позначенням вважають *wkl=SUB*, відповідно для

дієслова – *wkl=VER*. Експлікувати граматичні характеристики словоформи вдається за допомогою наступної символіки: *kas=NOM num=SIN gen=FEM*. Іменники і прикметники категоризують за граматичними ознаками відмінка, числа, а також роду. Граматичні розряди дієслів наочно засвідчують особу, число (на кшталт, (лише) однину, (лише) множину), часову форму, спосіб, належність до дієвідміни (наприклад, сильної, слабкої, мішаної).

Достовірність визначення граматичних категорій різного роду займенників (серед них – особові, вказівні, присвійні, питальні та відносні) залежить безпосередньо від формату значень і особливостей їхньої словозміни. Багаторівнева модель програмного устаткування сприяє проведенню морфологічного аналізу таких граматичних категорій, як роду, числа, особи й відмінка. Позначки граматичних підкласів відсутні для незмінних самостійних чи службових частин (фахової) мови, за винятком прийменників і сполучників. Серед основних диференційних ознак прийменників, наприклад, визначальною є їхня здатність утворювати підрядний зв'язок (тобто, керувати різними відмінками) з урахуванням специфіки опорного слова. Сполучники ж диференціюють залежно від кількості їхніх складників і виокремлюють прості (*aber, und, denn, als* та ін.) й парні сполучники (наприклад, *bald ... bald, entweder ... oder, weder ... noch*).

Одержаний вихідний текст шляхом трансформаційних операцій додатку для синтезу парадигм *Morphy* – це список словоформ з їхнім наскрізним морфологічним шифром. Остаточно список термінів, що формують словниковий реєстр для майбутнього фахового тезаурусу, затверджується лише після видалення з нього термінів-дублетів, стилістично маркованої термінолексики, архаїзмів, історизмів чи власних назв (назв пам'яток архітектури, імен архітекторів тощо). У кінцевому підсумку, на виході ми отримуємо базу словникових даних, що налічує прості, складні терміни, терміни-композиції, юстапозиції, термінологічні сполучення, акроніми, аббревіатури і навіть паліндроми, а також символи, які акумулюють інформацію сфери архітектури і будівництва. Словниковий реєстр першого

укладеного нами словника складав 6108 термінів. Проект другого ж словника термінологічних одиниць передбачає переклад і пошук еквівалентів для близько 40 000 термінів і терміносполук.

Відповідно до схеми третього етапу розроблено і стандартизовано структуру основної структурної одиниці кожного словника – словникової статті, проаналізовано вихідний словниковий склад й підібрано аналоги та перекладні відповідники, конфігурація яких узгоджується з денотативно-сигніфікативними (або міжчастиномовними), синтагматичними і комунікативно-прагматичними критеріями і, зрештою, завдяки даним нашої дослідницької роботи було повністю укомплектовано термінографічний реєстр НФМАБ.

Взаємокоординація структурних складових словникових статей є тією вагою системності, що робить фаховий перекладний словник доступним для його кінцевого користувача. Саме тому при формуванні словникової статті ми керувалися наявністю заголовного слова, граматичних індикаторів, семантичних і стилістичних маркерів, прикладів вживання [145, с. 204].

Як і у випадку з моно- та полілінгвальними лінгвістичними корпусами, призначення, а, отже, і зони словникової статті для фахових одномовних чи багатомовних словників різняться. Так, корпус лексикографічних текстів може мати двоїстий характер та подаватися у форматі суцільних блоків чи містити поля з основною і уточнювальною (додатковою) інформацією для читача. Загальне сприйняття словникової статті базується на уявленні так званого „рівняння”, утвореного лемою або «лівою частиною», модель якої містить вокабулу, інформацію про лексико-граматичну належність конкретної словоформи й для запозичень чи інтернаціоналізмів (за потреби) додається транскрипція. Лема є усталеною формою лексеми. На противагу лівій частині, традиційно відзначається складніша структура саме правої частини, яка націлена на експлікацію семантичної орієнтації терміна однієї фахової мови через паралельні відповідники іншої мовної формації. Таке двоєдине семантичне визначення віддзеркалює процес реалізації функційного потенціалу терміна в умовах реальної фахової комунікативної ситуації [116, с.

46-47].

В обох моделях словників ми використали традиційний підхід до побудови словникової статті, засобами репрезентації якої є вокабула (інша назва – реєстрове слово), фонетична транскрипція (у разі суттєвої невідповідності написаного слова і його вимови), граматичні орієнтири, перекладні еквіваленти (із залученням засобів УФМАБ), приклади профільного вживання і у випадку наявності синонімічних, антонімічних чи гіперо-гіпонімічних відношень з іншими одиницями терміносистеми – посилання на відповідну словникову статтю. У розроблених нами словниках ми дотримуємося правила «рівняння» і вбачаємо у перших трьох структурних складових лему чи ліву зону словникової статті. Два з перелічених компонентів є обов'язковими для мікроструктури словника (реєстрове слово і граматичні маркери), один – факультативним (транскрипція терміна). У правій зоні словникової статті теж виокремлюються три складові, дві з яких є знову ж таки первинними (переклад терміна і приклади його вживання), один елемент – вторинним (наявність посилання на інші термінологічні одиниці лексико-семантичного поля тощо). Проілюструємо специфіку конструювання словникової статті на базі розроблених нами словників на прикладі з НУТСАБ:

Bogen *m* арка; **abschüssiger** ~ полога арка; **arabischer** ~ арабська або мавританська арка; **dreiblättriger** ~ трилопатева готична арка; **einfacher** ~ однопрогонова арка; **eingehender** ~ попружна арка; **eingespannter** ~ арка з закріпленими п'ятами; **gerader** ~ плоска арка з прямолінійною поперечною віссю; **geschnepppter** ~ кілеподібна арка; **gestelzter** ~ арка з піднесеним центром; **gotischer** ~ готична арка; **maurischer** ~ мавританська або арабська арка; **persischer** ~ перська арка, кілеподібна арка; **scheitrechter** ~ пряма арка; **segmentförmiger** ~ сегментна арка; **überhöhter** ~ піднесена арка; **venezianischer** ~ венеціанська арка; **voller** ~ повна (звичайна) арка.

Проєкт НУСТТАБ із обсягом понад 40000 термінів, крім згаданих гіпонімів, містить також наступні позначення видів арки і приклад вживання у фаховому тексті НФМАБ:

Bogen *m* арка; **dreigelenkiger** ~ тришарнірна арка, **einhäftiger** ~ див. **Bogen, steigender, elliptischer** ~ еліптична арка, **flacher** ~ полога арка, **gedrückter** ~ коробова арка, **gekuppelter** ~ парна арка, **gelenkloser** ~ безшарнірна арка, **gesprengter** ~ декоративна арка з розривами, **mehrblättriger** ~ багатолопатева арка, **mit eingespannten Enden** ~ арка з обробленими кінцями, **mit Kämpfergelenken** ~ арка з опорним шарніром, **ohne Gelenk** ~ див. **Bogen gelenkloser, steigender** ~ повзуча арка, **symmetrischer** ~ симетрична, **verschränkter** ~ перехресна арка, **zweigelenkiger** ~ двошарнірна, **zwiebelförmiger** ~ стрілчаста (оживальна) арка.

«Es leuchtet daher hieraus auch sofort hervor, dass eine solche Konstruktion, wie bei geraden Bogen angewendet wird, bei Herstellung schiefer Bogen nicht angewendet werden darf» [245, с. 421].

Під час інтеграції цього етапу у процес створення фахових перекладних словників постало ключове питання лексикографічної практики щодо градації перекладних еквівалентів. Лексикографічне розуміння підбору перекладних відповідників ґрунтується на трьох перспективах: 1) абсолютна співвіднесеність термінів (абсолютні відповідники); 2) часткова узгодженість термінів двох фахових мов; 3) відсутність засобів вербалізації понять у цільовій мові. Лише в ідеальному випадку організація перекладного словника відповідає першому розряду еквівалентності й лексеми оригінальної фахової мови є абсолютними паралельними відповідниками у фаховій мові перекладу. Найбільш значущим є саме другий ступінь тотожності між термінолексемами НФМАБ і УФМАБ (тобто, часткова тотожність). Враховуючи всі особливості досліджуваної фахової мови, резюмуємо лінію завдань третього етапу проєктування перекладних словників як пошук, оцінку і остаточний вибір максимально рівнозначних відповідників у цільовій фаховій мові, які найбільш точно і влучно відображають інтенціонал реєстрового слова і виконують основну умову узгодженості між рангами понять і їхніми термінологічними номінаціями.

Механізм четвертого етапу формування обох термінологічних словників

сфери архітектури і будівництва спрямовується на уточнення, експертну оцінку, коригування і перевірку отриманих фрагментів з огляду на системно поставлені цілі. Для контролю повноти реєстру використовуються матеріали підручників, орфографічні, тлумачні словники наукових і технічних термінів, довідники, галузеві енциклопедичні видання тощо. Оперування такою матеріально-методологічною базою як науковими монографіями, науковими фаховими виданнями, підручниками, навчальними матеріалами для спеціалістів-архітекторів теж сприяє укомплектуванню, уніфікації і системній стратифікації таксономічних утворень всередині терміносистеми НФМАБ. Нерідко оціночна шкала залежить і від характеру використання згаданих матеріалів у процесі фахово-орієнтованого навчання на факультетах і спеціальностях архітектури, інженерії, просторового планування, 3D-моделювання у німецькомовних ЗВО й безпосередньо практичного досвіду німецьких будівельних концернів, корпорацій, підприємств, фірм і агентств, на кшталт, HOCHTIEF, STRABAG, ZECH, LEONHARD WEISS, REHAU, втіленого у розроблених довідкових матеріалах „HOCHTIEF AG: Zwischenbericht Januar bis September 2023” [256], „Zwischenbericht 2019” [230; 229], „halb erinnert, halb vorhergesehen – Werke aus der STRABAG Artcollection” [225], „REHAU Neuheiten 2019” [243]. Такий ґрунтовний аналіз базового термінологічного реєстру дозволяє збагатити склад укомплектованих словників (друге видання словника міститиме понад 40000 термінів і терміносполук).

Заключним етапом термінографічної розробки є експериментальна перевірка на практиці відповідності рівня проєктів словників заданим потребам адресатів – спеціалістів і аматорів. На цій стадії фахове лексикографічне джерело нового типу впроваджується у навчальний процес, наприклад, у практичні завдання перекладацької практики чи прикладну діяльність перекладачів технічної літератури. Практична рецепція двомовного термінологічного словника з боку його користувачів підвищує загальний рівень знань мов за професійним спрямуванням (не тільки німецької як

іноземної, а й української як рідної). До того ж, такий словник сприймається як своєрідна формула для подолання труднощів в умовах фахової комунікації в інтернаціональному культурному просторі (наприклад, між представники архітектурної галузі в Україні й Німеччині). Це джерело відіграє також вирішальну роль в інтеграційних процесах на ринку новітніх комп'ютеризованих технологій у будівництві та архітектурі.

2.4. Об'єктивація стану терміносистеми НФМАБ у синхронії і діяхронії: валідність вибору методів і методик лінгвістичного дослідження

Спрямованість процесу вивчення лексико-семантичних, граматичних, структурно-ієрархічних та контекстуально-функційних універсалій кожної термінологічної системи характеризується використанням конкретної методології, методів, методик, технік й прийомів, суть кореляції значень яких ми вже розкрили на попередніх етапах дослідницької роботи (див. Підрозділ 2.1). Зведення усіх даних у термінологічні реєстри НФМАБ на базі лінгвістичних корпусів досліджуваної сфери (див Підрозділи 2.2; 2.3) теж торує шлях для подальшого застосування інноваційних методик дослідження особливостей термінів обраної фахової мови. Ефективність використаної методології полягає у практичному застосуванні таких методологічних розробок сучасної лінгвістики: лексикографічного, описового, структурного, порівняльно-історичного, зіставного методів, методик описового перекладу чи кількісних методів.

Для розробки і конструювання тезаурусних моделей НФМАБ застосовано лексикографічний метод, мета якого – систематизація всього фахово-орієнтованого мовного матеріалу, який ми змогли отримати у ході обробки численних фахових статей, монографій й інших німецькомовних термінографічних джерел за темою дослідження і вибірки з них початкового реєстру термінів НФМАБ. Наступна імплементація прийомів і технік укладання мікроструктури словника, а, отже, і словникових статей та

присвоєння дефініцій відповідним термінам створила надійну базу для обґрунтування порядку інвентаризації термінологічних понять ФМАБ.

Міру зв'язку цілісності і функційності структури НФМАБ, лексичні одиниці якої об'єднані мережею ієрархічних системних відношень, обчислено за допомогою комбінації методик і технік структурного методу [17, с. 32]. Так, під час аналізу фахової мови у структурній парадигмі фігурують, наприклад, конвенційні методики словотвірного розбору, етимологічного, синтаксично-семантичного, компонентного й дефініційного аналізів, а також аналізу термінів за їхніми безпосередніми складниками. Додатково осмислюється опис природи і функцій виявлених у терміносистемі лінгвістичних феноменів в проекції на описовий метод [9, с. 10].

Методика словотвірного аналізу є ефективною для конкретизації мотиваційних моделей сучасного німецькомовного термінотворення й виокремлення найпродуктивніших способів номінації фактичного матеріалу НФМАБ з урахуванням семантичних і соціолінгвістичних аспектів та факторів розвитку самої терміносистеми. Залежно від цієї техніки не тільки терміни й терміносполуки НФМАБ, а й складники термінологічних гнізд найрізноманітнішої складності розбивають за їхнім морфологічним способом деривації і виокремлюють, наприклад, афіксальні способи, словоскладання (інша назва – юкстапозиція), конверсії, аббревіації, скорочення слів (поширене лінгвістичне явище в утворенні термінів-неологізмів). Афіксальні способи розщеплюють на префіксацію, суфіксацію, префіксально-суфіксальний спосіб [28, с. 68]. Нормативне використання розглянутої методики дозволило встановити ступінь значущості термінотворення шляхом словоскладання, що є релевантним для 60% всього термінологічного складу зазначеної фахової мови. Наведемо декілька прикладів: *der Anhydritzement* „ангідритовий цемент”, *der Gesamtentstaubungsgrad* „загальний коефіцієнт пиловловлення”, *das Hobeisen* „залізо рубанка, скобель; струг” тощо. Використання інших способів словотвору перебуває на периферії, про що свідчать наступні результати: у терміносистемі фіксується 16% термінів, утворених суфіксальним способом

(наприклад, *kanalisieren* „каналізувати, будувати [споруджувати] каналізацію”, *kanalisiert* „каналізований; той, що має каналізацію”, *die Kanalisierung* „каналізування, будівництво каналізації” тощо). Удвічі меншу активність (8,7% термінологічного складу) виявляє префіксальний спосіб термінотворення як, наприклад, у словах: *entfärben* „знебарвлювати”, *entrosten* „вивести іржу”, *das Zersprengen* „руйнування вибухом” тощо. Формування нових термінів НФМАБ внаслідок застосування модифікованого префіксально-суфіксального способу характерне на сучасному часовому зрізі для 4,3% усіх досліджуваних структур, як-от: *die Gewinnung (des Wassers)* „забір води (із джерела водопостачання)”, *die Mitwirkung* „взаємодія”, *die Zersetzung* „розкладання, деструкція”. Установлення специфіки поетапного членування терміна задля кінцевого виокремлення в ньому неподільних структурних елементів вимагає, крім імплементації технік словотвірного аналізу, ще й аналіз термінів за їхніми безпосередніми складовими компонентами, тому згадані методики часто використовують у межах трансдисциплінарних студій [9, с. 7].

Методологічно цінним є семантичний аналіз структурного плану терміна НФМАБ, що надає достовірні дані про відношення денотативного, сигніфікативного, емотивно-конотативного, синтагматично-парадигматичного значень лексем [46, с. 12-13]. Семантичний аналіз суспільно закріпленого змісту слова полягає також у детермінації родо-видових системних відношень (тобто, для фіксації ядерних гіперонімів і похідних гіпонімів) [76, с. 148].

Для пояснення структури значення як складного комплексу сем інтегруємо у нашу розвідку метод компонентного аналізу, який деталізує функційне наповнення кожної із спостережуваних сем та визначає їх місце у класифікаційній системі ієрархічних відношень, утворених з іншими профільними семами [196, с. 230]. Традиційно сема розглядається як носій ознак чи властивостей фахового денотата, завданням якого є репрезентація семантики терміна [4, с. 57]. Залучення техніки компонентного аналізу ініціює використання методики дефініційного аналізу. Значення терміна НФМАБ, як і будь-якої лексичної одиниці, регламентує його дефініція, тому такий аналіз

словникових дефініцій є невід'ємною частиною процедури обробки семантичних характеристик як окремих термінів, так і всього масиву лексико-семантичних таксономічних груп. Окреслена архітектоніка уможливить тлумачення моделі лексико-семантичного поля всієї терміносфери [60, с. 38].

Використання методики етимологічного аналізу на матеріалі НМФАБ обумовлене викликами лінгвістичної генології або так званої лінгвістичної генристики, центральною проблематикою якої є типологія текстів. Ми переконані, що ретроспективний аналіз має знаходити практичне застосування не лише у характеристиках потенціалу становлення і розвитку зазначеної терміносистеми (див. Підрозділ 1.4), а й накладатися на реконструкцію класифікаційної сітки фахових текстів НФМАБ у діяхронійному вимірі (див. Підрозділ 4.1). Концепція техніки етимологічного аналізу слугувала часто стимулом для впровадження зіставного методу емпіричних досліджень. Організація лінгвістичної експертизи шляхом такої комбінації була націлена на виявлення фахових мов-донорів і трансляцію специфіки автохтонної, запозиченої й інтернаціональної лексики у межах конкретної терміносистеми НФМАБ. Наприклад, *der Couloir* „кулуар, коридор” < фр. *couloir*, від фр. *couler* „текти” < пізньолат. *colare* „проціджувати”; *die City* „сіті, діловий центр міста” < англ. *city* „місто, столиця” < дфр. *cité* < лат. *civitas* „державна”.

У термінографічній роботі ми оперуємо також принципами методики описового перекладу. Основа цієї методики полягає у заміні вихідних одиниць однієї фахової мови терміносполуками, які фокусують їхню семантику у цільовій мові. Потенціал прийомів цього методу оцінюється, зокрема, при перекладі фахових реалій [24, с. 35]. Використання цієї техніки представлено, наприклад, під час укладання словникової статті термінів *der Cippus* „чотирикутна колона, що звужується до верху; гранітний стовп”; *der Ersatzwohnungsbau* „будівництво тимчасових житлових будівель; житлове будівництво, реалізоване з метою компенсації втрат житлового фонду (у результаті знесення споруд)” тощо.

Не менш значимим є структурний опис елементів досліджуваної фахової

мови через залучення кількісних методів лінгвістичних студій, мета яких – досягнути максимально валідних кількісних показників фактичного матеріалу і дати різнопланову оцінку рівня наповнюваності й укомплектованості окремих семантичних класів [124, с. 98]. До того ж, вказана вище методика стандартизує структурно-композиційні, граматико-лексичні (морфологічні, синтаксичні) й стилістичні ознаки вокабулярія фахових текстів НФМАБ.

2.5. Етапи дослідження німецької фахової мови архітектури і будівництва

За посиланням на описаний вище системний набір науково-дослідницьких прийомів і методів можемо констатувати плановірність, послідовність, логічну організацію нашого дослідницького проєкту у сфері НФМАБ. Безперервність, конкретність і охоплення етапів дослідження визначили траєкторію використання інтегративного підходу для комбінування загальнонаукових і лінгвостатистичних методів й подальшої навігації у просторі міждисциплінарних методик, технік, прийомів і технологій. Отож, зупинимось на детальному описі кожної з фаз нашої лінгвістичної розвідки.

Перший етап покликаний переосмислити традиційні підходи до дефініцій таких ядерних термінознавчих універсалій, як *фахова мова*, *терміносистема (терміносфера)*, *галузева термінологія*, *термінологічне гніздо*, *термін*. Саме ця фаза стала першою ланкою у формуванні методологічного комплексу, який став орієнтиром у визначенні основного досліджуваного феномену *німецької фахової мови архітектури і будівництва* і його ядра *терміна НФМАБ*. Розкриття сутності обох понять ми пов'язуємо із використанням концепції зіставно-порівняльного методу.

Другий етап побудовано на засадах методів і технік, що спеціалізуються на проєктуванні й укладанні термінографічних джерел для розробки НУТСАБ (загальний обсяг – 6108 термінів) [192] і НУСТТАБ (загальний обсяг – 40000 термінів і терміносполук). Скориставшись на цьому етапі лексикографічним методом, ми доповнюємо дослідження результатами, отриманими на основі

імплементативних методик і технік структурного методу, а саме: компонентного і суміжного з ним – дефініційного аналізів, для інвентаризації лексико-семантичних груп термінологічних одиниць і укладення їхньої картотеки із загальним обсягом 40000 термінів, як згадувалося раніше.

Третім етапом розвідки став аналіз структурно-семантичних параметрів термінів у сфері архітектури і будівництва. Для визначення домінантних відношень у терміносистемі НФМАБ пріоритетною залишається концепція тезауруса, моделювання якого вимагає дотримання структурних принципів у його організації. Запорукою отримання валідних результатів в контексті цієї фази є дослідження високочастотних ядерних компонентів найпродуктивніших термінологічних гнізд, первинних і вторинних зон лексико-семантичного поля лексем НФМАБ і мотивації їхнього міждисциплінарного перетину із сферами інших лексико-семантичних полів. У цьому аспекті ми пропонуємо встановити специфіку комплексу парадигматичних відношень (серед яких – полісемічні, омонімічні, синонімічні, антонімічні тощо), виникнення яких безпосередньо пов'язане із засадами функціонування зазначеної терміносистеми німецької фахової мови. На третьому етапі адаптовано прийоми зіставного методу й кількісних методик лінгвістичного дослідження, що дозволило генералізувати особливості лексичного наповнення антонімічних і синонімічних термінологічних рядів НФМАБ. Форми роботи варіювалися на цій стадії залежно від використання техніки семантичного аналізу.

Встановлення і експлікацію генетичних джерел походження термінів НФМАБ ми практикували у межах четвертого етапу студій. Дослідження окресленого аспекту дозволяє стратифікувати терміни НФМАБ відповідно до їхньої етимології на автохтонну, інтернаціональну й запозичену лексику (див. підрозділ 3.4.). Ефективність залучення цієї методики ознаменувалася виокремленням пластів термінів з романськими, давньогерманськими, слов'янськими чи семітськими коренями. Особлива увага звертається на системність запозичення термінів з класичних мов (грецької, латинської). До

того ж, етимологічний аналіз описує предиктори появи запозичень на позначення фахових понять архітектури і будівництва для заповнення термінологічних секторів-лакун.

Філософія п'ятого етапу сконцентрована на уніфікації структурно-морфологічних корелятивів у мережі галузевої термінології цієї царини фахових знань. Встановлено структурні моделі найчастіше вживаних терміносполук, для чого ми опанували принципи роботи з методикою словотвірного аналізу, тобто до уваги беруться особливості деривації у представлений терміносистемі. Крім того, фундаментальність отриманих результатів пояснюється застосуванням конкретних кількісних методів. Наприклад, кількісні дані про характеристики морфологічної структури термінів архітектури і будівництва зведено у показниках продуктивності способів словотвору: 60% термінів і терміносполук утворилися через словоскладання (композиції та юкстапозиції); на суфіксальний і префіксальний способи припадає лише 16% і відповідно 8,7% всіх порівнюваних елементів НФМАБ.

Завершальна стадія позначилася врахуванням загальнонаукових емпіричних й теоретичних методів, на кшталт описового методу, технік індуктивного й дедуктивного методу. Цілеспрямоване використання названих методик лінгвістичного аналізу пов'язане з потребою підсумкового теоретичного синтезу отриманих даних, зіставлення їхньої відповідності і об'єктивності сформульованим дослідницьким завданням та презентації загальних висновків.

Висновки до розділу 2

Щоб отримати валідні результати дослідження, у сучасних лінгвістичних студіях залучають принципи і норми одразу кількох наукових парадигм. Усвідомлення потреби такої модуляції методології, методів і методик зумовило вибір технік і прийомів на користь системно-структурної парадигми, яка розглядає мову з погляду її системної організації. Модифікація лінгвістичних традицій термінознавства підштовхнула нас до зіставлення у

руслі запропонованих парадигм плану вивчення системно-структурних, структурно-композиційних і синтаксичних ознак не лише НФМАБ як профільної гілки науково-технічної мови, а й окремих текстів як способів репрезентації специфіки функціонування реальної фахової комунікації. Наш план включав такі ланки: збір, обробку, усесторонній аналіз і адаптацію наявних у термінознавчій традиції лінгвістичних праць із теми дисертації; аналіз механізмів виникнення й розвитку термінів НФМАБ у діяхронії; визначення термінів-домінантів й зіставний аналіз таких складників щодо системних/емерджентних ознак на сучасному та історичному хронологічному зрізі; проектування, розробка макету мікро- та макроструктури словникової статті перекладного термінологічного словника, укладання реєстру термінів і пошук їхніх еквівалентів у мові перекладу; встановлення продуктивності морфологічних, лексико-семантичних та синтаксичних структур у терміносистемі НФМАБ, визначення їхнього частотного потенціалу; індексація числа запозичених, інтернаціональних й автохтонних термінів у НФМАБ, фіксація інтра- та екстралінгвальних факторів асиміляції чужорідних елементів у зазначену термінологічну систему; стандартизація груп термінолексики НФМАБ за лексико-семантичним критерієм та їх опис в контексті термінологічних гнізд, синонімічних рядів, антонімічних пар, омопар тощо.

У роботі лінгвістичний корпус постульовано як набір текстів чи текстових фрагментів, відібраних на основі авторських методик (наприклад, С. Шароффа) як зразків фахової мови для подальшого їхнього лінгвістичного аналізу. Критеріями рандомної вибірки матеріалу для лінгвістичних корпусів НФМАБ є наявність у фаховому тексті термінологічних об'єднань із чотирьох скомбінованих термінів на матеріалі попередньо укладеного списку обсягом 300 базових термінів НФМАБ; тематична обмеженість текстів (вибірка фахових текстів здійснюється відповідно до обраної фахово-орієнтованої теми); кількісні показники запитів мають перевищувати 1000.

Як і у випадку з тезаурусним моделюванням дотримуємося стратегії

послідовного і поетапного конструювання лінгвістичних корпусів. Етапи і стадії розробки узагальнюємо у такий спосіб: попереднє редагування, стандартизація відібраного матеріалу фахових текстів НФМАБ, обробка текстових фрагментів і фінальне постредагування мовного корпусу НФМАБ. Для збору інтра- та екстралінгвальної інформації у рамках обробки мовних корпусів НФМАБ реалізуємо постулати трансдисциплінарного підходу.

Поетапність і послідовність простежувалася також у процесі розробки НУТСАБ [192] та проєкту НУСТТАБ. Апробація методології укладання термінологічного словника мала місце спочатку на прикладі словника із загальним обсягом 6108 термінів і терміносполук. Верифікувавши ефективність такої розробки, на стадії створення проєкту словника із обсягом 40000 слів ми також весь процес конструювання і укладання фахового словника розділили на п'ять послідовних етапів. Перший етап присвячено обробці та оцінці здобутків фахової лексикографії та термінографії на сучасному зрізі, вивчається спектр потреб кінцевих користувачів лексикографічного джерела (спеціалістів та аматорів галузі), складається шаблон макроструктури термінологічного словника. Другий практичний етап пов'язаний зі збором банку даних лексичного забезпечення, генеруванням лінгвістичного корпусу зразків фахових текстів НФМАБ із залученням комп'ютерних програм та укладанням термінологічного реєстру у початковому його варіанті. На третьому етапі аналізується стандарт мікроструктури майбутнього перекладного словника, структурується словникова стаття й здійснюється підбір перекладних відповідників (за потреби – дефініцій). Наступний етап присвячено уточненню, доукомплектуванню чи вилученню термінів, після чого словник ще раз редагується і перевіряється відповідність отриманого матеріалу очікуваним результатам. У контексті останнього етапу двомовний термінологічний словник проходить експериментальну перевірку та оцінку на практиці із безпосереднім залученням його адресатів.

Об'єктивація лінгвістичного аналізу розробленої термінологічної картотеки НФМАБ не була б комплексною без використання наступних методів, методик, прийомів, технік і технологій: зіставного методів, методу описового перекладу, а також методів кількісних обрахунків фактичного матеріалу. Найчастіше використовувалися численні техніки і прийоми структурного методу або їхнього поєднання. Серед технік вирізняємо дефініційний, етимологічний, компонентний аналізи, аналіз за безпосередніми складниками термінолексики НФМАБ. Не оминули увагою і семантичний та словотвірний аналізи. Щоб встановити функціонування термінів НФМАБ у фахових текстах послуговувалися також функційним аналізом. Плюралізм у виборі методик і методів визначався різноплановістю та поліфункційністю об'єкту студій.

Дослідження у рамках цієї дисертаційної роботи проходило у шість етапів, кожен з яких актуалізував конкретну проблематику й відповідав поставленим на початковому етапі завданням. При цьому, відбувалося залучення відповідного методологічного арсеналу із загальнонаукових методів – з одного боку, й методів, методик та технік лінгвістичних студій – з іншого. Обрані прийоми підтверджували і верифікували системність ФМАБ, а тому уможливлювали лінгвістичний аналіз категорій термінів, класифікацію типів ієрархічних класифікаційних відношень між ними тощо.

Отримані результати, викладені у розділі 2, опубліковано у лінгвістичних розвідках автора [51; 52; 100].

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА

3.1. Німецькомовна терміносистема архітектури і будівництва в синхронії: лексичне наповнення

У теорії сучасного термінознавства активізуються дослідження, зорієнтовані на поглиблене комплексне вивчення генези й еволюції численних фахових терміносистем, кодифікація понять яких на щаблі *мова – логіка – мислення* є більш систематизованою і структурованою порівняно з конкретною національною мовою. Система у термінознавчій думці є стійким класифікаційним утворенням, багаторазовим відгалуженням якого є термінологічні поля з елементами, об'єднаними екстралінгвальними й лінгвальними факторами [62, с. 20]. Кореляція взаємозв'язків термінів системи формується на всіх рівнях: у граматиці, деривації, лексиці і семантиці. Варіативність якісних ознак термінів (як-от: системності, стійкості, ієрархічності, планомірності й регулярності відношень, безекспресивності, точності, влучності і економії засобів опису) якнайкраще гармоніюють з концепцією фахового тезаурусу, який виступає унікальною джерельною базою для пояснення специфіки класифікаційних зв'язків, наявних між поняттями досліджуваної предметної терміносистеми.

Тезаурусне моделювання відтворює організаційну мережу галузі профільного знання, враховує параметри термінологічних гнізд і термінологічного поля його структурних елементів та визначає наявність логіко-семантичних відношень між цими термінологічними одиницями. Проектування тезаурусної моделі дає чітке уявлення про наукову фахово-орієнтовану картину світу і поетапно структурує знання відповідної предметної галузі. Крім того, така модель створює розуміння семантичного простору фахової мови і, як наслідок, функціонування на його базі системних відношень.

Інвентар вибірки з укладених нами перекладних термінологічних словників [192] охоплює 40000 термінів і терміносполук НФМАБ (див. Табл. Г.1, Додаток Г).

Найчастіше у наші вибірці трапляються іменники, число яких складає 34309 термінів. Далі у спадному порядку слідує дієслова (850 термінів). У вибірці зафіксовано також 284 прикметники і 226 дієприкметників. Крім того, спорадично представлені й лексеми, що належать до інших частин мови, як-от, прислівники й прийменники, однак їхня чисельність не є значною. Об'ємний пласт термінологічної лексики НФМАБ, як показано у таблиці, займають терміносполуки (загалом зафіксовано 4313 терміносполук). Такий індекс підтверджує гіпотезу про превалювання аналітичних конструкцій у комунікативних ситуаціях, що обслуговуються засобами технічних мов і, зокрема, фаховою мови архітектури і будівництва.

Концепція тезаурусного моделювання передбачає систематизацію схеми термінології архітектури і будівництва у вигляді своєрідного термінологічного поля чи так званої терміносфери, яка втілює й унаочнює єдину стратифіковану за ієрархічними щаблями системну класифікаційну структуру та покриває всі терміни галузі однорідної фахово-орієнтованої діяльності [166, с. 61]. Принципи такого тезаурусу резюмують як модель метамови науки в цілому, так і профілю конкретної технічної сфери знань [125].

Окреслити елементи моделі розробленого тезауруса НФМАБ для подальших лінгвістичних досліджень допоможе розбір ключового терміна спостережуваної термінології *Architektur* „архітектура”. Його інтенціонал включає низку семантичних параметрів, врахування яких уможливило реконструкцію ядерних і периферійних зон лексико-семантичного поля названої термінологічної одиниці. Для виокремлення основних семантичних складників і на їхній основі сформованих значень терміна апробуємо методику компонентного аналізу, використовуючи весь арсенал фактичних лексикографічних джерел:

- 1) Kunst und Wissenschaft des Entwurfs, Baukunst, z.B.: *geistige Architektur*,

Architektur prägen, Architekturwissenschaft;

2) künstlerische Gestaltung und Bau von Gebäuden und anderen strukturellen Umgebungen, Baustil, z.B.: *die altertümliche Architektur, die romanische Architektur, die Architektur der Romantik;*

3) größerer, durch seine architektonische Gestaltung beeindruckender Bau, Bauwerk, z.B.: *edle Architekturen;*

4) Gesamtheit der Erzeugnisse der Baukunst, z. B.: *griechische Architektur, sozialistische Architektur* [20; 200; 202; 203].

Синонімічний ряд до цього термінологічного поняття складатимуть *Baukunst, Bauwesen, Architektonik, Anlage, Aufbau, Gerüst, Konstruktion, Struktur, Architekturstil, Baustil, Bauart, Bauweise, Bauform, Gestaltung*. У висвітленні значень такого полісемічного терміну як *Architektur* „архітектура” фігурують семи, що вказують на належність цього слова не лише до профільного словникового складу інженерів-архітекторів, а й діячів мистецьких напрямів. Міждисциплінарність і поліфункційність проаналізованого терміна сигналізується і через терміни-синоніми. Проте у словнику знаходимо, наприклад, трактування поняття *Baukunst* як «архітектура, будівельне мистецтво». Звертаючись до його дефініції: «*das [sachgerechte, künstlerische] Bauen [einer Epoche, eines Volkes]; Architektur*» [202], робимо висновок, що схема семантичного поля терміна *Baukunst* накладається на ділянки термінополя *Architektur* здебільшого у зоні, що стосується сукупності здобутків будівельного мистецтва: *ägyptische, angelsächsische, anglo-normanische, arabische, aristokratische, byzantinische Baukunst* тощо. Масштаб предмета опису архітектури є значно більшим порівняно з іншими синонімічними у певних контекстах термінами і сягає наступних рівнів:

– історичного і теоретичного профілю архітектури, стилів і напрямів в архітектурі (базис);

– конструювання надземних споруд, інтер'єрного дизайну, проєктування й оснащення систем освітлення (зокрема, модульних й інтелектуальних систем), ландшафтного дизайну;

- будівель, їхніх функційних типів, видів і форм;
- фахово-орієнтованої діяльності спеціалістів обраної сфери знань (їхніх мультизадачності і компетентностей).

З огляду на створену доказову базу трактуємо галузеву термінологію НФМАБ, по-перше, як біполярну багаторівневу систему у зв'язку з її сприйняттям одночасно в контексті сфери науки і сфери мистецтва, а, по-друге, як складну формацію зі встановленою ієрархією її ланок і системними відношеннями між ними.

Фонд сучасних лінгвістичних розвідок з термінознавства актуалізує норми опису системних семантичних відношень усередині термінологічного словника, спираючись на розрізнення таких мікросистем: абстрактних (нім. *Abstraktionssysteme*) і партитивних (нім. *partitive Systeme*) [153; 165]. Диференційною ознакою інвентаризації лексичного наповнення за смисловим критерієм в абстрактних мікросистемах є логіко-семантична субординація, що проявляється у гіперо-гіпонімічних відношеннях (інша назва – родо-видові зв'язки) [76, с. 148]. Загальновідомо, що *гіперонім* формує лексема з ширшим набором значеннєвих компонентів, яка якнайкраще репрезентує структурно-семантичну опозицію, транслює загальне, родове термінологічне поняття, позначає назву класу, групи чи множини предметів конкретного профілю (властивостей або ознак) і систематизує дані опції логічного узагальнення. Семантично ширше актуалізується значення *терміна-гіпоніма* як терміна на позначення сутності конкретнішого складника в спектрі загального поняття, що є результатом логічної опції обмеження. Прикладом типової абстрактної мікросистеми НФМАБ є категоризація будівельних матеріалів. Такі класи, в свою чергу, розподіляються на підкласи чи субкатегорії, як у наступному прикладі:

1) гіперонім – *der Baustoff*, гіпоніми чи видові поняття-терміни: *brennbare Baustoffe* «займисті будівельні матеріали», *künstliche Baustoffe* «штучні будівельні матеріали», *natürliche Baustoffe* «природні будівельні матеріали», *nicht brennbare Baustoffe* «незаймисті будівельні матеріали»,

schwer entflammbare Baustoffe «важкозаймисті будівельні матеріали», *Recycling-Baustoffe* «будівельні матеріали, придатні до рециклінгу»;

2) родове поняття (гіперонім) – *natürliche Baustoffe* «природні будівельні матеріали», видовими поняттями є: *das Holz* «деревина», *die Zellulose* «целюлоза», *organische Fasern* «органічне волокно», *das Bitumen* «бітум»;

3) термін-гіперонім – *das Bitumen* «бітум», терміни-гіпоніми: *geblasenes Bitumen* «продутий бітум», *geschwefeltes Bitumen* «сірчаний бітум», *oxydiertes Bitumen* «окислений бітум» тощо.

Досягненням партитивних систем є розщеплення цілого на структурні частини. Вилучені частки, в свою чергу, теж можуть бути сполученням елементів. Функціонування партитивної системи спостерігаємо, виокремлюючи конструктивні елементи споруди (нім. *die Baukonstruktion* «будівельна конструкція») залежно від критеріїв, на кшталт, за елементами будівлі, за матеріалом, технологіями ведення будівництва, фазами ведення будівельних робіт тощо. За елементами будівлі у термінологічному словнику фіксуємо такі терміни, як *die Gründung* «основа, фундамент», *die Abdichtung* «герметизація, гідроізоляція», *die Wandkonstruktion* «конструкція стін», *die Decke* «покриття, стеля», *die Dachkonstruktion* «конструкція даху». Вже при описі інтерфейсу оздоблювальних будівельних робіт з облаштуванням інтер'єру виокремлюємо партитивну систему, яка складається з наступних термінів на позначення етапів ведення будівництва: *der Estrich* «безшовне монолітне покриття підлоги», *die Heizungsanlage* «система опалення», *die Lüftungsanlage* «вентиляційна установка», *der Treppenbau* «будівництво сходів», *die Spenglerarbeiten* «сантехнічні роботи», *die Innenauskleidung* чи *die Innenausmauerung* «футерування», *der Fliesenbelag* «облицювання керамічними плитами», *die Innentüren* «установка внутрішніх дверей», *die Malerarbeiten* «малярні роботи», *die Stukateurarbeiten* «штукатурні роботи», *die Elektronikinstallationen* «установка електроніки», *die Wanddeckung* «облицювання стін», *die Schreinerarbeiten* «тесярські роботи». Стратифікація

структурних чи функційних елементів споруд теж вміщується у партитивні системи:

1) *der Bau* «споруда, будівля»: *das Fundament* «фундамент», *die Wand* «стіна», *die Wandung* «стінка, перегородка», *die Decke* «перекриття, стеля», *das Fenster* «вікно», *die Tür* «двері», *das Dach* «дах», *die Treppe* «сходи»;

2) *die Wand* «стіна»: *der Balken* «балка, ферма», *der Eckenverband* «кладка, перев'язка», *die Fuge* «шов»;

3) *das Dach* «дах»: *der Dachstuhl* «кроквяна ферма, крокви», *die Lattung* «обрешітка, опалубка», *der First* «гребінь», *die Traufe* чи *der Dachfuß* «нижній край даху зі схилами; звис даху», *die Kehle* «розжолобок, єндова», *die Decke* «покрівля», *der Grat* «ребро», *die Mauerlatte* «мауерлат», *der Giebel* «фронтон», *die Regenrinne* «водостічний жолоб»;

4) *das Fenster* «вікно»: *das Fenster-Chassis* «віконна рама», *das Fensterprofil* «віконний профіль», *der Stock* або *die Zarge* «віконна коробка»), *der Flügel* «віконна стулка», *das Fensterglas* або *die Fensterscheibe* «віконне скло», *der Sturz* «перемичка», *die Fensterverkleidung* «наличник чи лиштва», *die Laibung* чи *das Spalett* «віконний укіс», *der Trieb* «віконний шпінгалет», *der Beschlag* «фурнітура», *das Fensterbrett* чи *die Fensterbank* «підвіконня», *die Sohlbank* «підвіконня зовнішнє», *der Fensterdreher* «засувка поворотного типу», *die Sprosse* «поперечка», *das Fenstergitter* «віконна решітка»;

5) *die Treppenanlage* «сходи»: *der Treppenarm* або *der Treppenlauf* «сходовий марш», *die Trittstufe* «проступ», *der Auftrittsbelag* «пластмасова накладка на проступ сходового маршу», *das Geländer* «перила, поручні», *die Geländersohle* «основа перил», *der Geländerpfosten* «балясина, стійка перил», *der Treppenriegel* або *der Treppenwechsel* «ригель, підтримуючий сходовий майданчик», *das Podest* «сходовий майданчик», *die Podeststufe* «остання сходинка перед сходовим майданчиком», *der Bolz* «коротка кріпильна стійка», *die Wange* «сходова тятива»;

6) *die Tür* «двері»: *das Türband* «дверна петля», *das Türblatt* або *der Türflügel* «дверне полотно», *der Türstock* або *das Türfutter* «дверна коробка»,

der Türfußtritt або *die Türschwelle* «поріг», *die Türleibung* «дверний укіс»), *der Türgriff* «дверна ручка», *die Türfüllung* «фільтр», *das Türoberlicht* «фрамуга»), *der Türschloß* «дверний замок», *das Gewände* «наличник, лиштва», *die Türangel* «завіса дверна» тощо.

Деталізація аналізу абстрактних й партитивних системних утворень у терміносистемі НФМАБ активізує також і дослідження інших кореляційних типів ієрархічних відношень між термінами галузі, для яких властива здатність формувати дрібніші за охопленням термінологічні групи. Огляд фахово-орієнтованої лексики передбачає, насамперед і констатацію продуктивності таких моделей зв'язку, адже вони вирівнюють дисбаланс в описі ступеня кореляції реальних відношень між денотатом і сигніфікатом. Так, у процесі опрацювання лексикографічного матеріалу, розбиваємо на групи будівельні елементи за конструкційним і функційним призначенням. При цьому, враховуємо форму шаблону чи вид будівельної конструкції або ж, наприклад, будівельний матеріал, що використано в процесі ведення будівельних робіт. Звертатимемося до класифікаційних вимог як-от:

1) будівельна конструкція → шаблон конструкційного чи функційного будівельного елемента:

а) *die Wand* «стіна» – *die Trennwand* «перегородка», *die Brandwand* «брандмауер», *die Stützwand* «опорна стіна», *die Spundwand* «шпунтова стінка», *die Stellwand* «мобільна перегородка», *die Plakatwand* «рекламний щит», *die Kletterwand* «ескарп», *die Eskaladierwand* «гімнастична стінка»;

б) *die Tür* «двері» – *die Drehtür* «обертові двері», *die Schwingtür* «складчасті розсувні двері», *die Falttür* «складчасті двері», *die Pendeltür* «двері, що відкриваються в обидві сторони», *auswärtsschlagende Tür* «двері, що відкриваються назовні»;

в) *das Fundament* «фундамент» – *das Einzelfundament* «стовпчастий фундамент», *das Streifenfundament* «стрічковий фундамент», *das Plattenfundament* «плитковий фундамент»;

г) *die Treppe* «сходи» – *einläufige Treppe* «одномаршові сходи»,

gebrochene Treppe «сходи з майданчиками між маршами», *gemischte Treppe* «сходи з прямими і забіжними сходами», *mehrmarmige Treppe* «багатомаршові сходи», *zweiläufige gewendelte Treppe* «двомаршові сходи з поворотом маршів за допомогою забіжних сходинок», *die Bogentreppe* «одномаршові дугові сходи»;

д) *das Dach* «дах» – *einfaches Sparrendach* «дах з висячими кроквами без бабки», *strebenloses Pfettendach* «дах із похилими кроквами без підкосів», *das Kehlbalkendach* «дах з кроквами із затяжкою або із ригелем» тощо;

2) форма → зразок конструкційного чи функційного будівельного елемента:

а) *das Fenster* «вікно» – *das Bogenfenster* «арочне вікно», *kurvig begrenztes Fenster* «вікно з криволінійною верхньою частиною», *oval begrenztes Fenster* «вікно з овальною верхньою частиною», *rechteckiges Fenster* «квадратне вікно», *das Rundfenster* «кругле вікно», *das Dreieckfenster* «трикутне вікно», *das Trapezfenster* «трапецієподібне вікно», *die Fensterrosette* «вікно-троянда» тощо;

б) *die Treppe* «сходи» – *die Wendeltreppe* або *gewendelte Treppe* «гвинтові сходи», *gerade Treppe* «прямі сходи», *die Spindeltreppe* «гвинтові сходи з центральною стійкою», *die Podesttreppe* «сходи з майданчиками», *die Pyramidentreppe* «пірамідальні сходи»;

в) *das Dach* «дах» – *das Pyramidendach* «пірамідальний дах», *das Flachdach* «плоский дах», *das Mansardendach* «мансардний дах», *das Zeltdach* «шатровий дах», *das Krüppelwalmdach* «напіввальмовий дах», *das Kegeldach* «конічний дах»;

3) будівельний матеріал → категорія конструкційного чи функційного будівельного елемента:

а) *die Wand* «стіна» – *die Betonwand* «бетонна стіна», *die Ziegelwand* «цегляна стіна», *die Kalksandsteinwand* «стіна із силікатної цегли», *die Gipskartonwand* «стіна з гіпсокартону», *die Holzwand* «дерев'яна стіна», *die Lehmwand* «глиняна стіна»;

б) *das Fundament* «фундамент» – *das Ziegelfundament* «цегляний фундамент», *das Betonfundament* «бетонний фундамент», *das Schotterfundament* «фундамент із основою з гравію»;

в) *das Fenster* «вікно» – *das Aluminiumfenster* «алюмінієве вікно», *das Stahlfenster* «сталеве вікно», *das Holzfenster* «дерев'яне вікно», *das Eisenfenster* «залізне вікно», *das Kunststoff-* або *das PVC-Fenster* «пластикове вікно»;

г) *die Treppe* «сходи» – *die Holztreppe* «дерев'яні сходи», *die Betontreppe* «бетонні сходи», *die Stahltreppe* «сталеві сходи», *die Glastreppe* «скляні сходи», *die Steintreppe* «кам'яні сходи»;

д) *das Dach* «дах» – *das Ziegeldach* «дах із черепиці», *das Metалldach* «металевий дах», *das Bitumendach* «бітумний дах», *das Gründach* «зелений дах», *das Reetdach* «солом'яний дах», *das Kunststoffdach* «пластиковий дах» тощо;

4) локальна позиція → вид конструкційного або функційного будівельного елемента:

а) *die Wand* «стіна» – *die Außenwand* «зовнішня стіна», *die Innenwand* «внутрішня стіна», *die Kellerwand* «стіна підвала», *die Trennwand* «перегородка»;

б) *die Tür* «двері» – *die Haustür* «вхідні зовнішні двері», *die Innentür* «міжкімнатні внутрішні двері», *die Kellertür* «двері для підвальних приміщень», *die Balkontür* «балконні двері», *die Garagentür* «двері гаража»;

в) *das Fenster* «вікно» – *das Kellerfenster* «підвальне вікно», *das Erdgeschossfenster* «вікно першого поверху», *das Dachfenster* «дахове або слухове вікно», *das Fassadenfenster* «фасадне вікно», *das bodentiefe Fenster* «панорамне вікно», *das Oberlicht* «вікно верхнього світла»;

г) *die Treppe* «сходи» – *die Kellertreppe* «сходи підвалу», *die Erdgeschosstreppe* «сходи на першому поверсі», *die Dachbodentreppe* «горищні сходи», *die Außentreppe* або *offene Treppe* «зовнішні сходи»;

5) спосіб рухомих і нерухомих з'єднань → вид конструкційного чи функційного будівельного елемента:

а) *die Wand* «стіна» – *mobile Wand* «мобільна стіна», *semimobile Wand* «частково мобільна стіна», *gleitende Wand* або *die Schiebewand* «розсувна стіна», *die Faltwand* «складна стіна»;

б) *die Tür* «двері» – *die Drehtür* «двері, що обертаються», *die Schiebetür* «розсувні двері», *die Falttür* або *die Faltentür* «складні двері», *die Pendeltür* «маятникові двері», *die Drehflügeltür* «одностулкові двері»;

в) *das Fenster* «вікно» – *das Drehfenster* «обертове стулкове вікно», *das Kippfenster* «відкидне нижньо-підвісне вікно», *das Schiebefenster* «розсувне (підйомне) вікно», *das Schwingfenster* «середньо-підвісне вікно», *das Klappfenster* «відкидне верхньо-підвісне вікно, кватирка», *das Wendefenster* «поворотне вікно»;

г) *das Dach* «дах» – *das Schiebedach* «розсувний дах», *das Drehdach* «частина даху, що обертається», *das Aufstelldach* «підйомний дах» тощо.

Таким чином можемо і зорганізувати у системні категорії способи ведення будівництва згідно з використаним будівельним матеріалом, будівельною конструкцією, способом монтажу будівельних елементів, несучою системою, залученістю будівельних організацій:

1) будівельний матеріал → спосіб ведення будівництва: *die Holzbauweise* «будівництво дерев'яних конструкцій», *die Mauerwerksbauweise* «кам'яна кладка чи мурування», *die Stahlbauweise* «будівництво сталевих конструкцій», *die Betonbauweise* «будівництво бетонних конструкцій»;

2) будівельна конструкція → спосіб ведення будівництва: *die Leichtbauweise* «будівництво легких металоконструкцій», *die Massivbauweise* «метод масивного будівництва»;

3) спосіб будівництва монтажної конструкції → спосіб ведення будівництва: *die Fertigteilbauweise* «будівництво швидкокомтованих модульних будівель», *die Großtafelbauweise* «великопанельний спосіб ведення будівництва», *die Raumzellenbauweise* «модульне будівництво»;

4) несуча система → спосіб ведення будівництва: *die Skelettbauweise* «будівництво каркасних конструкцій», *die Schottenbauweise* «конструкція з

несучими поперечними стінами» і т.д.

Кожен із перелічених способів будівництва може далі класифікуватися відповідно до методик, технік, технологій, використаних будівельних елементів тощо. Загальноприйнятим є й варіювання будівельних матеріалів (абстрактний тип підсистеми) у рамках двох семантичних категорій: природних (нім. *die Naturbaustoffe*) і штучних (нім. *die Kunststoffe*), які, зі свого боку, підрозділяються на менші таксономічні класи, виходячи з їхніх якостей, складників/добавок, процесом і технікою виробництва, а саме:

1) сутнісна характеристика → категорія будівельного матеріалу:

а) *das Holz* «дерево, деревина» за твердістю: *das Hartholz* «тверда порода деревини» – *das Eichenholz* «дубова деревина», *das Eschenholz* «ясенова деревина», *das Ahornholz* «кленова деревина»; *das Weichholz* «м'яка порода деревини» – *das Fichtenholz* «ялинова деревина», *das Kiefernholz* «соснова деревина», *das Lindenholz* «липова деревина»; за щільністю матеріалу: з високою щільністю – *das Buchenholz* «букова деревина», *das Mahagoniholz* «червоне дерево»; з низькою щільністю – *das Balsaholz* «бальсова деревина», *das Pappelholz* «тополева деревина»;

б) *der Beton* «бетон» – *der Normalbeton* «стандартний бетон», *der Leichtbeton* «група легких бетонів», *der hochfeste Beton* «високоміцні бетони», *der Schwerbeton* «група важких бетонів», *der selbstverdichtende Beton* або *SVB* «самоущільнювальний бетон», *der Spannbeton* «попередньо напружений залізобетон»;

в) *die Metalle* «метали» за щільністю: *die Leichtmetalle* «група легких металів» – *das Aluminium* «алюміній», *das Beryllium* «берилій», *das Magnesium* «магній», *der Titan* «титан», *der Zirkon* «цирконій»; *die Schwermetalle* «група важких металів» – *das Eisen* «залізо», *das Kupfer* «мідь», *das Zink* «цинк», *das Blei* «свинець», *das Nickel* «нікель», *das Wolfram* «вольфрам»; за хімічною стійкістю: *die Edelmetalle* «благородні метали» і *unedle Metalle* «неблагородні метали»; *das Eisen* «залізо» і *die Nichteisenmetalle* «кольорові метали» тощо.

2) місце видобутку → різновид будівельного матеріалу:

а) *der Lehm* «глина» – *der Berglehm* «гірський суглинок», *der Gehängelehm* «делювіальний суглинок», *der Geschiebelehm* «валунна глина», *der Lösslehm* «лесова глина». Названі різновиди глини часто складають основу виробництва, наприклад, цегли.

3) основний компонент → зразок будівельного матеріалу:

а) *der Beton* «бетон» – *der Bimsbeton* «пемзобетон», *der Kiesbeton* «бетон з гравійним заповнювачем», *der Sandbeton* «піщаний бетон», *der Schotterbeton* «щебенекий бетон», *der Zementbeton* «цементобетон», *der Faserbeton* «фібробетон»;

4) технологія виробництва → категорія будівельного матеріалу:

а) *der Beton* «бетон» – *bedampfter Beton* «пропарений бетон», *entlüfteter Beton* «вакуум-бетон», *gerüttelter Beton* «вібрований бетон», *der Stampfbeton* або *gestampfter Beton* «трамбований бетон», *der Schaumbeton* «пінобетон» тощо.

Неординарною мережею системних відношень просякнута і лексика на позначення діяльності всіх спеціалістів і аматорів, задіяних на різних стадіях і етапах будівельно-конструкторських робіт. В умовах використання системи ієрархічних відношень (на кшталт, парадигматичних відношень) між термінами та терміносполуками НФМАБ для представлення ядерних понять галузі актуальною залишається можливість пошуку шляхів їхнього опису через термінологічні гнізда.

Алгоритм застосованого нами компонентного аналізу полягає в ідентифікації словотвірних й словосполучних гнізд окремих термінів і терміносполук НФМАБ з метою встановлення індексу акумуляції словникового складу фахової мови архітектури і будівництва у формі термінологічних гнізд. Відзначимо, що словотвірні гнізда класифіковано за наявності у їхньому складі афіксальних слів, термінів-комполітів або юкстаполітів, членування словосполучних гнізд базується на їхніх основах, тобто термінах-домінантах. При порівнянні кількісних характеристик у терміносистемі НФМАБ встановлено 858 гніздотвірних ядерних основ чи

своєрідних термінів-домінантів, які включають широкий діапазон лексичних одиниць НФМАБ – 63,1% всього матеріалу дослідження або 25 240 термінів, інвентаризованих методом суцільної вибірки із розробленого нами лексикографічного фахового джерела – НУТСАБ [192]. Розподіл диференційних кількісних характеристик термінологічних гнізд НФМАБ подано в Рис. Г.1 (Додаток Г).

Аналіз вибірки дозволив отримати відомості щодо розміщення термінологічних гнізд НФМАБ відповідно до кількості їхніх складників у порядку зростання. Серед них максимальну величину складових елементів має термінологічне гніздо загальним обсягом 108 термінів і терміносполук. Одне термінологічне гніздо НФМАБ охоплює мінімум 2 лексеми. Обчислення показують, що найбільшим за обсягом термінологічним гніздом можна вважати групу термінів і терміносполук, об'єднаних домінантним ядром *Bau-*. З-поміж елементів цього гнізда вирізняємо наступні терміни: *der Bauablauf* «процес будівництва», *der Bauablaufplan* «план будівельно-монтажних робіт», *die Bauabnahme* «приймання будівельно-монтажних робіт», *der Bauabschnitt* «1. будівельна ділянка; 2. черга будівництва», *die Bauabschnittmontage* «суміщений (комплексний) метод монтажу», *der Bauabschnittsplan* «план черговості будівництва», *die Bauakustik* «будівельна акустика», *bauakustisch* «будівельно-акустичний», *das Baualter* «вік споруди», *der Bauanschlag* «кошторис на будівництво», *die Bauarbeiten* «будівельні роботи», *der Bauarbeiter* «робітник-будівельник», *die Bauarbeitsmethode* «метод виконання будівельних робіт», *die Bauart* «вид будівництва», *das Bauamt* «будівельне відомство», *bauästhetisch* «естетичний в архітектурному плані», *die Bauaufnahme* «обмір (наявної) споруди», *die Bauaufsicht* «архітектурно-будівельний нагляд», *der Bauaufzug* «будівельний підйомник», *bauen* «будувати, споруджувати, зводити» тощо. До такого термінологічного гнізда будуть включені і гіпоніми, типовим прикладом яких є види будівництва, наприклад: *der Hochbau* «будівництво надземних споруд», *der Holzbau* «будівництво дерев'яних конструкцій», *der Holztafelbau* «дерев'яно-

каркасно-щитове будівництво», *der Tiefbau* «будівництво підземних споруд», *der Mauerwerksbau* «кам'яна споруда; мурування», *der Stahlbau* «будівництво з використанням сталевих конструкцій», *der Stahlbetonbau* «будівництво із застосуванням залізобетонних конструкцій», *der Stahlverbundbau* «зведення складених сталевих конструкцій» [192].

Ще одним типовим прикладом термінологічного гнізда НФМАБ із спроєктованого і укладеного нами тезаурусу є ядерне поняття представленої галузі знань – термін-домінанта *die Architektur* «архітектура». Ця лексема є ядерним компонентом 24 похідних термінів, наприклад: *das Architekturglied* «архітектурна деталь», *das Architekturlicht* «архітектурне освітлення», *die Architekturmalerei* «архітектурний (монументальний) живопис», *das Architekturdetail* «архітектурна деталь», *das Architektursystem* «архітектурна система», *das Architekturmodell* «архітектурна модель», *die Architekturmodelleuchte* «підсвічення для архітектурного макета», *der Architekturplatz* «архітектурна площа, основним акцентом якої є монументальна споруда чи пам'ятник», *das Architekturschaffen* «архітектурна творчість», *die Architekturtheorie* «теорія архітектури», *die Architekturwerkstatt* «архітектурна майстерня», *der Architekturzeichner* «архітектор-кресляр (помічник архітектора)», *die Architekturzeichnung* «архітектурно-будівельне креслення» тощо (див. Рис. Г.2, Додаток Г).

Потенціал розробки атласу логіко-семантичних реляцій між поняттями терміносистеми НФМАБ стає очевидним в аспекті другого етапу моделювання фахового тезаурусу. Зробивши огляд практичних напрацювань групи вітчизняних лінгвістів – Н.П. Дарчук, Л.А. Алексієнка, В. М. Сорокіна [31] – представляємо своє бачення суміжності і опозиції класифікаційних структурних зв'язків усередині обраної галузевої термінології. Прослідковуємо наявність таких класів: гіпонімічних і опозиційних до них – гіперонімічних (інша назва – відношення *роду і виду*), супідрядної пропорції – парціаційних або меронімічних відношень (*сегмент – ціле*); термінологічних асоціацій, синонімів і кореляцій. Крім того, ранговий опис включає й

відношення з фокусом на об'єкт: його локальне розташування, призначення, арсенал функцій, способів імплементації функційного аспекту і т. д. (пор. [50, с. 73]). В унісон з ідеями Н.П. Дарчук, абсолютизуємо спектральне охоплення термінів НФМАБ у радіусі змісту відношень й маркуємо його як білатеральний предикат виду, що позначається у формулі $R(A \text{ і } B)$. Основне функційне навантаження цього предикату – об'єднати ядро мікросистеми тезауруса (тобто, заголовне слово його словникової статті) та введений таким предикатом матеріальний знак – термін [31, с. 193-194].

Ранжування, здійснене згідно з цією технікою, показує, що на базі 40 000 термінів і терміносполук архітектури і будівництва, взятих в основу вибірки, статистично значущими є 47 863 семантичних відношення (див. Додаток Г). Таблиця Г.2 ілюструє найбільш частотні моделі семантичних відношень всередині терміносистеми НФМАБ. До них відносимо:

- меронімічні відношення (*сегмент – ціле*), утворення яких прослідковується 8356 разів. Основною характеристикою цих відношень є те, що B складається з A , як-от: *die Dampfleitung* «паропровід» – *die Dampfheizung* «система парового опалення»; *der Einwohner* «житель» – *der Einwohnerstand* «число жителів, наприклад, міста»; *der Faserstoff* «волокнистий матеріал, волокно» – *der Faserstoffputz* «тиньк із волокнистого матеріалу», *die Freiwange* «зовнішня тятива, косоур» – *die Freitreppe* «зовнішні сходи»;

- таксономічні відношення (тобто, родо-видові) висуваються для комплексу із 7509 структурних об'єднань на базі термінології НФМАБ. Основна ознака – A виступає родовим поняттям для B як, на кшталт: *die Fuge* «шов» – *abgefäcete Fuge* «ввігнутий (профільований) шов», *abgeplattete Fuge* «згладжений шов, гладкий шов», *klaffende Fuge* «відкритий шов, який деформується», *offene Fuge* «відкритий, незаповнений шов», *volle Fuge* «заповнений шов»; *der Maßbegriff* «поняття, пов'язане з розміром» – *das Nennmaß* «номінальний розмір»; *der Putz* «штукатурка» – *der Dämmputz* «ізоляційна штукатурка»;

- синонімічні сполуки (A є синонімом до B). Їхня чисельність у

терміносфері НФМАБ складає 6405 відношень як, наприклад: *die Form* «форма, вид, образ» – *die Bauform* «форма, вид будівництва», *die Bauweise* «вид будівництва», *das Format* «формат», *die Formung* «надання форми», *die Gestalt* «образ, наприклад, архітектурний», *die Kontur* «контур», *der Umriss* «контур»; *das Messgerät* – *die Messvorrichtung* «вимірювальний пристрій», *die Torsionsfestigkeit* – *die Torsionssteifigkeit* «міцність на кручення»;

- дисциплінарні зв'язки (*A* є об'єктом студій *B*) проявляються між термінами і терміносполуками у 3161 випадку, як-от: *das Fällmittel* «коагулянт» – *die Bauchemie* «будівельна хімія»; *das Passivhaus* «енергоефективний дім» – *die Bauökologie* «будівельна екологія», *petrographisches Verfahren* «петрографічний метод» – *die Petrographie* «петрографія»;

- дивись ... (позначення *A* містить посилання на *B*). Такий тип зв'язку знаходимо між 3101 терміносполуками, наприклад: *die Bandhöhe* – *der Bandfries* «брусок дверної обв'язки, до якого кріпляться петлі»; *die Bandaxt* – *die Bandhacke* «пазове долото»; *das Bandwerk* – *das Bandornament* «стрічковий орнамент», *der Bogenanfänger* – *der Bogenansatz* «п'ята арки чи склепіння» тощо.

Виокремлені категорії логіко-семантичних відношень у сукупності об'єднують 28 532 терміни і терміносполуки. Їх ми називаємо ядром терміносистеми НФМАБ або типовими системними зв'язками на рівні розроблених моделей тезауруса. Спадна тенденція простежується для інших системних відношень: асоціаційних (асоціація між *A* і *B*) реляцій, відношень аспекту (*A* представляється з огляду на *B*), критерію (для *A* характеристикою є *B*), вихідного елемента (*A* є первинним елементом для *B*), процедури чи опції (*A* реалізується через процедуру чи опцію *B*), носія параметра (критерій *B* властивий для *A*), співвідношень (*A* співвідноситься з *B*), вектору імплікації (умовою для існування *A* є *B*), методичного забезпечення (*A* через імплементацію *B*), фінального об'єкта (*A* фіналізується через *B*), інструменту (способом досягнення *A* є *B*), установки (*A* та його складник *B*), способу

демонстрації (ознаки A проявляються через B), функційного аспекту (A є субстратом для B), експліцитних відношень (B є зв'язним для A), способу трансляції об'єкта (трансляція A через B), елемента рівня (елементом для A є B), корелятивних (A – полярний до B) й класових (A є елементом підкласу B) зв'язків.

Отож, створена статична концепція логіко-понятійних відношень на матеріалі термінів НФМАБ може виявлятися лише у форматі тезаурусу. Частотно зумовленим є шаблон опису типових парадигматичних системних відношень, а саме опозиції *роду – виду*, *сегменту – цілого* або ж *синонімічних структурних утворень*. Загалом технології і техніки тезаурусного моделювання НФМАБ об'єктивують стан термінологічних гнізд та є особливо продуктивними при формалізації семантичних змінних конкретних термінологічних об'єктів, їхньої стандартизації, структурації й уніфікації. Розроблені шаблони оптимізують укладання інших типів навчальних тезаурусів, що є своєрідним ноу-хау для розвитку і становлення лінгводидактичних фахових інструментів для оволодіння як професійними компетенціями, так і іншомовними комунікативними компетентностями з боку майбутніх професіоналів архітектури і будівництва. Значущість такого мережевого представлення термінологічних даних виявляється, насамперед, у прикладних дослідженнях й можливості зрозуміти глибинний сенс логіко-семантичних відношень у НФМАБ, а також ця модель системи є обов'язковою фазою для наступної актуалізації даних аналізованої термінології.

3.2. Парадигматичні ієрархічні відношення у термінологічній системі НФМАБ

Беручи за основу твердження про те, що парадигматичними системними відношеннями є реляції між термінами та класами цих елементів на підставі спільності чи полярності їхнього смислового наповнення [63, с. 266], виникає потреба адекватного відтворення й уніфікації парадигматичних груп профільних лексико-семантичних одиниць НФМАБ. Їхнє розрізнення

відбувається у межах розподілу на тематичні розряди, лексико-семантичні поля, термінологічні гнізда, синонімічні гнізда або ряди, антонімічні пари, таксономічні групи з гіпепро-гіпонімічними зв'язками, лексико-семантичні класи. Саме із залученням парадигматичних класифікаційних відношень ідентифікується і системність термінолексики НФМАБ, що ще раз підтверджує базові вимоги до терміна. Лише відносно конкретної терміносистеми можна конкретизувати термінологічне значення лексичної одиниці. Будь-яка терміносистема створює постійний контекст для її структурних елементів [74, с. 179; 77]. Так, у терміносистемі кожної фахової мови статистично значимим є обчислення парадигматичної ваги таких лінгвістичних феноменів як полісемії, синонімії, омонімії, антонімії і, безумовно, гіпонімії та гіперонімії. Термінологічні одиниці НФМАБ хоча і належать до аналізованої терміносфери, проте їхній розвиток не йде врозріз із загальними принципами розвитку лексем загальнонаціональної німецької мови. Причиною цього є апріорі неможливість існування терміна в ізоляції, незважаючи на специфіку процесів становлення термінів у галузевій термінології на відміну від мови повсякденного вжитку [124, с. 123]. З опорою на додаткове навантаження екстралінгвальних факторів, виникнення яких зумовлене інтенсифікацією науково-технічного прогресу, проблематика термінологічних лексико-семантичних відношень стає сьогодні все актуальнішою у термінознавчій та термінографічній практиці.

3.2.1. Полісемічність термінів НФМАБ. Значна кількість термінів, відібраних на основі комплексного аналізу терміносистеми і терміносфери НФМАБ, диктує зміну вектору лінгвістичних шукань й потребу корективів мовних картин світу, які вміщували б такий обсяг термінів, число яких часто превалює над чисельністю складу одиниць загальноновживаних пластів лексики, які можна знайти у словнику кожної загальнонаціональної мови [94]. Нагальним питанням цієї лінгвістичної розвідки є розмежування полісемічних пластів лексики, застосовуючи принципи трансдисциплінарних досліджень.

Через значну чисельність і багатовекторність парадигматичних

відношень, що виникають між терміноодинацями різнотипних шаблів, для початку зупинимося на спектрі проблематики полісемії як закономірної й логічної властивості будь-якої природної мови і, відповідно, фахової мови архітектури і будівництва. Дискусії щодо теоретичного обґрунтування статусу полісемії в галузевих термінологіях тривають і сьогодні. Найактуальніші результати експериментів представлені у розробках М.Т. Вереш, С.В. Кійко, О.Д. Огуя, І.І. Черухи, Н.О. Шкільної.

Термін НФМАБ виступає вербалізатором комплексу об'єктів і суб'єктів культуротехнічного циклу архітектури і будівництва, складником тезаурусу обраної сфери знань, а, отже, джерелом акумуляції всього арсеналу науково-технічної інформації. Конкретизація значення терміна у терміносфері НФМАБ як структурної складової трансформує традиційне уявлення про термін як особливе слово, або слово в особливій функції (цит. за [54, с. 244]). Належність до фахового тезаурусу НФМАБ вказує на тенденцію наявності системних відношень, зокрема, й полісемічних.

Історично сформоване твердження, що субстратом для виникнення полісемічних процесів є варіативність способів вживання лексичної одиниці. Часто для позначення нових для конкретної сфери понять чи фахових явищ дослідники або фахівці-практики вдаються до вживання вже відомих у відповідній мовній традиції лексем, змінюючи контекст. Більшість термінознавців є прихильниками класифікації термінологічної полісемії у трьох змістових класах: внутрішньосистемної, міжсистемної (міждисциплінарної) й зовнішньосистемної полісемії [64, с. 362-371]. Специфіка полісемічного терміна вирішує низку проблем, адже, насамперед, зменшується навантаження на термінологічну систему НФМАБ в плані постійної потреби пошуку нових термінів для номінації понять, що могло спричинити б надмірне нагромадження термінологічного складу фахової мови і, в результаті, оволодіння конкретним фаховим мовним кодом стало б у багатьох випадках проблематичним (цит. за [1, с. 8-11]).

Розглянемо полісемію німецьких термінів НФМАБ на прикладі

багатозначних лексем: *das Abrollen* «1. утворення нерівностей на лакофарбовому покритті, прокатка (поверхні малярним валиком); 2. скочування (деревини у ході розвантаження); 3. розгортання (рулону)»; *aufnehmen* «1. підхопити (*вантаж*); 2. проводити зйомку місцевості; 3. споживати (*енергію*), поглинати; 4. вмикати (*напр. прилад*)»; *robust* «1. масивний; 2. міцний». Як бачимо, багатозначними можуть бути терміни, що належать до різних частин мови. Полісемічними відношеннями вирізняються навіть скорочення, як-от: *VOB – Vergabe- und Vertragsordnung für Bauleistungen* «1. порядок видачі замовлень і оформлення договорів на будівельні роботи; 2. порядок розміщення підрядів та укладання договорів на будівельні роботи»; чи *BSH – das Brettschichtholz* «1. (складочна) короткомірна деревина (баланси та дрова); 2. клеєний лісоматеріал, клеєна деревина (з паралельним направленням волокон)». Всі згадані вище приклади описані у рамках внутрішньосистемної полісемії (інша назва – внутрішньогалузева полісемія). Цей тип інвентаризується за критерієм наявності кількох значеннєвих позицій для терміна однієї конкретної термінологічної системи. Таку полісемію традиційно вважають консеквенцією розвитку семантичного ядра вузькоспеціалізованої термінолексики.

Найважливішою серед вимог зовнішньосистемної полісемії є належність терміна чи терміносполуки одразу до кількох терміносфер. Цій групі полісемантів властива спільність сем – наявність спільного прямого або ж опосередкованого семантичного елемента. Так, наприклад, термін *der Gummi* в терміносистемі кулінарії позначає жувальну гумку або різновид желейних цукерок. Цей термін також слугує на позначення гідроколоїдів, які використовуються в інноваціях молекулярної кухні. В терміносистемі НФМАБ цим терміном позначають продукт вулканізації матеріалів на основі каучуку – гуму або безпосередньо каучук.

Не тільки окремі терміни можуть заповнювати лакуни у різних терміносистемах, а й цілі терміносполуки як у випадку із терміносполукою *Brei anführen* з відомої нам терміносистеми кулінарії, в якій дефініція звучить

як процес приготування страв (зокрема, з пшона і інших сортів круп) технікою заварювання. З погляду терміносистеми НФМАБ згадана терміносполука описує процес замішування будівельного розчину [96, с. 89].

Для міжсистемної полісемії властиве залучення одного й того ж терміна в різні сфери наукового і технічного знання. Семантичне ядро залишається константою, змінюються лише семи на периферійних зонах. Через свою багатовікову традицію та історію становлення терміносистему НФМАБ можна справедливо вважати яскравим унаочненням симбіотичного способу існування різного роду пластів лексичних одиниць описаної сфери із фаховими поняттями і реаліями суміжних галузевих наук. Підтвердженням цьому є власне градація базового поняття *die Architektur*, діапазон якого сягає від науки до мистецьких течій. Іншим прикладом може бути термін *der Asphalt*, дефініція якого об'єднує зони терміносистеми НФМАБ, фізики, хімії й геології: «1) бітум; 2) асфальт» [103, с. 111]. Така ж ситуація і з полісемантами, що перебувають на межі перетину царин архітектури, будівництва та автоматизації чи лісівництва, або, з іншого боку, гілок декоративно-прикладного мистецтва (деревообробки чи ковальського ремесла) чи мистецтвознавства тощо. Міжсистемна полісемія виявляється, наприклад, у терміносполуці НФМАБ *italienische Renaissancearchitektur*, значення якої детерміновано так: «1) кватроченто; 2) чинквеченто» [192]. У полі цієї термінологічної реалії поєднуються аспекти зацікавлення істориків мистецтва й архітекторів.

Оцінка полісемічних процесів у терміносфері НФМАБ здійснюється на основі рецепції полісемії як феномену, базисом якого є зіставлення фахових об'єктів та їхніх аналогій. У результаті номінацією одного предмета професійної дійсності відбувається вербалізація іншого поняття. Унаслідок цього, у рамках вивчення полісемії на матеріалі галузевих термінологій диференціюють перенесення найменувань за подібністю, за функційним потенціалом, а також за суміжністю [103, с. 112].

У науковій літературі найчастіше перший тип називають ще

«метафоричним перенесенням». Реалізує цей тип перенесення назв група термінологіки НФМАБ, яка вживається на позначення фахових реалій для яких характерна схожість із людськими органами чи частинами тіла, як-от: *der Fuß* «1) база, основа (наприклад, колони), 2) плоска підшва (труби)»; *der Finger* «1) палець, 2) штифт; *die Nase*: 1) виступ (наприклад, у газопроводі), 2) носик, 3) приплив». Якщо враховувати подібність за розташуванням, то в цьому пункті слід назвати метафоричні перенесення НФМАБ, що теж відповідають назвам частин людського тіла: *die Wange* «1) сходовая тятива, 2) щока, 3) стінка димової труби»; *das Auge* «1) отвір у верхній частині купола, 2) кружок у волоті іонічної капітелі, 3) вушко»; *der Kopf* «1) вершина, основа, 2) головка» тощо. Групі полісемантів НФМАБ, утворених на основі метафоричного перенесення, відповідають і полісемічні терміни *die Trommel* «1) барабан (купола); 2) барабан, циліндр» і *die Haube* «1) дах у формі купола із зігнутим контуром, 2) ковпак» [103, с. 112].

Перенесення назв з огляду на функційний потенціал є субкатегорією першого типу, проте у фокусі перебуває вже не зовнішня подібність, а функційне забезпечення, що і є ядром значення. Наприклад, термін *kreuzen* вживається у різних сферах із значенням *схрещувати* (рослини), *крейсувати*, але у терміносистемі НФМАБ згаданий термін набуває наступних значень: «1) схрещувати, 2) перекривати внапуск». Прикладом, що поєднує дві перелічені категорії є лексична одиниця *der Stuhl* із значеннями «1) бабка висячих крокв, 2) висяча кроквяна конструкція». Перше значення втілює перенесення назви за функційним наповненням, друге – за формою.

Ще одним класом перенесення найменувань є схожість за суміжністю (інша назва – метонімія). Цей тип віддзеркалює зміни у семантичних структурах та співвідноситься із різними категоріями перенесення назв. У цьому класі полісемантів НФМАБ можливе навіть виокремлення метонімічних моделей (див. Табл. Г.3, Додаток Г).

Крім метонімічних моделей слід згадати й загальновідомі метонімічні схеми, які знаходимо у термінологічній будові НФМАБ, як-от:

1) частина або структурний елемент → ціле, як-от: *die Bauart* «1) вид, тип споруди, 2) конструкція; вид або тип конструкції, 3) метод будівництва».

2) характеристика → об'єкт, як-от: *der Drahtanker* «1) зв'язок, що з'єднує простінки для полегшеної кладки, 2) дрововий анкер».

3) власна назва (прізвище архітектора/засновника) → архітектурний об'єкт. Яскравим прикладом лексем цієї групи є поняття *Knauf*, яке у першому значенні трактується як прізвище засновника фірми *Knauf*. Лексема також вживається у таких значеннях: «2) міжнародна будівельна група КНАУФ; 3) знак якості товару (товарний знак)». Цей термін є ядерним компонентом для понад 38 композитів і юстапозитів у галузі НФМАБ, що складає окрему групу термінів-епонімів.

Описуючи полісемічні явище у запропонованій терміносистемі із позицій міжмовної полісемії, можна виокремити розряд полісемічних запозичених понять, як-от, терміни латинського чи грецького походження: *das Kabel* із семантичними складниками «1) кабель, 2) арматурний пучок»; *der Kanal* із значеннями «1) канал, 2) каналізаційний трубопровід, каналізаційна лінія труб, 3) димохід, газохід». Численні запозичення із класичних мов ми пояснюємо через дію екстралінгвальних факторів, а саме, багатовіковим впливом традиції архітектури Стародавньої Греції і Риму. Цікавим є приклад запозичення із грецької мови терміна *der Mönch*, адже у початковому значенні лексема була асимільована для передачі поняття *монах*, проте завдяки розширенню значення вона набула таких фахових позначень: «1) жолобчаста черепиця, 2) колона гвинтових сходів, 3) підвіска, бабка, 4) стійка кружал, 5) середник чи імпорт (вікна)». Ми виявили загалом 91 полісемічний термін НФМАБ, що належить до запозичень чи інтернаціоналізмів. Їхніми генетичними джерелами визначаємо не лише класичні європейські мови як, наприклад, грецьку, латинську, французьку чи італійську, а й семітські, кельтські мови й давньоіндійську мову.

Закономірність процесів зміни і розвитку семантичного потенціалу термінів НФМАБ простежується як у прогресі, так і у регресі. Це означає, що

термін може набувати нетермінологічного значення, поступово трансформуючись в одиницю словникового складу загальноновживаної мови, так і, навпаки, ставати фахово-орієнтованим поняттям і набути термінологічного значення. Наприклад, загальновідома лексема *das Nest* увійшла в терміносферу НФМАБ із загального словника, маючи значення: «1) гнізда, 2) ліжка (із семантичним маркером *familiär*), 3) невеличкого облаштованого місця (особливо у розмовній мові)» [202]. У процесі розвитку мови термін став уживатися у фаховому лексиконі для передачі: «1) порожнечі (в бетонних установках), 2) екобудинку нового типу, 3) споруди з формою пташиного гнізда».

З метою візуалізації полісемічних класифікаційних відношень у галузевій термінології НФМАБ пропонуємо розглянути дані Таблиці Г.4 (див. Додаток Г).

Скориставшись формулою розрахунку коефіцієнта полісемії, верифікуємо значення полісемічних процесів у терміносистемі НФМАБ:

$$K = \sum P_i t, \quad (1)$$

де $\sum P_i$ позначає кількісні показники значень, знак t виражає загальне число термінолексем, а K є коефіцієнтом полісемічності [67, с. 18-19].

Так, узагальнюємо дані статистичної обробки і виводимо середнє число семантичних компонентів термінів-полісемантів НФМАБ, що становить 2,42 значення на один термін. Отриманий показник свідчить про незначний коефіцієнт полісемічних процесів у досліджуваній галузі знань. Логічним і послідовним видається спад кількості термінологічних одиниць у співвідношенні із зростаючою тенденцією їхніх значень, а це не суперечить принципу і закону концентрації й розсіювання одиниць природної мови (пор. [103, с. 114]).

3.2.2. Синонімічні відношення всередині терміносистеми НФМАБ. Термінологічна синонімія – це закономірне фундаментальне явище, що традиційно спочатку розвивається на субстраті відповідної національної мови, а потім поширюється на ареал конкретної термінологічної системи фахових мов. Інколи цей феномен може діяти і в межах міжареального простору одразу кількох фахових мов. Синонімію термінів виявляють тоді, коли за умови тотожності змістових складників відрізняється форма вербалізації понять [93, с. 200].

Методологічну основу алгоритму вивчення синонімії на базі окремих фахових мов було запропоновано В.Д. Бяликом, С.В. Кійко, І.М. Кочан, В.В. Левицьким, Т. Рьольке, Н.О. Школьною. Проте в теоретичному плані і досі мало вивченим та обґрунтованим залишається статус синонімії у розрізі інших лінгвістичних явищ. Недостатньо актуалізованим є і ступінь синонімічної наповненості низки критично важливих фахових мов, зокрема, і ФМАБ. Власне, виникають питання і до виокремлення синонімії у структурі фахової мови, адже деякі представники термінознавчої науки переконані, що розмежування загальномовних і фахових проявів синонімії є радше контрверсійним, аніж сталим, тому доцільно їх ототожнювати (пор. [95, с. 56]). Такі гіпотези є цікавими, проте елімінація синонімії саме у фахових мовах нівелює роль такого унікального явища у становленні й континуальній розбудові термінологічних системних відношень на матеріалі НФМАБ. Аналізуючи лінгвістичну літературу з теми, знаходимо влучне, на нашу думку, твердження І. Кочан, яка відзначає, що попри небажаність існування феномену синонімії для фахових мов, синоніми входять до серії засобів нормалізації і балансу у ієрархії мов для спеціальних цілей [62, с. 35]. Як показує ретроградний аналіз синонімічних гнізд терміносистеми НФМАБ, одна термінологічна одиниця займає домінантну позицію відносно іншої лексеми терміносфери, витісняючи її у комунікативних ситуаціях з ужитку.

Детермінація семантичної близькості термінів синонімічного ряду є своєрідним індикатором загального стану описаної термінології, тому далі

розглядаємо категорії частотності у вживанні термінів-еквівалентів, посиляючись і на їхні генетичні показники та специфіку їхніх функцій на конкретному історичному зрізі. Із залученням низки методик та прийомів структурного методу (дефініційного, семантичного, етимологічного видів аналізів тощо) можемо описати наявні синонімічні відношення (загалом 6405 синонімічних системних зв'язків), виокремлених шляхом вибірки термінів-синонімів із розроблених макетів НУТСАБ та НУСТТАБ.

Факт паралельного вживання термінів синонімічного ряду є закономірним актом урізноманітнення способів трансляції кодової інформації й уникнення лексичних повторів, що відображає функційний потенціал термінів-синонімів в умовах ведення професійної комунікації. На спільній класичній основі розпочиналося вивчення синонімії у терміносистемі НФМАБ з розбору зон лексико-семантичного поля родових понять або гіперонімів – термінологічних одиниць з ширшим інтенсіоналом, предметно-логічний зміст яких акумулює загальновідомі назви класів чи множини професійних об'єктів (їхніх властивостей і характеристик). Розрахунки, здійснені у межах лексико-семантичного поля відповідного терміна і у межах зон його перетину із суміжними чи несуміжними лексико-семантичними полями інших термінів, моделюються через використання методів лінгвістичного дослідження (тобто, технік структурного методу). Прикладом формалізованої схематизації є семантичне поле терміна *der Bau* «будівництво». Техніка компонентного аналізу представленого терміна дозволила нам на основі термінографічних джерел з галузі розкласти його інтенсіонал за семантичними ознаками на такі значення:

- 1) будування (діяльність), будівельні роботи;
- 2) споруда, зведення (будівлі, греблі);
- 3) прокладання (шляху та інше), дорожні роботи;
- 4) виробництво, конструювання, складання (технічного обладнання).

Саме тому до синонімічного ряду термінів, які формують вершину дерева значення, належатиме наступна термінолексика: *das Bauwerk* «споруда,

будова, будівля», *die Anlage* «установка, споруда», *das Gebäude* «споруда», *das Haus* «будинок, споруда», *die Baustelle* «будівельний майданчик», *der Bauplatz* «будівельний майданчик», *der Aufbau* «будівництво, зведення, спорудження, структура», *die Bauart* «вид, тип будівлі, конструкція», *die Baustätte* «місце будови, площа під забудову», *die Errichtung* «споруда, зведення, будівництво», *die Herstellung* «виготовлення, виробництво», *die Konstruktion* «конструкція, споруда», *die Struktur* «структура, будівля», *die Gliederung* «структура, членування». Кожен з наведених синонімів обов'язково перевіряється на відповідність стандартизованим вимогам до профільних науково-технічних термінів. Згідно з результатами аналізу терміна *der Bau*, така значна кількість еквівалентних одиниць вкотре підтверджує біполярність понять, які акумулюють знання сфери архітектури як технічної мови, так і мови мистецтва. Можемо резюмувати і міждисциплінарність позначуваного поняття фахової мови. Очевидно, що у лексико-семантичному полі будь-якого терміна закодовано інформацію про пласт синонімів, які формують синонімічні гнізда НФМАБ.

У ході стандартизації й уніфікації термінів-синонімів НФМАБ нашої уваги на труднощі, пов'язані з питанням проектування класифікаційної матриці, адже нині ще не верифіковано єдиний підхід до систематизації й класифікації синонімів на базі фахових мов. Досить детальну класифікацію пропонує Т. Михайлова, яка розмежовує абсолютні, відносні, а також комплексні терміни-синоніми [77, с. 14]. Об'єктом аналізу праць І. Кочан виступають терміни-синоніми, що різняться за своїми структурними особливостями (одно- і різноструктурні) [62, с. 14]. Виокремленням лексичних, словотвірних і синтаксичних синонімів у фахових мовах займалася О. Мартиняк [71, с. 32-33].

Провідна функція термінів-синонімів полягає у найменуванні фахових понять з урахуванням дії лінгвальних чи екстралінгвальних факторів. Відповідно до зазначених вимог синонімічні терміни слід систематизувати за двома напрямками: синоніми за значеннєвими або семантичними ознаками і

терміни-синоніми за структурно-семантичними ознаками. Обидві групи, в свою чергу, поділяються на субкатегорії. Наприклад, у межах першої групи градація охоплює повні (дублети), і, за спадною тенденцією інтенсивності семантичних властивостей – часткові і відносні термінологічні синоніми. У групі субкатегорій за структурно-семантичними характеристиками виокремлюємо різнокореневі й варіативні терміни-еквіваленти.

Для констатації фактів синонімії у терміносистемі НФМАБ вдаємося і до реалізації морфологічної та словотвірної технік аналізу задля встановлення показників другої підгрупи термінів-синонімів. Метою такого аналізу визначаємо індикацію явищ синонімії у системі найпродуктивніших ядерних моделей описаної фахової мови (див. підрозділ 3.5). З іншого боку, не оминаємо увагою і дублети та парціальні терміни-синоніми НФМАБ. Дублети нерелевантні для НУТСАБ та НУСТТАБ, адже під час дослідження спостерігається тотожність їхнього семантичного наповнення на противагу вже наявним термінам, проте студії дублетів необхідні для реконструкції загальної мовно-технічної картини світу. Натомість, парціальні синонімічні терміни містять лише певну частку спільних семантичних компонентів.

Широке вживання синонімічних об'єднань наштовхнуло нас на думку дослідити таку важливу царину системних ієрархічних відношень у системі НФМАБ, як синонімічних, не лише з погляду структури суто одного макету класифікацій, а й з метою обґрунтування позиції синонімів у контексті частоти вживання. Вибірка частот вживання і поширення термінів обраної фахової мови у процесі фахової комунікації відбувалася на основі класичного лексикографічного джерела німецької мови, а саме словника Дуден [202], й електронної бази словників і лінгвістичних корпусів німецької мови – DWDS [203].

Вибір словників був цілеспрямованим, оскільки одним з функційних вкладень цих словників є частота вживання кожної лексичної одиниці, а отже, і кожного терміна. Ми актуалізували умовну класифікацію термінологічного складу НФМАБ відповідно до частотного потенціалу його складових. Загалом

ми пропонуємо виокремити 5 частотних класів залежно від частоти вживання термінів згаданої мови під час комунікації як спеціалістів, так і аматорів. У такий спосіб, першу категорію формуватимуть досить рідкісні у вживанні лексеми, тому їх ми позначили як «гіпернизькочастотні терміни». Основним критерієм цієї групи лексем є їхня належність до більше ніж 100 000 найбільш продуктивних у вживанні одиниць, тобто такі лексеми можна побачити лише спорадично – 1 раз серед понад 100 000 лексем. Друга категорія простежується за умови зменшення порогу охоплення – до 99 999 найчастотніших слововживань. Цей клас термінів виражає низькочастотну лексику або лексику, вживання якої є теж досить рідкісним у фаховому лексиконі архітекторів і будівельників. Домінування середньочастотної лексики пов'язане з наявністю третьої категорії термінів НФМАБ. Декодування третьої категорії можливе за умови вживання терміна 1 раз на 10 000 одиниць у фахово-орієнтованій комунікації. Частотний потенціал цієї термінологічної групи порівняно з двома першими субкатегоріями має більш суттєві показники, оскільки ці слова щоразу частіше можна віднайти у мовленнєвому потоці зазначеного фаху. Високочастотною термінологічною лексикою ми ознаменували четвертий тип термінів НФМАБ. Частота їхнього вживання складає 1 раз на 1000 термінів. Гранично високою частотою вживання вважаємо лексеми останньої, п'ятої, категорії – гіпервисокочастотної лексики. У мовленні частота їхнього вживання досягає 1 разу на 100 термінів. Цей розподіл за критеріями частоти вживання ми перенесли і на дослідження явищ синонімії (див. табл. Г.5, Додаток Г).

У таблиці Г. 5 відображено частоту вживання одиниць синонімічного гнізда на позначення «план, ескіз, креслення». Частотний аналіз покритив ще 1281 синонімічний ряд. Так, наприклад, встановлено, що *die Bauzone* «територія забудови» належить поряд із термінологічним синонімом *das Bauareal* до гіпернизькочастотної групи термінів НФМАБ, тоді як термін *die Baufläche* відноситься до групи низькочастотної категорії термінів, а слово *das Baugebiet* вирізняється найчастотнішими показниками, тому належить до

середньочастотної групи терміноодиниць [248]. Синонімічний ряд на позначення фахового поняття «будівельні правила, будівельний статут» містить наступні складові з їхніми частотними характеристиками: *die Baurichtlinie* та *die Baupolizeiverordnung* – терміни-синоніми гіпернизькочастотної лексики, *die Bauvorschrift* – термін групи низькочастотної лексики, *die Bauordnung* – термін середньочастотної категорії лексики. Для вербалізації поняття «інтер'єр» найчастіше вживаються терміни *der Innenausbau*, *die Inneneinrichtung*, *die Innenausstattung*, значно рідше у професійному мовленні вживають термінологічні одиниці *die Innenarchitektur*, *das Interieur*, *die Innenraumgestaltung*. Згідно з результатами ретроградного аналізу оцінено також історичний зріз, на якому найчастіше трапляється позначуване поняття у мовленні спеціалістів. Найбільша поширеність названого поняття у фаховому вжитку спостерігається у 1957 році, а загалом це поняття почало активно впроваджуватися у лексикон архітекторів, починаючи з 1910 р. Причиною збільшення частоти вживання цих лексем ми називаємо екстралінгвальні фактори як, наприклад, континуальний розвиток галузі, появу нових способів будівництва і будівельних матеріалів, а також збільшення попиту на організацію різного роду заходів, на кшталт, *Міжнародної будівельної виставки* у Берліні (Берлін, Німеччина, 1957 р.). Крім того, етимологічний аналіз джерел походження термінів-синонімів на позначення поняття «стіна» показав, що термін *die Mauer* є псевдоінтернаціоналізмом, тобто інтернаціоналізмом за внутрішньою формою, пор. лат. *murus*, чес. *mur*, франц. *le mur*, укр. *мур*, пол. *mur* [91, с. 164].

Комплексний лінгвістичний аналіз синонімічних гнізд НФМАБ допоміг змодельовати архітектуру й окремих пластів досліджуваної термінологічної лексики. Знадобилося використання прийомів компонентного аналізу, а також словникових дефініцій, щоб описати структурну схему значення, яка утворюється з набору певних сем. Останні, у свою чергу, мають своє функційне призначення і місце у системі класифікаційних ієрархічних відношень відносно інших сем класу. Завдання семи – віддзеркалити ознаки

чи характеристики позначуваного фахового поняття та експлікувати семантичний арсенал терміна. Кодифікація значення терміна відбувається через його дефініцію, тому доцільно використовувати аналіз фахових дефініцій для фіксації семантичних особливостей як відповідних термінів, так і для детермінації структури всієї групи лексичних одиниць, тобто фокус зміщується на формування і зонування лексико-семантичних полів обраної сфери знань. Ці техніки і методики були використані, зокрема, й для створення моделі лексико-семантичного поля описаного вище терміна *der Bau*. На їхній основі ми встановили, що частіше в новітній історії сфери архітектури поряд з лексемою *der Bau* стоїть прикметник *historisch* на відміну від інших одиниць синонімічного гнізда НФМАБ. Специфіку співвідношення частотності вживання термінів-синонімів у поєднанні з обраним прикметником унаочнюємо за допомогою рис. Г.3 (див. Додаток Г).

Щодо позначення поняття «матеріал» у терміносистемі НФМАБ, ми встановили цікавий факт, що частіше ніж інтернаціоналізм за внутрішньою і зовнішньою формою *das Material* (англ. *material*, укр. *матеріал*, лат. *māteriālis*, чес. *materiál*) вживається як автохтонний термін-синонім *der Rohstoff*, так і ще один інтернаціоналізм за внутрішньою та частково за зовнішньою формою – *die Substanz*. Найтиповіші термінологічні сполученнями з огляду на результати імплементації методики компонентного аналізу і техніки аналізу словникових дефініцій для терміна синонімічного гнізда *das Material* проілюстровано на рис. Г.4 (див. Додаток Г).

Відзначаємо частотний потенціал синонімічного гнізда на позначення фахового поняття «кріпити, закріпити, зміцнити». Найчастотнішими у фаховому мовленні є терміни *befestigen* та *montieren*, які ми класифікуємо в рамках середньочастотної термінологічної групи. Далі за спадним принципом слідують синоніми *anbringen* і *festmachen*.

Якщо ж порівнювати синоніми за семантичним і структурно-семантичним складом, то слід акцентувати увагу на повних синонімах, для яких не виявлено диференційних ознак. Наприклад, абсолютними синонімами

можна вважати слова *die Vorderseite* і *die Frontseite* «передня сторона», які часто вживають у синонімічному ряді з терміном *die Fassade*; *feuerfest* – *feuerbeständig* – *feuersicher* «вогнестійкий»; *das Makrogefüge* – *die Makrostruktur* «макроструктура»; *das Rütteln* – *die Rüttelung* «вібрування», *die Haltevorrichtung* – *die Halterung* «система кріплень» тощо. Дублетна синонімія особливо часто встановлюється у процесі вивчення понять для найменувань пристроїв чи будівельних елементів, їхніх блоків. Через значну їхню кількість мотивується вживання однієї родової номінації для інших фахових видових назв, як-от: *der Innenrüttler* «внутрішній глибинний вібратор», *der Innenrüttler mit biegsamer Welle* «внутрішній глибинний вібратор з гнучким валом», *der Innenrüttler mit Kolbenaufsatz* «внутрішній глибинний вібратор з наконечником-булавою», *der Innenrüttler mit steifer Welle* «внутрішній глибинний вібратор з жорстким валом»; *die Säge* «пила», *die Bandsäge* «стрічкова пила», *die Handkreissäge* «дискова пневматична пила», *die Stichsäge* «ручний лобзик» тощо.

Парціальні терміни-синоніми представлені, наприклад, у синонімічному гнізді на позначення будівельного матеріалу «цегли»: *der Ziegel*, *der Backstein*, *der Klinker*. Два перші терміни належать до середньочастотної лексики, останній термін є сегментом низькочастотного лексичного прошарку. При цьому, термін *der Ziegel* позначає цеглу, температура обпалення якої складає від 800 до 1100°, *der Backstein* – цеглу з температурою обпалення до 1200°, Термін *der Klinker* – клінкер. Етимологічні дані терміна *der Ziegel* вказують на те, що цей термін латинського походження (лат. *tegula*), який через запозичення з німецької мови з'явився, зокрема, й в українській фаховій термінології (пол. *cegła*, чес. *tehla*, слов. *tehla*, болг. *цигла*).

Ще одним прикладом парціальних синонімів є синонімічний ряд з семантичним компонентом «будівельний майданчик». Термін *die Baustelle* є елементом класу середньочастотної лексики НФМАБ, тоді як *der Bauplatz* належить до низькочастотної лексики. Перший термін у семантичному плані позначає «місце, де проводяться будівельні роботи», другий ж термін вказує

на «земельну ділянку, призначену для забудови».

Парціальними синонімами є й складники синонімічного гнізда з ядром «колона»: *die Säule, der Pfeiler, die Stütze, der Pilaster*. Перший термін цього ряду є елементом високочастотної лексики, дві наступні лексичні одиниці складають пласт середньочастотної лексики, а останній термін належить до низькочастотної лексики.

Ми проаналізували на базі терміносистеми НФМАБ 6405 синонімічних класифікаційних відношень, що становить 13,4% всіх ієрархічних відношень обраної галузевої термінології (загалом у системі ідентифіковано 47 863 системні об'єднання). На основі отриманих даних встановлено частотні показники термінологічної лексики НФМАБ. Їхні результати наступні: з 1598 синонімічних гнізд НФМАБ, які сполучаються 6405 синонімічними відношеннями, 572 терміни є структурними одиницями рівня гіпернизькочастотної лексики, 682 термінологічних одиниць – складниками низькочастотної лексики, 1716 термінолексем відносимо до середньочастотної лексики, 504 термінів-синонімів є у групі високочастотної лексики, 42 терміни знаходимо у групі гіпервисокочастотної лексики НФМАБ (загалом експліковано частотний потенціал 3516 синонімів).

Появу такої кількості термінів-синонімів у системі НФМАБ обґрунтовуємо низкою екстра- та інтралінгвальних факторів:

1) значне навантаження на термінологічну систему з номінаційними запитами, зумовлене стрімким розвитком процесів діджиталізації, глобалізації науково-технічної сфери й виникненням нових понять, які слід кодифікувати у найточніший спосіб;

2) відсутність стандартизованого номенклатурного термінологічного реєстру;

3) паралельне вживання лексики з різним генетичним підґрунтям (автохтонної і запозиченої);

4) потреба економії мовних ресурсів і, водночас, акумуляції якомога більшого обсягу інформації;

5) найменування одного і того ж поняття різними дослідницькими школами;

6) паралельне існування застарілих термінологічних одиниць і неологізмів, позиція яких у вжитку сучасної фахової мови ще не є сталою;

7) міграційні процеси, у ході яких відбувається обмін досвідом чи трансляція міжкультурної інформації.

Терміносистема НФМАБ вирізняється деякими особливостями у творенні синонімії, адже завдяки тривалій традиції у становленні і розвитку можна пояснити ще й такі причини появи цього лінгвістичного явища як недосконала побудова оболонки первинного терміна. В такому випадку описова терміносполука може поступатися місцем однокомпонентному інтернаціоналізму або запозиченому з іншої фахової мови слову. Ще одним чинником є розвиток самого фахового поняття, що вимагає для передачі комплексу його ознак більш точної словникової одиниці тощо.

Беззаперечні факти наявності синонімічних процесів НФМАБ вкотре підтверджують динамічність системи фахової мови, яка доцільно вписується в картину загальнонаціональної мови, слідуючи законам останньої. Вирішальний фактор появи термінів-синонімів в описаній терміносистемі вбачаємо у прагненні оптимізувати фахово-орієнтоване мовлення і вибрати найточніший значеннєвий елемент для позначення науково-технічного поняття. Нівелювати чи ігнорувати синонімію у дослідженнях неможливо.

3.2.3. Антонімічність термінологічних одиниць НФМАБ. Усесторонній аналіз парадигматичних класифікаційних відношень у терміносфері НФМАБ окреслює подальші студії ще одного фрагменту будь-якої природної мови (включно з фаховою мовою) – феномену антонімії. Можливість виокремити особливості функціонування такого типу парадигматичних відношень на матеріалі субмови архітектури та будівництва є ще одним ефективним засобом експлікації як процесів, стадій, всіх ланок культуротехнічного циклу (від архітектурного планування, проєктування, спорудження будівлі до оздоблювальних робіт, реставрації та демонтажу

споруд), так і реконструкції архітектури терміносистеми НФМАБ у форматі системних класифікаційних відношень між термінологічними одиницями на позначення явищ й реалії зазначеної сфери знань. У центрі лінгвістичних шукань перебувають кореляційні семантичні характеристики у опозиції вербалізованих понять архітектури й будівництва.

Антонімія поставала предметом лінгвістичних диспутів у працях провідних лінгвістів – Ш. Балі, О.Б. Боднар, С.В. Кійко, З.Б. Куделько, Б.П. Михайлишина, Л.М. Полюги, Л.О. Симоненко, О.О. Тараненка, Н.В. Школьної. Детально проаналізувавши дані матеріалів розвідок, стає очевидною відсутність стандартизованого підходу до трактування цього феномену у фахових мовах і, взагалі, у термінознавстві. Позиції одних термінознавців щодо антонімічних термінів сходяться на дефініції цих слів як таких, що описують конкретне явище професійної дійсності з діаметрально протилежних аспектів (цит. за [98, с. 87]). Інша група лінгвістів підкреслює значення семантичних, синтаксичних параметрів й ознак лексичної сполучуваності у виокремленні термінів-антонімів [49, с. 163-164]. За З.Б. Куделько, уніфікація термінів-антонімів здійснюється на основі узагальненої семантичної властивості, призначення якої полягає в характеристиці одного й того ж профільного явища з крайніх позицій спектру лексико-семантичної парадигми [65, с. 106-108].

Відносячи студії антонімічних відношень у терміносистемі до переліку лінгвофілософських питань, С. Дерба пропонує враховувати біполярність антонімії як лінгвістичного феномену. Слід зважати на факт, що антоніми активно розглядаються у наукових працях як засіб трансляції понять і явищ об'єктивної дійсності, з іншого ж боку, опозитивність такого характеру знаходить словесне вираження, чому і потрапляє в поле зору лінгвістів [33, с. 14-15].

Роль антонімії у терміносистемі НМФАБ диктується спроможністю цього феномену фіксувати полярні точки і вектори розвитку терміносистеми, а також виступати так званим каталізатором глибинної рецепції понятійно-

категорійного апарату обраної фахової мови. Через вагомий внесок у розбудову системних відношень у терміносфері антоніми часто навіть більше репрезентовані в опозиціях термінів будь-якої фахової мови та, зокрема, НФМАБ, ніж на прикладі протиставлення лексичних одиниць словникового складу німецької літературної мови.

Що стосується цієї константної форми номінації фахових понять із опозиційними семантичними сегментами, то можна виокремити такі характеристики антонімічних процесів у НФМАБ: 1) вищий ступінь структурної організації, стандартизації і систематизації; 2) під час потрапляння вербального знака із словника загальнонавчальної лексики до терміносистеми НФМАБ відбувається спорадично й автоматичне запозичення антипода; 3) із запозиченням з літературної мови лексична одиниця набуває термінологічних параметрів (наприклад, дефінітивності, стилістичної нейтральності, точності, відтворюваності).

Для вираження антонімічних процесів у термінології НФМАБ вживаємо такі термінологічні позначення як *антонімія*, *антонімічні пари* (інша назва – *антонімічні ряди*), *антонімічні ієрархічні відношення*, *терміни-антоніми*, *антонімічні терміносполуки* (композиції та юкстапозиції).

Механізм *антонімічних відношень* у термінологічній системі НФМАБ трактуємо як набір класифікаційних відношень між фаховими поняттями досліджуваної галузі, що забезпечують вираження семантичної опозиції термінів-гіпонімів, які конкретизують і уточнюють термін-гіперонім, а також забезпечують трансляцію полярних сем у науково-технічній мовній картині конкретної сфери знань [98, с. 88]. Наприклад, вивчення терміна-гіпероніма *das Gerüst* «риштування, підмостки» розпочинається з пошуку термінів-гіпонімів: *Leiter*~, *Stahlrohr*~, *Rahmen*~, *stationäres* ~, *fahrbares* ~, *mobiles* ~, *Arbeits*~, *Fassaden*~, *Raum*~, *Schutz*~. У зазначеному гіперо-гіпонімічному гнізді встановлюємо закономірність антонімічних зв'язків термінологічних сполучень *stationäres Gerüst* «стаціонарні риштування» – *fahrbares Gerüst* «пересувні риштування». Наведена антонімічна пара належить до контрарних

антонімів, оскільки проміжною ланкою може бути поняття *teilweise mobiles Gerüst* «частково пересувні риштування». Так, бачимо, що парадигматичні відношення різних рівнів пронизують термінологічну систему НФМАБ, адже у прикладі термінологічні об'єднання демонструють гіперо-гіпонімічні відношення – з одного боку, та синонімічні й антонімічні відношення – з іншого. Синонімічні зв'язки простежуються на прикладі лексем *fahrbares* ~ та *mobiles Gerüst*. Перша терміносполука є одним з компонентів антонімічної пари.

Антонімічні зв'язки, як бачимо з прикладу вище, можуть виражатися лише між складовими антонімічної пари. Моделювання антонімічних пар у НФМАБ здійснюється згідно з наступних комбінацій: 1) однослівний термін-антонім – однослівний термін-антонім, 2) антонімічна терміносполука – антонімічна терміносполука, 3) антонімічний термін-комполіт/юкстаполіт (однослівний) – антонімічна терміносполука. За результатами аналізу словникових статей, взятих з розроблених нами двомовних термінологічних словників [192] та класичних словників німецької літературної мови *Duden* та *DWDS*, простежується також вживання цілих антонімічних тріад як, наприклад: *die Stadt* «місто» – *der Vorort* «передмістя» – *das Dorf* «село». Збір даних про антонімічні тріади у термінологічній системі НФМАБ проводився із залученням методик і технік дефініційного аналізу та аналізу складників, що дозволило виокремити диференційну сему для варіації названих термінологічних лексем. Прикладом тріади є й: *die Raumfeuchtigkeitsverhältnisse* «вологісний режим приміщень та будівель»: *nass* «сирий» – *normal* «нормальний» – *trocken* «сухий».

У терміносистемі НФМАБ відсоток наявних антонімічних класифікаційних відношень є значно нижчим за аналогічні показники синонімічних й полісемічних процесів. Продуктивними у цьому напрямі виявилися лише 158 антонімічних пар, об'єднаних мережею з 263 антонімічних зв'язків. Відсоткове співвідношення антонімічних термінів НФМАБ до всього словникового складу представленої мовної формації

складає 0,8% (загальне число – близько 40 000 термінів і терміносполук).

Під час вибору антонімів НФМАБ ми звернули увагу і на неоднозначності у питанні уніфікованого підходу до стратифікації, категоризації й класифікації антонімів саме в контексті термінологічного поля. У розрізі НФМАБ ми класифікували терміни-антоніми за різновекторними критеріями: 1) планом вираження; 2) потенціалом поняттєво-семантичної схеми вираження понять фаху; 3) залежності від фахового контексту. Комплекс параметрів оцінки окреслює роль антонімів у галузевій термінології архітектури й будівництва й розширює діапазон лінгвістичних пошуків щодо тенденцій творення нових ієрархічних структурних зв'язків у термінологічній системі.

За планом вираження антонімічні терміни НФМАБ належать або до однослівних термінів, або утворюють терміносполуки. 107 антонімічних пар утворені з однослівних складників (включно з композитами і юстапозитами). Антонімічних термінологічних об'єднань виявлено значно менше – лише 51 ряд. Якщо окремо диференціювати однослівні пари термінів-антонімів, то на основі загальної кількості кореневих морфем виділятимемо пари похідних термінів і складених слів. Асоціація з однослівними антонімічними парами, що складаються з похідних слів, можлива, наприклад, для *brandfest* «вогнетривкий» – *brennbar* «горючий», *manuell* «вручну» – *maschinell* «машинним способом», *waagerecht* «горизонтальний» – *senkrecht* «вертикальний», *horizontal* «горизонтальний» – *vertikal* «вертикальний», *der Bau* «будівництво» – *der Abbau* «демонтаж». Серед пар складених термінів-антонімів можна назвати, наприклад, *das Obergeschoss* «верхній поверх» – *das Erdgeschoss* «цокольний поверх», *das Null-Energie-Haus* «будинок, який виробляє стільки енергії, скільки витрачає» – *das Plus-Energie-Haus* «будинок, який виробляє енергії більше, ніж витрачає», *die Fugendurchlässigkeit* «водопроникність стику» – *die Fugendichtheit* «непроникність, герметичність шову», *der Altbau* «стара будівля» – *der Neubau* «новобудова».

Антонімічні монолексеми (однослівні терміни) НФМАБ функціонують

у формі різнокореневих чи однокореневих термінологічних одиниць. Різнокореневими є такі моноклекси, як *heben* «піднімати» – *senken* «опускати», *die Höhe* «висота» – *die Tiefe* «глибина», *die Decke* «стеля» – *der Boden* «підлога» тощо. Однокореневими вважаємо терміни *der Eingang* «вхід» – *der Ausgang* «вихід», *der Aufbau* «зведення» – *der Abbau* «демонтаж», *die Außenwand* «зовнішня стіна» – *die Innenwand* «внутрішня стіна», *das Istmaß* «дійсний, фактичний розмір» – *das Istabmaß* «відхилення від фактичного розміру» тощо. Деякі лінгвісти додатково виокремлюють серед однокореневих термінів-антонімів лексичні одиниці із препозитивним компонентом. Візьмімо, наприклад, антонімічні пари із класичними префіксоїдами грецького чи латинського походження, як-от: *die Mikrostruktur* «мікроструктура» – *die Makrostruktur* «макроструктура», *das Megaprojekt* «мега-проект» – *das Miniprojekt* «міні-проект». Результати етимологічного аналізу свідчать про грецьке коріння названих префіксоїдів у цих антонімічних парах, тоді як корені мають латинське походження (лат. *structura*, дослівно укр. *порядок, будівля*; лат. *proiectum*, дослівно укр. *те, що заздалегідь накреслене*). Обидві антонімічні пари утворені із складників, які відносяться до інтернаціоналізмів (пор. нім. *die Mikrostruktur*, англ. *microstructure*, фр. *microstructure*, укр. *мікроструктура*).

Огляд морфологічного складу НФМАБ (тобто, частиномовної належності) антонімічних термінів вказує на тенденцію до утворення антонімічних пар із лексем спільного лексико-граматичного розряду, а це означає, що зберігається принцип, властивий загальноновживаній мові. У переліку іменникових антонімів, наприклад, представлені: *das Außengewinde* «зовнішня різьба» – *das Innengewinde* «внутрішня різьба», *die Naturfaser* «природне волокно» – *die Kunstfaser* «штучне волокно», *die Brandgefahr* «пожежонебезпека» – *die Brandsicherheit* «пожежна безпека», прикметникових: *korrosionsanfällig* «схильний до корозії» – *korrosionsbeständig* «корозійностійкий», *wasserdurchlässig* «водопроникний» – *wasserdicht* «водонепроникний», дієслівних: *heben* «піднімати» – *senken*

«опускати», *aufbauen* «зводити» – *abbauen* «демонтувати», *beleuchten* «освітлювати» – *verdunkeln* «затемнювати» тощо. Верифіковано основні морфологічні засоби вираження антонімічності у парах монолексем НФМАБ – префікси *ab-*, *auf-*, *ein-*, *an-*, *aus-*, *un-*, а також суфіксальні утворення: *bar-*, *keit-*, *los-*, *heit-* [98, с. 89].

Моделі іменникових і прикметникових опозицій є часто у термінологічній будові НФМАБ несамотійними, адже вони вербалізують фахові поняття окресленої галузі, будучи складовими антонімічних термінологічних об'єднань. Загальна кількість реконструйованих антонімічних аналітичних лексичних одиниць складає 56 термінів НФМАБ. Антонімічні терміносполуки запропонованої галузі знань можна розподілити за кількістю складових компонентів на дво- і полікомпонентні. Двокомпонентними є 79,8% всіх термінооб'єднань, до яких відносимо, наприклад, *organische Fasern* «органічні волокна» – *anorganische Fasern* «неорганічні волокна», *langer Ton* «масна глина» – *kurzer Ton* «пісна глина», *harte Holzfaserplatte* «тверда деревноволокниста плита» – *weiche Holzfaserplatte* «м'яка деревноволокниста плита», *homogenes System* «гомогенна система» – *heterogenes System* «гетерогенна система» тощо. Близько 20,2% всіх антонімічних об'єднань НФМАБ є полікомпонентними, як-от: *die Zuschlagstoffe für Leichtbeton* «заповнювачі для легкого бетону» – *die Zuschlagstoffe für Schwerbeton* «заповнювачі для важкого бетону», *das einlagig beplankte Einfachständewerk* «одношарова стоякова конструкція» – *das zweilagig beplankte Einfachständewerk* «двошарова звичайна стоякова конструкція» тощо.

Як правило, антонімічні аналітичні терміни можна диференціювати також за характером вживання кореневих морфем антонімічних компонентів. Опозитивність терміносполук НФМАБ імплементується й через диференційні корені чи основи. З'ясовано, що серед антонімічних конструкцій НФМАБ теж наявні сполуки із різнокореневими лексичними складниками, на кшталт, *der Zusatzstoff zur Beschleunigung des Erstarrens von Spritzbeton* «добавка-

прискорювач термінів тужавіння» – *der abbindeverzögernde Zuschlagstoff* «добавка-сповільнювач термінів тужавіння» або компоненти, що містять спільний незмінний корінь чи основу, проте відмінний префікс, як у наступних прикладах: *die extraharte Faserplatte* «особливо тверда волокниста плита» – *die harte Faserplatte* «тверда волокниста плита», *die gebrannten Bausteine* «випалені керамічні камені» – *die ungebrannten Bausteine* «невипалені не керамічні камені», *der Nonius-Hänger-Oberteil* «верхня частина ноніус-підвісу» – *der Nonius-Hänger-Unterteil* «нижня частина ноніус-підвісу» [192].

Визначення диференційних критеріїв оцінки антонімічних терміносполук НФМАБ можливе ще й з урахуванням квалітативних, квантитативних й просторових параметрів прикметникової частини. Щоб простежити антонімічні терміносполуки НФМАБ із якісним прикметником, візьмімо, наприклад, антонімічну пару *der stark saugende Untergrund* «основа із сильною поглинальною здатністю» – *der schwach saugende Untergrund* «основа із слабкою поглинальною здатністю». Кількісне значення представлене у формі, наприклад, таких антонімічних сполук НФМАБ: *einlagige Beplankung* «одношарове облицювання» – *zweilagige Beplankung* «двошарове облицювання». У просторовому плані трапилася така антонімічна пара термінів: *waagerechte Ablenkung* «горизонтальне відхилення» – *senkrechte Ablenkung* «вертикальне відхилення».

Антонімічні відношення можуть функціонувати і на базі термінологічних скорочень чи аббревіатур НФМАБ, на кшталт *NB (der Neubau)* – *AB (der Altbau)*, *OG (das Obergeschoss)* – *EG (das Erdgeschoss)*, *möbl. (möbliert)* – *unmöbl. (unmöbliert)*.

Відповідно до понятійно-семантичних ознак у лінгвістиці наявна загальновизнана класифікація антонімів за такими класами: контрарні, контрадикторні, комплементарні, а також векторні. Зважаючи на це, у нашому дисертаційному дослідженні також реалізований розподіл за згаданими розрядами, що дозволяє унаочнити семантичний потенціал антонімії фахової лексики. Диференціація категорій відбувалася із залученням прийомів

семантичного аналізу.

Як *контрарні терміни-антоніми* (інша назва – градуальні антоніми) НФМАБ ми позначаємо антонімічну пару, компоненти якої вимірюються у рамках шкали градуальності, а тому в опозиціях фігурує мінімум одна проміжна антонімічна ланка. Семантичні складники термінів цих антонімічних відношень вирізняються ступінчастим характером свого функціонування у фаховій мові. Найчастіше контрарний тип термінів-антонімів представлений у форматі якісних прикметників, які і виявляють ступінчастість у порівнянні (ступені порівняння): *harte Holzfaserplatte* «тверда деревноволокниста плита» – *mittelharte Holzfaserplatte* «середньотверда деревноволокниста плита» – *weiche Holzfaserplatte* «м'яка деревноволокниста плита», *trockene Raumfeuchtigkeitsverhältnisse* «сухий вологісний режим приміщень і будівель» – *normale Raumfeuchtigkeitsverhältnisse* «нормальний вологісний режим приміщень і будівель» – *nasse Raumfeuchtigkeitsverhältnisse* «сирий вологісний режим приміщень і будівель» тощо.

Під поняттям *контрадикторні терміни-антоніми* НФМАБ ми розуміємо термінологічні одиниці із чіткою опозицією відношень, для яких відсутні проміжні терміни. Автоматизація механізму утворення антонімічних пар цього типу здійснюється через спільнокореневі терміни-антоніми (за класифікацією згідно з планом вираження). Утворення таких антонімів відбувається із залученням заперечних префіксів, які детермінують негативну конотацію чи відсутність визначеної властивості, на кшталт: *organisch* «органічний» – *anorganisch* «неорганічний», *begrenzt* «обмежений» – *unbegrenzt* «необмежений», *tragende Wand* «несуча стіна» – *nichttragende Wand* «ненесуча стіна». Виявлено і квазіконтрадикторні терміни-антоніми, як-от: *instruktiv* «інструктивний, повчальний» – *konstruktiv, struktiv* «конструктивний». Обидва поняття вживаються у ситуаціях фахової комунікації між фахівцями і нефахівцями галузі, проте спектр їхнє вживання не віддзеркалює діаметрально протилежні точки науково-технічної мовної картини. Додатковим фактором слугують різні генетичні джерела їхніх

походжень (*konstruktiv* походить від лат. *construere*, дослівно укр. *конструювати*; *instruktiv* < фр. *instructif*).

Групу комплементарних термінів-антонімів НФМАБ утворюють опозитивні терміни, функціонал яких зводиться до доповнення видових понять і спільного родового поняття. Пари комплементарних антонімічних термінів не містять проміжних ланок, відсутні й ступінчасті опозиції. Наприклад, *der Auftraggeber* «замовник» – *der Auftragnehmer* «підрядник», *kontinuierlich* «послідовно, безупинно» – *provisorisch* «тимчасово».

Група векторних антонімів або контрастивів об'єднує термінологічні одиниці НФМАБ на позначення взаємозворотніх (з протилежним вектором) циклів, процесів, явищ і характеристик. Тотожні ознаки чи властивості предмета описуються з урахуванням різних перспектив. Наприклад, *der Aufbau* «монтаж» – *der Abbau* «демонтаж», *der Auftragnehmer* «підрядник» – *der Auftraggeber* «замовник» тощо [98, с. 89].

На етапі контекстуального сприйняття термінів-антонімів у НФМАБ можемо також групувати термінологічні одиниці за двома категоріями: контекстуальні і мовні антонімічні опозиції. Фактичний матеріал першої групи можна отримати лише у ході аналізу фахового контексту, тоді як мовні антоніми можна вивчати без опори на контекст, тобто ізольовано. Словник НФМАБ пропонує і досить неоднозначний приклад мовних антонімів, існування яких обмежується однією лексичною одиницею. Мова йде про термін *der Frost-Tau-Wechsel* «поперемінне заморожування і танення». У лінгвістиці такий лінгвістичний феномен більш відомий як *енантиосемія*. За таких умов, протиставлення значень опозитивних елементів *Frost* і *Tau* створюють ефект енантіосемії у межах одного складеного терміна.

Акцентуючи увагу на генезисі термінологічних антонімічних пар НФМАБ, називаємо низку найпоширеніших мов-донорів. Крім німецької мови цей перелік поповнюється за рахунок класичних мов (латинської і грецької), а також французької й семітських фахових мов. З латинської мови до НФМАБ було запозичено антонімічні пари *konkav* «увігнутий» – *konvex* «опуклий», від

лат. *concavus*, дослівно укр. *увігнутий*, лат. *convexus*, дослівно укр. *увігнутий вверх чи вниз*. За сприяння французької мови з латинської мови запозичено і асимільовано в НФМАБ антонімічну пару термінів *maschinell* «машинним способом» – *manuell* «вручну»: фр. *manuel*; *machinal* походять від лат. *manualis*; *machinalis*. Нерідкістю є приклади гібридних термінологічних опозицій, де один або ж два складники є іншомовними, а інші – автохтонними, як-от: *die absolute Feuchtigkeit* «абсолютна вологість» – *die relative Feuchtigkeit* «відносна вологість» – *die spezifische Feuchtigkeit* «питома вологість» (з фр. *absolu* < лат. *absolutus*, фр. *relatif* < лат. *relativus*, фр. *spécifique* < лат. *specificus*). Іншим прикладом є пара антонімів НФМАБ *der grobporige Gipsbeton* «великопористий гіпсобетон» – *der Gipsbeton mit dichter Struktur* «гіпсобетон щільної структури». Елемент *Gips-* запозичено із семітських мов і через гр. *gýpsos* та лат. *gypsum* асимільовано в описану терміносистему, а компонент *der Beton* походить від фр. *béton*, що відповідає лат. *bitumen*. Як стає зрозуміло з прикладів, більшість іншомовних термінів-антонімів НФМАБ мають латинські корені, проте їхня асиміляція у німецькій мові пов'язана із тривалою традицією впливу Франції і французької мови як на розвиток галузі, так і на становлення мови для спеціальних цілей.

3.2.4. Омонімія у структурі терміносистеми НФМАБ. Інтенсивне розширення функціонування термінів фахових мов у різних контекстах стало причиною виникнення ще одного лінгвістичного феномену – омонімії, зміст диференціації якого з полісемією і досі активно обговорюється у науковій спільноті. Диспут щодо встановлення вичерпної низки чинників, який уможливив би ідентифікацію статусу як омонімів, так і полісемантів триває роками, а все через те, що межі між омонімією та багатозначністю значно розмиті. Це спричинено континуальністю процесів розвитку фахової мови, в якій з плином часу полісеманти можуть трансформуватися в омоніми, втрачаючи логічний зв'язок значень (цит. за [124, с. 145]. Як зазначає С.В. Кійко, обидві лексико-семантичні парадигми поєднані спільним принципом асиметрії дуалізму мовного знака [49].

Традиційно омонімами називають слова, звукова і візуальна оболонка яких збігаються, не маючи (чітко вираженої) спільності значень [40, с. 37]. Деякі фахівці називають явище омонімії «семантично негативним», аргументуючи це ускладненням процесу фахової комунікації через імплементацію омонімічних відношень [23, с. 129]. До того ж, як стверджує О.О. Селіванова, не можна вважати показником семантичної розбіжності лексичних одиниць з однаковою фонетичною й графічною формою лише різновекторність словотвірних парадигм, синтаксичної узгодженості чи функційного прояву у реченні, а слід опиратися на знання про денотат і порівняти структуру цього знання з «реляціями між складниками» позначуваних понять [196, с. 426]. Вживаючи категорію природничих наук – *симетрію*, С.В. Кійко трактує омонімію як «симетрію форми за асиметрії змісту» [49, с. 425].

Спірним було і залишається питання не лише дефініції терміна *омонімія*, а й шляхів виникнення омонімічних процесів у терміносистемі. На цій основі диференціюють такі джерела омонімії: 1) семантичну дивергенцію (тобто, розмежовуються численні значення полісеманта), 2) фонетичну конвергенцію (зміна звукової оболонки різних слів), 3) запозичення понять з іншомовної практики, кальки або ж переклади [124, с. 45]. У багатьох лексикографічних джерелах, які містять довідкову інформацію про омоніми, основоположним принципом є рецепція омонімії як послідовного наслідку розпаду полісемантів. Продуктивність омонімічних процесів витікає із зникнення окремих ланок у трактуванні багатозначної лексеми (можуть випадати не лише похідні, а й основні значення), що приводить до розриву змістового сполучення між складниками лексико-семантичного поля конкретної лексичної одиниці та формування омонімічного пласта словникового складу.

На нашу думку, не слід обмежувати розуміння такого складного феномену природної мови лише його формальними ознаками, а й варто акцентувати увагу на розбіжностях у семантичних та граматичних структурах. Слідом за С.В. Кійко, ми вважаємо найбільш влучним на сьогодні визначенням

внутрішньомовної омонімії з фокусом на лексико-семантичному рівні: два слова однієї мови на конкретному історичному відтинку можна класифікувати як омоніми у випадку тотожності хоча б одного складника плану вираження (тобто, стратифікація здійснюється, якщо відслідковується аналогія у звучанні та/чи написанні усіх або ж певних граматичних форм). Відмінність полягатиме у ядерних елементах плану змісту [49, с. 72].

Якщо зіставляти полісемію та омонімію саме на матеріалі фахових мов, то, наприклад, Л.О. Симоненко вказує на те, що полісемічні процеси сприяють впорядкуванню термінів у рамках конкретної терміносистеми, акумулюючи її ядро, тоді як лексична омонімія теж певним чином служить гармонізації номінацій термінологічної системи, проте її основна функція полягає у налагодженні за допомогою омонімічних відношень системних зв'язків із іншими мікро- та макросистемами науки й техніки [109].

Узагальнюючи всі наведені вище концепції, терміни-омоніми НФМАБ виокремлюємо як лексичні одиниці, поява яких є закономірним наслідком розриву семантичних складників із ланками значень полісеманта або випадковим збігом у процесі історичного розвитку однієї чи декількох суміжних/несуміжних фахових мов. Наприклад, серед омонімів НФМАБ є ті, які за відсутності відповідного рівня іншомовної комунікативної компетентності у фахівців галузі можуть спричиняти непорозуміння під час фахової комунікації. До них належить, зокрема, міжмовний омонім нім. *die Konstruktion*, який запозичено, як і багато інших понять, з класичної мови архітектури – латинської (пор. *constructio*). Здавалося б, він є абсолютним інтернаціоналізмом у низці мов: укр. *конструкція*, нім. *die Konstruktion*, пол. *konstrukcja*, чес. *konstrukce*, але, провівши паралелі на базі англійської і французької фахових мов, можна стверджувати про факт омонімії. Терміни *construction* й відповідно – *la construction* у цих мовах мають значення, що відповідає нім. *das Bauwesen*, укр. *будівництво*.

Групи омонімів НФМАБ виокремлюються за такими критеріями:

- 1) за семантичним показником: ознакою полісемії є наявність

внутрішнього логіко-мотиваційного взаємозв'язку між лексемами із однаковою зовнішньою оболонкою, для омонімії характерна відсутність цього зв'язку. Розглянемо приклад омонімів у термінології НФМАБ, імплементуючи принципи аналізу семантичних складових описаної лексики: *der Ausbau* «І демонтаж; ІІ оздоблення». Чітко простежуватиметься різниця і семантична розбіжність їхніх похідних слів (комполітів/юкстаполітів) із першим компонентом *Ausbau*, як-от: *die Ausbauarbeiten* «оздоблювальні роботи», *der Ausbaubetrieb* «оздоблювальна будівельна організація», *die Ausbaumaschine* «будівельне обладнання на кшталт екскаватора»;

2) за словотвірними параметрами: наявність омонімії підтверджується функціонуванням словотвірних рядів у ході використання відповідних словотвірних ресурсів, як-от: *das Bankett* «І: 1) берма, банкет; 2) банкет, обочина, тротуар»; у множині – *die Bankette*, що збігається із *die Bankette* ІІ: «приступок»;

3) за синтаксичними складниками: омоніми є складовими різних колокацій та словосполучень: *die Plastik* І «1) пластика; 2) скульптура (*moderne Plastik, antike Plastik, Meister der Plastik*)» та *das/der Plastik* ІІ «пластик (*Plastik verarbeiten, ein Eimer aus Plastik*)»;

4) за лексичними даними: для омонімів виокремлюються різні синонімічні гнізда (ряди), як-от, синонімічний ряд для загальновідомого омоніма НФМАБ *das Schloss* І у значенні «замок, палац, палацова споруда (будівля)» складають терміни: *die Wallburg, die Burg, die Burganlage, das Kastell, die Festung*, а до *das Schloss* ІІ у значенні «замок (механізм)» є *der Verschluss, der Riegel*;

5) за тематичними індексами: терміни-омоніми входять до складу різних галузевих термінологій, наприклад: *die Kapelle* І «капела, каплиця»; ІІ «невеличкий оркестр, капела». Омонім з першим набором значень вживають в архітектурі, релігії чи історії архітектури, другий набір – в музиці.

Загалом ми ідентифікували 133 терміни НФМАБ, які займають місце у омонімічних парах, а отже, мають два значення (103 терміни), 20 термінів-

омонімів мають у кожному окремому випадку по три значення, 7 термінів мають по 4 значення і 2 лексеми представлені шістьма значеннями. Переважна більшість омонімічних одиниць є іменниками (126 термінів або 95%). Серед омонімів виявлено лише 7 дієслів (5%), тому можна стверджувати про домінування у морфологічному плані іменникової омонімії. З погляду оцінки омонімічних термінів, релевантним буде розрізнення повних і неповних омонімічних об'єднань [40, с. 37]. Так, виокремлено 91 повних та 35 неповних омонімічних одиниць: 34 іменники, які мають два роди та один з трьома родами. Омонімом з трьома родами є згаданий термін *die Plastik I* та *das* або *der Plastik II*.

У розробленій вибірці виокремлено 63 пари моносемічних омонімів, у 25 пар термінів-омонімів НФМАБ одна одиниця є однозначною, а інша – полісемантом, 15 омонімічних пар складаються з термінів-полісемантів.

У реалізації омонімічних відношень беруть участь також і запозичення:

– з латинської мови: нім. *der Plan*, (лат. *planta*, дослівно укр. *рослина*) «І план»; *der Plan* (лат. *planum*) II «*поет.* майдан, площа». Перший термін було спочатку запозичено до французької мови (фр. *plan*), а потім за посередництвом французької мови лексема почала вживатися в німецькій мові;

– з грецької мови: нім. *der Dom* I «кафедральний собор; *поет.* склепіння, купол» (< гр. *oĩkos tēs ekklḗsias*, дослівно укр. *будівля релігійної громади*), *der Dom* II «ковпак перегінного куба» (< гр. *dōma*, дослівно укр. *будинок, дах*);

– з англійської мови до НФМАБ потрапила лексема *der* або *das Loft* «просторе приміщення, переобладнане під житло чи офіс». Це слово можна віднести до міжмовних омонімів, оскільки в англійській мові значення терміна відповідає поняттю *горище* чи *мансардна* (англ. *loft*).

Зроблена вибірка омопар у терміносистемі НФМАБ уможливорює також унаочнення різних типів омонімічних термінів: зовнішньосистемних, міжсистемних і внутрішньосистемних. Для диференціації зовнішньосистемних пар омонімів потрібно розуміти їхній зв'язок із

співзвучними словами мови загального вжитку. Найчастіше шляхи словотвору цих термінів відбуваються через метафоризацію одиниць загальнолітературної мови. Наприклад, у словнику *Duden* знаходимо значення лексеми *der Tau* I «роса», проте у НФМАБ термін *das Tau* II вживається для позначення канату чи тросу. Фахове поняття II утворює разом з іншими лексичними одиницями таке синонімічне гніздо: *die Leine, die Schnur, das Seil, der Strang*.

Для міжсистемних омонімів НФМАБ властивою є різниця у їхньому функціюванні на базі різних термінологічних систем. Такі омоніми матимуть різні дефініції, на кшталт, *der Paß* I «пас (складова частина готичної прикраси)»; *der Pass* II «спорт. передача, пас»; *der Pass* III «юр. закордонний паспорт».

У рамках внутрішньосистемної омонімії співзвучні терміни вживаються для найменування фахових понять однієї термінологічної мережі. Внутрішньосистемним омонімом є вже раніше згаданий омонім *der Ausbau* I «оздоблення», *der Ausbau* II «демонтаж».

Типовим для термінів-омонімів є їхня належність до різного роду семантичних полів. Саме тому контекст їхнього вживання буде різнитися, що нівелює умову виникнення непорозумінь у процесі фахової комунікації [124, с. 151].

3.3. Автохтонні, інтернаціональні і запозичені термінологічні елементи НФМАБ

Аналіз генетичних джерел термінологічних пластів НФМАБ покликаний пояснити особливості процесу інтернаціоналізації та запозичення фахової лексики крізь призму інформаційно-технологічного прогресу ХХІ ст. Саме впровадження інновацій і технічних розробок є тим рушієм, який диктує часто необхідність вживання термінів і терміносполук мовою оригіналу. Ефект інтеграції лексичного складу однієї і тієї ж фахової мови, проте з різним національним підґрунтям, підсилюється інтенсифікацією міжмовних

контактів, що у результаті сприяє збагаченню і накопиченню словникового складу на конкретному етапі історичного розвитку обраної фахової мови. Мову експлікують як живий організм, існування і розвиток якого не можливі в умовах абсолютної ізоляції [91, с. 163].

Чималий інтерес до диференціації понять *інтернаціоналізм*, *запозичення* і *автохтонний термін* можна сьогодні знайти у фахівців різних термінологічних шкіл. Так, інтернаціоналізмом називають форму спільності лексичної складової термінологічної системи, регламентованої у щонайменше трьох несуміжних за генетичною ознакою фахових мовах (цит. за [91, с. 163]). В цьому напрямі активно розробляється тематика аналогії у внутрішній формі та зовнішній оболонці вираження фахового поняття, наприклад, англ. *park*, фр. *parc*, нім. *der Park*, пол. *park*, укр. *парк*, чес. *park*. Розбіжності у графічному оформленні такого інтернаціоналізму пов'язані із відповідністю нормам правопису кожної окремої літературної мови. Під поняттям *запозичення* розуміємо ж морфему, лексему або синтаксему окремої фахової мови, яка вживається у ядерних зонах чи на периферії терміносфери іншої мови для спеціальних цілей унаслідок міжмовних чи міжкультурних контактів [196, с. 174]. Автохтонний статус у термінології мають терміни, виникнення і функціонування яких обмежуються відповідною фаховою мовою.

Слід зазначити, що до теми запозичень та інтернаціоналізмів, їхнього впорядкування, класифікації та структурної організації зверталися А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, С.В. Кійко, З.Б. Куделько, І.М. Кочан. Запозичення та інтернаціоналізми як словотвірні ресурси фахової мови активно обговорювалися у результатах дослідження окремих фахових мов як, на кшталт, у матеріалах апробаційного характеру О.М. Боднар [8], Н.О.Шкільної [124], Л.О. Симоненко [109]. Генетичний ж простір термінологічних одиниць НФМАБ є на сьогодні мало дослідженим, що актуалізує значення нашої розвідки. Одним із критично важливих завдань лінгвістичного опису пластів фахової лексики є реконструкція етапів становлення, розвитку і регресу як окремих ділянок фахової мови, так і цілої термінологічної системи. З цією

метою здійснюється ретроспективний аналіз особливостей і шляхів асиміляції іноземних термінів та специфіки вживання автохтонної термінології в діяхронії. Такий аналіз уможливилює фіксацію процесів появи та еволюції запозичень й інтернаціоналізмів в німецькомовній системі архітектури і будівництва, а також їхнього прикладного застосування у конкретних фахово-орієнтованих ситуаціях.

Етимологічний аналіз генетичних джерел термінів та терміносполук НФМАБ дозволив нам зібрати матеріальну базу із 2527 інтернаціоналізмів та запозичень у галузі архітектури й будівництва. Відповідно до отриманих даних у німецькій мові оформлення 6,3% фахових понять здійснюється із опорою на класичні мови – грецьку та латинську, а також романські, германські, слов'янські, семітські, тюркські та інші групи фахових мов.

Трансформація вже самого терміна-гіпероніма *die Architektur* «архітектура», що формує навколо себе сітку периферійних елементів, будучи ядром термінологічного гнізда із 16 термінологічними компонентами [90, с. 875], має тривалу лінгвістичну традицію, витоки якої пов'язані із періодом XVI ст. й активізацією процесів запозичення із класичних фахових мов (лат. *architectūra*) [91, с. 163].

Серед усіх запозичень та інтернаціоналізмів НФМАБ 1857 запозичення мають своїм джерелом одну з класичних мов (латинську чи грецьку). У відсотковому співвідношенні це близько 73,5% всіх запозичених одиниць у терміносистемі НФМАБ. З латинської мови запозичено такі терміни, як *die Aedicula* «едікула (ніша в стіні для установки статуї)», *das Atrium compluvium* «атріум зі схилом даху всередину приміщення з отвором для стоку дощової води», *die Cloaca maxima* «римська каналізація», *das Dormitorium* «спальня в монастирях», *das Hypocaustum* «склепінчасте опалювальне приміщення під підлогою (в римських термах)», *der Karnies* «карниз» тощо (загалом 1084 лексем). Прикладами запозичених складових елементів НФМАБ із грецької фахової мови є *der Hexastylus* «гексастиль (давньогрецький храм з шістьма колонами на передньому фасаді)», *der Zophoros* «фриз (іонічного ордера),

оздоблений фігурами», *der Trochilus* «трохіл, трохілус (викружка бази іонічної колони, що профільована астрагалами)», загалом 773 терміни. У згаданій терміносистемі можна також знайти терміни, запозичені спочатку з грецької мови до латинської, а вже потім за посередництвом латинської мови поняття були впроваджені у НФМАБ, як-от: *der Echinus* «ехін, подушка на капітелі», *die Apsis* «апсида» тощо. Складники термінологічної системи НФМАБ, генезис яких формувався на підґрунті згаданих класичних фахових мов, досить часто є за своєю природою інтернаціоналізмами [192].

330 термінів і терміносполук НФМАБ походять із французької мови (13% всіх запозичень), наприклад, *das Emaille* «емаль», *der Stil der Régence* «стиль Регентства (раннє рококо)», *das Terrain* «місцевість, земельна ділянка», *die Travée* «травея», *das Rocaille* «рокайль (орнамент у вигляді раковини); грот, покритий мушлями».

Важливу частину запозиченого словникового складу в НФМАБ займають англіцизми, адже позиції англійської мови у ході міжкультурної та міжнаціональної фахової комунікації є досить сталими, особливо в останні десятиліття. Для виокремлення англіцизмів використано методіку етимологічного аналізу, яка дала результат – 196 термінів НФМАБ походять із англійської мови (7,6%). Зважаючи на значний вплив екстралінгвальних факторів, прогнозовано, що частка запозичень у майбутньому збільшуватиметься. Етимологія наступних термінів НФМАБ представлена у форматі англійської мови: *das Layout* «макет», *das College* «коледж», *das Cottage* «дача, котедж», *CAD – Computer Aided Design* «система автоматизованого проектування, САПР», *DIY – Do It Yourself* «Зроби сам» – термін, що позначає формат магазинів і сектор ринку товарів для дому, ремонту й саду)».

Щодо походження 89 лексичних одиниць у терміносистемі НФМАБ можна з упевненістю сказати, що їх було запозичено з італійської мови, зокрема: *der Campanile* «кампаніла, дзвіниця», *der Breccienmarmor* «камінь із уламків мармуру, скріплених будівельним розчином», *die Loggetta* «маленька

лоджія», *die Piazzetta* «п'яццетта, невелика площа». У представленій фаховій мові асимільовано терміни ще двох мов романської групи – іспанської та португальської, проте їхня частка складає тільки 1% всіх запозичених термінів. Серед німецьких термінів фіксуємо 16 термінів іспанського походження, наприклад, *die Alhambra* «альгамбра (палац мавританських правителів біля Гренади)», *der Patio* «внутрішній дворик, відкритий простір всередині будівлі», *der Adobe* «будівельний матеріал з глини та соломи» тощо. Останній термін має арабсько-іспанське походження. Реалії португальської мови закладені в основі 10 термінів НФМАБ, як, наприклад, *die Favela* «фавела – бразильський варіант нетрів», *der Azulejo* «азулежу», *der Trascoro* «хори».

У ході зіставлення запозичених зразків фахової лексики НФМАБ виявлено терміни, походження яких детерміновано семітською групою мов, а саме йдеться про арабську та мертву аккадську мови. Їхнє число у відсотковому співвідношенні складає 1,1% або 28 термінів. Із аккадської мови до словникового складу потрапив лише один термін – *die Zikkurat* «зикурат». Історично це поняття вживалося ще у III ст. до н. е., що вкотре вказує на континуальність існування самого фаху та функціювання профільної мови, яка є засобом репрезентації явищ професійної дійсності. 27 термінів НФМАБ відомі як ті, чий денотат початково було описано в арабській мові, наприклад: *die Moschee* (араб. *masğid*, укр. мечеть), *das Minarett* (араб. *manāra^h*, укр. мінарет), *der Alkoven* (араб. *al-qubba^h*, укр. альков) тощо. За допомогою тюркських мов лексичний склад НФМАБ поповнився ще 7 термінами (0,3% всіх запозичень), на кшталт: *die Türbe* «тюрбе», *die Jurte* «юрта», *der Kiosk* «кіоск» тощо. 6 термінологічних одиниць (0,2% загального складу запозичень) належать до санскриту, проте асимілювалися у НФМАБ, серед них: *die Pagode* «пагода», *der Vimana* «вімана», *der Stupa* «ступа». Якщо крім того взяти нечисленні запозичення та інтернаціоналізми (загалом – 0,4% всіх термінів-запозичень), то мовами-донорами для німецькомовної термінології виступали перська (3 терміни), галльська мови із 3 термінами, російська (2 термінологічні одиниці) і нідерландська (1 термін). Так, фіксуємо, наприклад, наступні

перські слова: *das Serail* «сераль», *die Karawanserail* «караван-сарай» [91, с. 164].

Механізм встановлення специфіки лексичної спряженості або ж індексації рівня інтернаціоналізації представленої термінологічної системи характеризується на матеріалі аналізу фрагменту терміносфери за структурно-етимологічними ознаками її складових. Так, *der Toril* (ісп. *toril*, англ. *toril*) «стійло для биків при амфітеатрі в Римі» представлене в українському еквіваленті у формі багатокomпонентної неінтернаціональної терміносполуки, яка транслює зміст денотата через описовий переклад внутрішнього наповнення, нівелюючи інтернаціональні компоненти у зовнішній оболонці. Розбіжності у номінації поняття у різних фахових мовах не заперечують факту, що описаний термін НФМАБ належить до зони абсолютних інтернаціоналізмів цілої низки мов германської і романської груп.

Якщо трактувати інтернаціоналізми за відповідністю зовнішньої і внутрішньої форм, як це пропонує З. Куделько [65, с. 98-104], то можна наприклад, виокремити термін *das Kapitell*, який сягає своїми коренями, як і більшість запозичень, в архітектурну традицію античного світу, і був запозичений в інші фахові мови саме з латинської мови (пор. лат. *capitellum*, іт. *capitello*, англ. *capital*, порт. *capitel*, чес. *kapitála*). Хоча етимологічним джерелом терміна-відповідника *капітель* в українській фаховій мові вважають латинську мову, проте є припущення, що термін потрапив до вжитку через посередництво німецької мови. Ми відносимо згадану термінологічну одиницю до категорії інтернаціоналізмів за внутрішньою формою та частково в плані зовнішньої оболонки. Іншим прикладом терміну-інтернаціоналізму за внутрішніми і частково зовнішніми ознаками слід вважати лексему грецького походження *der Systylos* «будівля, інтерколумнії якої дорівнюють двом діаметрам нижнього розрізу колони», пор. грец. *συστύλος*, лат. *systylos*, англ. *systyle*. Вираження і функціонування абсолютних інтернаціоналізмів у терміносфері НФМАБ можна прослідкувати за допомогою наступних прикладів: нім. *das Ornament*, англ. *ornament*, нор. *ornament*, укр. *орнамент*;

нім. *der Asphalt*, фр. *asphalte*, англ. *asphalt*, укр. *асфальт*.

Наступна категорія лексики часто позначається у наукових студіях як псевдоінтернаціоналізми (інша назва – інтернаціоналізовані терміни за внутрішньою формою). До них відносимо нім. *der Leistungsumfang*, англ. *scope of services*, фр. *étendue des services*, укр. *обсяг послуг, що надаються*; нім. *der Lüftungskasten*, англ. *ventilation box*, фр. *boîte de ventilation*, іт. *scatola di ventilazione*, укр. *вентиляційний короб*. Частково інтернаціоналізована лексика представлена у випадку відповідності лексем за зовнішньою формою, як-от: нім. *organische Zuschlagstoffe*, англ. *organic additives*, фр. *additifs organiques*, пол. *dodatki organiczne*, укр. *органічні заповнювачі*. У запропонованому прикладі компонент *organisch* належить до часткових термінів-інтернаціоналізмів за зовнішньою формою, тоді як *Zuschlagstoffe* «заповнювачі» є квазіінтернаціоналізмом. У рамках цього класу запозичених термінів НФМАБ виокремлюють також гібридні терміни і терміносполуки, тобто складені слова (композиції та юстапозиції), які транслюють елементи одразу декількох незалежних утворень різних фахових мов [164, с. 133-134], наприклад, *die Dachkonstruktion*, укр. *конструкція даху*, англ. *roof construction*, іт. *costruzione del tetto*, фр. *construction de toit*. Етимологічний аналіз показав, що *das Dach* «дах» походить з днв. *dah* «кінець покрівлі», а *die Konstruktion* «конструкція» – з лат. *constructio*. Генетичний аспект терміна визначається за джерелом походження ядерного компонента гібридного терміна-композиції, проте кінцеве співвіднесення з мовою здійснюється з урахуванням мовного ґрунту, на якому виникла нова термінологічна одиниця, що поєднує запозичені іншомовні складники й автохтонні словотвірні засоби.

Інтернаціональних ознак набув і такий термін як нім. *das Parkett*, англ. *parquet*, фр. *parquet*, ісп. *parqué*, пол. *parkiet*, укр. *паркет*. Генетичним джерелом терміна *die Polymere* «полімери» визначають грецьку мову, адже саме з грецької мови *πολύ-* «багато» і *μέρος* «частина» шведський хімік Є. Я. Берцеліус вперше ввів це поняття в науку у 1830 р., але саме німецька мова стала мовою-донором, зокрема, і для українського еквівалента (англ. *polymers*,

фр. *polymères*, пол. *polimery*) [189]. Така ж ситуація і з вже згаданим терміном німецького походження *das Dach*, що спочатку асимілювався у польській мові (пор. *dach*), а пізніше став вживатися у професійній сфері української та білоруської мов (пор. *дах*). Цікавою є історія запозичення автохтонного терміна німецької термінології *die Farbe*, що походить з двн. *farawa*. У чеській і польській мовах ця лексична одиниця була втілена у схожих за зовнішньою формою термінах (чес. *barva*, пол. *barwa*), однак в українській мові з'явилися одразу два терміни, генетичним джерелом яких є один і той же термін НФМАБ (пор. укр. *барва* та *фарба*). Перший термін запозичено через посередництво польської фахової мови, другий ввійшов до професійного вжитку одразу з німецької мови. Посередництво німецької мови простежується і в етимології українського терміна *гінс*, який було через посередництво німецької мови *der Gips* запозичено із латинської мови *gypsum* (пол. *gips*, чес. *gips*, болг. *gunc*) [91, с. 165].

Аналіз процесу інтернаціоналізації терміну НФМАБ *der Platz* встановив, що його першоджерелом була латинська мова (пор. лат. *plātēa*). Пізніше термін запозичено до французької мови (*place*), звідки він потрапив до англійської (*place*), а згодом і до німецької. У латинській мові лексема мала значення місця чи відкритого простору. Коли термін було запозичено з німецької мови до української, змінилася його дефініція: 1) велике незабудоване місце в населеному пункті [189]; 2) великий рівний майданчик на території військової частини [91]. Цікаво, що в традиційному вжитку місцевих жителів Буковини та Галичини унаслідок феномену мовної інтерференції у період 1849-1918 рр. можна часто зустріти це слово у його значенні, яке закладено в основу дефініції поняття НФМАБ (*пляц*). Крім того, у діалектах української мови (насамперед, у галицьких діалектах) збереглися й досі вживаються такі слова як: *васервага* (рівень, нім. *die Wasserwaage*), *блат* або *блят* (верхня частина плити, нім. *das Blatt*), *гемблювати* (стругати рубанком, нім. *hebeln*), *запуцовувати* (обробляти поверхню розчином з високою концентрацією цементу, нім. *putzen*), *тафлі* (плита, нім. *die Tafel*) тощо [190].

Ступінь інтернаціоналізації пластів лексики у терміносистемі НФМАБ характеризується так:

- 1) 211 термінів НФМАБ представлені у категорії *абсолютні інтернаціоналізми*;
- 2) 408 термінологічних одиниць відносимо до *квазіінтернаціоналізмів*;
- 3) неінтернаціоналізована лексика НФМАБ (передача денотату здійснюється через описовий переклад; в інших мовах вживаються терміни-інтернаціоналізми) охоплює 83 терміни;
- 4) неінтернаціоналізовані терміни НФМАБ, в яких запозичена лише зовнішня оболонка, а внутрішня форма не враховується, складають 18 термінологічних одиниць;
- 5) частковими інтернаціоналізмами є 296 термінів;
- 6) описові терміносполуки з інтернаціональним складником акумулюють 78 терміносполук;
- 7) 1433 терміни НФМАБ є гібридними.

Зазначимо, що особливої уваги потребує неінтернаціоналізована лексика, оскільки серед термінів цієї категорії є так звані *faux amis* або *хибні друзі перекладача*», як-от: нім. *die Bude*, укр. *легка дерев'яна будівля, барак*, а не укр. *буда*, нім. *das Büro*, укр. *контора, канцелярія*, а не укр. *бюро*.

Важливим параметром будь-якої фахової мови є здатність акумулювати мовні ресурси. З цією метою вживають аббревіації та скорочення. Серед запозичених елементів знаходимо такі аббревіатури та скорочення: ANSI (англ. *American National Standards Institut* – американський національний інститут стандартів), *h* (лат. *hora*, нім. *Stunde* – година), OSB (англ. *oriented structural board* – плити OSB), GFRG (англ. *Glass Fiber Reinforced Gypsum* – гіпс, армований скловолокном).

Якщо порівняти співвідношення інтернаціональних та автохтонних елементів у терміносистемі НФМАБ, можна зафіксувати, що частка інтернаціоналізмів складає 8,4%. Часткових інтернаціоналізмів виявлено у межах 11,7%, а 79,9 складників є прикладами неінтернаціоналізмів.

На основі семантичних характеристик термінів НФМАБ, виокремлених у результаті етимологічного аналізу генетичних джерел лексем тематичного словникового складу, стратифікуємо запозичення та інтернаціоналізми за такими системними класами:

- види будівель: *die Alhambra, das Berceaux, das Cottage, das College, das Konvikt, der Stupa, die Orangerie*;
- зони/частини споруди: *die Aedikula, das Aspastikon, der Donjon, das Dormitorium, das Laconicum, das Paradroma*;
- різновиди будівельних матеріалів: *der Ziegel, der Hydraulit, der Beton, der Monolith, der Zement*;
- колірна гама (кольори, їхні поєднання та відтінки): *orange, rosa, beige, terra, lila, umbre*;
- просторово-конфігураційні параметри: *diagonal, radial, vertikal, horizontal, axial, asymmetrisch*;
- позначення архітектурного стилю/напрямку: *der Flamboyant, der Mudejarstil, der Perpendikularstil*;
- назви орнаментів чи орнаментальних прикрас: *das Rocaille, die Fasces, der Mäander, die Guadrone* тощо.

Асиміляцію такої значної кількості запозичених та інтернаціональних елементів у термінологічну сітку НФМАБ можна експлікувати через брак термінологічних відповідників, які достатньо точно описували б нові поняття у фаховій мові перекладу. При цьому, перевага надається не описовому методу дефініції фахового іншомовного поняття, а саме запозиченню. Незважаючи на спроможність запозиченого елемента заповнити *мовні лакуни* у процесі фахової комунікації, тобто перспективу вживання запозичень у мові-акцепторі для передачі реалій відповідної мовної картини світу, часто у фаховій мові наявні паралельно ще й автохтонні елементи. Так, наприклад, просторово-конфігураційні ознаки НФМАБ частіше транслюються через іншомовні запозичення: *perpendikular* (укр. *перпендикулярний*), *vertikal* (укр. *вертикальний*), *die Dimension* (укр. *об'єм, вимір*), хоча у НФМАБ є такі

автохтонні терміни: *lotrecht, senkrecht, der Ausmaß* [91, с. 165]. Закономірно, що асиміляція та адаптація іншомовної лексики у терміносистемі будь-якої фахової мови є тривалим і поступовим процесом, який часто є рушієм появи нових фахових понять і пластів лексики на їхнє позначення. Очевидно, що, потрапляючи до фахової мови, лексична одиниця має підпорядковуватися законам і принципам мови-акцептора, проте, стимулюючи появу нових лексем у фаховій мові, відбувається збагачення загального словникового складу і актуалізація національного колориту.

3.4. Семантичні маркери у термінологічній системі НФМАБ

В останні десятиліття особливе місце у системі термінознавчих вчень займає дослідження семантичних маркерів, тому на цьому етапі варто репрезентувати саме семантичну складову термінів НФМАБ. Для цього необхідно здійснити членування термінополя на менші ділянки та їхні зони, а саме слід виокремити семантичні поля, класи за лексико-семантичними характеристиками, тематичні розряди тощо.

Класифікацією термінів за семантичними класами займався, зокрема, В.В. Левицький. Лінгвіст виокремив наступні критерії оцінки: типи відношень, опозиції – матеріальність / нематеріальність, дискретний / недискретний характер, обсяг, місце та тип розміщення, встановлення відношень на базі мікросистеми фахової мови та конфігураційні особливості самої мікросистеми [67]. Щоб систематизувати терміни НФМАБ за лексико-семантичними розрядами, враховуємо спільність у наборі ідентифікаційних сем, регламентацію внутрішньомовної та позамовної обумовленості, багатовекторність у типології відношень між усіма складниками термінологічного поля. Перевага надається впорядкуванню фахово-орієнтованих денотатів як елементів лексико-семантичного класу у форматі перерахування. Не викликає сумніву констатація різнотипних відношень між сукупністю елементів терміносистеми, а саме – включень або ж перетину тощо [67]. У результаті, спільні значеннєві показники є

об'єднуючою ланкою відповідної групи. Згідно з цими критеріями кожне слово відіграє роль складника однієї семантичної цілісності.

Відповідно до класифікації О.П. Корнієнко, терміни архітектури визначаються за наступними підсистемами: типи будівель/споруд, (елементи) конструкції споруд, структурно-монтажні деталі будівлі, секції/зони будівлі, ключові поняття будівництва, інженерно-технічне забезпечення споруд (за цит. [24]). В. Хагеман надає у своєму словнику „*Fachwörterbuch Architektur und Bauwesen*” вичерпну інформацію щодо напрямів архітектури та будівництва, які крім позначень основних й допоміжних будівельно-монтажних робіт містять такі гілки, як містобудування та регіональне планування, архітектурне проєктування споруд, геодезичні роботи, гідротехнічне будівництво (зокрема, будівництво мостів), енергоефективність та енергозбереження будівель [205, с. 8]. У дослідженнях практиків галузі найбільш комплексним видається нам поділ усіх складових фахового лексикону на наступні розряди:

1) за стилістично-типологічними особливостями архітектури (течії та стилі): *der Perückenstil* «стиль рококо в Німеччині у другій половині XVIII ст.», *der Piasten-Stil* «стиль П'ястів», *die Platereske* «платереск», *der Regence-Stil* «стиль Режанс», *das Rokoko* «рококо», *der Barockstil* «бароко», *der Tudorstil* «стиль Тюдор»;

2) громадські будинки і споруди: *der Flughafen* «аеропорт», *das Ausstellungsgebäude* «виставкова будівля», *das Gefängnis* «в'язниця», *das Rathaus* «ратуша», *das Gotteshaus* «церква», *das Institutsgebäude* «будівля інституту»;

3) виробничі будівлі і промислові споруди: *das Projektierungsbüro* «проєктна майстерня», *die Werkstatt* «майстерня», *das Brennstofflager* «склад пального», *das Depot* «депо, склад», *der Söller* «альтан», *der Turm* «вежа»;

4) будівлі житлового призначення: *das Heimgebäude* «будівля гуртожитку», *das Kleinwohnungshaus* «будинок з невеликими квартирами», *das Landhaus* «вілла, дача», *der Vierspänner* «будинок із чотириквартирними секціями»;

5) спортивні/фізкультурно-оздоровчі будівлі: *die Sportanlage* «спортивна споруда», *der Geräteabstellraum* «комора для спортивного інвентарю», *das Fußballfeld* «футбольне поле», *der Volleyballplatz* «волейбольний майданчик» тощо [194].

Ми здійснили аналіз термінологіки архітектури та будівництва на матеріалі розробленого нами НУТСАБ, проєкту НУСТТАБ й фахових текстів лінгвістичного корпусу за профілем «Архітектура та будівництво» (статей у фахових виданнях, текстів презентацій, інструкцій щодо вивчення фаху, монографій, рекомендацій з розподілу ділянки роботи і т. д.). Це дозволило нам уточнити розподіл термінів НФМАБ згідно з такими лексико-семантичними класами:

1) види будівель та споруд: *das Wohngebäude* «житлова споруда», *öffentliche Einrichtung* «громадська споруда», *der Hochbau* «надземна споруда», *die Tiefbauanlage* «підземна споруда»;

2) функційне забезпечення будівель: *der Aufenthaltsraum* «рекреаційне приміщення, зала очікування», *das Parlour* «приймальня», *die Badeanstalt* «басейн, купальня», *das Freilichtschwimmbassin* «відкритий басейн для плавання»;

3) різновиди будівель відповідно до їхньої форми: *das Kubushaus* «будинок кубічної форми», *die Pyramide* «піраміда», *der Rechteckbau* «будівля прямокутної форми»;

4) частини чи зони будівлі: *der Keller* «підвал», *der Dachboden* «горище», *das Dachgeschoss* «мансарда», *der Balkon* «балкон», *der Flur* «коридор», *das Regendach* «навіс», *die Fassade* «фасад», *der Wandblock* «блок стіновий»;

5) будівельні матеріали й вироби природного чи штучного походження: *der Beton* «бетон», *der Ziegel* «цегла», *der Lehm* «запісочена глина», *die Marmorkörnung* «мармурова крихта», *das Holz* «дерево», *das Glas* «скло»;

6) види дахових систем: *abgewalmt* ~ «двосхилий дах із зрізаними кутами на торцях», *ausgebautes* ~ «дах із мансардою», *einhängiges* ~ «односхилий дах», *flaches* ~ «плоский дах», *französisches* ~ «мансардний дах»,

geschweiftes ~ «зігнутий дах», *holländisches* ~ «вальмовий дах», *überhängendes* ~ «консольний дах», *überstehendes* ~ «звисаючий дах», *zweihängiges Dach* «двосхилий дах»;

7) типи конструкцій: *monolithische Konstruktion* «монолітна конструкція», *dünnwandige Konstruktion* «тонкостінна конструкція», *der Massivbau* «масивна конструкція», *das Leitergerüst* «драбинне риштування», *die Deckenkonstruktion* «стельова конструкція»;

8) види сходових систем: *eiserne* ~ «сталеві сходи», *freitragende* ~ «висячі сходи», *gebrochene* ~ «сходи із майданчиками між маршами», *gemauerte* ~ «сходи з кам'яного мурування», *gemischte* ~ «сходи із прямими чи забіжними сходами», *gerade* ~ «прямі сходи», *geradläufige* ~ «сходи з прямим маршем», *gewendelte* ~ «сходи із забіжними сходами», *innere* ~ «внутрішні сходи», *mehrmarmige* ~ «багатомаршеві сходи», *die Kellertreppe* «підвальні сходи», *die Geschoßtreppe* «сходи міжповерхового призначення»;

9) типи віконних систем: *aufklappbares* ~ «відкидне вікно», *blindes* ~ «фальш-вікно», *dreiteiliges* ~ «тристулкове вікно», *einfaches* ~ «одинарне вікно», *einflügeliges* ~ «одностулкове вікно», *kurvig begrenztes* ~ «вікно із криволінійним верхом», *das Schiebefenster* «розсувне вікно», *das Kuppelfenster* «вікно у куполі»;

10) назва стадії чи процесу виробничо-технічного циклу: *die Trennwandverkleidung* «облицювання перегородки», *der Spritzauftrag* «нанесення покриття напиленням», *die Schnittarbeit* «робота по різанню», *die Parkettarbeiten* «паркетуюкладальні роботи», *die Altbauerneuerung* «реставрація старих будівель»;

11) види оздоблювальних елементів (декору): *die Decklagen* «верхній облицювальний шар», *flächiges Bekleidungselement* «елемент плаского покриття», *das Ausbaufertigteil* «оздоблювальна деталь», *die Arabeske* «арабеска», *der Aaskopf* «орнамент у вигляді черепа бика»;

12) назви ліній і позначень у кресленнях: *die Bauflucht* «червона лінія», *die Kämpferlinie* «лінія прилягання п'яти склепіння до опори», *die Ringlinie*

«кінцева лінія», *die Scheitellinie* «лінія замка або ключа».

У морфологічному плані вивчено 284 прикметники й 226 дієприкметників НФМАБ, які ми розподілили за спільністю семантичного ядра на наступні лексико-семантичні підкласи:

1. Позначення категорій колірного простору (кольорів, їхніх поєднань і відтінків): *weiß* «білий», *braun* «коричневий», *schwarz* «чорний», *blau* «синій», *azurblau* «лазурний». Назви основних складових колірної гами є, зазвичай, непохідними, тоді як колірні відтінки сконструйовані за численними словотвірними моделями, як, наприклад:

а) із додаванням суфікса *lich-*: *schwärzlich* «чорнуватий», *rötlich* «червонуватий», *bläulich* «синюватий»; чи компонента *hell-* «світло-»: *hellrot* «світло-червоний», *hellgrau* «світло-сірий», *hellgrün* «салатовий, світло-зелений»; *dunkel-* «темно-»: *dunkelrot* «темно-червоний», *dunkelgrau* «темно-сірий», *dunkelgrün* «темно-зелений»;

б) *braun wie Schokolade* «коричневий як шоколад» → *schokoladenbraun* «колір шоколаду», *gelb wie Zitrone* «жовтий як лимон» → *zitronengelb* «лимонний», *rot wie Ziegel* «червоний як цегла» → *ziegelrot* «цегляно-червоний», *weiß wie Creme* «білий як крем» → *cremeweiß* «кремовий»;

в) іменник → прикметник: *die Olive* «оливка» – *oliv* «оливковий», *der Anthrazit* «антрацит» – *anthrazit* «антрацитовий», *der Bordeaux* «Бордо» – *bordeaux* «бордовий».

Чимала кількість номінацій на позначення колірної гами у НФМАБ є за генезисом запозиченнями з англійської, французької, латинської і навіть перської мов: *frais, fraise* (фр. *fraise*, укр. *суничний*), *violett* (фр. *violet*, *фіолетовий*), *beige* (фр. *beige*, укр. *бежевий*), *rosa* (лат. *rosa*, *рожевий*), *taupe* (лат., фр. *taupe*, укр. *сіро-коричневий, мишачий*), *kaki* або *khaki* (перс. *khākī*, англ. *khaki*). Процесу інтернаціоналізації піддавалися, зокрема, такі колірні позначення, генетичним джерелом яких є переважно латинська мова: *pistazie* (перс. *pista*^h, лат. *pistacia*, укр. *фісташкового кольору*), *indigo* (ісп. *índigo*, гр. *Indikón*, укр. *індиго*), *purpur* (лат. *purpura*, гр. *porphýra*, укр. *пурпуровий*).

2. Особливості архітектурних форм та види поверхонь: *rechteckig* «прямокутний», *rund* «круглий», *oval* «овальний», *dreieckig* «трикутний», *zylindrisch* «циліндричний», *spitz* «гострий», *kubisch* «кубічний». Лексеми цієї групи досить часто утворені через словоскладання та деривацію, на кшталт, *halbkugelförmig* «напівсферичний», *quadratisch* «квадратний», *elliptisch* «еліптичний».

3. Особливості просторового розміщення архітектурних об'єктів: *waagerecht* або *horizontal* «горизонтальний», *senkrecht* чи *vertikal* «вертикальний», *symmetrisch* «симетричний», *diagonal* «діагональний», *linear* «лінійний». Крім згаданих прикладів, у цій групі репрезентовано також й іншу інтернаціональну фахову лексику (із суфіксальними похідними на суфікс *-al*): *radial* «радіальний», *axial* «аксіальний», *zentral* «центральний».

4. Позначення фізико-технічних характеристик й експлуатаційних критеріїв будівельних матеріалів: *hagelsicher* «стійкий до ударів граду», *feuerhemmend* «вогнестійкий», *porös* «пористий», *glatt* «гладкий», *wasserabstoßend* «гідрофобний», *schallschluckend* «звукопоглинаючий». Для цього розряду НФМАБ характерні складні слова із суфіксами:

-beständig: *hitzebeständig* «термостійкий», *witterungsbeständig* «стійкий до погодних умов», *farbbeständig* «стійкий до вицвітання», *formbeständig* «формостійкий»;

-fest: *frostfest* «морозостійкий», *kältefest* «холодостійкий», *feuerfest* «вогнетривкий», *standfest* «стійкий»;

-dicht: *staubdicht* «пилонепроникний», *winddicht* «вітронепроникний», *wasserdicht* «водонепроникний»;

-fähig: *widerstandsfähig* «стійкий», *saugfähig* «абсорбуючий», *aufnahmefähig* «здатний до поглинання», *polierfähig* «полірований» тощо.

5. Оцінна лексика та вербалізація вражень: *hochwertig* «високоякісний», *modern* «сучасний», *nachhaltig* «екологічний», *gelingen* «вдалий», *veraltet* «застарілий», *unästhetisch* «неестетичний». Термінолексика інтернаціонального характеру у НФМАБ представлена, насамперед, завдяки

суфіксальним дериватам на матеріалі грецьких чи латинських або греко-латинських коренів. Серед них:

-al: *diagonal* «діагональний», *rational* «раціональний», *minimal* «мінімальний», *maximal* «максимальний»;

-iv: *produktiv* «продуктивний», *repräsentativ* «репрезентативний», *innovativ* «інноваційний», *kreativ* «креативний», *effektiv* «ефективний», *massiv* «масивний»;

-ant: *relevant* «важливий, релевантний», *signifikant* «значний», *elegant* «елегантний», *dominant* «домінуючий»;

-ent: *effizient* «ефективний», *immanent* «іманентний», *konsistent* «послідовний, міцний», *prävalent* «переважаючий», *transparent* «прозорий», *transzendent* «трансцендентний», *resistent* «стійкий» тощо.

Інтернаціональною термінологічною лексикою є низка непохідних термінів-прикметників НФМАБ, що виражають оцінку і зводяться до коренів латинського походження: *expressiv* «експресивний», *solide* «міцний», *komplex* «комплексний», *extrem* «граничний».

Серед проаналізованих термінів ми знайшли 850 дієслів, які вербалізують професійну діяльність архітекторів, будівельників. Акціональні лексичні одиниці поширені у контексті архітектурної діяльності на кожному з етапів виробничо-технічного циклу: у процесі планувальних робіт, оголошення тендеру, обговорення проєкту, отримання дозволу на ведення будівельно-монтажних робіт, ведення будівельної документації і безпосередньої управлінської діяльності у ході будівництва тощо. Терміни такого роду репрезентують архітектурну діяльність у формі дієслів й віддієслівних іменників (тобто, позначають діючу особу-суб'єкт комунікації, процес та результати фахових дій). Найпоширенішими схемами утворення іменників від дієслів є: *fertigen* «виготовляти» – *die Fertigung* «виготовлення, виробництво», *tapezieren* «оклеювати шпалерами» – *die Tapezierung* «оклеювання шпалерами», *der Tapezierer* «шпалерник», *ausstanzen* «пробивати отвори» – *das Ausstanzen* «пробиття отворів», *die Ausstanzung* «отвір», *erhärten*

«твердіти, затвердіти» – *das Erhärten* «твердіння, тверднення, затвердіння», *die Erhärtung* «твердіння, затвердіння», *sich dehnen* «розтягуватися, подовжуватися» – *die Dehnung* (поздовжня деформація) тощо. Як і в інших лексико-семантичних групах, у цьому підкласі термінів НФМАБ наявні інтернаціоналізми: *präsentieren* «презентувати», *organisieren* «організовувати», *koordinieren* «координувати», *realisieren* «реалізувати», *modernisieren* «модернізувати», *digitalisieren* «оцифровувати», *modifizieren* «модифікувати» тощо. Фахові тексти НФМАБ можуть містити, до того ж, назви архітектурних стилів, напрямів чи реалії (зокрема, імена архітекторів чи відомих споруд).

Висновки до розділу 3

Із опрацьованого нами термінологічного складу НФМАБ, отриманого у результаті вибірки із НУТСАБ (загальний обсяг – 6108 термінів і терміносполук) та проєкту НУСТТАБ (загальний обсяг – 40000 термінів і терміносполук), складено каталог морфологічних категорій НФМАБ, де 34309 термінів – це іменники, 850 – дієслова, 284 – прикметники, 226 – дієприкметники, 18 – одиниці інших частин мови (прийменники та прислівники представлені у терміносистемі спорадично). Зафіксовано 4313 термінологічних об'єднань. Число терміносполук вказує на схильність галузевої термінології до імплементації аналітичних конструкцій у цій царині професійної комунікації.

Для терміносфери НФМАБ характерна складна багаторівнева ієрархічна структура із властивими їй системними класифікаційними відношеннями та взаємодією відповідних ланок. На вершині логіко-понятійної матриці НФМАБ перебуває базове поняття всієї галузі знань – термін *die Architektur* (архітектура). Поняття є ядром термінологічного гнізда із 16 термінологічними складниками. Зміст цього поняття розкриває потенціал галузі як міждисциплінарної ланки науки та техніки й об'єднує навколо себе 12 лексико-семантичних категорій, а саме: види будівель, функції споруд,

різновиди будівель за їхньою формою, зонування будівлі, будівельні матеріали/вироби природного або штучного походження, види дахових систем, типи конструкцій, види сходів, типи вікон, стадії чи процес будівельного виробничо-технічного циклу, види декору, лінії і позначення у кресленнях.

Численні відношення всередині термінологічної системи НФМАБ моделюються, наприклад, у форматі абстрактних і партитивних мікросистем. Абстрактні системи ідентифікуються через родо-видові зв'язки (інша назва – гіперо-гіпонімічні відношення). Класичним прикладом абстрактних підсистем у НФМАБ є категоризація будівель або ж будівельних матеріалів. Індикатором партитивних мікросистем є аналіз цілого як множини структурних чи функційних елементів (наприклад, будівлі).

Семантичні властивості, які є способом репрезентації інтенціоналу термінів, виступають часто класифікаційними ознаками типу зв'язку у мережі ієрархії НФМАБ. Вони уможливають стратифікацію термінолексики за групами. Наприклад, за характером конструкційних або функційних складників споруди можливий розподіл термінів за формою/видом, типом конструктивних елементів, будівельним матеріалом, особливостями розміщення тощо. Виявлено такі логіко-семантичні відношення, що є найчастотнішими у структурі НФМАБ: меронімічні (*B – складова A*), таксономічні (*A – родово до B*), синонімічні (*A є синонімом до B*), дисциплінарні відношення (*A – об'єкт вивчення B*), дивись (*A містить вказівку на B*) (загалом – 24 типи). Етап реконструкції загальної мережі логіко-семантичних реляцій виявив 47863 системних об'єднань.

Стан термінологічної системи НФМАБ оцінено також з позицій термінологічних гнізд (словотвірних і словосполучних). Підтверджено наявність 858 термінів-домінантів, які є ядром термінологічних гнізд. Терміни-домінанти об'єднують 63,1% (25 240 термінологічних одиниць НФМАБ). Найбільш продуктивне гніздо вміщує 108 термінів.

На основі аналізу фактичного матеріалу НФМАБ виокремлено 6405 синонімічних класифікаційних відношень, які складають 13,4% всіх ідентифікованих ієрархічних відношень. Синонімічними зв'язками

сполучаються терміни і терміносполуки 1598 синонімічних гнізд. Частотний потенціал одиниць синонімічних рядів НФМАБ розподілився згідно з авторською класифікацією у такий спосіб: 572 термінологічні одиниці належать до гіпернизькочастотної лексики, 682 терміни формують групу низькочастотної лексики, 1716 термінів відповідають середньочастотній лексиці, 504 синонімічні терміни групуються навколо високочастотної категорії термінологічних одиниць, лише 42 терміносполучення верифіковано у групі гіпервисокочастотної лексики. Ранжування частотних показників реалізувалося на матеріалі 3516 термінів-синонімів.

Закономірним є факт появи пласта синонімічних термінів у термінології НФМАБ через вплив наступних екстралінгвальних й лінгвальних факторів:

- 1) значна кількість номінаційних запитів унаслідок інтенсифікації процесів діджиталізації, автоматизації і глобалізації всіх гілок науки й техніки, у результаті чого спостерігається навантаження на систему термінологічних номінацій, що має кодифікувати нові фахові поняття якнайточніше;
- 2) нестача номенклатурного стандарту термінів і термінологічних сполучень;
- 3) паралельне вживання термінолексики з різним етимологічним підґрунтям (автохтонної, інтернаціональної чи запозиченої);
- 4) націленість на економію мовних ресурсів за умови концентрації максимального обсягу фахової інформації;
- 5) розбіжності у номінаціях фахового поняття НФМАБ різними дослідницькими школами або інституціями;
- 6) наявність у фаховій мові як застарілих термінів, так і неологізмів, не усталених у вживанні під час фахової комунікації;
- 7) активізація міграційних процесів, які є рушієм обміну професійним досвідом чи ретрансляції міжнаціональної й міжкультурної інформації.

Полісемічні процеси виявляються у 1343 термінів, що складає 3,8% усіх термінів представленого термінологічного реєстру. Коефіцієнт полісемантичності описаної терміносфери є незначним, де $K=2,42$.

Превалюючою є зона активних полісемічних відношень (кількість семантичних складників 972 термінів-полісемантів дорівнює двом позиціям, 372 терміни мають від трьох до п'яти значень). Підтверджено наявність у терміносистемі НФМАБ всіх трьох типів полісемічних процесів, а саме: внутрішньо-, між- та зовнішньосистемної полісемії. Найтиповішими чинниками утворення полісемічних відношень у НФМАБ вважаємо метафоричне перенесення з урахуванням подібності чи функційного забезпечення або метонімічні моделі. Категоріями метонімічних моделей полісемантів НФМАБ визначаємо: *дія – процес – результат, кінцева стадія/етап – результат, процес – результат, тип будівельного матеріалу – конструкція, частина або структурний елемент – ціле, характеристика – об'єкт, власна назва (прізвище архітектора/засновника) – архітектурний об'єкт* тощо.

Продуктивність антонімічних відношень у терміносфері НФМАБ відображена у 158 антонімічних парах або тріадах або 0,8% всіх досліджених термінів, які формують мережу із 263 антонімічних відношень. Терміносистема НФМАБ володіє всіма можливими категоріями термінів-антонімів, а тому виокремлюємо антонімічні сполучення за планом вираження, потенціалом поняттєво-семантичного шаблону вираження понять галузі, залежністю від контексту у фаховому тексті НФМАБ. За планом вираження виділено антонімічні терміни НФМАБ двох груп: однослівні терміни (загалом 107 антонімічних об'єднань, утворені із однослівних структур) та терміносполуки загальним обсягом 51 антонімічний ряд. Серед однослівних термінів можлива диференціація ще й композитів та юкстапозитів. За семантичним потенціалом виокремлено такі категорії термінів-антонімів цієї галузі: контрарні, контрадикторні, комплементарні і векторні антоніми. Антонімія властива не лише термінам НФМАБ, але й скороченням та аббревіаціям.

Число термінів, належність яких визначається місцем в омонімічних парах чи рядах, складає лише 133 терміни НФМАБ. 103 омонімічні терміни

мають по два значення, з трьома значеннями ідентифіковано 20 термінів-омонімів, 7 термінів володіють чотирма позиціями значень та 2 терміни вирізняються шістьма значеннями. Морфологічний склад термінів-омонімів визначається у 95% випадків іменниками (126 термінологічних одиниць). 5% термінів-омонімів НФМАБ є дієсловами (7 дієслів). Саме тому морфологічною домінантною категорією в омонімічних процесах є іменники. У галузевій термінології знайдено 91 абсолютних і 35 неповних термінів-омонімів. Група неповних термінологічних омонімів складається з 34 іменників із двома родами й одного іменникового омоніма з трьома родами. Семантичний критерій дозволив стратифікувати 63 пари моносемантичних термінів-омонімів, 25 омопар із одним однозначним складником, іншим – полісемантичним, 15 омонімічних термінологічних пар є полісемантичними.

Етимологічний аналіз генетичних показників термінів й терміносполук НФМАБ показав, що 2527 одиниць мають своїм джерелом відмінну від німецької фахову мову. Такі одиниці мають інтернаціональну чи запозичену основу, тобто асиміляція 6,3% фахово-орієнтованих понять НФМАБ брала початок з класичних мов, а саме грецької і латини, а також до цього додавалися терміни із романських, германських, семітських, слов'янських і навіть індоарійських фахових мов. 1857 термінів походять із грецької чи латинської мов (73,5% всіх запозичень). Категорія запозичених та інтернаціоналізованих термінологічних пластів НФМАБ охоплює 211 абсолютних інтернаціоналізмів, 408 квазіінтернаціоналізмів, 83 неінтернаціоналізовані лексеми (в одній з мов трансляція денотата відбувається за рахунок описового перекладу, в інших – інтернаціоналізованого терміна), 18 неінтернаціоналізованих термінів із запозиченою лише зовнішньою формою, 296 часткових інтернаціоналізмів, 78 описових терміносполук із інтернаціональним компонентом, 1433 гібридних термінів. Ступінь інтернаціоналізації термінологічного складу НФМАБ фіксується у кількісному співвідношенні 8,4% термінів. 11,7% всіх термінів є частковими інтернаціоналізмами, а 79,9% термінів належать до автохтонної лексики.

У терміносистемі НФМАБ окреслено семантичні маркери, на основі яких виокремлено такі лексико-семантичні розряди прикметників і дієприкметників: позначення параметрів колірного простору, особливості архітектурних форм і формату поверхонь, особливості просторового розміщення об'єктів архітектурної дійсності, фізико-технічні характеристики й експлуатаційні критерії будівельних матеріалів, оцінну термінологічну лексику.

Результати, представлені у розділі 3, опубліковано у наукових працях автора [95, 96, 97, 98, 103].

РОЗДІЛ 4

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НА ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ НФМАБ

Рецепція науково-технічної мови значно ускладнена порівняно з усвідомленням ролі мови повсякденного вжитку, що відображається, наприклад, в усталеності вживання поняття *Fachdeutsch* (мова за професійним спрямування чи фахова мова). Вчені-філологи традиційно сходяться на думці, що попри схожість зі структурою загальнонаціональної мови, наявна низка аспектів в лексичному та синтаксичному плані, які профільно вирізняють, детермінують і окреслюють фахову мову порівняно з літературною мовою [171, с. 86; 134, с. 56]. Однак для виокремлення структурно-синтаксичних властивостей фахових текстів все ще бракує статистично значущих даних, взятих з корпусу зразків текстів реального процесу фахової комунікації. Частково це спричинено браком фіксованих меж між фаховою мовою і мовою повсякденного вжитку.

Специфіка фахової мови полягає в особливостях вибору, способі і частотності вживання відповідних мовних засобів у контрасті до мови повсякденного вжитку [137; 159]. Не слід розглядати літературну мову і фахову мову як дві окремі системи, тому обсяг досліджуваного матеріалу корпусів НФМАБ не є вичерпним. На основі методів і технік корпусної лінгвістики технічно можливим є обрахунок лексичних і граматичних ознак, які автоматично присвоюються відповідним термінам.

Цей розділ присвячено трактуванню функційного аспекту термінів НФМАБ, а тому фахову мову НФМАБ ми розглядаємо як мову, що слугує засобом реалізації конкретних комунікативних цілей. Ця аксіома значно спрощує встановлення кількісного обмеження для фахових текстів НФМАБ. Такий емпіричний базис стане невід'ємною частиною подальших досліджень, насамперед, у дидактиці професійно-орієнтованого заняття з німецької мови чи допоможе у створенні і розробці навчальних підручників, посібників та матеріалів

для викладання НФМАБ.

4.1. Класифікаційна сітка фахових текстів НФМАБ

Реалії професійного повсякдення архітекторів актуалізують зміст фахового тексту, який використовується не лише у навчальних цілях, а й у професії як репродукції архітектурної концепції. Метою такої репродукції є доповнення ескізів і креслень та акумуляція у термінологічній оболонці всього арсеналу, який не можна транслювати через візуальну картину. Крім того, текст здатний передати ідеї й архітектурні рішення в оформленні будівель та споруд і відтворити основну інформацію. Фаховий текст є ключовою ланкою креслення, навіть якщо він не знаходить своєї реалізації у писемній формі.

Очевидно, що професію архітектора визначає щось значно більше ніж конструювання моделей, зіставлення візуалізацій і креслення планів. Ідеї креслень і закладені в основі концепції оформлення інтер'єру чи екстер'єру повинні бути озвучені так, щоб їхня реалізація в моделях та проєктах відповідала початковому задуму. Цим і вирізняється особливий фрагмент дійсності, акумульований в архітектурі, що у ході зображення ідей проєкту – картинка і слово – нерозривно поєднані один з одним.

Специфіку кодифікації фахових понять НФМАБ у тексті слід оцінювати лише на матеріалі різних типів текстів. Відсутність абсолютних критеріїв для сортування фахових текстів підштовхнуло нас до ідеї дослідження не типології текстів, а саме класифікаційної сітки текстів НФМАБ у співвідношенні не тільки з структурою самої мови для спеціальних цілей, а й етапів її становлення і розвитку. Для цього потрібно розуміти, які ознаки сприяють перетворенню тексту у фаховий текст НФМАБ. Л. Гоффманн називає фаховим текстом «інструментом» або «результатом» фахово-орієнтованого комунікативного процесу. Р. Глезер присвоює тексту функцію щодо забезпечення «однозначної, ефективної і ситуативно-адекватної комунікації про фахові предмети» [160, с. 3]. Об'єктом уваги лінгвістів є стиль фахових текстів, характеристиками якого є експліцитність, лаконічність,

точність, об'єктивність, анонімність, доцільність, диференціація і економія мовних ресурсів [160, с. 3].

Створення класифікаційної сітки НФМАБ базувалося на врахуванні низки лінгвальних та екстралінгвальних факторів. Так, серед мовних критеріїв, релевантних для виокремлення типів фахових текстів, ми максимально врахували лексичний запас, граматичні норми (як морфологічні, так і синтаксичні), стилістичні особливості суміжних текстових фрагментів. Не оминули увагою і композиційні форми (наприклад, повідомлення на конкретному етапі ведення будівельних робіт, опис технічного устаткування чи ділянки роботи, пояснення технічних затримок чи інструкцію з вивчення фаху тощо). Таким чином, класифікаційна сітка фахових текстів НФМАБ включає наступні шаблони складних фахово-орієнтованих мовних актів:

1) науково-популярні статті (містять інноваційні розробки й ідеї технологічного забезпечення стадій виробничо-технічного циклу);

а) матеріали з історії архітектури (розвідки, що ідентифікують різні періоди та стадії прогресу архітектури як науки та мистецтва);

б) дослідження з будівельної екології (з висвітленням теми впливу будівельних процесів на стан навколишнього середовища);

2) навчальні матеріали за спеціальністю (навчальні підручники, фахові посібники, транскрипції лекцій чи семінарів для студентів факультетів архітектури, будівництва і декоративно-прикладного мистецтва);

3) нормативна документація (стандарти з ведення будівельних робіт, будівельні норми, інструкції тощо);

а) проєктна документація (технічні описи, плани, креслення, 3D-моделі, технічні звіти, експертні висновки);

б) конкурсна документація (матеріали для участі в конкурсах архітектурно-будівельних робіт чи тендерах на ведення будівництва);

4) критичні огляди та рецензії на архітектурні проєкти;

5) біографії відомих архітекторів та спеціалістів галузі.

На перетині з іншими сферами знань варто також орієнтуватися на

фінансову та юридичну документацію у будівельному процесі.

Реалізуючи порівняльні дослідження функціонування лексики НФМАБ на текстовому матеріалі у діяхронії, можна також виокремити типи текстів, які були особливо поширеними в конкретний історичний період. Наприклад, якщо враховувати період з 1596 по 1744 рр., то існував навіть окремий тип текстів – книга з описом колон (нім. *das Säulenbuch*), в якій було представлено суто архітектурні ордери, історію їхнього виникнення, складові і пропорції. Виокремлення такого виду фахового тексту із руслу матеріалів загальної історії архітектури сигналізувало, до того ж, ізольований розвиток цього жанру до XVIII ст. У таких матеріалах вперше переплітався текст та ілюстрації, а також концентрувалася значна частина словникового складу НФМАБ. Поширеними типами фахового тексту цього періоду були також трактати з архітектури цивільних споруд й будівель військового призначення тощо. Цей напрям лінгвістичного дослідження вважаємо особливо перспективним для подальших студій розглянутої фахової мови [219, с. 7].

З погляду екстралінгвальних критеріїв орієнтирами виступають два основні аспекти – класифікуючий і комунікативний. На основі класифікуючого аспекту здійснюється набір текстів за виконуваною текстовою функцією, тому можна інтерпретувати розподіл фахових текстів НФМАБ на декларативні, оціночні, апелятивні й інші тексти. Якщо дотримуватися позамовного фактору, а саме – способу й характеру повідомлення у процесі фахової комунікації, то можна сформувати категорії: 1) усний чи писемний фаховий текст; 2) фаховий монолог, діалог чи полілог; 3) текст у результаті безпосереднього контакту чи контакту в онлайн-форматі (заочного контакту); 4) текст, продюкований комунікантами з однаковим професійним статусом або різними професійними щаблями.

Фаховому тексту НФМАБ, як і більшості технічним текстам, властиве часте вживання екстралінгвальних методів спілкування (інколи з мінімальним вжитком мовних засобів). Наприклад, аналізовані тексти корпусу містять дуже часто ілюстрації, ескізи, будівельні плани, проєкти тощо. Слідом за

Б. Вайденоманном, ми розподіляємо позамовні засоби передачі інформації на інформативні зображення чи рисунки (фото, графічні символи тощо), логічні рисунки (графіки, діаграми) і схематичні зображення (наприклад, схеми креслень, карти, плани будівництва тощо) (цит. за [152, с. 8]). Звернення до екстралінгвальних методів спілкування є невід'ємною частиною не лише навчальних матеріалів для студентів університетів і професійно-технічних коледжів, а й основою професійної комунікації у процесі ведення професійної діяльності архітекторів, будівельників.

Критично важливим є не лише розуміння взаємообумовленості вибору цілі фахового тексту і фіксації його належності до конкретного типу, а й коло адресатів тексту. Саме тому на цьому етапі слід детально охарактеризувати комунікативні інструменти, що стають засобом апеляції до комуніканта.

Попри насиченість зазначеної сфери різноманітними комунікативними інструментами управління, релевантним для нашого дослідження є їхнє групування і виокремлення трьох основних субкатегорій, а саме: 1) у ході фахового монологу (монологічного мовлення); 2) у процесі фахово-орієнтованого діалогу (діалогічного мовлення); 3) процесоорієнтовані інструменти управління фаховою міжкультурною комунікацією [99, с. 167].

Закономірними факторами впливу у відношенні *керівник* (виконроб, архітектор, інженер-конструктор) – *підлеглий* (будівельник, маляр, (ландшафтний) дизайнер тощо), що належить до першого рангу управлінських інструментів, є інформування про факти, відомості, передачу практичного й теоретичного досвіду тощо, розпорядження (наприклад, щодо виконання, змін, невиконання відповідної ділянки будівельно-конструкторських робіт), інструктаж/ознайомлення (щодо послідовності забезпечення реалізації окремих стадій чи всього виробничо-технічного циклу), похвала, фідбек (наприклад, з метою встановити індекс ефективності/неефективності чи труднощів в імплементації способів будівництва, використанні будівельних засобів, введенні інновацій у процес будівництва) тощо. Ці комунікативні управлінські інструменти транслює безпосередньо керівник [99, с. 166].

Управлінські засоби II групи – це градація комунікативних інструментів впливу в професійній ієрархії через розмову із умовою гармонізації частки залученості всіх учасників комунікативної ситуації. Інструменти цієї групи побудовані навколо: 1) ділової бесіди, націленої на узгодження подальших дій у ході виробничо-технічного циклу (у процесі фахової комунікації керівник-менеджер знаходить точки перетину власних цілей та цілей відповідного об'єкта управлінської діяльності – підлеглого); 2) бесіди-атестації працівника і підлеглого (для профільної оцінки дій результатів професійної діяльності всіх зацікавлених сторін); 3) мотиваційної бесіди для стимуляції особистісного фахово-орієнтованого розвитку (проводиться з метою сприяння через комунікативні інструменти розвитку, тренування та удосконалення не тільки фахових знань, вмінь, навичок, компетенцій та компетентностей, а й прогресу у розвитку іншомовної комунікативної компетентності у міжкультурній та міжнародній комунікації з перспективою участі у грантових пропозиціях чи проєктах фахової мобільності); 4) тренінгу-коучингу, в якому роль керівника – бути тренером; 5) ділової бесіди з фінальною критикою, коли здійснюється критичний огляд недоліків чи дефектів у реалізації будівельно-монтажних робіт, обговорення нещасних випадків і їхніх наслідків через недотримання правил експлуатації технічного обладнання тощо. В основі цього типу комунікативних інструментів управління будівельним процесом закладений принцип демократизації ділових відношень *керівник – підлеглий*, тому ми вбачаємо потребу подальших їхніх лінгвістичних студій з позицій трансдисциплінарного підходу на перетині фахової мови архітектури та будівництва – з одного боку, та фахової мови менеджменту – з іншого. Статистично значущим у руслі такого аналізу стане поняття *bottom-up management*, яке допоможе розкрити особливості зворотного зв'язку (англ. *feedback*), наприклад, між *архітектором – виконробом, архітектором – будівельником* [99, с. 167].

Не дивно, що інструменти управління третьої групи націлені на довгострокове налагодження фахової комунікації і включають такі види взаємодії, що відображаються у різних типах фахових текстів: модерацію, командотворчі

процеси (тимбілдинг), впровадження практики конфлікт-менеджменту для оптимізації екстралінгвальних факторів, що позитивно або негативно впливають на процес побудови фахової комунікації, підвищення кваліфікації чи консультації щодо шансів просування кар'єрними сходинками [99, с. 167].

Отже, всі згадані інструменти управління стадіями і фазами виробничо-технічного циклу будівельних робіт реалізуються на матеріалі різних типів фахових текстів, проте їхня стандартизація відбувається в контексті спільної структури і логіко-композиційного порядку побудови текстового зразка, вивченню якого присвячено наступний етап нашої роботи. Для нашого дисертаційного дослідження здійснено вибірку фахових текстів з представлених категорій і утворено лінгвістичний корпус НФМАБ, до якого увійшли фрагменти текстів, що найчастіше перебувають у центрі уваги студентів – майбутніх архітекторів і чинних фахівців галузі: рекомендації щодо вивчення фаху архітектури та будівництва, презентації проєктів, монографії, транскрипції лекцій, семінарів, навчальні підручники за фахом та статті науково-технічного спрямування (див. Підрозділ 4.3).

4.2. Побудова і структурна організація текстів архітектури і будівництва

Традиційно тексти у представленій сфері наукового знання класифікують як науково-технічні тексти. Важливо акцентувати, що фахові тексти НФМАБ є більш комплексними ніж інші тексти, що зумовлено вимогою до підпорядкованості певним профільним критеріям, які співвідносяться з відповідним фахом. Прикладами таких критеріїв є, наприклад, чіткий і послідовний план побудови фахового тексту НФМАБ чи превалювання конкретних синтаксичних і семантичних структур. Вживання типових конструкцій у фахово-орієнтованих текстах найкраще простежується на базі розробленого мовного корпусу, а, отже, аналіз семантичних, синтаксичних, стилістичних параметрів оцінки найефективніше здійснювати у рамках вивчення специфіки архітектурного дискурсу як складової частини

загального науково-технічного дискурсу.

Щоб розібрати структуру фахового тексту НФМАБ, слід розуміти та порівняти особливості тексту, що є носієм фахової інформації галузі, а тому, насамперед, з'ясовуємо специфіку стилістичних маркерів таких текстів. Так, вибір гри слів не є стилістично вдалим рішенням для побудови фахового тексту. Закріпленими практикою фахових мов вважаються особливості змісту, які легко ідентифікувати через фахове висловлювання. При цьому, не виключається індивідуальний стиль подачі задуманої концепції у формі фахового тексту НФМАБ, що вирізняє описаний зразок серед інших текстових уривків. З цією метою, наприклад, вдаються до умисних повторів: «*Vielfalt durch Gebäudetypologien, Vielfalt durch gemischte Bewohnerschaft, Vielfalt durch bunte Fassaden, Vielfalt durch Mischnutzung*» [152, с. 35]. У фахових усних текстах можна також помітити гру опозицій, що відображається у наступних прикладах: «*Dichter Freiraum: Ein großer Park trifft auf private Gärten, großzügige Freiflächen treffen auf zurückgezogene Nischen*» [152, с. 35]; «*Offene Grundrisse fördern die Kommunikation, hingegen bieten geschlossene Räume mehr Privatsphäre*» [238].

Все ж стиль будь-якого типу фахового тексту визначає відповідний фаховий вокабулярій. Перевагою фахових понять є точність, стислість і влучність вербалізації явищ дійсності. Як наслідок, термін декларується як зрозуміла і однозначна одиниця. Ось чому можна побачити у фахових текстах НФМАБ поняття загального плану чи горизонтальної проєкції (нім. *der Grundriss*) та плану або вертикальної проєкції (нім. *der Aufriss*) для балконів, еркерів і кутових павільйонів. Хоча для неспеціаліста галузі може здаватися дивною наявність повторів у плані конкретної понятійності, проте загальновідомим є превалювання термінів в однозначності на відміну від літературної елегантності.

Крім того, фаховий словниковий склад виконує функцію формування соціальної групи. Необхідно розуміти, що не всі комуніканти мають однаковий рівень знань щодо понятійних категорій фаху і способів їхньої

трансляції з боку архітекторів, тому на кожному етапі ведення будівельно-монтажних робіт існує висока ймовірність комунікації швидше з широким колом нефахівців, аніж аудиторією з фаховим бекграундом. Дилема архітектури полягає в тому, що, з одного боку, архітектор мусить володіти фаховою лексикою для можливості точного висловлювання і рецепції комплексності предмета студій, оскільки фахове поняття охоплює інформаційну модель з ядерними та периферійними зонами, що містять основне і додаткове фахове повідомлення. З іншого боку, архітектору слід розуміти, хто є його цільовою аудиторією. Вживаючи надмірну кількість слів професійного жаргону в усній комунікації, складається враження відчуження, технічності та елітарності мовця [152, с. 7].

Головним завдання цього підрозділу наших лінгвістичних пошуків став розбір структури тексту статті фахового видання у сфері архітектури і будівництва. Як і текст будь-якої статті у науково-популярному виданні, у тексті НФМАБ можна виокремити заголовок, підзаголовок, текст, розділений за секціями відповідно до змістового наповнення, ілюстрації тощо. Заголовки статей такого роду бувають трьох типів: заголовок-розповідь, заголовок-риторичне запитання, а також заголовок-спонукання [72]. Уточнення заголовка здійснюється через текст підзаголовка чи резюме як у прикладі статті, взятої з фахового журналу *architektur. Fachmagazin*:

Заголовок: **Leer(n)raum**

Резюме: «*Das Duo Alberto Bottero und Simona Della Rocca vom Turiner BDR bureau hat in Macerata eine neue Vorschule geplant, die auf typologischen Merkmalen und einfachen Konstruktionslösungen basiert. Der Holzbau besteht aus einer Reihe eigenständiger Volumen, die ein großzügiges Satteldach eint. Die interne Verflechtung und die Beziehung zwischen Innen- und Außenraum sollen den Kindern ein offenes Lernumfeld und zahlreiche Möglichkeiten für persönliche Entdeckungen bieten*» [213, с. 52].

Принагідно зазначаємо, що специфіка фаху архітектури і будівництва накладає на реалізацію фахової писемної комунікації певні вимоги. Суттєвих

змін зазнає і структура тексту в електронному виданні фахового журналу, тому виклад основної інформації у тематичних секціях базується на рамкових обмеженнях щодо загального обсягу фахового тексту, пропорційності обсягу обраного текстового матеріалу у співвідношенні із зображенням, оскільки візуальна складова у архітектурі є не менш важливою аніж текст; однорідності в організації текстового фрагменту, характеру рубрикації, порядку подачі матеріалу та інтеграції ескізного планування у текстовий матеріал. Досить поширеною у структурній організації фахового тексту НФМАБ є практика виокремлення додаткового підтексту (анотації, цитат, декодування інформації у формі пояснення), допоміжного або супровідного підтексту (наприклад, посилання чи звернення), вказівок для орієнтації (рубрикації, колонтитулів, змісту) тощо. До цього додається науковий апарат фахового видання з використанням приміток, виносок, індексів, глосаріїв, бібліографії чи інформації про авторський склад [124, с. 188]. Стандартизацію у розподілі сегментів фахового тексту НФМАБ [213] пропонуємо унаочнити у таблиці Д.1 (див. Додаток Д).

У науково-популярній статті фахового видання, крім наведених вище структурних елементів, подається також архітектурне креслення (див. Рис. Д.1, Додаток Д). Серед інших секцій можна знайти й наступну інформацію про:

- 1) забудовника: BIG – Bundesimmobiliengesellschaft m. b. H.;
- 2) ким здійснено планування: mohr niklas architekten ZT-GmbH;
- 3) склад проєктної групи: У. Штайнбрехер, М. Гайдер, П. Грьоллер, Е. Пенедер тощо;
- 4) відповідального за статистику: А. Бруннштайнер;
- 5) площу будівельної ділянки: 12 500 м²;
- 6) використану площу: 12 800 м²;
- 7) площу бруutto: 24 800 м²;
- 8) дату початку планування: конкурс 11/2017
- 9) дату завершення будівельних робіт: 2023;

10) кошторис будівництва: 54,3 млн. євро;

11) посилання на профіль архітекторів: www.mohr-niklas.at.

Наступним етапом нашої роботи стало вивчення особливостей вибору лексичного складу у процесі побудови фахових текстів НФМАБ. Під час аналізу розробленого нами корпусу текстів галузі архітектури і будівництва ми виокремлювали слова, які можна побачити майже у кожному тексті і які не спричиняють труднощів у перекладі не тільки серед спеціалістів, але й серед аматорів обраної сфери знань. Такими термінами є *die Geschosswohnung* «квартира в багатоповерхівці», *die Siedlung* «поселення, селище», *das Quartier* «квартира; квартал», *das Etagenhaus* «багатоповерховий будинок» тощо. Безумовно, реєстр містить і такі словоформи, значення яких не є загальновідомим у мові повсякденного вжитку, наприклад, *der Rückenbau* «двосхиле зрошення», *die Eckbetonung* «кутовий упір», *die Erschließung des Geländes* «інженерна підготовка місцевості до забудови» тощо.

Другим кроком у диференціації словникового складу в усному мовленні є виокремлення слів, які є добре зрозумілі носіям національної мови, оскільки їхнє походження асоціюється з автохтонними джерелами (часто мова йде про німецькі композити чи юкстапозити) на відміну від запозиченої лексики. Через дослівний переклад нефахівці галузі однак можуть не помітити приховані фахово-орієнтовані значення: *die Aufenthaltszeit* «тривалість перебування (наприклад, стічних вод у очисних спорудах)», *die Baukultur* «культура будівництва», *die Nachhaltigkeit* «надійність, довговічність, екологічність», *die Nachverdichtung* «додаткове ущільнення».

Зазвичай, архітектори не вживають у своїх висловлюваннях лише фахову термінологію, а й послуговуються словами і поняттями загальноживаної мови, але їхній фокус обов'язково зміщується на змістову структурованість у викладі інформації. Це дає підставу для подальшого дослідження будови речення і паратаксисту на текстовому рівні.

Найчастіше у фахових текстах архітектурного дискурсу головне речення слідує за іншим головним реченням, тобто мова йде про паратактичний чи

адитивний стиль, суть якого полягає у відсутності координаційних сполучників чи сполучних слів. У прикладному аспекті кінцевим користувачам тексту легше зрозуміти текст, що містить сполучники й прислівники, які структурують розміщення системних і смислових зв'язків у ньому. Довжина речення гармоніює з його структурацією за принципами мовної логіки. Прикладами паратактичного стилю є: *«Es handelt sich beispielsweise um Gas- oder Ölheizkessel. Diese Energiequellen dienen außerdem oft zur Spitzenlastdeckung in Kombination mit einem Wärmepumpensystem. Fernwärme- und Nahwärmenetze eignen sich ebenfalls für TABS im Heizmodus»* [131, с. 12]. Одним сполучником об'єднані, наприклад, наступні речення: *«Stahl hat die Eigenschaft, dass er verformbar ist und eine hohe Zugfestigkeit aufweist»* [241, с. 47]; *«Ende der 1980er-Jahre baute man im Abstand von 60 m talwärts eine neue Brücke, weil die von Maillart die neuen schweren Lastwagen nur mit Mühe hätte tragen können»* [241, с. 49]. Два сполучники у реченні представлені, на кшталт: *«Besonders zu dieser zentralen konzeptionellen Arbeitsphase versucht das vorliegende Werk einen Beitrag zu leisten, indem für konstruktive Problemformulierungen jeweils alternative abstrakte Lösungsprinzipien aufgezeigt werden, bevor auf die Ausführung eingegangen wird»* [156, с. 9].

За результатами проведеного лінгвістичного аналізу текстів НФМАБ констатуємо найпоширеніші сполучники та сполучні слова (сполучники та прислівники) й їхній семантичний потенціал:

- 1) причини: *weil, da, denn, deshalb;*
- 2) часу: *wenn, als, während, solange, bis, seitdem, bevor, sobald, nachdem, damals, vorher, davor;*
- 3) наслідку: *dass, so dass, daher, deshalb, also, darum, deswegen, infolgedessen, folglich;*
- 4) модальності: *dadurch, indem, damit, so, dabei; dadurch, dass;*
- 5) місця: *wo, woher;*
- 6) протиставні: *während, aber, doch, sondern, dagegen, jedoch, hingegen;*

7) мети: *damit, um*;

8) контрасту: *obwohl, trotzdem, obgleich, dennoch, allerdings*.

Ми підраховали розподіл сполучників і прийменників за семантичним критерієм. Серед маркерів на позначення причини суттєву перевагу у фахових текстах мають сполучник *da* (921 приклад вживання) і прийменник *aufgrund* (793 випадки вживання). Серед допустових відношень найчастотнішим є прийменник *trotz* (230 прикладів), за яким слідує *obwohl* (92 приклади вживання). Мета найчастіше транслюється за допомогою конструкції *um ...zu* (2499 випадків вживання), а умовність передається за рахунок сполучника *wenn* (620 разів – у текстах фахового корпусу).

Особливо часто у фахових текстах НФМАБ можна простежити випадки побудови речень, в яких першу позицію займає підрядна частина, а не головна як, наприклад: «*Weil damals Baustoffe teurer waren als die Arbeit, waren Maillarts Brücken sehr preiswert*» [241, с. 52].

Перевага у фахових текстах НФМАБ надається простим реченням, тому часто доповнення інформації, згаданої у першій частині речення, вводиться не через його наступну частину, а через окреме речення, наприклад: «*Die Durchmesser der Lehrgerüste betrugen jedoch nur 15 m. Daher wurden die unteren Gewölbeteile im Freivorbau (ohne Lehrgerüst) errichtet*» [241, с. 33].

У фахових текстах запропонованої галузі знань вся найважливіша інформація подається одразу, щоб уникнути в подальшому будь-яких непорозумінь як серед фахівців галузі, так і серед аматорів, наприклад: «*Es handelt sich um ein zweigeschossiges Wohnhaus mit Garten, dessen Gestaltung von umlaufenden Fensterbändern charakterisiert wird*» [152, с. 12]. У наведеному прикладі у першій частині речення описуються поняття *das Wohnhaus* (житловий будинок) та *der Garten* (сад), у другій ж частині речення надається пояснення щодо деталей і особливостей введених фахових понять.

Оскільки основною умовою фахового тексту є стислість викладу інформації та економія мовних ресурсів, вживання таких сталих фраз як, на кшталт, «*Es hat sich gezeigt, dass...*», «*Dies beruht auf der Tatsache, dass...*» чи

«*Eigentlich*» та інших [202], не було помічено у досліджуваному корпусі текстів НФМАБ. Навіть оцінка явищ чи об'єктів архітектурної дійсності відбувається через вживання відповідних пластів лексики: «*Dank der neuen Straßenbahnlinie wurde die Anbindung des Richard-Wagner-Platzes an die Innenstadt verbessert und seine Lage in der Stadt aufgewertet*» [152, с. 43].

Не можна, на нашу думку, ігнорувати той факт, що тексти брошур з продажу нерухомості, орієнтовані на нефахівців галузі, міститимуть лексику, яку у фаховому середовищі недоцільно вживати, як-от: *ansprechende Architektur, durchdachter Grundriss, energetische Ausstattung* тощо. Цей напрям є індикатором подальших трансдисциплінарних досліджень фахової мови маркетингу та архітектури й будівництва [152, с. 44].

Мовні засоби для компресії фахового тексту НФМАБ і оптимізації процесів передачі інформації (наприклад, вживання прийменникових груп слів чи дієприкметників у ролі атрибутивного члена речення), як було показано у прикладах вище, завдають все більше труднощів при засвоєнні (рецепції) і опрацюванні фахових текстів. Такі труднощі є часто наслідком вживання у фахових текстах НФМАБ значної частки термінологічної лексики, фахових скорочень, аббревіатур чи умовних позначень. Проте врахування особливостей предмета цієї царини знань, а також оволодіння знаннями граматичного мінімуму з фаху сприяють вирішенню проблем рецепції такого типу науково-технічного тексту [34]. З цією метою численні розробки останніх десятиліть все частіше схиляються до необхідності єдиного алгоритму набуття і вдосконалення практично-орієнтованих навичок, вмінь та компетентностей з іноземної мови за професійним спрямуванням у студентів факультетів архітектури, будівництва, ландшафтного дизайну і декоративно-прикладного мистецтва. Структура речення стає тим унікальним ключем для розуміння і обробки всіх типів тексту архітектурного дискурсу [30].

4.3. Синтаксичний потенціал фахових текстів НФМАБ на матеріалі даних лінгвістичного корпусу

Теоретичні засади синтаксичних особливостей фахових мов розвивалися на основі праць з проблематики фахових мов і їхнього синтаксису (наприклад, Л. Гоффмана, Г.-Р. Флука, Т. Рьольке). Нині стає зрозумілою потреба саме неупередженої оцінки синтаксичних феноменів у лінгвістичному корпусі, а не лише формалізації їхніх кількісних показників. В основі цієї стадії вивчення НФМАБ лежить індуктивний метод наукових студій, який пояснює дистрибуцію таких синтаксичних засобів у всіх класичних типах текстів фахової мови архітектури і будівництва:

- 1) кількість складнопідрядних речень відносно інших текстів НФМАБ;
- 2) розподіл різнорідних типів складнопідрядних речень з найвищою частотою вживання у текстах НФМАБ;
- 3) співвідношення найчастотніших типів складнопідрядних речень в кожному окремому класичному типі фахового тексту;
- 4) означення (атрибути із родовим відмінком, прийменникові, прикметникові та дієприкметникові означення).

Для проведення лінгвістичного моделювання функційного потенціалу термінів НФМАБ ми використали 23 фахові тексти, які покривають 7 найвпливовіших гілок знань в архітектурі і будівництві. Деякі з них були розроблені на базі Інституту архітектури Технічного університету Берліна. Кожна з галузей охоплює від одного до трьох фахових текстів залежно від можливості доступу до фахової інформації й, безпосередньо, об'єкта вивчення відповідної ланки архітектурного знання. Так, оформлення чи дизайн інтер'єру складали текстовий масив конспекту лекції, навчального підручника й завдання, які ми відібрали для репрезентації цієї царини знань. Крім того, вибір текстів був не випадковим, адже деякі з них відібрано з рейтингових фахових журналів як, наприклад, *DETAIL (Zeitschrift für Architektur + Baudetail)* та *ARCH+ (Zeitschrift für Architektur + Urbanismus)*, *architektur. Fachmagazin*.

4.3.1. Словотвір та мовні засоби синтаксичної компресії у фахових текстах НФМАБ. Особливий словотвір НФМАБ чітко простежується на матеріалах фахових текстів зазначеної галузі і вирізняє сферу архітектури та будівництва з-поміж інших ланок науки й техніки. Загалом типові конструкції словотвору у фахових текстах НФМАБ анотовані так:

- 1) композити і юкстапозити: *die Deckenoberkante, die Baubestimmung, die Nutzungsänderung, der Aufenthaltsraum, das Baugrundstück*;
- 2) композити із написанням через дефіс у фаховому тексті: *Sport-, Spiel- und Bastelräume*;
- 3) суфіксальні іменникові деривати: *entfernen → die Entfernung, beleuchten → die Beleuchtung, tragbar → die Tragbarkeit*;
- 4) номіналізовані інфінітиви: *das Bauen, das Planen, das Abdichten, das Vermessen, das Erstellen*;
- 5) прикметникові деривати: *die Architektur → architektonisch, der Stein → steinig, der Schmutz → schmutzfrei, bauen → baulich*;
- 6) запозичені слова й інтернаціоналізми: *der Architekt, der Beton, die Galerie*;
- 7) скорочення слів чи аббревіації: *CE, GKBI, FnBau, EnEV*;
- 8) неологізми із скороченнями слів: *Baubio → Baubiologie*;
- 9) дієслова з невідокремлюваними префіксами: *entwässern, entwerfen, versteifen, befestigen, beladen, beplanken*;
- 10) дієслова з відокремлюваними префіксами: *beimischen, ausgleichen, ausstanzen, ausstatten, auftragen, aufziehen*;
- 11) дієприкметники як означення: *die komplett verglaste Fassade* тощо.

Ми узагальнили частоту вживання цих одинадцяти типів словотвору і виявили, що у лінгвістичному корпусі фахових текстів НФМАБ вжито 12 698 лексем, які належать до зазначених вище типів фахового словотвору. Крім того, ми підраховали середньостатистичне число вживання анотованих типів словотвору у фахових текстах обраної галузі (8,67 на 1 речення). Визначення

величини середньостатистичної кількості лексем, утворених за одним із згаданих типів словотвору, на базі різних жанрів фахового тексту є статистично значущим і релевантним для подальших студій, адже, як зазначав Г. Кальферкемпер, фіксація структур, властивих фаховій мові і фаховому тексту, дозволяє верифікувати ступінь градації фаховості відповідно до спектру типів фахового текстового матеріалу [160, с. 216].

Помічено, що фаховість тексту визначається не лише рівнем фахового словотвору, а й характеризується на інших щаблях – речення та тексту. На рівні тексту беремо до уваги довжину речення у співвідношенні з числом словоформ. Середньостатистична довжина речення у фаховому тексті НФМАБ складає 16,75 словоформ.

Простеживши детальніше індекс синтаксичної компресії, точності та анонімності, а також абстрактності висловлювання, слід зважати на частоту вживання таких структур фахової мови:

– для синтаксичної компресії:

1. дієприкметників як означень: *die im obersten Geschoss gelegene Gemeinschaftsküche* (замість: *die Gemeinschaftsküche, die im obersten Geschoss gelegen wurde*) [213];

2. прийменникових словосполучень: *Der ehemalige, großzügige und herrschaftliche Wohnstil wurde durch die Umnutzung zu Gebäuden mit mehreren Wohnungen bereits verringert.* (Замість: *Der ehemalige, großzügige und herrschaftliche Wohnstil wurde zu Gebäuden mit mehreren Wohnungen bereits verringert, indem er umzunutzen ist*) [152, с. 49-50];

3. композитів і юстапозитів: «*die Leichtbauweise*» (замість: «*Bauweise, die sich durch spezielle Konstruktion und Verwendung besonders leichten Materials auszeichnet*» [202]).

– для точності/семантичної щільності:

1. означень у родовому відмінку з позицією після іменника: *die Zunahme der Zentrifugalkraft, die Länge des Landwassertunnels* [241, с. 24];

2. складнопідрядних означальних речень: «*Feuerstätten, ortfeste*

Verbrennungsmotoren und Verdichter sowie Behälter für brennbare Gase und Flüssigkeiten dürfen nur in Räumen aufgestellt werden, bei denen nach Lage, Größe und baulicher Beschaffenheit Gefahren nicht entstehen» [217, с. 25];

3. числа іменників на 1 речення: *«Die Abgase der Feuerstätten sind durch Abgasanlagen über Dach, die Verbrennungsgase ortfester Verbrennungsmotoren sind durch Anlagen zur Abführung dieser Gase über Dach abzuleiten» [217, с. 25];*

– для анонімності:

1. пасивного стану: *«Von da ab gegen die Mitte zu wird der biegesteife Rahmen nur noch als jedes zwölfte Element eingesetzt» [152, с. 41].*

Згідно з нашими обчисленнями число дієприкметників, які є заміниками підрядних речень, на 1 речення у корпусі фахових текстів складає 0,36 структурних одиниць. Індекс синтаксичної компресії через прийменникові словосполучення є нижчим (зафіксовано 0,23 прийменникові словосполучення на 1 речення лінгвістичного корпусу). Проте вирішальним є число композитів та юкстапозитів у фахових текстах, оскільки, як стверджує Г.-Р. Флук, найбільше компресії речення сприяє вживання саме композитів [160, с. 217]. У текстах НФМАБ середньостатистична число композитів та юкстапозитів сягає 3,35 одиниць на 1 речення корпусу.

Найважливішим складником, що визначає рівень точності фахових текстів НФМАБ є кількість іменників на 1 речення, що відповідає 5,2 лексемам. Показники означень в родовому відмінку та кількість підрядних означальних речень регламентовано у рамках наступних експериментальних досліджень (див. Підрозділи 4.3.2 та 4.3.3).

При порівнянні частотності вживання граматичних конструкцій активного і пасивного стану, в аналізованих фахових текстах НФМАБ виявлено 14980 випадків вживання модального дієслова у сполученні з пасивним станом. Частота вживання моделі *модальне дієслово і активний стан* склала лише 3450 випадків. Так, робимо висновок про досить значний рівень абстрактності фахових текстів НФМАБ.

Якщо враховувати частоту вживань займенників для прямого посилання

на автора чи читача, то цей сегмент не виражений в аналізованих текстах (0,05 випадків вживання).

Отож, очевидною є пропорційність збільшення труднощів у розумінні фахового тексту НФМАБ із збільшенням довжини речення, а також зростаючим рівнем економії мовних ресурсів, точності чи абстрактності, що у порівнянні з фаховими текстами інших суміжних галузей наукового знання може спричиняти значно більше бар'єрів у розумінні як серед фахівців, так і неспеціалістів архітектури та будівництва.

4.3.2. Складнопідрядні речення у текстовій організації НФМАБ. Розрахунок частки складнопідрядних речень і означень у фахових текстах НФМАБ слід розпочати із загального підрахунку кількості речень у лінгвістичному корпусі. Так, ми проаналізували і вручну виокремили всі типи речень у згенерованому мовному корпусі. Заголовки не було враховано. Речення бралось до уваги лише за умови відповідності всім граматичним нормам фахової мови: враховувалася наявність основних членів речення – підмета і присудка. Паратактичні конструкції, які розділялися за допомогою *und* (і, та, а) (наприклад, «*Wem gehören unsere Häuser und was macht das mit unserer Stadt?*» [226]), коми (на кшталт, «*Ausgangspunkt ist ein kaputtes Objekt aus dem eigenen Besitz, dafür wird ein Reparaturkonzept entwickelt*» [226]), дужок чи двокрапки (як-от: «*Der Begriff hat für uns mehrfache Bedeutung: er beschreibt zum einen eine Architektur, die sich als räumliche Übersetzung pädagogischer Konzepte versteht*» [226]) і які містять два незалежні один від одного підмети і два присудки, ми розділяємо на два речення.

Пояснивши особливості критеріїв відбору матеріалу для аналізу структурно-семантичних характеристик НФМАБ, заносимо в таблицю Д.2 (див. Додаток Д) дані статистичної обробки фахових текстів розробленого нами лінгвістичного корпусу.

Для визначення домінуючих у вжитку типів складнопідрядних речень на матеріалі фахових текстів НФМАБ варто, насамперед, систематизувати всі типи речень, наявні в опрацьованому лінгвістичному корпусі. Значущими для

нашого дослідження є матеріали довідника граматики німецької мови, згідно з якими трактуємо підрядні речення як неповноцінні за змістовим складом речення, які доповнюють головне речення і, зазвичай, не вживаються ізольовано [143, с. 149]. Цікаво, що граматисти вказують на граматичну комплексність складнопідрядних речень, адже вони завжди виконують основну умову – містять підмет і відмінюване дієслово. Складнопідрядні означальні речення, наприклад, є ввідними підрядними реченнями, які співвідносяться з конкретним іменником. Їхня функція – уточнити і пояснити зміст іменника, оскільки без уточнювальної інформації зміст речення є незрозумілим [143, с. 181]. Виходячи з позицій названих вище універсалій, здійснюємо детальний підрахунок складнопідрядних речень, включно із складнопідрядними означальними реченнями.

Примітно, що у ході системного аналізу типології речень фахового тексту НФМАБ ідентифіковано також й інфінітивні конструкції з *zu* та *um ... zu*. Реченням, які містили названі конструкції, теж відведено місце серед інших типів складнопідрядних речень. Такі конструкції не передбачають наявності власного підмета і відмінюваного дієслова, а тому простежується їхня взаємозалежність із підметом головного речення. Потреба віднесення цих речень до підрядних диктується аксіомою, що інфінітивна група, як і дієприкметникова чи дієприслівникова група, рівнозначна реченню, оскільки це – своєрідні інфінітивні форми підрядних речень. Згідно із класичним лексикографічним джерелом німецької мови Дуденом, такі типи речень йменують інфінітивними [201, с. 485].

Організація інфінітивної конструкції як складнопідрядного речення у рамках фахового тексту НФМАБ легко зчитується з наступних прикладів, взятих з мовного корпусу: «*Nun verfolgte die künstlerische Reaktion auf den technischen Fortschritt das Ziel, diesem Fortschritt eine bestimmte Richtung zu geben, ihm ein bestimmtes Telos zuzuschreiben*» [223, с. 289]; «*Die künstlerische Produktion eines Content-Providers ist nun ein Mittel, um das zukünftige Konsumverhalten dieses Content-Providers zu antizipieren*» [223, с. 289].

Стосовно складних речень у фахових текстах НФМАБ з різними видами зв'язку, процес їхньої оцінки регулюємо окремо. Наприклад, у таких реченнях знаходимо комплекс складнопідрядних речень: «*Ist die Tonmasse nicht voll durchgetrocknet, kann sich in der Anfangsphase des Brennens innerhalb des Materials zu viel Wasserdampf bilden, der die Arbeit sprengen kann*» [252]; «*Die nicht überbauten Flächen der bebauten Grundstücke sind in einer Tiefe von 5 m hinter der festgesetzten Straßenbegrenzungslinie oder, wenn eine Straßenbegrenzungslinie nicht festgesetzt ist, hinter der tatsächlichen Straßengrenze (Vorgarten) gärtnerisch anzulegen und zu unterhalten, soweit sie nicht für Zugänge oder Zufahrten benötigt werden*» [217, с. 9].

Після ранжування за названими критеріями систематизуємо числові показники складнопідрядних речень у фахових текстах НФМАБ наступним чином (див. табл. Д.3, Додаток Д).

На загальновідомій теоретичній основі розподіляємо досліджувані складнопідрядні речення за типами. Через наявність у більшості складнопідрядних речень відповідного ввідного слова [202, с. 70], яким може бути сполучник (нім. *Konjunktion*) чи відносний займенник (нім. *Relativpronomen*) або ж питальне слово на *W*, як-от: *wenn, wie, ob, was, wer, weil* або ж *der, die, das, denen, dem* і т.д., та через смислову спрямованість [143] розподіляємо складнопідрядні речення на основі ввідного сигнального слова на складнопідрядні речення умови (нім. *der Konditionalsatz*), часу (нім. *der Temporalsatz*), мети (нім. *der Finalsatz*), наслідку (нім. *der Konsekutivsatz*), причини (нім. *der Kausalsatz*); означальні (нім. *der Relativsatz*), додаткові (нім. *der Objektivsatz*) з *dass*, інфінітивні (нім. *der Infinitivsatz*) з *zu*, модальні (нім. *der Modalsatz*) речення, питальні речення як складнопідрядні речення (нім. *der Fragesatz*).

Механізм регулювання у співвіднесенні складнопідрядних речень до конкретної категорії пропонує словник Дуден (нім. *Duden – Das Wörterbuch der sprachlichen Zweifelsfälle: Richtiges und gutes Deutsch*) [201]. Цей словник надає детальні дефініції для кожного із згаданих вище типів та окреслює

типові у вживанні слова для вводу підрядної частини у структуру складного речення.

Зауважуючи дефініції, запропоновані у словнику Дуден, зроблено вибірку й узагальнено кількість складнопідрядних речень у фахових текстах НФМАБ, як це показано на рисунку Д.2. (див. Додаток Д).

Як бачимо з рис. Д.2, найчастіше серед підрядних речень на матеріалі фахових текстів НФМАБ вживаються підрядні означальні речення (нім. *die Relativsätze*). Їхня частка складає 41,6% загальної кількості складнопідрядних речень. Друга позиція зберігається за інфінітивними реченнями (нім. *die Infinitivsätze*) з часткою *zu*. З різницею лише у 0,4% третю позицію займають підрядні речення умови (нім. *die Konditionalsätze*). Далі слідує підрядні речення мети (нім. *die Finalsätze*) і додаткові підрядні речення (нім. *die Objektsätze*) із сполучником *dass*. Викладені вище результати підтверджують бачення синтаксичних констант у фахових мовах, представлених у теоретичних розвідках Т. Рьольке, який вказує на тяжіння фахових мов до високої концентрації у фахових текстах підрядних означальних речень, підрядних речень умови й наслідку. Дані нашого лінгвістичного корпусу вирізняють серед інших типів й інфінітивні речення, які у відсотковому співвідношенні дають результат на 0,4% більше ніж у випадку з підрядними реченнями умови. Насиченість фахових текстів складнопідрядними реченнями умови є дещо меншою порівняно з підрядними означальними реченнями і підрядними реченнями умови (загалом – 8,2%). Так, з огляду на вживання інших типів підрядних речень (за винятком підрядних означальних речень) у вибірці відносно часто можна побачити підрядні речення умови, мети та інфінітивні речення з часткою *zu*.

Відслідковування динаміки вживання окремих типів складнопідрядних речень у фахових текстах НФМАБ показало необхідність її трактувань крізь призму ще й власне самого типу досліджуваного фахового тексту. У зв'язку з таким лінгвістичним аналізом можна обґрунтувати вмотивованість вибору матеріалів для викладання німецької мови за професійним спрямуванням й

укладання комплексу вправ для профільних занять з німецької мови. Викладачі-практики, які виходять з чіткого розуміння правил вибору типів фахових текстів із значною часткою конкретних складнопідрядних речень, у перспективі мають два можливих варіанти застосування цих лінгвістичних знань: акцент уваги на досліджених типах підрядних речень або розробка власних моделей речень за представленим прикладом. Саме тому, логічним є унаочнення закономірностей розподілу видів підрядного речення у кожному з типів фахово-орієнтованих текстів, а особливо це стосується складнопідрядних речень з найбільшою частотою вживання.

У короткому вигляді оцінку кількісних показників інфінітивних речень з часткою *zu* за відповідним типом фахового тексту можна зобразити у наступний спосіб (див. Рис. Д.3, Додаток Д).

У графіку показано кількісні параметри розподілу інфінітивних речень у текстах, що пропонуються студентам факультетів архітектури і будівництва для вивчення. Кількість таких речень з часткою *zu* є відносно незначною у таких дидактичних матеріалах як, наприклад, підручниках, транскрипціях лекцій, презентаціях заходів та проєктів, інструкціях щодо розподілу ланок роботи у процесі виробничо-технічного циклу; і це, незважаючи на той факт, що інфінітивні речення за своєю структурою є легшими та не передбачають зміну ядерної основи – відмінювання дієслова, а тому вживання цього типу речень нівелює низку питань з міжмовними непорозуміннями. Очевидно, що низький відсоток частотності вживання інфінітивних речень є дещо неочікуваним.

Розширення фонду синтаксичних ознак фахових текстів за рахунок підрядних речень умови чітко проявляється у фахових навчальних підручниках, які містять найбільшу кількість вказаного типу складнопідрядних речень. Зустріваність підрядних речень умови становить 10% відсотків усіх типів підрядних речень, знайдених у фахових текстах підручників. На другому місці у переліку типів фахових текстів НФМАБ за категорією підрядних речень умови відзначаємо статті у фахових журналах.

Зазначимо, що у рекомендаціях щодо вивчення фаху «Архітектура і будівництво» та презентаціях будівельних проєктів взагалі не виявлено підрядних речень умови. Пояснення цьому знаходимо у ділянці виконуваних функцій, адже основне призначення запропонованого виду речень – транслювати умову для події, процесу чи ланки виробничо-технічного циклу. Отож, припускаємо, що через спрямованість фахових текстів-рекомендацій на вивчення дисципліни та презентацій проєктів, на організацію навчання і підвищення фахових компетентностей, а не на умовні формальності, підрядні речення умови трапилися спорадично у лінгвістичному корпусі. Майже на одному шаблі перебуває частотність вживання обраного типу складнопідрядних речень у монографіях, транскрипціях лекцій й інструкціях для розподілу ділянки завдань (у межах 1,5-4%).

Найбільш активне вживання підрядних речень мети спостерігається у транскрипціях лекцій, інструкціях з розподілу ділянки професійних завдань, навчальних підручниках за фахом і фахових статтях, що варіюється від 4 до 6%. У відсотковому еквіваленті у лінгвістичному корпусі НФМАБ зафіксовано гранично мало складнопідрядних речень мети у монографіях, а у рекомендаціях до вивчення профільної дисципліни і презентаціях заходів взагалі не виявлено речень цього виду.

Для деталізації підрядних речень мети на матеріалі тексту №20 фіксуємо тенденцію до вираження цілі через імплементацію інфінітивної конструкції *um ... zu*, як-от: *„Die Methode von Durand umfasst also drei Phasen: zuerst die Beschreibung der Elemente, dann die allgemeinen Methoden, die die gegebenen Elemente untereinander in allen möglichen Art und Weisen verbinden, um somit die Teile der Gebäude und die Gebäude selbst zu entwickeln, und schließlich die Untersuchung der Bautypen, verstanden als Erläuterung „beispielhafter“ Projekte» [216]; „Wir wollen nun versuchen, einige Merkmale der Gebäudetypologie darzustellen, um sie besser zu präzisieren» [216].*

Така ж тенденція простежується і у текстах №14 та №7, в яких підрядні речення мети в основному виражаються через конструкцію *um ... zu*. Для

інших текстів теж ідентифікатором мети досить часто виступатиме названа граматична конструкція. Аналогічні розрахунки проводилися й з іншими сполучниками підрядного речення мети як, наприклад, *damit*, а також *auf dass*, проте їхнє домінування у розробленому корпусі фахових текстів заперечено.

Розподіл підрядних означальних речень (нім. *die Relativsätze*) у відібраних фахових текстах представляється наступним чином:

- 1) у текстах монографій підрядні означальні речення реалізуються у 25% випадків;
- 2) вживання підрядних означальних речень у текстах статей для фахових видань є пріоритетним для 30% всіх ідентифікованих підрядних речень;
- 3) 14% складнопідрядних речень є реченнями обраного типу у текстах транскрипцій, 13% – у текстах навчальних підручників та 12,5% – у текстах з презентацій заходів;
- 4) 10% підрядних речень припадає на означальні речення в інструкціях з розподілу сфери завдань і лише 6% знайдено у рекомендаціях до вивчення фаху.

З огляду на перераховані вище факти, слід підсумувати, що: 1) найчастотнішим типом складнопідрядних речень у корпусі є підрядні означальні речення; 2) кожен тип фахового тексту НФМАБ має власну категорію складнопідрядних речень, якій надається перевага у вживанні (наприклад, на підрядні речення умови можна натрапити частіше у фахових підручниках, а інфінітивні речення більш поширені у текстах з дидактичних нахилом, на кшталт, транскрипцій лекцій, інструкцій з розподілу ділянки роботи; студентоцентричні матеріали за фахом, наприклад, рекомендації щодо вивчення фаху взагалі можуть не містити підрядних речень умови та мети); 3) найпродуктивнішою формою вираження речення на позначення мети у заданому лінгвістичному корпусі є інфінітивні речення з граматичною конструкцією *um ... zu*.

4.3.3. Означення у науково-технічних текстах НФМАБ. Сучасні термінознавці нерідко вказують на виразність мовної економії у фахово-орієнтованих текстах (пор. Т. Рьольке, Л. Фіяс) [171]. При цьому, відзначається пропорційність у виникненні труднощів у ході рецепції фахових текстів відповідно до зростаючого ступеню їхньої компресії [160, с. 212]. Ми вже згадували, що до реєстру засобів цієї текстової компресії найчастіше потрапляють два способи передачі інформації: прийменникове словосполучення як заміник підрядного речення та дієприкметники, які використовуються у форматі атрибутів (див. п. 4.3.1). На думку Т. Рьольке, який запропонував вичерпний перелік синтаксичних характеристик німецьких мов для спеціальних цілей, феномен атрибуції є відносно частотним явищем у межах німецьких фахових мов [171, с. 89].

Означення виступають своєрідними детальнішими поясненнями іменника (наприклад, «*das alte Haus*»), а також займенників (наприклад, «*keinen von beiden*»), прикметників (наприклад, «*außerordentlich schöne Tage*») і прислівників (наприклад, «*ein Schmerz tief innen*»). Найчастіше у корпусі трапляються означення для іменників [201, с. 103].

Логічна зумовленість експліцитності мови полягає у здатності означень обмежувати зону дії певних чинників у реченні. Так, скажімо, термін *das Gebäude* «будівля, споруда» може вживатися на позначення для нескінченної кількості різноманітних видів і типів споруд. Завдяки означенню як-от, наприклад, у словосполученні *das Gebäude in außergewöhnlich freier Lage* чи *das Gebäude mit mehr als fünf Vollgeschossen* зона дії ядерного терміна вже обмежена. До того ж, атрибут для іменника *das Gebäude* сприяє економії мовних ресурсів, виконуючи функційне призначення підрядного означального речення, наприклад: «*Decken und ihre Unterstützungen sind in Gebäuden mit mehr als fünf Vollgeschossen feuerbeständig herzustellen*» [217, с. 18]. Якщо переформулювати речення із залученням підрядної частини, то воно матиме такий вигляд: «*Decken und ihre Unterstützungen sind in Gebäuden, die mehr als fünf Vollgeschosse haben, feuerbeständig herzustellen*» [217, с. 18].

Враховуючи запропоновані розробки щодо специфіки означень, можна стверджувати, що атрибути втілюють граматичні засоби, суть яких слід досліджувати саме на матеріалі лінгвістичного корпусу.

Що стосується системної класифікації означень, то чимало лінгвістів вказує на наявність чотирьох найбільш поширених атрибутивних конструкцій не тільки в синтаксисі мови повсякденного вжитку, а й у синтаксичній схемі фахових мов. До них відносять: 1) прикметникові атрибути; 2) дієприкметникові атрибути; 3) прийменникові атрибути; 4) атрибути із родовим відмінком [201, с. 103].

Звернувшись до програмного забезпечення *TreeTagger*, всі фахові тексти розробленого лінгвістичного корпусу були описані через частиномовну належність за принципами моделей *STTS*, яка розшифровується як *Stuttgart-Tübingen-Tagset*. Унікальність цієї технології полягає у тому, що вона була розроблена ще у 1990-х рр. на базі двох університетів – Штуттгарта та Тюбінгена, але ще й досі ця схема використовується як загальновизнаний стандарт для морфологічно-синтаксичної анотації німецьких текстів і, зокрема, фахових текстів [253]. Уже на початковій стадії аналізу отриманих результатів можна визначити атрибутивні прикметники (включно з дієприкметниковими позначеннями). Автоматично програма диференціює атрибутивні прикметники від предикативних прикметників (наприклад, «*In den Fluren ist eine Folge von weniger als drei Stufen unzulässig*»). Спорадично виникала потреба в окремішній вибірці прикметникових і дієприкметникових означень.

Прийменникові атрибути та означення із родовим відмінком не були виявлені автоматично, тому їх ми розглядали окремо. Далі наводимо приклади всіх чотирьох типів атрибутів у лінгвістичному корпусі НФМАБ:

1) прикметникові означення: «*Zur Gewährleistung eines getrennten Sammelsystems für Abfälle zur Verwertung sind Stellflächen für die dazu erforderlichen Abfallbehälter einzurichten*» [217, с. 27]; «*Mies van der Rohe verwendet Materialien aufgrund ihrer bekannten physikalisch-technischen oder*

optischen Eigenschaften» [249, с. 13].

2) дієприкметникові означення: *«Abfallschächte sind nur zulässig, wenn sie getrennte Einfüllöffnungen und die zugehörigen getrennten Sammelräume für Abfälle zur Verwertung und Abfälle zur Beseitigung besitzen»*[217, с. 27]; *«Wichtige Referenzen waren der die Stadt prägende Schwarzwald und die intensive Auseinandersetzung mit den verschiedenen Bedürfnissen der Nutzer»* [224].

3) атрибути з родовим відмінком: *«Aktuelle Gestaltungsansätze der Landschaftsarchitektur»* [214]; *«Die Verwendbarkeit der verwendeten Bauprodukte und Bauarten»* [224]; *«Das Bedürfnis der Architektur nach kritischtheoretischer Reflexion ihrer kulturellen Grundlagen»* [214]. У цьому прикладі програма автоматично присвоїла слову *kulturellen* значення прикметникового атрибута, але в згаданому конкретному випадку словосполучення *ihrer kulturellen Grundlagen* містить означення одразу двох різних типів. У реченні *«Die wahrgenommene Wertigkeit des Materials und der Primärenergieinhalts»* [227, с. 265] фіксується два означення з родовим відмінком та дієприкметниковий атрибут. В уривках фахового тексту НФМАБ на кшталт *«Vorteile in der Lebensdauer und späteren Wiederverwertbarkeit der Baustoffe»* [233] означення враховувалося лише один раз.

4) прийменникові атрибути: *«Diese sind für die von ihnen gefertigten Unterlagen verantwortlich»* [216]; *«Die Beleuchtung sollte durch unter den Oberschränken angeordnete Lampen erfolgen»* [237]; *«Und selbst Transparenzwerte von 92% lassen sich mit speziellen Beschichtungen noch auf 97% steigern»* [233]; *«Die Grundlage für die Bauplanung, Maßnahmenkartierung, Abrechnung und Schlußdokumentation»* [221]. В останньому прикладі ідентифіковано одразу чотири прийменникові означення.

На вибір прийменникових атрибутів впливають також труднощі у їхній диференціації з прийменниковими доповненнями як у наступних прикладах: *«Alle Zeichnungen schwarze Linie auf weißem Grund»* [216]; *«Durch die energetischen Anforderungen an aktuelle und zukünftige Gebäude wird die Ausführung einer Gebäudehülle als „Massive Wand“ immer seltener»* [216]; *«An*

die Stelle eines homogenen Wandaufbaus tritt ein Konglomerat aus verschiedenen Elementen, die das Thema der Wand in eine tragende und in eine dämmende Schicht unterteilen» [216]. У перших двох представлених моделях словосполучення, утворені за допомогою прийменників, виконують роль доповнення до іменника, який має позицію у реченні перед ними. У третій моделі, навпаки, хоча й прийменникове словосполучення співвідноситься безпосередньо з іменником, проте воно слугує доповненням до дієслова *unterteilen*. Саме тому ми не зараховуємо два перші приклади до прийменникових означень. Лише з опорою на значення речень можливо ідентифікувати прийменникові атрибути.

Дотримуючись названих критеріїв і принципів, встановлено загальну кількість означень у кожному фаховому тексті і розділено на кількість речень. Репрезентація результатів дослідження через показники у відсотках була б нелогічною у зв'язку із значним переважанням кількості атрибутів порівняно з числом речень у фаховому тексті НФМАБ. Інтеграція відсоткових показників (наприклад, число означень у тексті №3 складало б 291%) могла б стати причиною помилкових суджень. Цим і пояснюється вибір шкали обчислень відповідно до числа атрибутів на 1 речення.

Особливості розрахунку означень на 1 речення у кожному конкретному типі досліджуваного фахового тексту представляємо далі:

- 1) рекомендації щодо вивчення фаху – 2,00 атрибути на 1 речення;
- 2) презентації заходів – 2,73 означення на 1 речення;
- 3) монографії – 2,23 атрибути на 1 речення;
- 4) навчальні підручники – 1,90 означення на 1 речення;
- 5) транскрипції – 1,45 означення на 1 речення;
- 6) інструкції з розподілу сфери завдань – 1,43 атрибути на 1 речення;
- 7) статті у фахових журналах – 2,12 означення на 1 речення.

Отже, кількість атрибутів у речення різних типів фахових текстів НФМАБ не суттєво варіюється. Найбільше означень містять тексти з презентацій заходів (2,73). Другу позицію займають монографії із кількісним показником – 2,23 атрибути. Кількість означень у транскрипціях та

інструкціях з розподілу ділянки роботи є дещо меншою згідно із названими вище показниками.

Для унаочнення характеру розподілу різних атрибутивних конструкцій у фахових текстах НФМАБ пропонуємо розглянути наступну діаграму (див. Рис. Д. 4, Додаток Д).

Підсумовуючи дані аналізу у кількісному відношенні, визначаємо найчастотнішим типом означення фахових текстів НФМАБ у розробленому лінгвістичному корпусі – прикметниковий, адже близько 50% всіх атрибутивних конструкцій є прикметниковими атрибутами. Інші варіації теж досить часто трапилися в описаному корпусі, проте їхня сумарна частка не перевищує 20% всіх атрибутивних конструкцій.

Основний підсумок представлених досліджень полягає в тому, що знання про специфіку синтаксичних явищ в контексті фахової мови і частоту їхнього прояву уможлиблюють реконструкцію характеристик, які дозволяють порівняти представлену фахову мову з іншими мовами для особливих цілей. Зокрема, у процесі студій ми активізували аналіз типів складнопідрядних речень і атрибутивних конструкцій на базі лінгвістичного корпусу фахових текстів НФМАБ, щоб його результати могли використати педагоги-практики на практичних заняттях з німецької мови за профільним спрямуванням, а також з метою полегшення вибору дидактичних методів та методик у процесі підготовки матеріалів для викладання фахової іноземної мови.

Висновки до розділу 4

У 4 розділі здійснено критичний огляд типології фахових текстів НФМАБ з метою верифікації суттєвих структурно-організаційних та синтаксичних характеристик. Матрицю мовленнєвих актів профільного призначення стандартизовано за 5 розрядами фахових текстів запропонованої галузі: науково-популярні статті (серед них, наприклад, матеріали з історії архітектури та інші науково-дослідні розробки), навчальні матеріали за фахом (навчальні підручники, фахові методичні посібники), нормативні документи

(технологічні будівельні стандарти, проєктна і конкурсна документація), критичні огляди і рецензії на будівельні проєкти, біографічні довідки (про архітекторів і фахівців галузі).

Аналіз екстралінгвальних факторів враховано під час узагальнення категорій управлінських засобів фахової комунікації, які є типовими для фрагментів класифікаційної сітки фахових текстів НФМАБ, а саме: комунікативних засобів фахового монологу, професійного діалогу і процесоорієнтованих інструментів управління стадіями і ланками виробничо-технічного циклу.

Охарактеризовано структуру текстового матеріалу науково-популярної статті фахових німецькомовних видань, організація якої узгоджується за такими структурними категоріями: заголовок, підзаголовок, текст, членований за змістовими сегментами, ілюстративні матеріали (технічний план чи креслення). Факультативним пунктом подається підтекст, оформлений у формі цитат, анотацій чи експлікацій. Можливе вживання супровідного підтексту (наприклад, гіперпосилання), додатково подаються також примітки для орієнтації (зміст чи рубрикації).

Із залученням провідного програмного забезпечення у комп'ютерній лінгвістиці – додатку *TreeTagger*, відібрані фахові тексти НФМАБ із 7 різних напрямів архітектури і будівництва (загалом 23 текстових фрагменти) розглянуто з погляду морфологічного потенціалу за принципами моделювання *STTS*. Синтаксичні характеристики фахових текстів НФМАБ окреслено за чотирма релевантними ланками, а саме: кількістю складнопідрядних речень у кожному окремому типі тексту у пропорції до загальної кількості речень у лінгвістичному корпусі, розподілом найпродуктивніших типів складнопідрядних речень відповідно до обраного типу тексту НФМАБ, загальним співвідношенням шаблонів складнопідрядних речень у типах фахового тексту, частотою вживань різнотипних означень.

Важливим етапом нашого дослідження стала стандартизація мовних засобів синтаксичної компресії на матеріалі текстів НФМАБ, які ми

охарактеризували за 10 типами: композити / юкстапозити, композити із способом написання через дефіс, суфіксальні іменникові деривати, номіналізовані інфінітиви, прикметникові деривати, запозичення / інтернаціоналізми, скорочення слів / аббревіатури, неологізми із скороченнями слів, дієслова з невідокремлюваними і з відокремлюваними префіксами.

Статистично значущі синтаксичні константи НФМАБ структуруємо за частотою вживання у фахових текстах розробленого лінгвістичного корпусу, де підрядні означальні складають 41,6% всіх підрядних речень, кількість інфінітивних речень обмежена індексом 12,4%, речення мети представлені у дещо меншій кількості – 12%. Додаткових підрядних речень налічується 8,2%. Встановлено, наприклад, характер розподілу підрядних означальних речень за типами фахових текстів НФМАБ: тексти монографій містять 25% підрядних означальних речень у співвідношенні до всіх речень окремого тексту, тексти науково-популярних статей для фахових видань – 30%, тексти транскрипцій лекцій – 14%, текстові фрагменти навчальних підручників – 13%, тексти презентацій заходів – 12,5%, інструкції із розподілу сфери завдань – 10%, 6% – тексти рекомендацій до вивчення фаху.

Валідність домінування означень відповідних типів у фахових текстах НФМАБ відображається у кількісному еквіваленті так: прикметникові атрибути є найчастотнішими у представлених типах тексту (50%), у спадному порядку слідують означення з родовим відмінком (19%), прийменникові (16,5%) і дієприкметникові означення (14,5%). Продуктивність атрибутів за типами фахових текстів НФМАБ розподілилася у такий спосіб: у складі текстів із презентацій заходів детерміновано 2,73 означення на 1 речення, у монографіях – 2,23 атрибути, статтях фахових журналів – 2,12 означень, навчальних підручниках і посібниках – 1,90 означень, транскрипціях – 1,45 атрибутів і найменша кількість у текстах інструкцій із розподілу технічних зон роботи – 1,43 означення на 1 речення.

Результати проведеного дослідження, викладені у розділі 4, опубліковано у праці апробаційного характеру автора [99].

ВИСНОВКИ

Німецька фахова мова архітектури і будівництва є субмовою загальнонаціональної німецької мови, використання якої націлене на потреби всіх учасників фахово-орієнтованої комунікації. Формування і становлення НФМАБ має тривалу лінгвістичну традицію і безпосередньо пов'язане з витоками літературної німецької мови, а саме із розвитком граматичних, морфологічних, стилістичних і синтаксичних конструкцій у мові загального вжитку. Основним ядерним елементом у НФМАБ є термін, який поєднує у собі своєрідну трилатеральну знакову модель, адже термін НФМАБ є унікальним, що підтверджує можливість синергії позначуваного поняття, знака фахової мови й архітектурного знака. З позицій термінознавства трактуємо термін НФМАБ як основний засіб вербалізації (сигніфікант) профільного фахового поняття (сигніфіката), що характеризується іманентними системними ознаками (високим коефіцієнтом абсолютної інформативності, точності і прийнятності) та, як і будь-яка складова системи, утворює імпліцитно чи експліцитно з іншими лексичними складниками цієї терміносфери класифікаційні ієрархічні відношення. Функційний спектр НФМАБ охоплює репрезентативну, дефінітивну, комунікативну, гносеологічну, класифікаційну, компресійну і субфункцію комунікативної – прагматичну функції.

Загальний обсяг досліджуваних термінів і терміносполук НФМАБ, отриманих за допомогою техніки наскрізного виписування із НУТСАБ [227] і спроектованого НУСТТАБ, складає 40000 лексичних одиниць. З них зафіксовано 35687 термінів (зокрема, й термінів-комполітів і юкстаполітів) і 4313 терміносполук. Найчастотнішою морфологічною категорією були іменники, далі за спадом слідує дієслова, прикметники і дієприкметники. Репрезентація інших частин мови має спорадичний характер.

Моделювання логіко-понятійних схем у терміносистемі НФМАБ передбачало розгляд термінології у статусі термінологічного тезаурусу, ядром якого є стрижневе поняття галузі – термін-гіперонім *die Architektur*

(архітектура). Це ядерне поняття акумулює позначення діяльності архітекторів, інженерів, будівельників тощо – з одного боку, та сукупності будівель, споруд, численних стилістичних (архітектурних) напрямів і течій – з іншого боку. Дефініція поняття розкриває його зміст як терміна мистецтва, так і терміна науки. Тезаурусне моделювання НФМАБ дозволило реалізувати поділ терміносфери на 12 лексико-семантичних розрядів: види будівель та споруд, функційне забезпечення будівель, різновиди будівель відповідно до їхньої форми, частини чи зони будівлі, будівельні матеріали і вироби природного чи штучного походження, види дахових систем, типи конструкцій, види сходових систем, типи віконних систем, стадії чи процес виробничо-технічного циклу, види оздоблювальних елементів (декору), лінії і позначення у кресленнях. Виокремлено семантичні маркери, відповідно до яких реконструйовано мережу логіко-семантичних відношень із загальним обсягом 24 типи. Найтиповішими семантичними відношеннями із найвищим індексом частоти вживання є меронімічні (*B* є складовою *A*), таксономічні (*A* є родовим до *B*), синонімічні (*A* є синонімом до *B*), дисциплінарні відношення (*A* є об'єктом вивчення *B*), дивись (*A* містить вказівку на *B*).

У ході інвентаризації лексичного наповнення на основі смислового критерію здійснена деталізація абстрактних і партитивних мікроутворень (мікросистем) у НФМАБ, де абстрактні підсистеми реалізують логіко-семантичну субординацію і втілюються за рахунок логічної операції обмеження у гіперо-гіпонімічних відношеннях (особливо чітко простежується під час категоризації будівельних матеріалів), а партитивні підсистеми покликані розщепити ціле на структурні частини, які, у свою чергу, теж розподіляються на окремі елементи (прикладом є стратифікація конструктивних елементів споруди).

Для встановлення коефіцієнту акумуляції словникового складу НФМАБ запропоновано оцінювати термінологічні гнізда термінів і терміносполук за двома категоріями: словотвірні і словосполучні гнізда. Зафіксовано 858 термінів-домінантів, що є основою термінологічного гнізда. Такі гніздотвірні

ядерні основи покривають близько 63,1% або 25 240 термінів і терміносполук на матеріалі галузевої терміносистеми цього типу. Число складників найбільшого термінологічного гнізда сягає 108 лексичних одиниць.

Терміни-синоніми НФМАБ стандартизовано за допомогою семантичних характеристик у рамках трьох системних категорій (абсолютних, часткових і парціальних). Апробовано авторську класифікацію синонімічних термінів НФМАБ за частотним потенціалом. Пропонується порівнювати одиниці синонімічного ряду за їхньою належністю до гіпервисоко-, високо-, середньо-, низько-, гіпернизькочастотної лексики. Феномен антонімічних пар чи тріад виражено через комплементарні, контрадикторні, контрарні та векторні терміни-антоніми. Терміносистемі НФМАБ властиві і полісемічні процеси, які виявляються у внутрішньо-, між- та зовнішньосистемних термінах-полісемантах. Їхнє викоремлення відбувається за параметрами: розширення значеннєвих компонентів, метафоричного перенесення через подібність чи функційне наповнення, метонімічних переносів, типовими моделями серед яких є: *дія – процес – результат, кінцева стадія/етап – результат, процес – результат, тип будівельного матеріалу – конструкція, частина або структурний елемент – ціле, характеристика – об'єкт, власна назва (прізвище архітектора/засновника) – архітектурний об'єкт* тощо. Коефіцієнт полісемічності у НФМАБ складає 2,42 семантичних компонентів на один термін. Ще один тип семантичних відношень, який ідентифіковано у терміносистемі НФМАБ – омонімія. Виявлено повні і часткові терміни-омоніми НФМАБ. За характером омонімічних відношень відносно інших терміносистем виокремлено зовнішньо-, між- та внутрішньосистемні омонімічні сполучення. Найтиповішими для цієї терміносистеми є міжгалузеві омопари.

Генетична спорідненість термінологічних одиниць НФМАБ виявляється на рівні запозичень з латинської і грецької мов. Такі терміни найчастіше складають інтернаціональний пласт лексики. Групу запозичень доповнюють терміни з інших романських мов, а також германських, семітських і

слов'янських, тюркських та інших мов. Асиміляція запозичень та інтернаціоналізмів відбувається у термінології НФМАБ разом із впровадженням інноваційних технологій, механізмів, технік, методик ведення будівництва тощо.

Проаналізовано різні типи фахових текстів з метою встановлення валідності відповідних структурно-організаційних і синтаксичних властивостей. Стандартизовані шаблони мовленнєвих актів узагальнено у 5 класів фахових текстів НФМАБ: науково-популярні статті (матеріали з історії архітектури і дослідження з будівельної екології), навчальні матеріали за спеціальністю (навчальні підручники, фахові посібники тощо), нормативна документація (технологічні стандарти, будівельні норми, проєктна документація, конкурсна документація тощо), критичні огляди та рецензії на проєкти, біографії (відомих архітекторів, будівельників і спеціалістів галузі).

На основі екстралінгвальних факторів оцінено управлінські комунікативні засоби, що найчастіше проявляються в обраних типах фахових текстів НФМАБ: під час реалізації фахового монологу, у ході професійного діалогу та процесоорієнтовані інструменти фахово-орієнтованої комунікації.

Уточнено структуру тексту науково-популярної статті у фаховому виданні з архітектури і будівництва, яка організована за такими структурними параметрами: заголовок, підзаголовок, текст, сегментований за змістовими секціями, ілюстрації. Статті такого типу містять також додатковий підтекст, що подається у форматі цитат, анотацій чи пояснень, допоміжний чи супровідний підтекст (наприклад, у формі гіперпосилання) та вказівок для орієнтації (змістового покажчика, рубрикації тощо).

Синтаксичний потенціал терміносистеми НФМАБ досліджено на основі лінгвістичного корпусу з 23 фахових текстів 7 різних царин архітектури і будівництва. Деякі тексти створені на базі Інституту архітектури Технічного університету Берліна. Вивчення синтаксичних особливостей базувалося на 4 найважливіших ланках: кількості складнопідрядних речень в окремих текстах у співвідношенні із загальною кількістю речень у корпусі, розподілі

найчастотніших типів складнопідрядних речень за типами фахових текстів НФМАБ, співвідношенні типів складнопідрядних речень у кожному обраному тексті, частотному потенціалі різнотипних означень.

Стандартизовано мовні засоби синтаксичної компресії НФМАБ, які розподілено на 10 типів: композити і юкстапозити, композити із написанням через дефіс, суфіксальні іменникові деривати, номіналізовані інфінітиви, прикметникові деривати, запозичення та інтернаціоналізми, скорочення слів й аббревіації, неологізми із скороченнями слів, дієслова із невідокремлюваними префіксами і дієслова з відокремлюваними префіксами.

У складі фахових текстів НФМАБ підтверджено функціонування статистично значущих констант. Найтиповішими підрядними реченнями НФМАБ є підрядні означальні (41,6% всіх підрядних речень), інфінітивні (12,4%), речення мети (12%) і додаткові підрядні речення (8,2%). Означення на синтаксичному рівні в описаних фрагментах фахових текстів НФМАБ розподілилися у такий спосіб: прикметникові атрибути (50%), означення з родовим відмінком (19%), прийменникові атрибути (16,5%) і дієприкметникові означення (14,5%). Найбільш продуктивним на означення типом фахових текстів НФМАБ є тексти із презентацій заходів (коефіцієнт означень на 1 речення у цих типах текстів складає 2,73). Далі за спадом слідує монографії із показником 2,23 означення, статті у фахових журналах (2,12), навчальні підручники (1,90), транскрипції та інструкції із розподілу завдань (1,45 і відповідно – 1,43).

Перспектива подальших лінгвістичних досліджень полягає в аналізі спеціалізованих термінологічних пластів фахового словника, розробці механізмів, що дозволяють встановити специфіку процесів збагачення термінологічного складу, інтернаціоналізації і наукової номінації у суміжних і неспоріднених технічних мовах для подальшої імплементації цих результатів у лексикографічних роботах й під час створення навчальних підручників з фахових іноземних мов для студентів і викладачів в Україні та за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акульшина Н.Т. Явище полісемії у військовій термінології (на прикладі перської, української та англійської мов). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. IV (17), Issue: 78. Pp. 7–10.
2. Анпілогова Є.Д. Лінгвістичні особливості науково-технічного дискурсу. *Нова філологія*. 2024. Вип. 93. С. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-1>.
3. Апайдин Д.А. Будівельна термінологія у сучасній турецькій мові: структура, семантика та функції. Кваліфікаційна робота магістра з тюркської філології. Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2020. 76 с.
4. Артикуца Н.В. Методичний інструментарій юридичного термінознавства. *Наукові записки. Юридичні науки*. К.: ВПЦ НаУКМА, 2012. Т. 129. С. 53–59.
5. Архипенко Л.М. Запозичення в парадигмі синонімічних відношень української фінансової терміносистеми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 71. Т. 1. С. 147–152.
6. Архипенко Л. М. Синонімія і варіантність в системі української економічної термінології. *Молодий вчений*. 2017. Вип. 9 (49), С. 233–237.
7. Бехта І.А. Оповідний дискурс в англomовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм: автореферат дис. ... д-ра. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010. 36 с.
8. Боднар О.М. Лінгвістичні особливості німецької фахової мови екології: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 401 с.
9. Бойко Ю.П. Терміни в науково-технічному тексті: дефінітність та переклад. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. праць. 2023. Вип. 30. С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-30-1>.
10. Борисов В.А. Системна організація термінів управління в галузі освіти. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 12. С. 15–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.12.2>.

11. Брона О. А. Структура і семантика терміноконцептів англomовного геологічного дискурсу: дис. ... доктора філософії: 035 Філологія. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2023. 274 с.
12. Бурковська О.Б. Українська термінологія лісівництва: становлення, розвиток та системно-структурна організація: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Львівський національний університет імені Івана Франка. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Львів, 2018. 392 с.
13. Бялик В.Д., Попович Ю.В. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 2. Т. 31 (70). Ч. 2. 2020. С. 206–211. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/36>
14. Вакалюк Т.А., Черниш О.А. Макроструктура електронного багатомовного термінологічного словника. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 46. Т. 1. С. 63–65.
15. Вакуленко М.О. Методологічні засади вивчення наукової термінології. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(2). С. 16–21.
16. Вакуленко М.О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз: монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
17. Вакуленко М.О. Сучасна українська термінологія: методологія, кодифікація, лексикографічна практика: дис. д-ра філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Національна академія наук України, Київ, 2023. 445 с.
18. Васенко Л.А., Дубічинський В.В. Деякі аспекти термінознавства у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. Вип. 675. С. 93–97.
19. Васковець Л.П. Термінологізація та детермінологізація в казначейській терміносистемі. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». Львів, 2013. Вип. 765. С. 87–90.

20. Ватаманюк Н.Ю., Собко Ю.В., Собко Ю.Т. Сплетіння архітектури та культури на прикладі національних народних домів у місті Чернівці. *Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування*. Київ, 2024. Вип. 68. С. 5–21. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.68.5-21>.

21. Вереш М.Т. Лексико-семантичні та лінгвопрагматичні особливості німецької християнсько-богословської терміносистеми : дис. ... кан. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 215 с.

22. Виклюк А.О. Поняття фахової мови в німецькій, англійській та українській лінгвістиці. особливості і характеристики фахової мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. Вип. 61. С. 34–36. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.8>.

23. Вовчанська С.І. Німецька фахова мова маркетингу: структурно-семантичний, лінгвопрагматичний та функціональний аспекти: дис. ... кан. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Івано-Франківськ, 2014. 395 с.

24. Волошук В.І. Структурно-семантичні особливості німецької архітектурної термінології та способи їх перекладу. *Філологічні трактати*. Суми: Сумський державний університет. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. Вип. 1. Т. 3. С. 30–37.

25. Галай Т.М. Метафоричні терміни в англійській фаховій мові геології: структурний, семантичний та когнітивний виміри: дис. ... кан. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 267 с.

26. Гаращенко Л.Б. Аналітичні терміни як особливі ономасіологічні знаки в мовній картині світу українців. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. Vol. III. Рр. 71–77.

27. Голубовська І.О., Корольов І.Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. 223 с.

28. Грибіник Ю.І. Структурно-семантичні особливості англійської

геодезичної термінології: дис. ... кан. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2015. 233 с.

29. Гроховська Т.В. Деякі аспекти вивчення української термінології в чужомовній аудиторії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 61. С. 59–63.

30. Гудзь Н.О. Генезис поняття «ДИСКУРС» у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2012. Вип. 105. 2 Т. С. 442–445.

31. Дарчук Н.П., Алексієнко Л.А., Сорокін В.М. Термін у лінгвістичній інформатиці. *Інформаційні технології в освіті*. 2009. Вип. 4. С. 191–199.

32. Демська-Кульчицька О.М. Основи національного корпусу української мови: монографія. Київ, 2005. 218 с.

33. Дербя С.М. Антонімічні відношення в українській лінгвістичній термінології. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: Філологічна*. 2013. Вип. 36. С. 14–15.

34. Дерді Е.Т. Технічний текст як лінгвістичне явище та об’єкт перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 70. С. 146–149.

35. Державний стандарт України. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. Держспоживстандарт України. Київ, 2010. 34 с.

36. Діденко К.В. Житлова архітектура та містобудування столичного Харкова у періодиці та фахових виданнях 1920-х – початку 1930-х рр. *Науковий вісник будівництва «Архітектура»*. 2019. Вип. Т. 98. 4. С. 158–165. DOI: 10.29295/2311-7257-2019-98-4-158-165.

37. Доскач К.В. Традиційний, когнітивний і функціональний підходи до вивчення терміна як спеціалізованої мовної одиниці. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 4. Т. 1. 2018. С. 30–34.

38. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних

науках: монографія. Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 358 с.

39. Думанська, Л. Б., Степанюк Г. М. Німецькі запозичення в українській архітектурній термінології. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2022. Т.1, Вип. 24. С. 27–32.

40. Дутка О.Я. Омонімія в колі сучасних наукових проблем. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 36–40.

41. Єщенко Т.А. Проблема класифікації текстів у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії*. 2013. Вип. 27. С. 185–189.

42. Жуковська В.В. Ресурси корпусної лінгвістики у дослідженні історичної динаміки мови. «Слово і речення: синтактика, семантика, прагматика»: матеріали міжнародної наукової конференції. К.: Київ. унт ім. Б. Грінченка, 2013. С. 151–156.

43. Казимирова І.А. Історико-термінологічний словник українських лінгвістичних термінів: теорія і практика укладання. *Мовознавство. Перекладознавство*. 2016. Вип. 33. С. 72–86. DOI: <https://doi.org/10.18372/2520-6818.33.10846>.

44. Камінська О.І. Фахова мова. Проблематика визначення та особливості вживання. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки»*. 2018. Вип. 1. Т. 17. С. 6–9.

45. Каратінцева К.П., Стегніцька Л.В. Продуктивні способи творення термінів на позначення інфекційних захворювань ротової порожнини. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2021. Вип. 15. С. 57–61.

46. Карачун Ю.Г. Лексичне значення складних термінів-іменників з електричної інженерії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2019. Вип. 8(76). С. 11–14. DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-11-14.

47. Кисляков В.П., Дрожанова О.М., Ступак О.П. Філософія Мішеля

Фуко: на шляху до «безсуб'єктної» епістеміології. *Філософія. Глобалістика*. 2015. Вип. 245. Т. 257. С. 29–33.

48. Кияк Т.Р. Компресія інформації у науково-технічному перекладі як об'єкт лінгвістики фахових мов. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць*. К.: Вид. дім Д. Бураго, 2010. Вип. 30. С. 142–146.

49. Кійко С.В. Німецько-українська міжмовна омонімія: монографія. Чернівці: Видавничий дім “Родовід”, 2014. 434 с.

50. Кійко С.В., Колодрівська А. В. Німецька педагогічна термінологія: семантика і структура. *«Південний архів»*. 2020. Вип. LXXXI. С. 70–75.

51. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Німецько-український термінологічний словник архітектури і будівництва: принципи розробки й укладання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса: Видавничий дім „Гельветика”, 2019. Вип. 43. С. 121–125.

52. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Тезаурусне моделювання німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва. *Львівський філологічний часопис*. Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2020. Вип. 8. С. 82–89.

53. Кійко С.В., Кійко Ю.Є. Терміносистема інженерної психології в німецькій мові: структура і семантика. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. Чернівці: Рута, 2024. Вип. 850–851. С. 50–66.

54. Кійко С.В., Боштан А. Полісемія дієслів-термінів сучасної німецької мови (на основі підмови-техніки). *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Германська філологія*. Чернівці: Рута, 2004. Вип. 188–189. С. 243–262.

55. Кійко С.В., Рубана Є.С. Ділове писемне мовлення: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2022. 100 с.

56. Кійко Ю.Є. Лінгвістика тексту і її предмет у сучасному німецькомовному дискурсі. *Нова філологія*. Запоріжжя: ЗНУ. 2007. Вип. 26. С. 244–248.

57. Кійко Ю.Є. Фрактальне моделювання інваріантно-варіантної структури

медіатекстів у німецькій та українській мовах: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.17, 10.02.21. Чернівці, 2017. 433 с. Режим доступу: http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.26/Kiyko.pdf

58. Ковальчук М.Ю., Лазебний В.М., Котвицька В.А. Роль термінів у фахових текстах (на прикладі терміноодиниць німецької військової субмови). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. Вип. 62. Т. 1. С. 68–71. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.62.1.16>.

59. Колісник Ю. Текст і дискурс: проблеми дефініцій. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. Вип. 675. С. 111–114.

60. Костенко Н.Д. Структурно-семантичні та функціональні параметри англomовних інновацій семантичного поля "Навчання": дис. ... кан. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 309 с.

61. Кочан І.М. Українське термінознавство вчора, сьогодні, завтра. *Мовознавство*. 2017. Вип. 6. С. 44–53.

62. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 519 с.

63. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 464 с.

64. Краснопольська Н.Л. Полісемія в українській термінології менеджменту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острого, 2010. Вип. 14. С. 362–371.

65. Куделько З.Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2003. 245 с.

66. Куш Е.О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010.

Вип.1. С. 215–221.

67. Левицький В.В. Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження. *Мовознавство*. 2003. Вип. 4. С. 17–25.

68. Литвиненко О.А. Проблема полісемії (на матеріалі сучасної англійської термінологічної підсистеми машинобудування). *Філологічні трактати*. 2015. Вип. 1. Т. 7. С. 44–49.

69. Лінда С. М. Структура „архітектурного знаку” та „архітектурного тексту” у семіотичному аналізі об’єктів історизму. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Архітектура”*. 2012. Вип. 728. С. 14–25.

70. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.

71. Мартиняк О. А. Лексичні синоніми на національній основі в українській науково-технічній термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. Вип. 676. С. 31–36.

72. Матвійчук Т. П. Наукове трактування тексту та його роль у комунікативній діяльності людини. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2012. Вип. 9. С. 134–141.

73. Мельник П. В. Синонімічні відношення термінолексики інформаційного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. Вип. 55. С. 61–66.

74. Ментинська І. Б. Синонімія в сучасній комп’ютерній термінології. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3(2). С. 177–183.

75. Мизин Т. О. Структурні характеристики термінів сфери туризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. Вип. 53. Т. 1. С. 116–119. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.53-1.26>.

76. Миклаш Л.Т. Гіперо-гіпонімічні відношення в англомовній

терміносистемі лісового господарства. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”*. Мовознавство. 2017. Вип. 8. Т. 1. С. 147–151.

77. Михайлова Т.В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2002. 20 с.

78. Міщенко А.Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Вінниця: Нова Книга. 2013. 448 с.

79. Морозова Л. Семіотичний вимір архітектурного тексту у філософії Умберто Еко. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. Вип. 10 (383). С. 9–15.

80. Науменко Л.П. Антропоцентрична парадигма як методологічна матриця сучасних лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2016. Вип. 22. С. 125–128.

81. Наумова Н.Г. Фаховий дискурс у мовленнєвому континуумі суспільства. *Нова філологія*. 2010. Вип. 39. С. 134–141.

82. Осиченко Г. О. Семіотичні підходи до аналізу естетичного сприйняття архітектури. *Містобудування та територіальне планування*. 2011. Вип. 41. С. 319–327.

83. Павлюк І.Б. Фахова комунікація, фаховий текст та його типи. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”*. Мовознавство. 2019. Вип. 12. С. 165–169. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189293>.

84. Панов С.Ф. Переклад технічної літератури для забезпечення наукових досліджень: теорія і практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 284 с.

85. Петренко І.М. Основні парадигмальні ознаки сучасної лінгвістичної науки. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2013. Вип. 27. С. 185–191.

86. Петрина О.С. Провідні характеристики термінології та терміносистеми. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. VI(51), Issue: 176. С. 62–64. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-14>.

87. Петрина О.С. Формування та функціонування англомовних та українських терміносистем банківської сфери: дис. ... кан. філол. наук: 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 202 с.

88. Пинтюк Є.С. Аббревіація як складова процесу термінотворення німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Теорія і практика сучасної науки: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: МЦНІД, 2021. С. 33–34.

89. Пинтюк Є.С. Архітектурна метафора як засіб репрезентації континуального розвитку німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Фахові мови й новітні підходи до їх викладання: матеріали II Міжнародної онлайн-конференції*. Київ: Видавництво НУБіП України, 2021. С. 77–79. Режим доступу: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u187/lsp_2021_proceedings_ua.pdf.

90. Пинтюк Є.С. До проблеми експлікації етапів дослідження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *I International Science Conference on Multidisciplinary Research*: зб. матеріалів доп. учасн. I Міжнар. наук.-практ. конф. Берлін, 2021. С. 874–876. Режим доступу: <https://isg-konf.com/uk/i-international-science-conference-on-multidisciplinary-research-ua/>.

91. Пинтюк Є.С. Етимологічні характеристики інтернаціоналізмів і термінів іншомовного походження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. Т. 1. С. 162–166.

92. Подоляк М.В. Аналіз поняття іншомовна професійна комунікативна компетентність у вітчизняному та зарубіжному науковому просторі. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 4. С. 36–44. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.4.6>.

93. Романова О.О. Синонімія як мовне явище у термінології. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2017. Вип. 45. С. 199–205.

94. Романова О.О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен. *Термінологічний вісник*. К.: ІУМ НАНУ, 2011. Вип. 1. С. 55–62. Режим доступу:

<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/51161>.

95. Рубана Є.С. Синонімічні відношення у терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. Issue 7 (43). Vol. 2. P. 55–60.

96. Рубана Є.С. Терміносистема німецької фахової мови архітектури та будівництва: системні характеристики та гніздова структурація. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 53. С. 87–93.

97. Рубана Є.С. Автохтонні та інтернаціональні терміни німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Наука як базис розвитку сучасних країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 27-28 січня 2022 р. Братислава, Словаччина*. С. 172–175.

98. Рубана Є.С. Антонімічні відношення терміносистеми німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. Вип. 54. С. 87–90.

99. Рубана Є.С. Інструменти управління стадіями виробничо-технічного циклу в контексті професійної міжкультурної комунікації (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *Платон мені друг, але істина дорожча: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук* : зб. матеріалів І Всеукраїнської молодіжної конференції (2-3 березня 2023 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 165–168.

100. Рубана Є.С. Конструювання лінгвістичного корпусу: від теорії до практики (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *New development horizons of philological science: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. Pp. 290–314. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-248-7-14>.

101. Рубана Є.С. Міжнаціональна фахово-орієнтована багатомовність в контексті гармонізації термінів німецької фахової мови архітектури та

будівництва. *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-10 листопада 2023 року, м. Чернівці). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 176–178.

102. Рубана Є.С. Оними як спроба імплементації принципів мультилінгвізму (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (9-11 листопада 2022 року, м. Чернівці). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 171–174.

103. Рубана Є.С. Полісемія у терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2022. Вип. 835–836. С. 108–117.

104. Рубана Є.С. Принципи частотної класифікації термінів німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 28-29 січня 2022 р.). Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень». 2022. С. 98–100. Режим доступу: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3864/1/fcenter.org.ua_%D1%8F%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_2022.pdf#page=98.

105. Саєвич І.Г. Теорія картини світу: ключові поняття. *Лінгвістика*. 2012. Вип. 2 (26). С. 18–28.

106. Сайко М.А. Перекладове термінознавство в Україні: становлення, основи та перспективи. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2023. Вип. 74 (2). С. 57–71. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2023.2.04>

107. Сергєєва Г.А. Термін і термінологія як об'єкти лінгвістичного аналізу: поняття та диференційні ознаки. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса. 2021. Вип. 35. С. 48–52.

108. Симоненко Л.О. Українська термінографія: стан і перспективи. *Мовознавство*. 2014. Вип. 4. С. 28–35.

109. Симоненко Л.О. Українське термінознавство кінця ХХ – початку ХХІ

ст. Стан і перспективи розвитку. *Мовознавство*. 2018. Вип. 3. С. 39–47.

110. Синьо В.В. Лінгвістичний аналіз німецької фахової мови лісівництва: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2008. 21 с.

111. Ситник І.В. Дискурс в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. Вип. 46. Т. 2. С. 123–126. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-2.30>.

112. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті. К.: Логос, 2006. 99 с.

113. Сліпецька В.Д. Стратифікація термінів у науковому тексті: жанрові характеристики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 69. Т. 3. С. 162–166.

114. Теличко М.В., Абрамів О.В., Гайдук М.С. Проблематика укладання термінологічних словників. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (58). Issue: 194. Рр. 72–74.

115. Тур О.М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації. Кременчук: ПП Щербатих, 2018. 301 с.

116. Туровська Л.В. Макро- та мікроструктура термінологічного словника тлумачного типу. *Українська мова*. 2018. Вип. 3. С. 40–53.

117. Туровська Л.В. Українське термінознавство ХХІ ст.: основні напрямки досліджень. *Українська мова*. 2018. Вип. 1. С. 57–63.

118. Усьянова О.В. Когнітивна лінгвістика як спосіб пізнання світу у системі філософських наук. *Перспективи*. 2015. Вип. 2. С. 128–132.

119. Фоміна І.Л. Формування української морської термінології та перші джерела її поповнення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. Вип. 37. Т. 1. С. 76–78.

120. Циганок Г. М. Розвиток української фонетичної термінології ХХ – початку ХХІ століття: дис. ... д-ра філософії: 10.02.01 – українська мова. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 234с.

121. Черниш О.А., Біляк І.В. Етапи укладання електронного багатомовного

термінологічного словника. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. Вип. 60. Т. 2. С. 91–94. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.60.2.21>.

122. Черська Ж. Б., Бухінська Т. В., Гладкоскок Л. Г., Семен Г. Я. Системні зв'язки у фразеологічних одиницях із компонентом голова (на матеріалі української, англійської та німецької мов). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університетів. Сер.: Філологія*. 2021. Вип. 47. Т. 2. С. 140–145. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-2.32>

123. Шелепкова І.М. Теоретико-методологічні засади дослідження економічних термінів української мови. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 19. Т.1. С. 195–199. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.36>.

124. Школьна Н.О. Німецька фахова мова промислової автоматизації: структура, семантика і функціонування: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2020. 316 с.

125. Школьна Н.О., Стегніцька Л.В. Тезаурусне моделювання терміносистеми як засіб пізнання та систематизації мови. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 16. С. 104–109.

126. Школьна Н.О. Особливості укладання двомовного друкованого словника спеціалізованої галузі (промислової автоматизації). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім „Гельветика”, 2019. Вип. 23. Т. 3. С. 69–76.

127. Aarts J., Meijs W. *Corpus Linguistics: Recent Developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research*. Amsterdam: Costerus New Series. Vol. 45. 1984. 229 p.

128. *Architektur und Planungsethik. Zugänge, Perspektiven, Standpunkte. RaumFragen: Stadt – Region – Landschaft*. Hrsg. Berr K. Springer Fachmedien Wiesbaden. 2017. 206 S.

129. Arntz R., Picht H., Schmitz, K.-D. Einführung in die Terminologearbeit, 7th ed. Georg Olms Verlag. Hildesheim, 2014. 335 S.
130. Baumberger Ch. Neue Arbeiten zur Architektursemiotik: Zur Einführung. *Zeitschrift für Semiotik*. Bd. 36. 2014. S. 3–12.
131. Bollin E., Schmela M. TABS – Thermoaktive Bauteilsysteme. Selbstlernendes und vorausschauendes Steuern mit AMLR. Springer Vieweg, 2021. 136 S.
132. Dunkl M. Fachsprachen. *Recht verständlich formuliert*. Springer Gabler, Wiesbaden. 2021. S. 7-22. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-33590-8_2.
133. Engberg J. LSP and Transdiscursive Knowledge Communication. *Specialized Knowledge Mediation*. Springer, Cham. 2022. Pp. 61-77. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-95104-7_3.
134. Fluck H.-R. Fachsprachen: Einführung und Bibliographie. 5. überarb. und erw. Aufl. Tübingen, Basel: Francke, 1996. 361 S.
135. Halliday M. A. K. Linguistic studies of text and discourse. *Continuum International Publishing*. 2002. 243 p.
136. Hahn W. Fachsprachen. Lexikon der germanistischen Linguistik. 2. vollst. neu bearb. u. erw. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 1980. 258 S.
137. Hoffmann L. Fachwissen und Fachkommunikation. *Zur Dialektik von Systematik und Linearität in den Fachsprachen*. Bd. 2. Tübingen: Narr Verlag, 1993. S. 614.
138. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. *Forum für Fachsprachen-Forschung*. 2. völlig neu bearb. B. 1. Tübingen: Narr. 1985. 307 S.
139. Hoffmann L., Kalverkämper H., Wiegand H. E. Fachsprachen als Subsprachen. *Fachsprachen: ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1998. 388 S.
140. Ickler T. Die Disziplinierung der Sprache. Fachsprachen in unserer Zeit. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997. 438 S.
141. Ischreyt H. Studien zum Verhältnis von Sprache und Technik.

Institutionelle Sprachlenkung in der Terminologie der Technik. Düsseldorf: Schwann, 1965. 304 S.

142. Janich N. Textlinguistik. 15 Einführungen und eine Diskussion. 2. Aufl. Tübingen: Narr, 2019. 409 S.

143. Kijko J., Kudrjawzewa O. Deutsche Grammatik: Theorie und Praxis. Tscherniwzi: Unidruckerei, 2018. 188 S.

144. Kistner M. Linguistic Sign Theories. GRIN Verlag, 2008. 52 p.

145. Kiyko S. Metalexikographische Überlegungen zum Wörterbuch der deutsch-ukrainischen Falschen Freunde des Übersetzers. *Lexicographica. International Annual for Lexicography*. 2013. S. 199–221.

146. Kiyko S., Rubana Y. Computergestützte Erstellung von zweisprachigen Fachwörterbüchern. *Scientific Journal of Polonia University*. Vol. 55. No 6. 2022. Pp. 25–31. DOI: <https://doi.org/10.23856/5503>.

147. Kiyko S., Rubana Y. Deutsche Fachsprache der Architektur und des Bauwesens: Struktur und Semantik. *Glottology*, 2023. Vol. 14. Is. 1. P. 81 – 109. DOI: <https://doi.org/10.1515/glot-2023-2003>

148. Kiyko S.V., Kiyko Yu.Ye. Homonymy of anthroponyms and appellatives in modern German Language. *The latest approaches to improving philological sciences*. Riga: Publishing House „Baltija Publishing“, 2024. P.60-83.

149. Kiyko Y. *Medientexte aus fraktaltheoretischer Perspektive: deutsch-ukrainische Kontraste*. Berlin: Peter Lang, 2020. 312 S. DOI 10.3726/b17391 <https://www.peterlang.com/view/title/72649>

150. Klotz H. Moderne und Postmoderne: Architektur der Gegenwart 1960-1980. Wiesbaden : Springer-Verlag, 1987. 435 S.

151. Kontutyte E. Einführung in die Fachsprachenlinguistik. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017. 67 S.

152. Kraft S. Schreiben im Architekturstudium. 1. Aufl. Bd. 11. Opladen, Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2021. 99 S.

153. Layman Ch. S. The Power of Logic. Mayfield Publishing Co. Subsequent edition. 2001. 592 p.

154. Lezius W. Morphy – German Morphology, Part-of-Speech Tagging and Applications. *Proceedings of the 9th EURALEX International Congress*. Stuttgart: Universitätsverlag, 2000. P. 619–623.
155. Lübke W. Geschichte der Architektur. Von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Heidelberg: Univ-Bibl., 2016. 464 S.
156. Moro J. L., Rottner M., Alihodzic B., Weißbach M.. Baukonstruktion – vom Prinzip zum Detail. Bd. 1. 2. Aufl. Berlin: Springer Vieweg, 2019. 822 S.
157. Mukařovský J. L'art comme fait sémiologique, in: *Internationaler Kongreß für Philosophie* 8. Prague. 1934. P. 1065–1072.
158. Müller-Falcke M. Typische Bestandteile eines ein- bzw. zweisprachigen (lernerbezogenen) Wörterbuchartikels. 1. Aufl. München: GRIN Verlag, 2006. 26 S.
159. Muradkhanian I. S., Hladkoskok L. H., Semen H. Ya. Modern music professionally limited vocabulary in the system of the English language. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університетів*. Сер.: Філологія. Вип. 46. Т. 2. 2020. С. 33–37. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-2.8>
160. Niederhaus C. Die Komplexität von Fachtexten verschiedener Berufsfelder – Eine korpuslinguistische Untersuchung des Fachsprachlichkeitsgrades von Lehrbuchtexten der Berufsfelder Körperpflege und Elektrotechnik. Migration als Chance. *AGBFN*. Bonn. 2011. S. 209–224.
161. Niederhauser J. Wissenschaftssprache und Wissenskommunikation. *Handbuch Sprachkritik*. Stuttgart: J.B. Metzler, 2020. S. 295–301. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-476-04852-3_37.
162. Norberg-Schulz Ch. Vom Sinn des Bauens. Die Architektur des Abendlandes von der Antike bis zur Gegenwart. Stuttgart: Electra, 1979. 230 S.
163. Nöth W. Handbuch der Semiotik. 2nd edition. Berlin. Heidelberg: Springer-Verlag, 2000. 667 S. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-476-03213-3>.
164. Nübling D. Historische Sprachwissenschaft des Deutschen: eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels. 4. Aufl. Tübingen: Narr, 2013. 355 S.
165. Nuopponen A. Begriffssysteme und Textstruktur. Am Beispiel deutscher und finnischer Enzyklopädieartikel. *Fachtextpragmatik: Forum für Fachsprachen-*

Forschung. Hrsg. von H. Schröder. Bd. 19. Tübingen: Narr, 1993. S. 99–114.

166. Pavliuk I. B. Terminological fields of fitness terminology. *Folium*. Vol. 2. 2023. Pp. 59–65. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2023.2.9>.

167. Rambow R. Experten-Laien-Kommunikation in der Architektur. 2. Aufl. Münster: Waxmann, 2007. 265 S.

168. Rambow R., Bromme R. Laienkonzepte über Architektur und Wahrnehmung der Medienberichterstattung über Architektur durch Laien. Münster: Westfälische Wilhelms-Universität, 1997. 65 S.

169. Riejos A. R., López J. S., Mansilla P. Ú. The Language of Architecture and Civil Engineering. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2011. 101 p.

170. Roberts R. P. Methods of Bilingual Dictionary-making: the Canadian experience. *Proceedings of the Fifth International Symposium on Lexicography*. May 3–5, 1990. Tübingen: Niemeyer, 1992. Pp. 91–115.

171. Roelcke T. Fachsprachen. 3. Aufl. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010. 270 S.

172. Rubanets T., Kiyko S., Kiyko Y. Models of conversion in Modern English. *Glottology*. Vol 15, no. 1. 2024. Pp. 1–29. DOI: <https://doi.org/10.1515/glot-2022-2008>

173. Rummel M., Heine A. Von lexikalischen Markern zu komplexen Mustern – zum semantischen Profil automobiltechnischer Fachtexte. *Fachsprache*. Vol. XLI 3–4. 2019. S. 123–141.

174. Schäfers B. Architektursoziologie: Grundlagen – Epochen – Themen. 3. Aufl. Wiesbaden: Springer Verlag, 2015. 212 S.

175. Schmidt W. Charakter und gesellschaftliche Bedeutung der Fachsprachen. Leipzig, 1971. 125 S.

176. Schnieder L. Formalisierte Terminologien technischer Systeme und ihrer Zuverlässigkeit. Genehmigte Dissertation zur Erlangung der Würde. Braunschweig, 2010. 191 S.

177. Schwanzer V. Syntaktisch-stilistische Universalien in den wissenschaftlichen Fachsprachen. *Wissenschaftliche Beiträge zur Methodologie*,

theoretischen Fundierung und Deskription. München: Wilhelm Fink Verlag, 1981. S. 213-230.

178. Sedak A. Semiotika architektonischer Raums in Ausbildung anthropogener Mitte des Menschen. *International scientific and practical conference „Innovative trends in science, practice and education“*. Munich, 2022. 45-54 p.

179. Senyk G., Kiyko Y. Deutsch-ukrainische Sprachkontakte in der Bukowina. *Glottology*, 12. Heft 2. 2021. S. 199–216. DOI: <https://doi.org/10.1515/glot-2021-2020>

180. Sharoff S. Creating General-Purpose Corpora Using Automated Search Engine Queries. Baroni, Marco; Bernardini, Silvia (eds.): *WaCky! Working papers on the Web as Corpus*. Bologna, 2006. URL: <http://wackybook.sslmit.unibo.it/pdfs/sharoff.pdf>.

181. Sheremeta L. Concepts of terminology, terminology studies, the term system and the term. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 35. Т. 6. 2021. С. 140–145.

182. Shrestha P., Jacquin Ch., Daille B. Reduction of Search Space to Annotate Monolingual Corpora. *Proceedings of 5th International Joint Conference on Natural Language Processing*. Chiang Mai, Thailand. Asian Federation of Natural Language Processing, 2011. Pp. 1457–1461.

183. Sommer A. Architektensprache – Nutzersprache. Dolmetscher in der Planung. *Architektur – Sprache. Buchtätlichkeit, Versprachlichung, Interpretation*. Bd. 2. Münster, New York, München, Berlin: Waxmann, 1998. S. 79–95.

184. Soneira B. A Lexical Description of English for Architecture: A Corpus-based Approach. Pieterlen: Peter Lang, 2015. 267 p.

185. Summerson J. Die klassische Sprache der Architektur. Braunschweig. Wiesbaden: Friedr. Vieweg & Sohn, 1983. 149 S.

186. Swales J. M. Episodes in ESP. Oxford: Pergamon Press, 1985. 124 p.

187. Vesela S. Von Treppen zur Treppenskulptur. Zu ausgewählten Kapiteln in der Architektur aus translatologischer Sicht. Brno: Masaryk-Universität, 2015. 146 S.

188. Vitruvius Krohn F. *Vitruvii de architectura libri decem*. Berlin, New York:

de Gruyter, 1912. 291 S. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783111327549>.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

189. Горох. Онлайн-бібліотека. URL: <https://goroh.pp.ua/>.
190. Гуйванюк Н.В., Лук'янюк К.М. Словник буковинських говірок. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
191. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Тлумачний словник лінгвістичних термінів. К.: Либідь, 2001. 224 с.
192. Кійко С. В., Пинтюк Є. С. Німецько-український словник термінів архітектури та будівництва. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.
193. Клименюк Т. М. Ілюстрований словник архітектурних термінів. Львів: Львівська політехніка, 2010. 180 с.
194. Олійник Н.А., Совик Л.А., Бочарова В.Б., Войтенко С.М., Клибанівський Я.В., Віннік Ю.В. Німецько-український словник спортивних термінів. Вінниця: ОЦ ВНАУ. 2016. 174 с.
195. Проців Г. Ф. Німецько-український та українсько-німецький фаховий словник-довідник: архітектура, туризм. Івано-Франківськ: Фоліант, 2018. 133 с.
196. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
197. Curl J. S., Wilson S. The Oxford Dictionary of Architecture. 3. edition. Oxford: Oxford Paperback Reference, 2016. 896 p.
198. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. 33 Bd. Leipzig, Berlin 1852-1971. Fotomechanischer Nachdruck. München, 1984. URL: <https://www.dwds.de/d/wb-1dwb>.
199. Duden: das große Fremdwörterbuch Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter. Hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred; bearb. v. U. Kraif u.a. 4. Aufl. Mannheim; Leipzig: Duden, 2007. 1548 S.
200. Duden. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. 5. neu bearbeitete Aufl. Bd. 7. Berlin/Mannheim/Zurich: Dudenverlag, 2014. 954 S.

201. Dudenredaktion. Duden – Das Wörterbuch der sprachlichen Zweifelsfälle. Richtiges und gutes Deutsch. Bd. 9. 8. Aufl. Berlin: Bibliographisches Institut GmbH, 2016. 1072 S.

202. Dudenredaktion. Duden – Deutsches Universalwörterbuch. Das umfassende Bedeutungswörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Berlin: Bibliographisches Institut GmbH, 2019. 2144 S.

203. DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/wb/>.

204. Gelbrich U., Reinwaldt G. Fachwörterbuch Bauwesen / Dictionary Building and Civil Engineering: Deutsch – Englisch. 1. Aufl. Wiesbaden: Verlag Alexandre Hatier. Bauverlag. 1994. 422 S.

205. Hagemann W. Fachwörterbuch Architektur und Bauwesen: Deutsch – Englisch / Englisch – Deutsch. DIN Deutsches Institut für Normung. 1. Aufl. Berlin, Wien, Zürich: Beuth Verlag, 2014. 604 S.

206. Höcker Ch. Metzler Lexikon antiker Architektur. 1. Aufl. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2008. 300 S.

207. Lexikon für Architektur und Bauwesen. URL: <https://www.architekturlexikon.de/cms/lexikon/34-lexikon-a/2704-architektur.html>.

208. Seemanns Lexikon der Architektur. 3. Aufl. Berlin: Seemann, 1994. 264 S.

209. Wörterbuch der Architektur. 21. Aufl. Ditzingen: Reclam, 2019. 160 S.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

210. Марусик Т.В., Коротун І.В. Архітектурне диво Чернівців. Architectural miracle of Chernivtsi. Чернівці: Букрек, 2019. 324 с. URL: <https://cutt.ly/qzZ0dMv>.

211. Adamy K. Seit wann gibt es Architekten? *113 Architektur Fragen*. HAWLIK GERGINSKI Architekten ZT GmbH. URL: <https://aha-ege.at/blog/seit-wann-gibt-es-architekten/>.

212. Agreement on security co-operation between the United Kingdom of Great Britain & Northern Ireland and Ukraine. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/65a14a6ae96df50014f845d2/UK->

[Ukraine Agreement on Security Co-operation.pdf](#)

213. Architektur. Fachmagazin. Arbeit und Bildung. Ausgabe 4. 2024. URL: <https://www.yumpu.com/de/document/read/68754381/architektur-fachmagazin-ausgabe-4-2024>
214. Bachelor Architektur. Kommentiertes Vorlesungsverzeichnis WS 2023/24. TU Berlin. 2023.
215. Back to Earth. Skript für die Veranstaltung “Back to Earth”. TU Berlin. 2014. URL: https://www.kunst.tu-berlin.de/pages/wp-content/uploads/2014/05/KERAMIK_SKRIPT.pdf.
216. Baukonstruktion II und Entwerfen. Stegreif. 2008. URL: https://www.yumpu.com/de/document/read/52487125/aufgabenstellung-als-pdf-baukonstruktion-ii-und-entwerfen#google_vignette.
217. Bauordnung für Berlin (BauOBl) in der Fassung vom 3. September 1997 (GVBl. S. 421, 512). Lesefassung der Senatsverwaltung für Stadtentwicklung. 2001. S. 49.
218. Böckler G. A. Compendium Architecturae Civilis, Erster Theil. Location: München, Bayerische Staatsbibliothek, 1648. 66. S.
219. Böckler, G. A. Furnologia oder Haushaeltiche Oefen=Kunst. Frankfurt; Reprint: Hannover, 1983. 23 S.
220. Dauß M. Architektur als Schrift – „Architektursprache“. TU Dresden. 15 S. URL: <https://egk.file3.wcms.tu-dresden.de/Markus/Architektur%20als%20Schrift2.pdf>.
221. Eckstein G. Empfehlungen für Baudokumentationen. Bauaufnahme – Bauuntersuchung. Landesdenkmalamt Baden-Württemberg. Arbeitsheft 7. Stuttgart: Theiss, 1999. 80 S.
222. Giedion S. Raum, Zeit, Architektur: Die Entstehung einer neuen Tradition, Berlin, München, Boston: Birkhäuser, 2015. 537 S. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783035605778>.
223. Gorys B. Neue Konspiration. *ARCH+*. Bd. 222. 2018. S. 34–37.
224. Grossmann V. Volksbank–Areal in Freiburg von Hadi Teherani Architects.

DETAIL. 2020. URL: https://www.detail.de/de_de/volksbank-areal-in-freiburg-von-hadi-teherani-architects.

225. Halb erinnert, halb vorhergesehen: Werke aus der STRABAG Artcollection – Hardcover. Ritter Verlag, 2015. 208 S.

226. Hausaufgabe Durchlaufträger zur Veranstaltung „Tragwerkslehre“. TU Berlin. 2016. URL: https://isis.tu-berlin.de/pluginfile.php/934459/mod_resource/content/0/07%20%Kippen%20und%20Gleiten.pdf.

227. Hegger M., Fuchs M., Stark T., Zeumer M. Energie Atlas: Nachhaltige Architektur. *DETAIL*. München, 2007. 281 S.

228. Hennes W. Die zwölf teuersten Bauprojekte Deutschlands. *aktiv Ratgeber für Arbeitnehmer*. Rubrik: Wissen & Wissenschaft. URL: <https://www.aktiv-online.de/news/die-zwoelf-teuersten-bauprojekte-deutschlands-2122>.

229. HOCHTIEF Concepts 2019. URL: <https://concepts.hochtief.com/de/02-2019/inhalte>.

230. HOCHTIEF Zwischenbericht Januar bis September 2019. URL: <https://berichte.hochtief.de/zb19/1.jhtml>.

231. Jonak U. Grundlagen der Gestaltung. 2. Aufl. Wiesbaden: Springer Vieweg, 2012. 208 S.

232. Jörg H. G. Skript 1: Methode des Denkens. Skript für die Veranstaltung Architekturtheorie I WS 2018/19 an der TU Berlin. 2018. 8 S.

233. Kaltenbach F., Pawlitschko R. Transparenz, Tranzluzenz – aktuelle Materialentwicklungen/Recent Developments in Transparent and Translucent Materials. München: *DETAIL*. 2014. Pp. 18–27.

234. Köppler J. Die Poetik des Bauens. Betrachtungen und Entwürfe. Architekturen. Bd. 21. Bielefeld: Transcript Verlag, 2016. 214 S.

235. Köppler J. Poetik und Natur: Modelle zum architektonischen Ausdruck von Bedeutung. Aufgabenstellung zur Veranstaltung „Architekturtheorie“. TU Berlin. 2016. URL: <http://www.koeppler-tuerk.de/veroeffentlichungen.html>.

236. Leuchtturmprojekt für klimafreundliches Bauen. Stadt Wien. URL:

<https://www.wien.gv.at/stadtplanung/campus-althangrund>.

237. Neufert E. Neufert Bauentwurfslehre. 44. Aufl. 2024. 640 S. URL: <https://www.neufert-bauentwurfslehre.de/>.

238. Offene Raumgestaltung: Vorteile und Herausforderungen. *Der Architekt*. 2021. URL: <https://www.architekturfotoblog.de/raumgestaltung/offene-raumgestaltung-vorteile-und-herausforderungen/>.

239. Pérez-Gómez A. Hermeneutik als architektonischer Diskurs. *Architektur – Sprache*. 2. Jg. Heft 2. 1997. URL: https://www.cloud-cuckoo.net/openarchive/wolke/deu/Themen/972/Perez-Gomez/perez-gomez_t.html.

240. Piano R. Renzo Piano, mein Architektur-Logbuch. Ostfildern-Ruit: Hatje, 1997. 288 S.

241. Proske D., Gampp A. Kleiner Brückenführer Schweiz. Sachbuch. Wiesbaden: Springer, 2021. 170 S.

242. Pym P. Pre-editing and the use of simplified writing for MT. *Translating and the Computer 10: The Translation Environment 10 Years*. Aslib, London, 1990. Pp. 80–95.

243. REHAU Neuheiten 2019. URL: <https://www.rehau.com/downloads/211264/neuheiten-broschuere-ish-2019.pdf>.

244. Romberg's Zeitschrift für praktische Baukunst: zur Kundmachung zur Kundmachung d. neuesten Erfindungen, Entdeckungen, Erfahrungen u. Ereignisse im Gebiete d. gesammten Hochbauwesens f. Architekten, Hochbauingenieure, Bauherren, Baumeister u. Bauhandwerker. Bd. 18. Engelmann. Berlin, 1858. 276 S.

245. Scholtze C. Bearbeitet von H. Müller. Die Mauerkunst: Handbuch zum theoretischen und praktischen Gebrauche für Baumeister, Architekten und Mauermeister etc. 40 Druckbogen mit 470 Holzstichen geschmückt. 1875. 620 S.

246. Scholz S., Wellner K., Zeitner R., Schramm C., Hackel M., Hackel A. *Architekturpraxis Bauökonomie. Grundlagenwissen für die Planungs-, Bau- und Nutzungsphase sowie Wirtschaftlichkeit im Planungsbüro*. Wiesbaden: Springer Vieweg. 2017. 376 S. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-658-17584-9>.

247. Semesteraufgabe für die Veranstaltung „Bildende Kunst“. URL:

<https://www.kunst.tu-berlin.de/pages/>.

248. Sketch Engine. URL: <https://auth.sketchengine.eu/>.

249. Stach E. Renzo Piano: Raum – Detail – Licht. Berlin, Boston: Birkhäuser, 2021. 160 S. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783035614558>.

250. Steffan C. M4 Technische Grundlagen der Architektur und Gebäudekunde. Skript Typologie des technischen Ausbaus. 10 S. URL: http://blog.gte.tu-berlin.de/wordpress/?page_id=250.

251. Technische Universität Berlin. Amtliches Mitteilungsblatt TU Berlin Nr. 21/2015. 2015. URL: https://www.planen-bauen-umwelt.tu-berlin.de/fileadmin/f6/Studiengaenge02_StuPOs/Arch_B_StuPO_20150218.pdf.

252. Töpfern – ein kurzer Leitfaden. Michel Keramikbedarf. URL: <https://keramikbedarf.ch/anleitungen/toepfern-ein-kurzer-leitfaden>.

253. Universität Stuttgart. Das STTS-Tagset für Wortartentagging. Stand und Perspektive. URL: <https://www.ims.uni-stuttgart.de/institut/aktuelles/veranstaltung/Das-STTS-Tagset-fuer-Wortartentagging>.

254. Vereinbarung über Sicherheitszusammenarbeit und langfristige Unterstützung zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Ukraine. URL: <https://www.bundestkanzler.de/resource/blob/1832584/2260264/8efa1868839ede7609437b341d75c3c5/2024-02-16-ukraine-sicherheitsvereinbarung-deu-data.pdf?download=1>

255. Willems W. M. Lehrbuch der Bauphysik. Schall – Wärme – Feuchte – Licht – Brand – Klima. 7. vollst. überarb. und aktual. Aufl. Wiesbaden: Springer Vieweg, 2012. 851 S.

256. Zwischenbericht Januar bis September 2023. Hochtief AG. 2023. URL: <https://www.moneycontroller.ch/aktuelle-news-schweizer-borse/hochtief-ag/zwischenbericht-januar-bis-september-2023-1689021>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

1. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Тезаурусне моделювання німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва. *Львівський філологічний часопис*. Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2020. Вип. 8. С. 82-89 (*Особистий внесок автора: проаналізовано попередні дослідження з термінознавства та термінографії і охарактеризовано методологічний інструментарій для розробки тезаурусу архітектури та будівництва*).
2. Пинтюк Є.С. Етимологічні характеристики інтернаціоналізмів і термінів іншомовного походження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. Т. 1. С. 162-166.
3. Рубана Є.С. Антонімні відношення терміносистеми німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. Вип. 54. С. 87-90.
4. Рубана Є.С. Полісемія у терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Германська філологія. 2022. Вип. 835-836. С. 108-117.
5. Рубана Є. Терміносистема німецької фахової мови архітектури та будівництва: системні характеристики та гніздова структурація. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологія». 2023. Вип. 53. 2023. С. 87-93.

Наукові праці у періодичних науковому виданні, проіндексованому в наукометричній базі даних Scopus

1. Kiyko S., Rubana Y. Deutsche Fachsprache der Architektur und des Bauwesens: Struktur und Semantik. *Glottology*, 2023. Vol. 14. Is. 1. P. 81 – 109 (**Scopus**) (Q3 –

<https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=21100787379&tip=sid&clean=0>)

(Особистий внесок автора: охарактеризовано семантичні особливості терміносфери архітектури та будівництва в синхронії та діахронії).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Пинтюк Є.С. Архітектурна метафора як засіб репрезентації континуального розвитку німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Фахові мови й новітні підходи до їх викладання*: Матеріали II Міжнародної онлайн-конференції (Київ, 19-20 травня 2021 р.). Київ: Видавництво НУБіП України, 2021. С. 77-79.
2. Рубана Є.С. Оними як спроба імплементації принципів мультилінгвізму (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *Молодіжна наука заради миру та розвитку*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 9-11 листопада 2022 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 171-174.
3. Рубана Є.С. Інструменти управління стадіями виробничо-технічного циклу в контексті професійної міжкультурної комунікації (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *Платон мені друг, але істина дорожча: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук*: зб. матеріалів I Всеукраїнської молодіжної конференції (Чернівці, 2-3 березня 2023 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 165-168.
4. Рубана Є.С. Міжнаціональна фахово-орієнтована багатомовність в контексті гармонізації термінів німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 8-10 листопада 2023 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 176-178.
5. Рубана Є.С. Принципи частотної класифікації термінів німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 28-29 січня 2022 р.). Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних

досліджень». 2022. С. 98-100.

6. Рубана Є.С. Автохтонні та інтернаціональні терміни німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Наука як базис розвитку сучасних країн: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. (Братислава, 27-28 січня 2022 р.). Братислава, Словаччина. 2022. С. 172-175.
7. Пинтюк Є.С. До проблеми експлікації етапів дослідження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *I International Science Conference on Multidisciplinary Research*: зб. матеріалів доп. учасн. I Міжнар. наук.-практ. конф. (Берлін, 19-21 січня 2021 р.). Берлін, Німеччина. 2021. С. 874-876.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Німецько-український термінологічний словник архітектури і будівництва: принципи розробки і укладання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 43. Т. 2. С. 121-125 (*Особистий внесок автора: охарактеризовано 3 початкових етапи роботи над укладанням термінографічного джерела*).
2. Кійко С.В., Пинтюк Є.С. Німецько-український словник термінів архітектури та будівництва. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с. (*Особистий внесок автора: укладено словникові статті термінів архітектури та будівництва для літер А-К*).
3. Кійко С.В., Рубана Є.С. Ділове писемне мовлення: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2022. 100 с. (*Особистий внесок автора: наведено 50% прикладів ділової писемної комунікації та способів їх перекладу на українську мову*).
4. Пинтюк Є.С. Аббревіація як складова процесу термінотворення німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Теорія і практика сучасної науки: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 19-20 серпня 2021 р.). Київ: МЦНІД, 2021. С. 33-34.
5. Рубана Є. Синонімічні відношення у терміносистемі німецької фахової мови

архітектури та будівництва. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 7 (43). Vol. 2. P. 55-60.

6. Рубана Є.С. Конструювання лінгвістичного корпусу: від теорії до практики (на матеріалі німецької фахової мови архітектури та будівництва). *New development horizons of philological science: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. P. 290-314.

7. Kiyko S., Rubana Ye. Computergestützte Erstellung von zweisprachigen Fachwörterbüchern. *Scientific Journal of Polonia University*. 2022. Vol. 55, No 6. P. 25-31 (*Особистий внесок автора: охарактеризовано засади конструювання та укладання двомовного фахового словника*).

ДОДАТОК Б

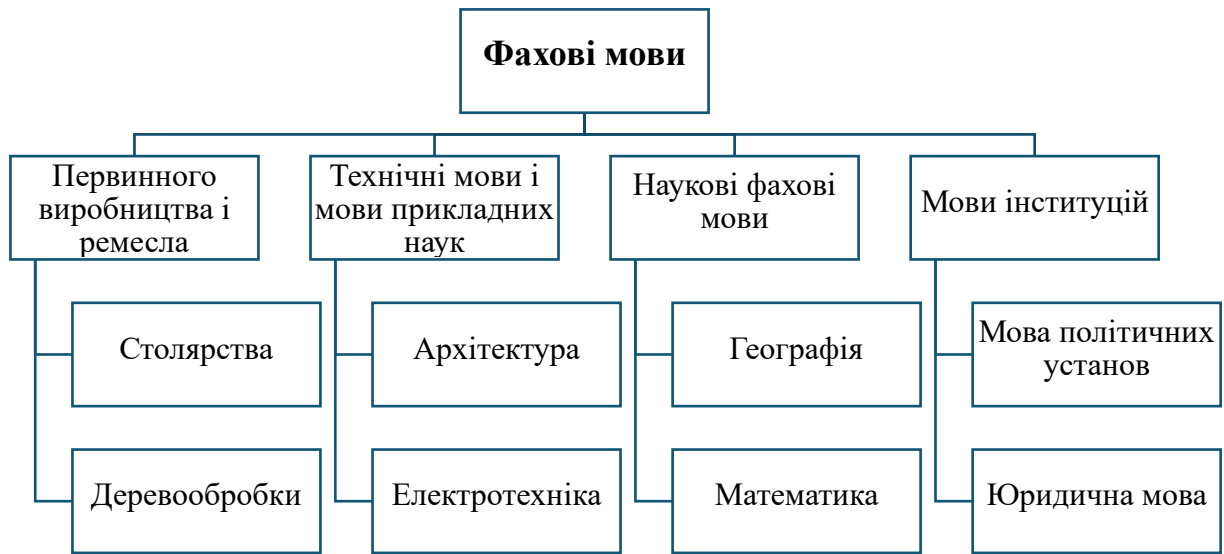

Рис. Б.1 Горизонтальний поділ фахової мови за Т. Рьольке

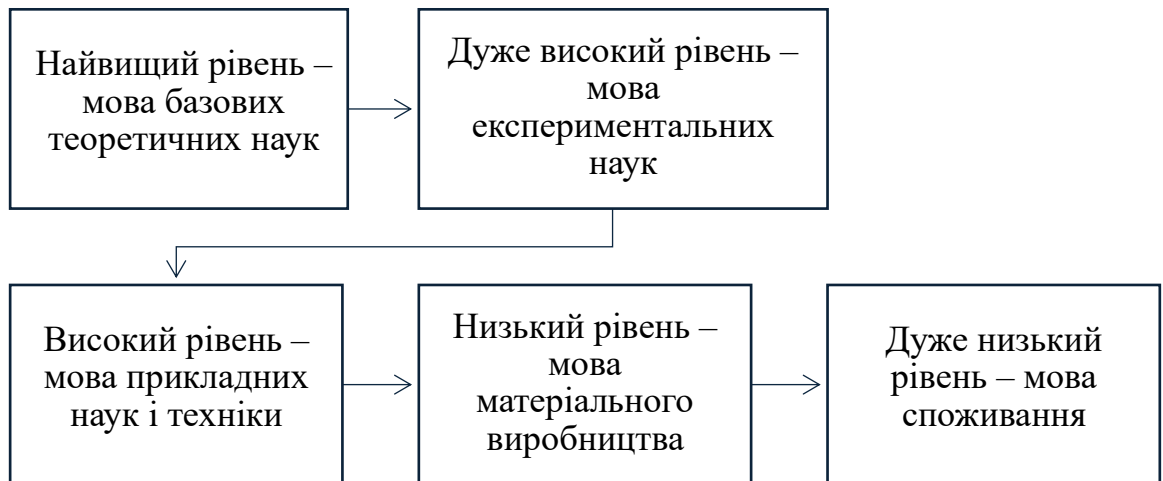

Рис. Б.2 Вертикальна система поділу фахових мов за Л. Гоффманом

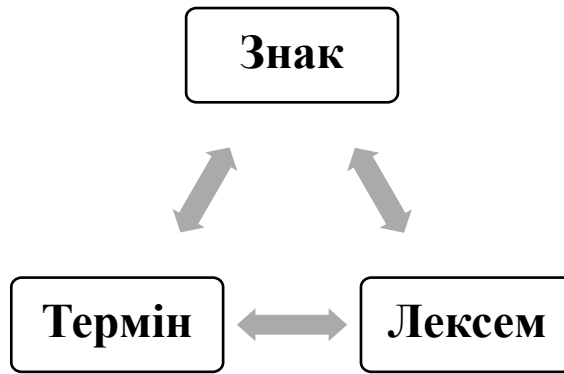

Рис. Б.3 Взаємозалежність терміна і його складових

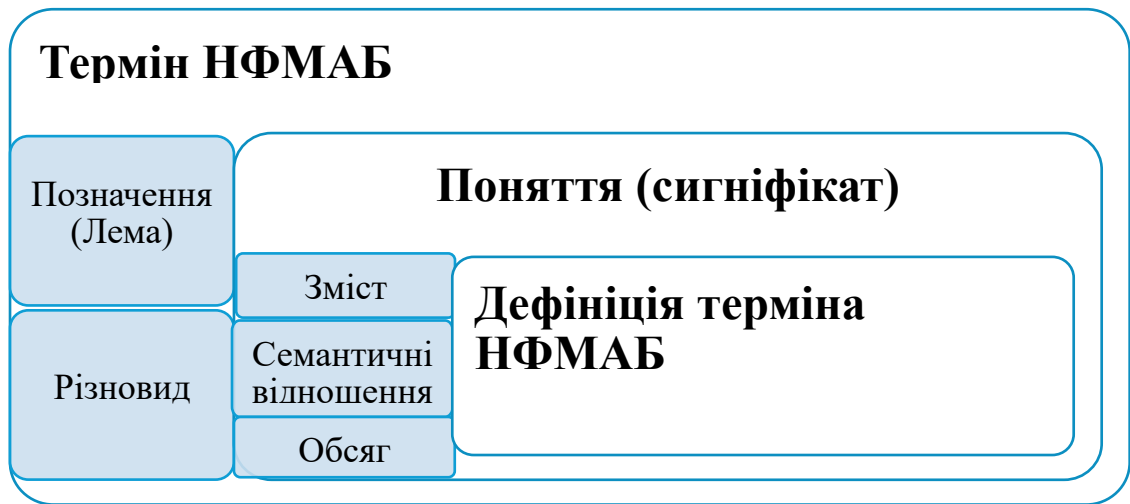

Рис. Б.4 Метамовна модель терміна НФМАБ

Рис. Б.5 Кореляція основних понять фахової мови архітектури і будівництва

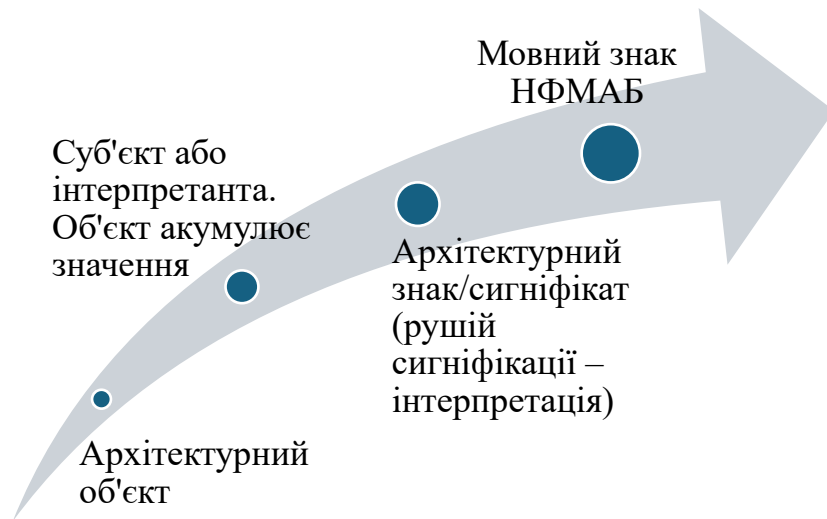

Рис. Б.6 Модифікована система знака (на матеріалі галузі архітектури та будівництва)

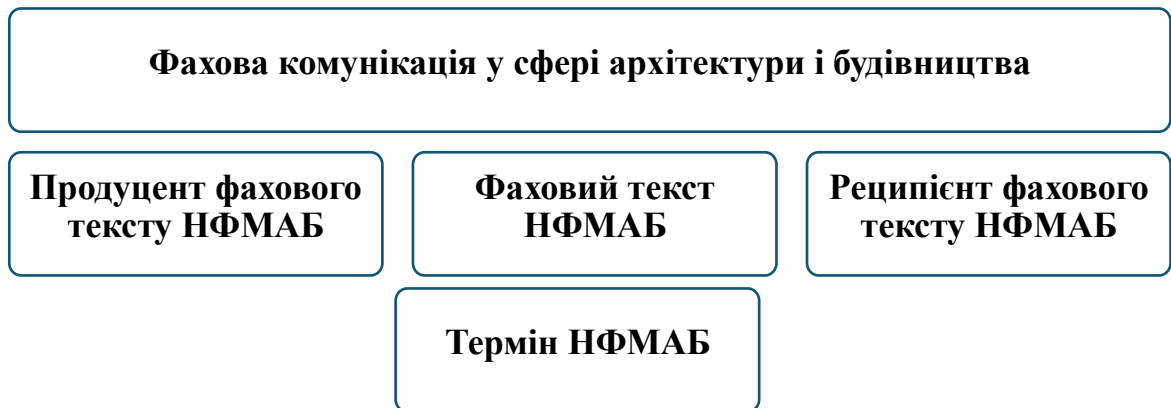

Рис. Б.7 Взаємовідношення фахової комунікації і термінологічних одиниць НФМАБ

ДОДАТОК В

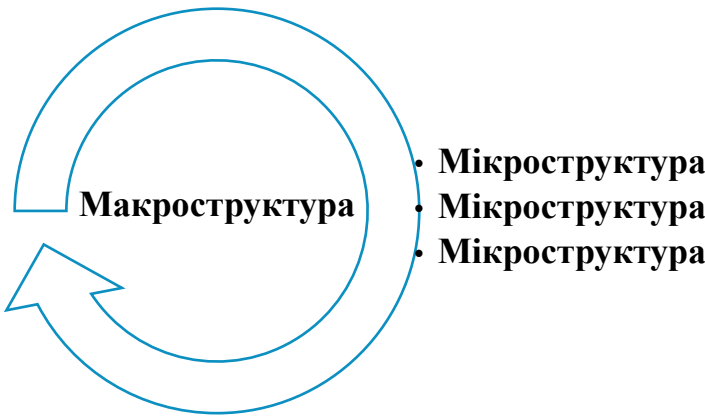

Рис. В.1 Схеми макро- та мікроструктури словника за Ф.Й. Гаусманом [179, с. 4]

Таблиця В.1

Список граматичних ознак

Скор.	Переклад	Скор.	Переклад	Скор.	Переклад
Abl	<i>похідне від</i>	Kas	<i>Відмінок</i>	Wkl	<i>частина мови</i>
Art	<i>артикль</i>	Mod	<i>Спосіб</i>	Wort	<i>словоформа</i>
Der	<i>деривація</i>	Num	<i>Число</i>	Konj	<i>тип відмінювання</i>
Form	<i>Форма</i>	Pers	<i>Особа</i>	Komp	<i>ступінь порівняння</i>
Gen	<i>Рід</i>	Rekt	<i>Керування</i>		

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1

Кількісні показники морфологічного аналізу матеріалу дослідження

Частина мови	Кількість	Приклади
Іменники	34309	<i>Einwölbung, Gefäß, Innendekoration, Lüfter, Rechengebäude, Schloss, Sohlrinne</i>
Прикметники	284	<i>gegenläufig, gelartig, geräuscharm, geradfaserig, korinthisch, kostensparend, stadtnah</i>
Дієслова	850	<i>spannen, spunden, stampfen, korrodieren, mattieren, mauern, montieren, rosten, sägen</i>
Дієприкметники	226	<i>gefedert, statuengeschmückt, plattgedrückt, luftrockend, gekünstelt, geplant, rauchgasbeheizt</i>
Інші частини мови	18	<i>schichtweise, komplexweise, in situ, kellengerecht, versuchsweise, versuchsmäßig</i>
Терміно-сполуки	4313	<i>Putz aus sandlosem Mörtel, ein Querholz abstreben, Rahmen mit geknicktem Riegel, Schalung ohne Wärmeschutz</i>
Разом	40000	

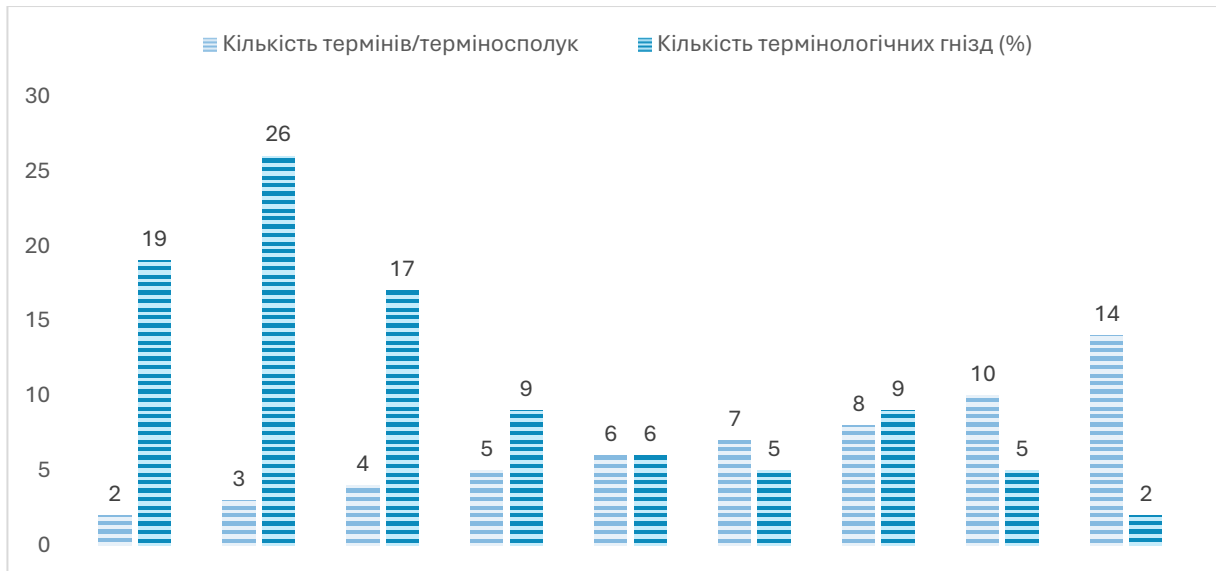

Рис. Г.1 Гніздова структура у терміносистемі НФМАБ

Architektur
Architekturdetail
Architekturform
Architekturbeleuchtung
Architekturaufmaß
Architekturbild
Architekturensemble
Architekturgeschichte
Architekturglied
Architekturlicht
Architekturmalerei
Architektursystem

Рис. Г.2 Термінологічне гніздо НФМАБ з терміном-домінантою *Architektur*

Індексація семантичних відношень у терміносистемі НФМАБ

Категорія системних семантичних відношень	Термін А (приклад)	Термін В (приклад)	Частотний потенціал семантичних відношень
Сегмент – ціле (меронімія) (В складається з А)	<i>Baukonstruktion</i>	<i>Gebäude</i>	8356
Рід – Вид (А є родовим до В)	<i>Gerüst</i>	<i>Leitergerüst</i>	7509
Синоніми (А синоніміч- ний В)	<i>Brennstoff</i>	<i>Heizmaterial</i>	6405
Дисципліна (А розгля- дається в дисципліні В)	<i>Bauwirtschaft</i>	<i>Bauwesen</i>	3161
Дивись ... (про А дивись В)	<i>Badewannen- schürze</i>	<i>Badewannen- verkleidung</i>	3101
Асоціація (А асоціюється з В)	<i>Arbeitsraum</i>	<i>Büro</i>	2967
Аспект (А розглядаєть- ся в аспекті В)	<i>Farben- harmonie</i>	<i>Farbenreihe</i>	2508
Параметр (А характе- ризується В)	<i>Dämmwert</i>	<i>Dämmung</i>	1903
Об'єкт початковий (А здійснюється над В)	<i>Kuppelaufsatz</i>	<i>Kuppelanlage</i>	1551
Операція / процедура (для А процедурою / операцією буде В)	<i>Luftabscheider</i>	<i>Luftaustritt</i>	1523
Носій параметра (носі- єм параметра А є В)	<i>Lauflänge</i>	<i>Treppenlauf</i>	1402

Відноситься до ... (<i>A</i> відноситься до <i>B</i>)	<i>Ixe</i>	<i>Dachkonstruktion</i>	1347
Імплікація (якщо <i>A</i> , то <i>B</i>)	<i>Gipsbedarf</i>	<i>Gipsabbau</i>	1211
Метод (<i>A</i> із застосуванням <i>B</i>)	<i>Plattenbau</i>	<i>Plattenbauweise</i>	817
Об'єкт кінцевий (<i>A</i> здійснюється над <i>B</i>)	<i>Platte</i>	<i>Lochplatte</i>	742
Інструмент (<i>A</i> із застосуванням <i>B</i>)	<i>Malerarbeiten</i>	<i>Pinsel</i>	612
Спосіб вираження (<i>A</i> виражається <i>B</i>)	<i>Härteprüfung</i>	<i>Härtezahl</i>	534
Функція основна (<i>A</i> виражає <i>B</i>)	<i>Trockner</i>	<i>Trockenvorgang</i>	466
Відношення (<i>B</i> зв'язує <i>A</i>)	<i>Grünfläche</i>	<i>Grünflächensystem</i>	495
Спосіб представлення об'єкта (<i>A</i> представлене через <i>B</i>)	<i>Klosterarchitektur</i>	<i>Klosterbau</i>	474
Одиниця рівня (одиноцею <i>A</i> є <i>B</i>)	<i>Komplettierung</i>	<i>Komplettierungsgrad</i>	246
Об'єкт науки (<i>A</i> є об'єктом <i>B</i>)	<i>Holz</i>	<i>Forstwirtschaft</i>	179
Корелят (<i>A</i> протилежний <i>B</i>)	<i>Naturfaser</i>	<i>Kunstfaser</i>	135
Клас (<i>A</i> входить до класу <i>B</i>)	<i>Beton</i>	<i>Baustoffe</i>	91
Решта			128
Разом			47863

Метонімічні моделі полісемічних відношень НФМАБ

Метонімічна модель	Термін-полісемант	Значення термінологічної одиниці
Дія – процес – результат	<i>die Ablagerung</i>	1. зберігання на складі (напр. деревини); 2. седиментація, нагромадження наносів, алювіальні відклади, напластування (геологія); 3. осідання; 4. старіння (металів); 5. гідратація цементу у процесі зберігання
Кінцева стадія/етап – результат	<i>die Ausmauerung</i>	1. кладка, що заповнює фахверк; 2. заповнення кладкою; 3. обмурування, футерування, облицювання кладкою
Процес – результат	<i>die Abschrägung</i>	1. скіс (крайки, ребра), відкіс, укіс, скошування; 2. стісування; 3. фаска; 4. консольний виступ монолітної залізобетонної балки
Тип будівельного матеріалу – конструкція	<i>das Siebgut</i>	1. матеріал, що просіюється; 2. забруднення, затримка на ситі

Таблиця Г.4

Полісемія у терміносистемі НФМАБ

Кількість семантичних компонентів	Кількість терміно-елементів	Індекс (у відсотках)	Загальна кількість семантичних складників у терміносистемі
2	971	72,3%	1942
3	249	18,5%	747
4	72	5,4%	288
5	34	2,5%	170
6	12	0,9%	72
7	3	0,2%	21
8	2	0,2%	16
Загалом	1343	100%	3256

Таблиця Г.5

Частотні показники синонімічних термінів на позначення поняття**«план»**

Частотний індекс	Гіпернизько-частотні терміни	Низько-частотні терміни	Середньо-частотні терміни	Високо-частотні терміни	Гіпервисоко-частотні терміни
Термінологічна одиниця	<i>der Planentwurf</i>	<i>die Skizze</i>	<i>der Entwurf</i>	<i>das Konzept</i>	<i>der Plan</i>

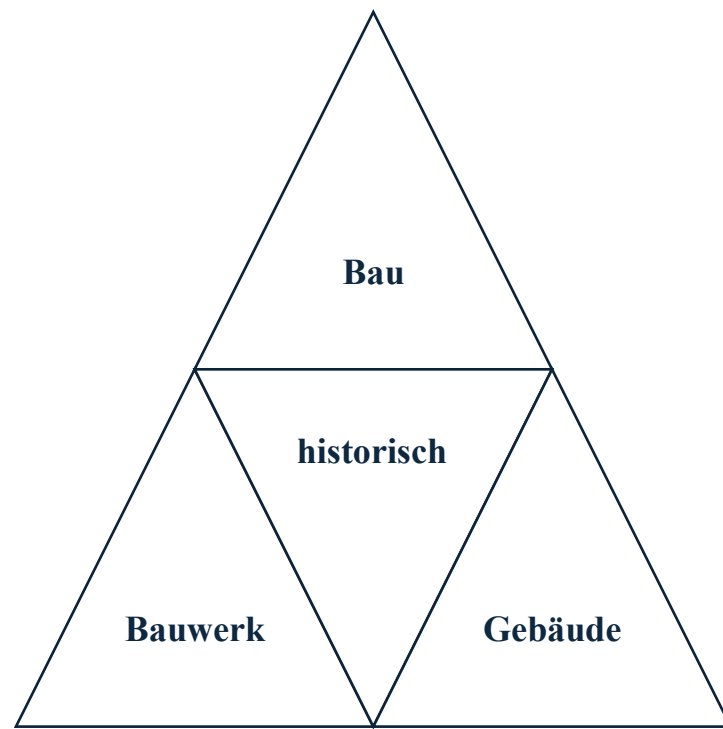

Рис. Г.3 Пропорції частоти вживання складників синонімічного ряду

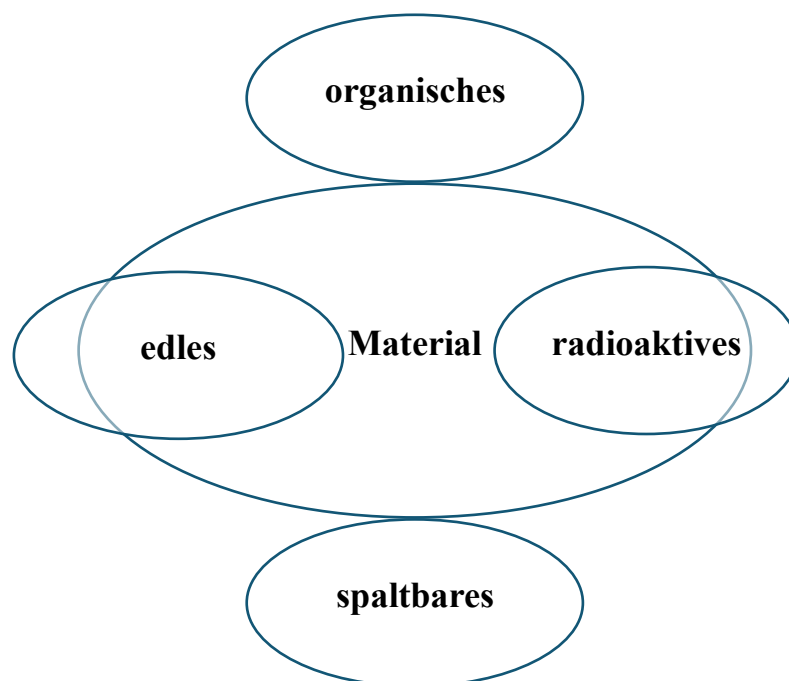

Рис. Г.4 Лексико-семантичне поле терміна *Material*

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

Структурна організація науково-популярного тексту НФМАБ

Рубрика	Arbeit & Bildung
Заголовок	Im Geiste von Leben und Freiheit
Підзаголовок	Ein Platz für alle
Резюме	Das Agnes-Heller-Haus der Universität Innsbruck beweist, wie man weitläufige innerstädtische Grünräume schaffen und urbane Areale beleben kann, ohne bei der Architektur Abstriche machen zu müssen. mehr niklas architekten trafen schon zu Beginn des Projekts eine klare städtebauliche Entscheidung und setzen zugunsten der Allgemeinheit auf eine Komprimierung der Grundfläche des Gebäudes. Die markante Kubatur des Universitätsneubaus ist ein Resultat dieser Entscheidung.
Автор	Лінда Пеццай
Фотограф	Давид Шреєр
Довідка про ідейного натхненника архітектурного об'єкта	Die 2019 verstorbene Philosophin Agnes Heller ist die Namenspatronin des neuen Baus am Campus Innrain, welcher die Institute der geistes-, kultur- und bildungswissenschaftlichen Fakultäten an einem Standort vereint. Leben und Freiheit galten Agnes Heller als höchstes Gut. Großzügige Freiräume und ein lebendiges Campustreiben sollen diese Werte widerspiegeln. Die angrenzenden Grünflächen wurden im Sinne der Nachhaltigkeit auf sozialer, ökologischer, ökonomischer und klimatischer Ebene als Naherholungsraum für Studierende, Anrainer und Vorüberspazierende konzipiert. Das Gebäude selbst soll als neuer Hochpunkt im übergeordneten Stadtsystem dem voranschreitenden Verdichtungsprozess Innsbrucks Rechnung tragen.

Зображення	
Текст під фото	Rund um das lustige Atrium ergeben sich aus allen Ebenen verbindende Blickbeziehungen und spannende Perspektiven sowie Orte zum Austauschen und Entspannen
Основний текст	Mit der Positionierung und Ausgestaltung des Baukörpers zielten mohr niklas architekten darauf ab, zwei klar differenzierte Freiräume zu schaffen: während der Christoph-Probst-Platz dem Universitätsbau zugeordnet wurde und den Neubau stadträumlich fasst, ist die über eine Grüntreppe zu den Hörsälen im Untergeschoss abfallende Campuswiese als offen zugänglicher Grünraum ausformuliert. Dazwischen bilden zwei Unter- und fünf Obergeschosse einen Sockel mit Terrasse. Während sich das Gebäude in Richtung Inn zurückhaltend zeigt, wächst es straßenseitig mit einem weitere fünf Geschosse hohen Turm selbstbewusst in die Höhe.
Наступний сегмент змісту	Ein Zeichen setzen

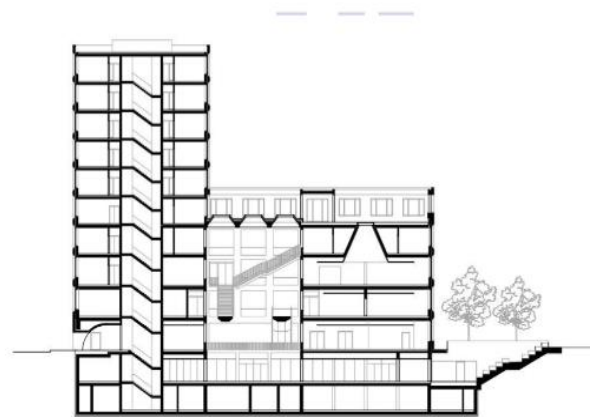
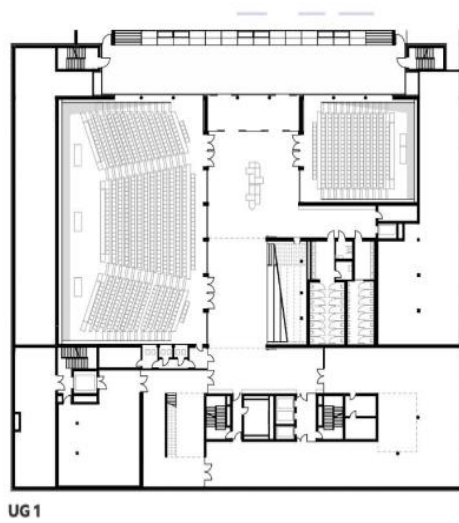
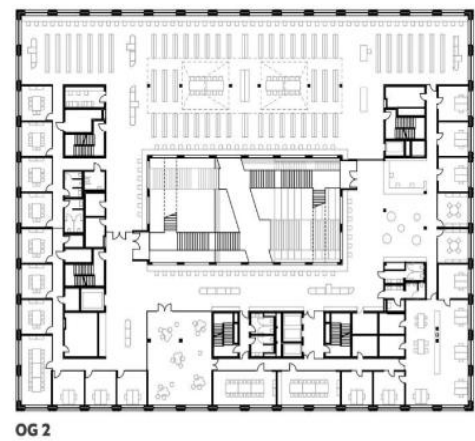
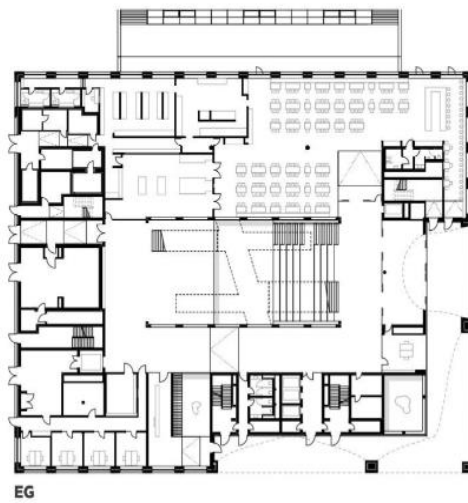

Рис. Д.1 Приклад креслення із науково-популярної статті фахового видання
architektur. Fachmagazin

Таблиця Д.2

Кількісні показники речень у відібраних фахових текстах НФМАБ

№ фахового тексту	Кількість речень	№ фахового тексту	Кількість Речень
<i>1</i>	23	<i>13</i>	25
<i>2</i>	26	<i>14</i>	31
<i>3</i>	23	<i>15</i>	37
<i>4</i>	35	<i>16</i>	27
<i>5</i>	23	<i>17</i>	21
<i>6</i>	29	<i>18</i>	30
<i>7</i>	36	<i>19</i>	24
<i>8</i>	26	<i>20</i>	17
<i>9</i>	22	<i>21</i>	28
<i>10</i>	46	<i>22</i>	24
<i>11</i>	37	<i>23</i>	27
<i>12</i>	40	Разом	657

Таблиця Д.3.

**Кількісні показники складнопідрядних речень у фахових текстах
НФМАБ**

№ фахового тексту	К-сть складно- підрядних речень	№ фахового тексту	К-сть складно- підрядних речень
<i>1</i>	15	<i>13</i>	5
<i>2</i>	7	<i>14</i>	9
<i>3</i>	6	<i>15</i>	9
<i>4</i>	14	<i>16</i>	16
<i>5</i>	9	<i>17</i>	7
<i>6</i>	11	<i>18</i>	13
<i>7</i>	12	<i>19</i>	20
<i>8</i>	4	<i>20</i>	23
<i>9</i>	4	<i>21</i>	25
<i>10</i>	11	<i>22</i>	3
<i>11</i>	5	<i>23</i>	17
<i>12</i>	8	Разом	263

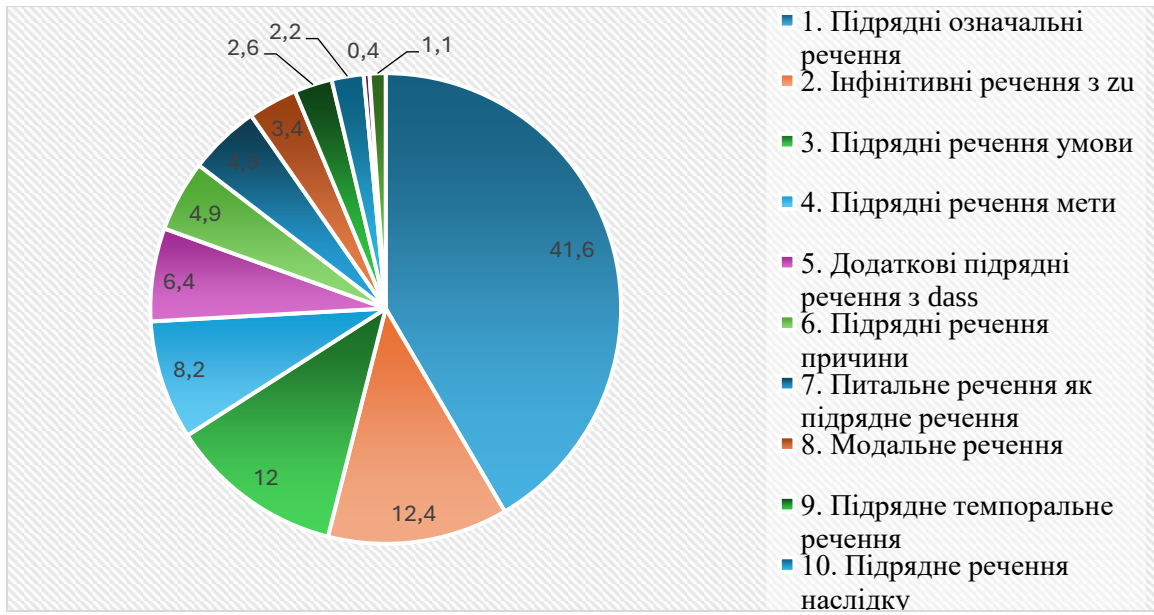

Рис. Д.2 Розподіл складнопідрядних речень у фахових текстах НФМАБ

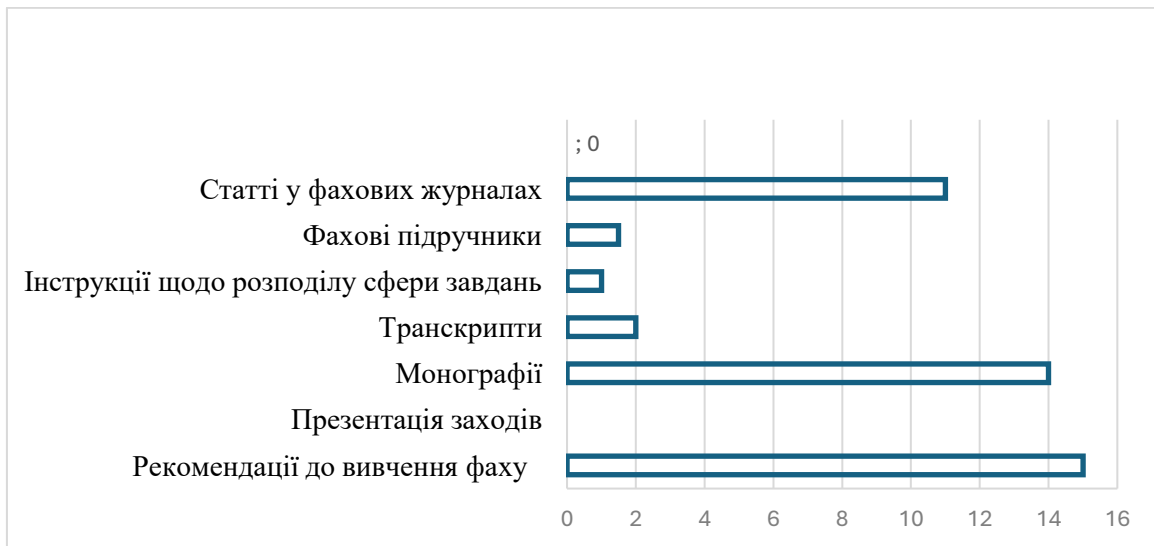

Рис. Д.3 Кількість інфінітивних речень у різних типах фахових текстів

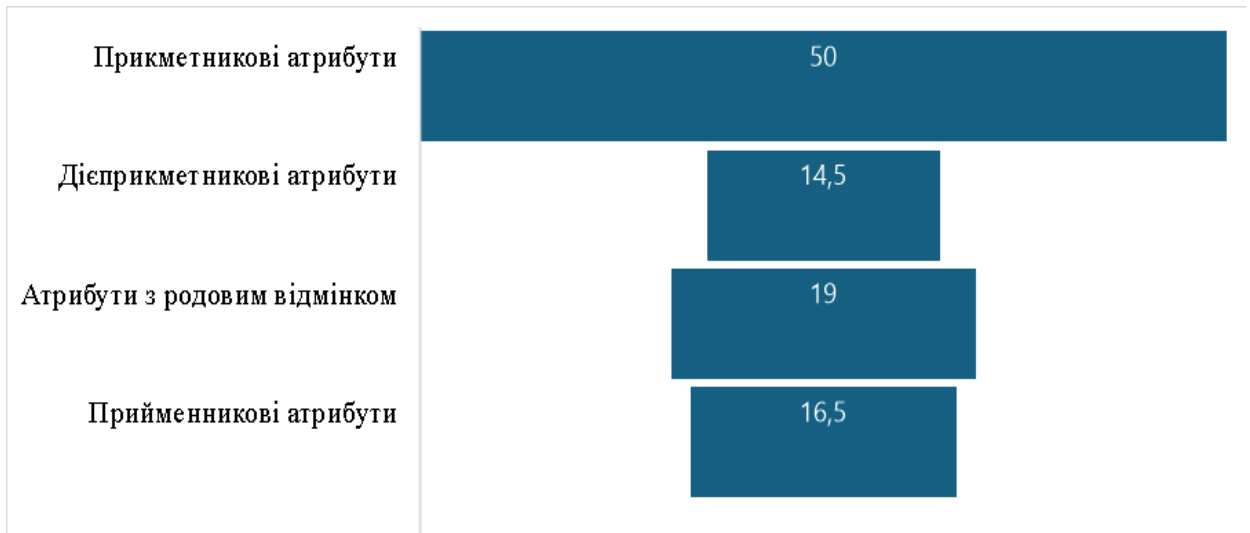

Рис. Д.4 Дистрибуція атрибутивних конструкцій у лінгвістичному корпусі
НФМАБ